

ทวด : ลมหายใจแห่งการดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัย
Thuads and Their Ways of Life in Modernization

สมจิตร อินทมน
Somjit Intamano

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
Master of Arts in Human and Social Development
Prince of Songkla University

2554

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ชื่อวิทยานิพนธ์ ทวค : หมายเหตุแจ้งการดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัย
ผู้เขียน นางสาวสมจิตร อินทมน
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

คณะกรรมการสอบ

.....
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

.....ประธานกรรมการ
(ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ชรรณสังการ)

.....กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ชรรณสังการ)

.....กรรมการ
(ดร.เกษตรชัย และหิม)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้นำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนมนุษย์
และสังคม

.....
(ศาสตราจารย์ ดร.อมรรัตน์ พงศ์ดารา)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อวิทยานิพนธ์ ทวค : ลมหายใจแห่งการดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัย
ผู้เขียน นางสาวสมจิตร อินทมน
สาขาวิชา พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา 2553

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวค” ในกระแสความทันสมัยของพื้นที่เกาะยอ รวมถึงศึกษา ผลของความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวค” ที่มีต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ซึ่งกระทำโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และวิเคราะห์ โดยผ่านแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจและแนวคิด โครงสร้างผู้กระทำการ โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ผลการวิจัยพบว่า การสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์ของทวคมีหลายรูปแบบ ทั้งที่ยืดหยุ่นและเป็นไปตามความสัมพันธ์ที่ทวคมีกับคนอื่นและคนอื่นมีกับทวค ในพื้นที่เกาะยอซึ่ง ทวคในเกาะยอแบ่งออกเป็นสามกลุ่มคือ 1. “ทวค” โดยการสืบสายเลือด 2. “ทวค” จากคำเรียกขาน ของคนในหมู่บ้าน(ถือเป็นปราชญ์หรือบุคคลที่ได้รับการเคารพนับถือ)และ 3. “ทวค” สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ ได้รับการนับถือบูชา ซึ่งการสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์ดังกล่าวของทวคเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น โดยผ่าน โครงสร้างทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมที่อิงอยู่กับบริบทกับสังคมและวัฒนธรรม รวมไปถึงภูมิหลัง วิถีชีวิต เป็นการสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์ที่ไม่คงรูปเป็นไปตามความสัมพันธ์ ของบุคคล พื้นที่เจรจาต่อรองในชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม และสถานการณ์ที่มีหลายรูปแบบ รวมถึงบริบททางสังคมที่มีการปะทะประสานกันกล่าวโดยสรุปโครงสร้างทางสังคมเป็นเพียงส่วน หนึ่งที่มีผลต่อการสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์ของทวคในเกาะยอและยังรวมไปถึงความสามารถ ในการเป็นผู้กระทำการของทวคในชุมชนเกาะยอ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าการสร้าง ความหมาย อัตลักษณ์ของทวคมีความหลากหลายและแตกต่างเช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่นๆในสังคม

Thesis Title	Thuads and their ways of life in Modernization
Author	Miss Somjit Intamano
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2010

ABSTRACT

The objective of this thesis is to study the meaning and identity of "**Thuads**", great-grandparent in modernization, the scope is included areas "Koh Yor Island" and study for the effects of meaning and identity about the "great-grandfather" with people in Koh Yor Island, Muang, Songkhla province by using qualitative research methods to study from the field, observation with participatory and interacted with the Informant directly. The method uses the informal interview and analysis with identity of power relations concept and concept of structural action with the scope of this thesis is Koh Yor, Muang, Songkhla province

The results showed that to definition and identity of the "**Thuads**" have many types that included flexible and in accordance of the "**Thuads**" relationships with others and others have with "**Thuads**". In scope areas, which in Koh Yor Island we can groups them into three groups, there are 1. Being "Thuads" by the descendant 2. Being "Thuads" from a designation of the village (a philosopher or the person respected) 3. "Thuads" that holy worship that has been respected from the social. The designation and identity of "**Thuads**" is creating from the social structural, the beliefs and rituals that based on the context of the social and cultural backgrounds, including background and life cycle that will have the meaning and be the identity that not stable and be in line with the personal relationship, the area of negotiation in everyday, environments and many situations, including the context of the social that are processed intertwine to conclude social structure is the only part that affects the meaning and identity of "Thuads" on the Kho Yor Island and also includes the ability to act as "Thuads" in the island community, There are also demonstrate that the meaning of identity of "Thuads" have many diversity and different like other groups in society.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของผู้ให้ข้อมูลในสนามทั้งที่ได้กล่าวชื่อไว้ในภาคผนวก และที่ไม่ได้กล่าวไว้ การพูดคุยสัมภาษณ์กับผู้ให้ข้อมูลเป็นไปในลักษณะญาติผู้ใหญ่นั่งเล่าเรื่องให้ลูกหลานฟัง มากกว่าเป็นเรื่องสัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ การทำงานในภาคสนามจึงเต็มไปด้วยความอบอุ่นมีทั้งรอยยิ้มและน้ำตาที่แสดงออกถึงความรู้สึกในแต่ละช่วงเวลาของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ขอขอบพระคุณ ดร. สุรพงษ์ ยิ้มละมัย ที่เพียรพยายามอธิบายและแนะนำประเด็นต่างๆ ให้กับผู้วิจัยซึ่งมีความเข้าใจสิ่งต่างๆ ได้ยาก จนสามารถมองงานวิจัยของตัวเองได้รอบด้านมากยิ่งขึ้นถึงแม้วิธีการสอนจะเน้นให้เรียนรู้ด้วยตัวเอง ลองผิดลองถูก ตอกย้ำ ซ้ำเติม จนทำให้ผู้วิจัยรู้สึกท้อถอยในบางครั้ง แต่ท้ายที่สุดก็มีคำอธิบาย มีกำลังใจและข้อคิดที่หาไม่ได้ในบทเรียนท่านจึงเป็นทั้งครู เป็นพี่ชาย เป็นหัวหน้างาน ได้สอนให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้ชีวิต รู้จักปรับตัว และเข้าใจสังคมไปพร้อมๆ กับการทำวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเก็บไว้ในความทรงจำมีอาจจะลืมกับการได้เข้ามาเป็นลูก พมส. ศึกษาในหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม ภาคพิเศษ และสิ่งเหล่านี้มีบังเกิดได้หากขาดบุคคลสำคัญอีกท่านที่ผู้วิจัยเคารพและนับถือซึ่งเป็นผู้ที่ทำให้กำลังใจ ให้คำแนะนำและทำให้ผู้วิจัยได้รู้จักกับคำว่ารุ่นพี่ รุ่นน้อง สังคมและเครือข่าย การช่วยเหลือ การแบ่งปัน การปรับตัว ซึ่งท่านเปรียบเสมือนพ่อของทุกคนในหลักสูตรฯ ก็ว่าได้ ท่านคือ รองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมสังการ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณท่านไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์ ดร.รพีพรรณ สุวรรณัญฐิโชติ ที่คอยให้คำชี้แนะในการปรับปรุงงานและให้ความเมตตาพร้อมด้วยรอยยิ้มที่อบอุ่นเสมอมาในหลักสูตรฯ อาจารย์ในคณะศิลปศาสตร์และอาจารย์พิเศษทุกท่านรวมถึงท่านอาจารย์ ดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ ที่คอยให้คำปรึกษาและให้กำลังใจตลอดมาทั้งเรื่องการเรียนรู้และเรื่องงานขอขอบคุณรุ่นพี่ พี่ยามาล พี่ไหม พี่ออย พี่จำ พี่กึ่งนาง พี่เอ็ม ซึ่งเป็นซึ่งเป็นพี่ๆรุ่นแรกของค่ายยิ้มละมัย ที่คอยช่วยเหลือเป็นกำลังใจซึ่งกันและกันตลอดมา ขอขอบคุณพี่ออย พี่คุด พี่น้อง พี่หวาด พี่นาย ดึก(ลิง) กร เกิ้ล สาলাম๊ะ เฌม พี่หมอ พี่ขวัญ พี่นาจ พี่กาว อ้อม พี่ติก บังคิน และเพื่อนๆร่วม พมส 3 ทุกคน

สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อเดิม อินทมน อินทมน คุณแม่เพื่อน อินทมนและทุกคนในครอบครัวที่ได้ให้ข้อคิด แนะนำและคอยให้การสนับสนุนและให้กำลังใจตลอดมา คุณค่าความดีอันเกิดจากประโยชน์ของการศึกษาครั้งนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณ คุณพ่อ คุณแม่ บรรดา คณาจารย์และผู้ที่มีพระคุณทุกท่านที่กล่าวถึงด้วยความเคารพ สำหรับข้อผิดพลาดและข้อบกพร่องของการศึกษานี้ ผู้เขียนขอน้อมรับไว้เพียงผู้เดียว

สมจิตร์ อินทมน

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อ.....	(3)
ABSTRACT.....	(4)
กิตติกรรมประกาศ.....	(5)
สารบัญ.....	(6)
รายการตาราง.....	(9)
รายการภาพประกอบ.....	(10)
บทที่ 1 บทนำ	
ภูมิหลัง	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
คำถามการวิจัย.....	6
ประโยชน์ของการวิจัย.....	6
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
กรอบแนวคิดทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา.....	8
บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
แนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์”	11
แนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับ “โครงสร้าง-ผู้กระทำการ”.....	16
แนวคิดเกี่ยวกับ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”	20
ทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวกับ “ทวด”	25
บทที่ 3 วิธีการดำเนินการวิจัย	
วิธีการศึกษา.....	35
การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	37
การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา.....	37
การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา.....	39

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
หน่วยการวิเคราะห์.....	40
การวิเคราะห์.....	40
บทที่ 4 พื้นที่ ผู้คน กับการดำรงอยู่ของ “ทวด” ในเกาะยอ	
ภูมินามเกาะยอประวัติและความเป็นมา.....	41
การปกครองของประชากร.....	44
การตั้งชื่อหมู่บ้านของชุมชนเกาะยอ.....	45
สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน.....	53
การประกอบอาชีพ.....	57
พัฒนาการของชุมชนเกาะยอ.....	59
เส้นทางผ่านสู่อารยธรรมรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา.....	60
การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเกาะยอระยะแรก.....	61
การพัฒนาและการขยายตัวของชุมชนเกาะยอ.....	62
การปรับเปลี่ยนและพัฒนาชุมชนเกาะยอสมัยใหม่.....	67
การสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของทวดท่ามกลางกระแสความทันสมัย.....	69
สืบถามตามหาทวด.....	71
จังหวะและช่วงเวลาไปหา “ทวด”	79
ผู้วิจัยกับการเป็นคนคุ้นเคย.....	86
ผู้รู้ของหมู่บ้าน.....	88
ผู้วิจัยเกือบจะเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัวทวด.....	91
ผู้วิจัยในฐานะตัวแทน อสม.หมู่บ้าน.....	91

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 5 โครงสร้างผู้กระทำการ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการสร้างอัตลักษณ์	
ของ “ทวด” ในเกาะยอ การเป็นผู้กระทำการของทวดในเกาะยอ.....	101
ผู้นำในงานบุญ.....	102
การเลือกคู่ให้ลูกหลาน.....	110
ทวดในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ.....	112
อำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมและเครือญาติ.....	112
อำนาจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อ.....	118
อัตลักษณ์ของทวดในกระแสความทันสมัยของเกาะยอ.....	131
อัตลักษณ์ปัจเจกของทวดในเกาะยอ.....	132
อัตลักษณ์ร่วมของทวดในเกาะยอ.....	141
บทที่ 6 สรุปผล	
สรุปผล.....	153
บรรณานุกรม.....	158
ภาคผนวก.....	163
ประวัติผู้เขียน.....	202

รายการตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางประกอบที่ 1 ตารางการแบ่งกลุ่มข้อมูลและวิธีการศึกษา.....	38
ตารางประกอบที่ 2 ข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะขย พ.ศ.2551.....	44
ตารางประกอบที่ 3 ภูมิหลังของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	99
ตารางประกอบที่ 4 เรื่องเล่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก.....	100
ตารางประกอบที่ 5 การแสดงอัตลักษณ์ของทวดผ่านเรื่องเล่าและพื้นที่.....	140
ตารางประกอบที่ 6 การแสดงอัตลักษณ์ของทวดผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ และสำนึกจากเรื่องเล่า.....	151

รายการภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา.....	8
ภาพประกอบที่ 2 แผนแสดงพื้นที่ศึกษา.....	36
ภาพประกอบที่ 3 แผนที่แสดงหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ชุมชนเกาะยอ.....	41
ภาพประกอบที่ 4 แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษา.....	53
ภาพประกอบที่ 5 ชุมชนเกาะยอก่อนมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ พ.ศ. 2523.....	59
ภาพประกอบที่ 6 สะพานติณสูลานนท์ (หรือสะพานป่าเปรม).....	70
ภาพประกอบที่ 7-10 ป้ายโฆษณาริมทางในเกาะยอ.....	70
ภาพประกอบที่ 11-13 ทวดจันทร์ ทวดแย้ม (ร่างทรง).....	73
ภาพประกอบที่ 14 ทวดเนม (ปราชญ์หญิงแห่งอำวทราย).....	74
ภาพประกอบที่ 15-16 ทวดช่วง (คนเฒ่าคนแก่แห่งวัดเขาบ่อ).....	76
ภาพประกอบที่ 17-18 ทวดข้างในวัดเขาบ่อ (ณ บ้านอำวทราย).....	77
ภาพประกอบที่ 19 บรรยายการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ในวันว่างที่ทางหมู่บ้านจัดขึ้น.....	79
ภาพประกอบที่ 20-21 ทวดสมควร (ผู้รรมณ์ดีประจำหลาพ่อท่าน).....	80
ภาพประกอบที่ 22 ทวดสมควร (ผู้รรมณ์ดีประจำหลาพ่อท่าน).....	84
ภาพประกอบที่ 23 ทวดเฉียง (อดีตสาวสวยหลาพ่อท่าน).....	85
ภาพประกอบที่ 24-26 ทวดแดง ไชยพฤษย์กุล (ซิดแดง).....	87
ภาพประกอบที่ 27-29 ทวดปวน (ผู้รู้) กับภรรยา.....	89
ภาพประกอบที่ 30 ใบประกอบโรคศิลปะที่ภาคภูมิของทวดปวน(ผู้รู้).....	90
ภาพประกอบที่ 31-33 ทวดหึ่ง (ผู้อารี).....	92
ภาพประกอบที่ 34-35 ทวดจური (ผู้ต่อสู้).....	93
ภาพประกอบที่ 36-38 ทวดกมล (คนขี้อาย).....	94
ภาพประกอบที่ 39 ทวดจิม (แม่ครัวใหญ่ประจำเกาะยอ).....	95
ภาพประกอบที่ 40-41 ทวดน้องกับครอบครัวแสนสุข.....	96
ภาพประกอบที่ 42-43 ทวดเลียนให้ แม่ค้าขนมหวาน.....	97
ภาพประกอบที่ 44 ทวดบุญเชิญ ผู้ส่งเสริมการศึกษา.....	98

รายการภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า
ภาพประกอบที่ 45 กำหนดการวันว่างของสถาบันทักษ์ณคดีศึกษา.....	103
ภาพประกอบที่ 46 กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันว่าง.....	103
ภาพประกอบที่ 47 บรรยากาศกฐินของชาวเกาะยอ.....	109
ภาพประกอบที่ 48-49 กิจกรรมวันทอดกฐินและกิจกรรมวันว่าง.....	115
ภาพประกอบที่ 50 ทวดบุญเชิญ (ขณะสัมภาษณ์).....	116
ภาพประกอบที่ 51-53 บัวและหลาววัด.....	117
ภาพประกอบที่ 54 ทวดจิ้ม จันทโก.....	117
ภาพประกอบที่ 55-57 ผ้าสี พวงมาลัย และป้ายหน้าทวดช้าง.....	126
ภาพประกอบที่ 58-60 ศาลาทวดจันทร์ ทวดแย้ม และที่ประทับเทียนหน้าทวด.....	127
ภาพประกอบที่ 61 ทวดช้าง ณ วัดเขาบ่อ หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย.....	129
ภาพประกอบที่ 62-63 ทวดจันทร์ - ทวดแย้ม โสมพะโยม.....	129
ภาพประกอบที่ 64-67 บริเวณหลาทวดงูบนหัวเขาแดง.....	130

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

เกาะขอมเป็นเกาะเล็กๆเกาะหนึ่งของพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา แต่เดิมผู้คนในเกาะขอมมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายมีอาชีพทำประมง ทำนา ทำสวน ทำไร่ และพึ่งตนเองเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะทำให้การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกต้องใช้เส้นทางเดียวคือเดินทางด้วยเรือหางยาวหรือเรือยนต์ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาปลาในการทำประมงชาวบ้านจะมีวิธีการหาปลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้านเช่น แห อวน โพงพาง ยอ และไซ เป็นต้น เมื่อมองย้อนกลับไปในอดีตพบว่าในพื้นที่เกาะขอมเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจมากเนื่องจากเป็นแหล่งรวมของประวัติศาสตร์ของชุมชนเช่น เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าเกาะขอม ตำนานเกี่ยวกับวัดเก่าแก่ต่างๆในพื้นที่ และหนึ่งในประวัติศาสตร์ของเกาะขอมที่มีความสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องราวของ “ทวด” ในพื้นที่เกาะเล็กๆแห่งนี้ ทวดคือใครมีความเป็นมาอย่างไร เป็นคำถามที่น่าค้นหาคำตอบอย่างยิ่งและจากการลงอยู่ในพื้นที่ที่ผู้วิจัยได้พบเห็นการกล่าวถึงทวดในหลายๆ ลักษณะ ได้แก่ ลูกหลานที่เรียกขานคนแก่ชราว่า “ทวด” และการกล่าวถึง “ทวด” ที่เป็นสิ่งสักการะนับถือ ของชาวบ้านในชุมชน โดย “ทวด” ในประการหลังไม่ได้มีตัวตนหรือชีวิตจริงแต่ผู้วิจัยได้สัมผัสถึงความ ภูมิใจ ความอ่อนใจ ความสบายใจเมื่อเขาเหล่านั้นพูดถึงเรื่องราวของทวดแม้ว่าจะกล่าวถึงในต่างลักษณะกันก็ตาม

ทวดในเกาะขอมที่ผู้วิจัยกล่าวถึงมีสามลักษณะคือทวด บุคคลซึ่งคนในชุมชนให้ความนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีภูมิปัญญา ประสบการณ์ มีปรัชญาการใช้ชีวิตและมีช่วงชีวิตอยู่ในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของบริบทพื้นที่เกาะขอมโดยบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับนับถือเรียกว่าเป็น “ทวด” และผู้ที่ได้รับการเรียกขานว่า “ทวด” โดยการสืบสายเลือด รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนับถือบูชาเรียกว่า “ทวด”

แต่ทว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศ ให้ก้าวสู่ความทันสมัยตามแบบอย่างสังคมตะวันตกได้นำสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วในหลายๆ ชุมชนและเช่นเดียวกันในพื้นที่ชุมชนเกาะขอมก็ได้รับผลต่อเนื่องจากกระแสการพัฒนาข้างต้น โดยมีการเชื่อมโยงเกาะขอมกับพื้นแผ่นดินใหญ่ด้วยสะพานติณสูลานนท์ทำให้กระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่หลังไหลเข้าสู่เกาะขอมอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยน วิถีเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมเป็นระบบบริโภคนิยมหรือวัตถุนิยมอย่างรวดเร็ว ทำให้ส่งผลกระทบต่อชุมชนเกาะขอมในด้านต่างๆ

ทั้งในด้านบวกและด้านลบเช่น สาธารณูปโภคได้รับการพัฒนาดีขึ้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมสลาย เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ชุมชนเกาะยอจึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจศึกษาในด้านต่างๆ (ชัยวุฒิ พิชกุล 2549,40)

กระบวนการเปลี่ยนผ่านข้างต้นมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนทางกายภาพ เช่น มีการสร้างถนนหนทางรอบเกาะยอ สร้างรีสอร์ททั้งริมเขาและริมทะเล สร้างร้านอาหาร สร้างหาดทรายเทียมที่หมู่บ้านอ่าวทราย สร้างพิพิธภัณฑสถาน การเปลี่ยนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นวิธีการดำเนินชีวิตที่ทำให้ชาวเกาะยอมีทางเลือกในการทำอาชีพมากขึ้นเช่น เป็นแม่บ้านในรีสอร์ท เป็นพนักงานร้านอาหาร เปิดร้านขายของรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเกาะยอ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลกับความสัมพันธ์ของผู้คน ทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน จากแต่เดิมคนในพื้นที่เกาะยอเคยทำงานอยู่กับบ้าน ทำไร่ ทำสวน ทำประมงก็มีการออกมาทำงานนอกบ้าน มีอาชีพหลากหลายขึ้นการพบเจอกันของคนในบ้านและในชุมชนก็ลดน้อยลงด้วยหรือประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ก็มีการปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยมเช่น ประเพณีวันว่างของคนในเกาะยอแต่เดิมวันว่างประจำปีของชุมชนเกาะยอหรือวันสงกรานต์ของไทย ทุกคนจะพากันมาทำบุญและลอยเรือแพ แต่ตอนนี้กลับกลายเป็นเหลือเพียงคนดั้งเดิมที่ยังคงรักษาประเพณีดังกล่าวไว้ ส่วนเรือแพที่เคยมีคนในหมู่บ้านช่วยกันทำกลับไม่มีใครสืบทอดหาคนทำได้ยากจนต้องลดกิจกรรมบางอย่างลงไป

กล่าวได้ว่า ความหลากหลายของผู้คนและกระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอพร้อมๆ กับสะพานติณสูลานนท์ทำให้พื้นที่เกาะยอมีการปรับเปลี่ยนอย่างเข้มข้นไปในหลายด้านมุม แม้ว่าความสนใจในความทันสมัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ด้านมุมหนึ่งจะมองว่าความทันสมัยนั้นช่วยสร้างให้คุณภาพชีวิตของคนเกาะยอได้ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางความสะดวกสบาย ทว่าในอีกมิติหนึ่งก็ชี้ให้เห็นว่า “คน” และ “วัฒนธรรม” ในพื้นที่เกาะยอ ต้องยอมรับต่อกระแสความทันสมัยพร้อมๆ กับปรับตัวให้เข้ากับความทันสมัยนั้นให้ได้

ในหลายกรณีของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกาะยอแสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตของผู้คน ทูทางสังคม ทูทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ต้องถูกเบียดขับให้ตกอยู่ในภาวะชายขอบจากกระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่ หลายคนเลือกขายที่ดินให้กับนายทุนและย้ายถิ่นฐาน ส่วนคนที่ยังอยู่ในพื้นที่ก็ต้องรับและต่อรองกับกระแสความทันสมัยที่เข้ามาอย่างเข้มข้นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวช่วยอมทำให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบของความสัมพันธ์และลักษณะทางสังคมที่ทวีความซับซ้อนมากขึ้น ความทันสมัยที่เข้ามาพร้อมกับการเน้นในเรื่องการสะสมทุนในรูปแบบที่เรียกว่าทุนนิยมและการให้มูลค่ากับวัตถุมากกว่าจิตใจก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่วิถีชีวิตและวิถีคิดแบบพื้นบ้านตกอยู่ในฐานะชายขอบของความทันสมัยรวมทั้งเรื่องราวของ “ทวด” ด้วยเช่นกันที่ตกอยู่ในภาวะดังกล่าว

อย่างไรก็ตามภาพและเรื่องราวชายขอบกลับได้รับความสนใจจากนักวิชาการหลายกลุ่มและให้ความสนใจกับประเด็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการนำแนวคิดแบบหลังสมัยนิยมมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และเปิดมุมมองใหม่ๆ ในการพิจารณาเรื่องราวและหลายครั้งที่แนวทางการศึกษาความเป็นชายขอบถูกมองถึงเรื่อง “อัตลักษณ์ของชายขอบ” ซึ่งปริตตา เกลิมเผ่า กอนันตกุล (2544, 14) ได้กล่าวถึงการสร้างอัตลักษณ์ของชายขอบว่าเป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์ถึงภาพเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ทางสังคม บันทึกที่แสดงสำนึกเกี่ยวกับตนเองและคนอื่น คำพูด เรื่องเล่า ซึ่งโดยทั่วไปแล้วก็พยายามจะชี้ให้เห็นว่าชายขอบต้องการจุดยืนของตนเองและมีภาพของตนเองที่แตกต่างไปด้วยและ ในกระบวนการเหล่านี้สำนึกความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ชายขอบของเขาก็ก่อตัวขึ้นเพื่อการรวมกลุ่มหรือชี้ให้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง

ความเป็นชายขอบ ไม่ใช่เรื่องของการถูกกันให้ไปอยู่ในตำแหน่งในสังคมที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ หรืออำนาจ หรือไม่เข้าประเภทแต่เพียงอย่างเดียวหากเป็นเรื่องของความรู้และความจริงที่คนอื่นสร้างขึ้นมองเขา แทนตัวเขา ความรู้และความจริงเหล่านี้ กลายเป็น ‘สามัญสำนึก’ ที่รับรู้เข้าใจกันได้ ในสังคมโดยไม่ต้องตั้งคำถาม ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งชายขอบเอง ก็อาจจะรับหรืออ้างอิงไปเป็นความจริงเกี่ยวกับตัวเองด้วย รวมทั้งมีการต่อต้านโต้แย้งปฏิเสธในเวลาเดียวกันทุกบทความจะกล่าวถึงการสถาปนาความจริงทางสังคมบางประการซึ่งจะให้ภาพให้วิพากษ์ หรือวิหิมองคนเหล่านี้ ไปในทางที่เป็นลบเช่น เป็นความวิปริตทางเพศ ความสกปรก ความไม่น่าไว้วางใจ ความล่อแหลมหรือความไร้ประโยชน์ การมองในด้านเดียวสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม (asymmetrical relations) ที่ดำรงอยู่ในสังคมซึ่งทำให้คนบางกลุ่มถูกคนกลุ่มอื่นพูดแทนหรือสร้างภาพให้แทน (ปริตตา เกลิมเผ่า กอนันตกุล 2544, 12-13)

มุมมองความสนใจในประเด็นเรื่อง “ทวด” ดังกล่าวนี้อาจเกิดขึ้นจากการเก็บข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นและในฐานะที่ผู้วิจัยถือกำเนิดในพื้นที่เกาะยอและยังคงใช้ชีวิตที่เกาะยอนปัจจุบันพบว่า เรื่องราวเกี่ยวกับ “ทวด” เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่กลายเป็นเรื่องราวชายขอบทางสังคมจากบริบทความทันสมัยนิยมที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอ เรื่องราวของ “ทวด” ที่ปรากฏในพื้นที่ถูกละเลยถูกลดความสำคัญลงไปทุกวันแม้กระแสสังคมในวงกว้างก็ยังตั้งคำถามมากขึ้นว่า “ทวด” คืออะไร แม้ว่าในความเป็นคนได้จะคุ้นชินอยู่กับคำเรียก “หลวงปู่ทวด” ก็ตามจากประเด็นดังกล่าว เป็นการจุดประกายให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจว่าเรื่องราวเกี่ยวกับ “ทวด” ในพื้นที่เกาะยอมีการสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับทวดอย่างไร สิ่งเหล่านี้มีความหมายกับคนในพื้นที่เกาะยออย่างไร ในกระแสความทันสมัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ณ ช่วงเวลาปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าการศึกษเกี่ยวกับ “ทวด” ดังกล่าวจะนำไปสู่ความเข้าใจวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ การดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ รวมถึงคุณค่าและการ

ให้ความสำคัญของผู้คนผ่านการคัดเลือกการปรุงแต่งปกปิดขบขันหรือลดทอนคุณลักษณะบางประการ กลายเป็นความทรงจำที่ถูกผลิตซ้ำ สืบทอดหรือปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยหรือบริบทที่เกิดขึ้น

ในงานชิ้นนี้ผู้วิจัยพยายามชี้ให้เห็นเรื่องราวของ “ทวด” ในสามลักษณะทั้งที่เป็น บุคคลซึ่งคนในชุมชนให้ความนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีภูมิปัญญา ประสบการณ์ มี ปรชญาการใช้ชีวิตและมีช่วงชีวิตอยู่ในห้วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของบริบทพื้นที่เกาะยอ โดยบุคคล เหล่านี้ได้รับการยอมรับนับถือเรียกว่า “ทวด” และผู้ที่ได้รับการเรียกขานว่า “ทวด” โดยการสืบสาย เลือดรวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนับถือบูชาเรียกว่า “ทวด” จากการศึกษาทวดในงานที่ผ่านมาจะ ศึกษาเกี่ยวกับตำนานความเชื่อที่เกี่ยวกับบรรพบุรุษหรือวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่า “ทวด” ซึ่ง สุทธิ วงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ได้กล่าวความหมายของทวดไว้สรุปได้ว่า หมายถึงวิญญาณที่มีเดชาานุภาพสูง ต้องมีการปฏิบัติบูชาเอาใจจึงจะให้คุณและให้โทษหากมีการล่วงละเมิด “ทวด”ปรากฏในหลายรูป คือ ทวดที่เป็นคริสต์ศักราช เช่น ทวดจวบ ทวดจระเข้ ทวดที่ปรากฏในรูปคน เช่น ทวดหุม (ประจำหัวเขา แดง จังหวัดสงขลา) หลวงพ่อทวด (วัดช้างให้ จังหวัดปัตตานี วัดพะโคะ จังหวัดสงขลา) แต่ถ้าเป็น หญิงจะเรียกว่า “เจ้าแม่” เช่น เจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว (จังหวัดปัตตานี) เจ้าแม่ไทรทอง(จังหวัด นราธิวาส) เป็นต้น

ตำนานและความเชื่อที่เกี่ยวกับทวดที่คนภาคใต้ได้ยึดถือสืบทอดต่อกันมามี จำนวนมากและกระจายในหลายจังหวัด ดังที่ ทิพวัลย์ พิชะกุล (2529, 1445) ได้กล่าวถึงในตำนาน ทวดขันของชาวบ้านในตำบลพญาขันธุ์ อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง สรุปได้ว่า ชาวบ้านเชื่อว่าทวด ขันเป็นพญานาคที่เฝ้าสมบัติในสระน้ำกลางเมืองพัทลุง(เก่า) ในสมัยกรุงธนบุรีและ ทิพวัลย์ พิชะกุล ได้กล่าวถึงตำนานทวดโหม ของชาวบ้านตำบลชะรัด อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง สรุปได้ว่าทวด โหม เป็นชาวบ้านเมืองสตูลและมีวิชาอาคมจึงได้รับอาสาเจ้าเมืองสุโขทัยไปทำศึกจนได้รับชัยชนะ และได้รับพระราชทานยศถาบรรดาศักดิ์จากเจ้าเมืองสุโขทัยมากมาย แต่ต่อมามีผู้ใกล้ชิดให้ร้ายและ ทยศทวดโหมจึงได้หนีกลับมาอยู่ที่เมืองพัทลุงส่วน สานิตย์ พรทัศน์ (2529, 1277) ได้กล่าวถึงตำนาน ทวดที่ถ้ำน้ำผุด ตำบลน้ำผุด อำเภอเมือง จังหวัดพังงา สรุปได้ว่า ชาวบ้านเชื่อว่าที่ถ้ำน้ำผุด มีทวด เป็นชายแก่หนุ่มขาวห่มขาวถือไม้เท้า สถิตอยู่ในถ้ำและมีพิธีไหว้ทวดกันในเดือน 3 ของทุกปี เวียน ชนะกุล (2529, 288) ได้กล่าวถึงทวดล่อนเป็นที่สิงสถิตของทวดที่เป็นเทวดาเรียกกันว่าทวดล่อนซึ่ง จะคอยปกป้องรักษาช่วยเหลือชาวบ้านนอกจากนี้ สวัสดิ์ ชั่งสังจา (2537) ได้กล่าวถึงตำนานทวดหิน ช้างหรือพ่อตาหินช้าง ตำบลฉลุ อำเภอท่าแพ จังหวัดชุมพร สรุปได้ว่า ทวดหินช้างหรือพ่อตาหินช้าง เป็นเทพจำนวน 7 องค์ ที่แต่ละวันจะหมุนเวียนมาสถิต ณ ศาลเจ้าตาหินช้างเพื่อให้ประชาชนได้กราบไหว้ บูชาและจัดให้มีงานประเพณีเป็นประจำทุกปี

สังเกตได้ว่างานที่ผ่านมาจะเลือกศึกษาเรื่องราวของทวดในประเด็นเกี่ยวกับความเชื่อและตำนาน เกี่ยวกับทวด รวมทั้งผลกระทบจากความเชื่อเหล่านั้นต่อการดำรงชีวิตของผู้คนในชุมชนดังเช่น งานของ ญาณินทร์ เพชรสุวรรณ เลือกรศึกษา “ความเชื่อเกี่ยวกับหลวงพ่อทวดเหยียบน้ำทะเลจืดในจังหวัดสงขลา-พัทลุง -ปัตตานี” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทราบถึงความเชื่อกับตำนานและรูปเคารพซึ่งมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านและเพื่อที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนสามารถนำไปปรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมและวัฒนธรรมส่วน เอมอร บุญช่วย ได้ศึกษาเรื่อง “ตำนานความเชื่อเกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรสทิงพระจังหวัดสงขลา” เพื่อศึกษาด้าน ความเชื่อและผลกระทบจากความเชื่อเกี่ยวกับทวด โดยหวังที่จะทำความเข้าใจเกี่ยวกับสภาพของสังคมและวัฒนธรรมอันมีส่วนสืบเนื่องจากตำนาน

ส่วนในตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ก็มีตำนานและความเชื่อเกี่ยวกับทวดเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ โดยเฉพาะตำนานทวดช้างซึ่งเป็นทวดหินช้างที่อยู่ในวัดเขาบ่อของหมู่บ้านอ่าวทราย จากการลงพื้นที่เบื้องต้นของผู้วิจัยได้สังเกตและสัมภาษณ์เกี่ยวกับตำนานและความเชื่อของผู้คนเกี่ยวกับทวดช้างก็พบว่า มีทั้งคนในหมู่บ้านและคนรอบนอกมาราบไหวบูชา บนบาน ขอรพรกันอยู่เป็นประจำมีทั้งคนรอบนอกที่เป็นคน ไทยและคนมาเลเซีย ซึ่งในการมาไหว้มากราบไหว้บูชาเพื่อเป็นสิริมงคลและขอหวย ซึ่งเชื่อว่าทวดช้างศักดิ์สิทธิ์ สามารถให้ได้ในสิ่งที่อธิษฐานนั้น ส่วนอีกที่จากการเล่าของคนในหมู่บ้านและการใช้ชีวิตในพื้นที่จริงของผู้วิจัยมีการเล่าถึงทวดงูที่อยู่บนเขาลูกหนึ่งของหมู่บ้านอ่าวทราย เช่นกัน เป็นทวดงูที่อยู่ประจำบนเขาลูกนี้มีคนเคยเห็นเป็นทวดงูตัวใหญ่ สีขาวและเล่าต่อกันมาจนปัจจุบันจนไม่มีใครกล้าไปตัดต้นไม้หรือทำอะไรบนเขาลูกนี้และทวดที่เป็นคนซึ่งเคยมีชีวิตในอดีตและตายไปเป็นบรรพบุรุษของคนในหมู่บ้านก็ได้มีการสร้างเป็นรูปปั้นไว้เพื่อสักการบูชาและยึดเหนี่ยวจิตใจของลูกหลานและคนในหมู่บ้านด้วยเช่นกัน ส่วน “ทวด” อีกสองลักษณะที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงไว้ในเบื้องต้นยังไม่เคยมีงานศึกษาใดได้ทำการศึกษาเรื่องราวของคนกลุ่มนี้เลย

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง “ทวด: ลมหายใจแห่งการดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัย” ครั้งนี้จึงเป็นการทำความเข้าใจการสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ทั้งสามลักษณะท่ามกลางกระแสความทันสมัย ว่าคนในพื้นที่เกาะยอมีการสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ในกระแสความทันสมัยของพื้นที่เกาะยออย่างไร รวมถึงการให้ความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่เกาะยออย่างไรผ่านบริบทของคนและพื้นที่เกาะยอ อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในความซับซ้อนของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในพื้นที่ผ่านเรื่องราวเกี่ยวกับ “ทวด” นั่นเอง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ในกระแสความทันสมัยของพื้นที่เกาะยอ
2. เพื่อศึกษาผลของความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ที่มีต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่เกาะยอ

คำถามการวิจัย

1. คนในพื้นที่เกาะยอมีการสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ในกระแสความทันสมัยของพื้นที่เกาะยออย่างไร
2. ความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่เกาะยออย่างไร

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เข้าใจและเห็นความซับซ้อนของวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของ “ทวด” ในสังคมที่ดำรงชีวิตร่วมกับคนอื่นในพื้นที่เกาะยอ
2. เข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทความทันสมัย การให้คุณค่า ความหมาย และอำนาจของความสัมพันธ์จากการเป็นผู้กระทำการในการนิยามที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคลกลุ่มบุคคลสังคม และก่อรูปเป็นพฤติกรรมและความคิดทางสังคมในนามของทวด

นิยามศัพท์เฉพาะ

1. ทวด หมายถึง บุคคลซึ่งคนในชุมชนให้ความนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีภูมิปัญญา ประสบการณ์ มีปรัชญาการใช้ชีวิตและมีช่วงชีวิตอยู่ในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของบริบทพื้นที่เกาะยอโดยบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับนับถือเรียกว่าเป็น “ทวด” และผู้ที่ได้รับการเรียกขานว่า “ทวด” โดยการสืบสายเลือด รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนับถือบูชาเรียกว่า “ทวด”
2. ลมหายใจแห่งการดำรงอยู่ หมายถึง ความซับซ้อนในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่ได้รับการเรียกขานว่า “ทวด” ท่ามกลางกระแสบริโศกนิยามที่เข้ามาในบริบทพื้นที่เกาะยอและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนับถือในพื้นที่เกาะยอ อันเชื่อมโยงอยู่กับวิถีชีวิต ความรู้สึก-นึก-คิดของคนในพื้นที่

3. การสร้างความหมาย หมายถึง ความพยายามในการนิยามถึงคุณลักษณะต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด และการให้คุณค่าต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นภายใต้ความสัมพันธ์กับคนอื่นและบริบททางสังคม

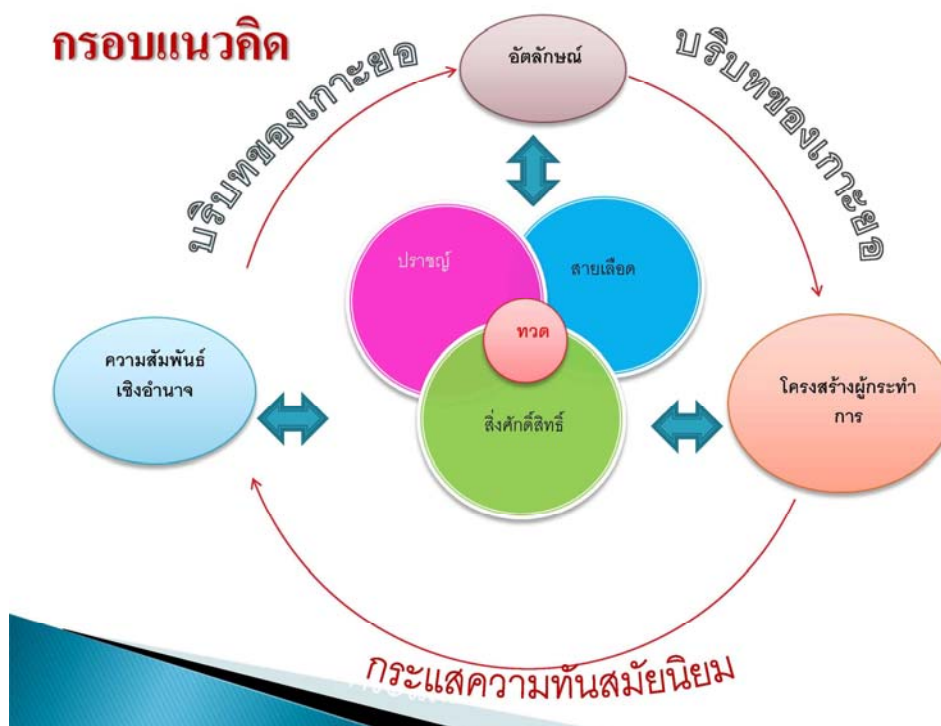
4. ผลของความหมาย หมายถึง สิ่ง que แสดงออกหรือปรากฏเมื่อเราให้นิยามถึงคุณลักษณะต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคลภายใต้ความสัมพันธ์กับคนอื่นและบริบททางสังคม

5. อัตลักษณ์ หมายถึง คุณลักษณะบางประการของบุคคล กลุ่มบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ถูกสร้างขึ้นทั้งจากการนิยามและการกระทำ โดยก่อรูปขึ้นจากอำนาจของความสัมพันธ์ในการบ่งชี้ว่าเราหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีความเหมือนหรือต่างกับคนอื่นหรือสิ่งอื่นอย่างไร

6. กระแสความทันสมัยนิยม หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ทางกายภาพ ชุมชนต่างๆ ในเกาะยอเช่น การสร้างรีสอร์ท การสร้างบ้านจัดสรร ร้านอาหาร การมีพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวรวมถึงการปรับตัวของผู้คนที่มีต่อสภาพพื้นที่ดังกล่าวซึ่งในอดีตสิ่งเหล่านี้ไม่มีปรากฏให้เห็นและถือว่าเป็นพื้นที่ชนบทพื้นที่หนึ่งของประเทศไทยที่ประชาชนมีการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยการทำนา ทำสวนผลไม้ ทำประมง การค้าขาย เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การจะตอบคำถามเรื่อง “ทวด:ลมหายใจแห่งการดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะยอ” ครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดสำคัญเรื่อง “อัตลักษณ์” แนวคิดเรื่อง “โครงสร้าง-ผู้กระทำการ” และแนวคิดเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์เพื่อทำให้เข้าใจในประเด็นการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของทวดท่ามกลางความทันสมัยนิยมของเกาะยอและผลของความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ที่มีต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่เกาะยอ ดังนี้

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ตามมุมมองของ Woodward, Kathryn (1997) มาใช้อธิบายอัตลักษณ์ของทวดคือ การมองในแนวคิดดังกล่าวนี้ไม่ได้มองว่าอัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติเฉพาะของบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด แต่มองว่าอัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้นและก่อรูปขึ้นเมื่อปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นในภาวะของสังคมและการเมืองที่เกี่ยวข้องกับโลกสมัยใหม่ทำให้อัตลักษณ์มีความสำคัญ ในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม โดยที่อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่บ่งชี้ว่าเราเป็นใคร สัมพันธ์กับคนอื่นอย่างไร สัมพันธ์กับโลกที่เราอยู่อย่างไร

อัตลักษณ์ในแง่มุมดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่บ่งบอกว่าเรามีความเหมือนคนอื่นหรือเป็นหนทางที่บ่งชี้ว่าเราต่างไปจากคนอื่นอย่างไร การทำความเข้าใจอัตลักษณ์ที่นำไปใช้ในการวิเคราะห์อัตลักษณ์ของทวดซึ่งถูกสร้างขึ้นและก่อรูปขึ้นเมื่อสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ภายใต้ความสัมพันธ์ดังกล่าวประกอบด้วยความซับซ้อนในความสัมพันธ์ที่ “ทวด” เลือกลงแสดงเพื่อสร้างความต่างและความเหมือนกับกลุ่มคนในสังคม

แนวคิดเรื่องโครงสร้าง-ผู้กระทำการ

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิด Anthony Giddens ในมุมมองที่แสดงให้เห็นถึงนัยยะสำคัญของแนวคิดว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ โครงสร้าง(structure)และการกระทำ(action) มีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกหรือ การกระทำจะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะต่อเมื่อคนในฐานะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความรู้ที่ถูกต้องกำหนดโครงสร้างโดยสังคมจำนวนหนึ่งหรือมนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตทางสังคมขึ้นมาและในขณะที่เดียวกันก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนด โดยการจัดระเบียบทางสังคมที่มีอยู่ด้วยเช่นกัน

การศึกษาในครั้งนี้ใช้แนวคิด โครงสร้าง-ผู้กระทำการ เพื่ออธิบายการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเกาะยอกับเรื่องราวของทวดในเกาะยอกที่มีอยู่อย่างซับซ้อนในระบบสังคม ผู้วิจัยเชื่อว่าทวดในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ มีการสร้างตัวตน การต่อต้าน การขัดขืนต่ออำนาจในวิถีชีวิตประจำวันและมติการเป็นผู้กระทำการจากระบบโครงสร้างทางสังคมท่ามกลางบริบทและภายใต้โครงสร้างระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างพลวัตในปัจจุบัน

แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตามมุมมองของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ถึงอัตลักษณ์และความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่เกาะยอกับเรื่องราวของทวด โดยสนใจความสัมพันธ์เชิงอำนาจซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในพื้นที่เกาะยอกับทวด ความสัมพันธ์ระหว่างทวดด้วยกันเองและทวดกับกลุ่มคนอื่นในสังคม โดยแนวคิดดังกล่าวเชื่อว่าอำนาจต่างๆในสังคมถูกสร้างขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ กระบวนการของการสร้างหรือก่อรูปขึ้นนั้นเกิดขึ้นผ่านการผลิต การถ่ายทอดผ่านกลไกทางสังคมและการปฏิบัติต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เกิดจากความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลอื่นและกฎเกณฑ์ทางสังคมภายใต้ความซับซ้อนของความสัมพันธ์ของกลุ่มคนนั้น มีอำนาจ มีการเลือกรับหรือ ปฏิเสธต่อการนำเสนออัตลักษณ์ที่ผูกโยงอยู่กับความเชื่อ การนับถือ ศรัทธา ความหมายที่ถูกนิยามจึงสัมพันธ์กับอำนาจเพราะความหมายกำหนดตำแหน่งความสัมพันธ์ของทวดกับคนในพื้นที่เกาะยอก ทวดด้วยกันเอง และทวดกับคนอื่นในกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะยอก เช่น กำหนดความสัมพันธ์ระหว่าง ทวดกับลูก ทวดกับหลาน ความหมายต่างๆ ก็จะมีการถ่ายทอดและสื่อความหมายเพื่อป้องกันตัวตนและตำแหน่งของความสัมพันธ์

ภายใต้บริบททางสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคมความสัมพันธ์เชิงอำนาจมักเกิดขึ้นต่อผู้คนต่างๆ ที่มีการปะทะประสานกัน ในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป โดยมีภาคปฏิบัติการของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับเราทุกคน ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ทั้งที่เป็นชีวิตในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของคนทุกคนอำนาจได้กระจายอยู่รอบตัวเราทุกคน นอกจากนี้ทุกคนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสร้างอำนาจผ่านการการพูดคุย การปฏิสัมพันธ์และการเจรจารวมทั้งเป็นผู้รับผลของอำนาจขึ้นอยู่กับการบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ การนำแนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจมาใช้เพื่ออธิบายการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมบริบทของชุมชนเกาะยอกซึ่งมีประเด็นเรื่องราวของอัตลักษณ์และการสร้างความหมายของทวดที่มีอยู่อย่างซับซ้อนในบริบทของเกาะยอก

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีประเด็นที่สำคัญ คือ การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องอัตลักษณ์ การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องโครงสร้าง-ผู้กระทำการ การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจและแนวทางการศึกษาเกี่ยวกับทวดในประเด็นต่างๆ ทั้งนี้เพื่อพยายามชี้ให้เห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมา มีนัยยะทางวิชาการอย่างไร และการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ต้องการขยายความเข้าใจเพิ่มเติมจากที่มีอยู่แล้วอย่างไร ผู้วิจัยจึงกำหนดหัวข้อการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามมโนทัศน์ดังกล่าว คือ

แนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์”

แนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับ “โครงสร้าง-ผู้กระทำการ”

แนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”

ทบทวนเอกสารงานวิจัยเกี่ยวกับ “ทวด”

แนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับ “อัตลักษณ์”

อัตลักษณ์เป็นประเด็นที่มีการถกเถียงทางสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะในแวดวงวัฒนธรรมศึกษาจะพบมโนทัศน์ “อัตลักษณ์” ที่ถูกกล่าวถึงควบคู่ไปกับมโนทัศน์อำนาจและการนิยามความหมายหรือการสร้างภาพแทนความจริง (representation) (อภิญา เพ็ญฟูสกุล 2546, 1) และประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547, 33) ได้กล่าวไว้ว่า “อัตลักษณ์เป็นเรื่องของความเข้าใจและการรับรู้ที่เราเป็นใคร คนอื่นเป็นใคร นั่นคือ เป็นการก่อรูปขึ้นและดำรงอยู่ที่เรารับรู้เกี่ยวกับตนเองอย่างไรและคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่นๆ ด้วย”

อัตลักษณ์กับความเป็นปัจเจกบุคคลในยุคสมัยใหม่

มุมมองเกี่ยวกับกับเป็นปัจเจกชนตามแนวคิดแบบสมัยใหม่ (modern) มีความเชื่อว่าสิ่งที่มนุษย์เป็นนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและสามารถค้นหาความจริงที่เป็นสากลได้และมีลักษณะเป็นสารัตถนิยมหรือมีแก่นกลางที่ชัดเจนตายตัว มีความเป็นอิสระจากเงื่อนไขทั้งปวงมีความเป็นเอกภาพ มีความเป็นหนึ่งเดียวในตัว เป็นผู้รู้ ผู้สร้างความรู้ ผู้มีเหตุผล ผู้กำหนดศีลธรรม ผู้มีสำนึก และเป็นผู้กระทำอย่างมีสำนึก ซึ่ง เรน เดการ์ตส์ (Rene Descartes) ผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาสมัยใหม่ เรน เดการ์ตส์ ได้ให้ความสำคัญกับมนุษย์ด้วยการให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางจักรวาลแทนพระเจ้า และแบ่งองค์ประกอบของมนุษย์ออกเป็นสองส่วน คือ กายกับจิต จิตคือส่วนที่ก่อให้เกิดตัวตน ที่มีความสามารถในการคิดและการให้เหตุผล การคิดและการให้เหตุผลเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ (อ้างใน จีรวุฒิ เสนาคำ 2549, 27)

นอกจากนี้ แนวคิดอัตลักษณ์ในยุคดังกล่าวยังคงอยู่ในวังวนที่ให้ค่าในฐานะที่เป็นหนึ่งเดียวมีรหัสร่วมทางวัฒนธรรม อัตลักษณ์ คือตัวตนที่แท้จริงเพียงหนึ่งเดียว (one true self) มีแก่นแกน มีรากเหง้าแท้จริง อัตลักษณ์ดำรงอยู่ก่อนและดำรงอยู่เพื่อรอเวลาการค้นพบ สามารถดำรงอยู่และอยู่แบบหนึ่งเดียวหรือเอกภาพข้ามมิติของเวลาสถานที่ ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (จีรวุฒิ เสนาคำ 2549, 27)

อัตลักษณ์ในแนวคิดแบบสมัยใหม่จึงเป็นอัตลักษณ์ที่ถูกนิยามหรือให้ความหมายเพื่อแบ่งแยกความเป็นอื่นดังที่ ธงชัย วินิจกุล (2532, 68-76) ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ในมุมมองของการค้นหาความเป็นแก่นแท้ตัวตนเป็นหนึ่งเดียวนั้น ได้ขีดเส้นพรมแดนของความเป็นพวกเดียวกันหรือคนและพวกและถูกนำไปเปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้าม ซึ่งในด้านมุมมองหนึ่งมุมมองในลักษณะดังกล่าวนี้ส่งผลให้เกิดการกีดกัน ความแปลกแยก และการทำให้บุคคลนั้นมีคุณลักษณะบางอย่างที่คงที่และหยุดนิ่งตายตัว แม้กระทั่งการระบุถึงความแตกต่างในระดับอื่นๆ ก็มีนัยยะของการแบ่งแยกในการเป็นพวกเขาหรือพวกเรา เช่น การระบุถึงลักษณะทางชาติพันธุ์หนึ่งกับความเป็นชาติพันธุ์อื่นเมืองไทยกับเมืองนอก ล้วนถูกใช้เพื่อชี้ถึงความแตกต่างจากการเปรียบเทียบ ในขณะที่เราเปรียบเทียบหรือต้องการบอกคุณลักษณะเฉพาะนั้นก็ได้อีกกันให้คนที่แตกต่างมีความเป็นอื่นด้วยเช่นกัน

ดังนั้น แนวคิดอัตลักษณ์แบบสมัยใหม่นิยมจึงเป็นสิ่งที่มิมุมมองภาพลักษณ์ของปัจเจกในลักษณะที่มีแก่นแกนเฉพาะตายตัว มีความเป็นเอกภาพที่ไม่เปลี่ยนแปลง ตลอดจนมองว่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติอย่างไม่มีข้อสงสัย มนุษย์เป็นศูนย์กลางของการกระทำ มีความเชื่อมั่นในศักยภาพตามธรรมชาติของมนุษย์ว่าสามารถเข้าถึงความจริงที่เป็นสากลสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีทางสังคมที่มุ่งหากฎสากลที่จะทำให้เข้าใจและอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ได้

อัตลักษณ์ยุคหลังสมัยใหม่กับการเปลี่ยนผ่านแนวคิด

อัตลักษณ์ยุคหลังสมัยใหม่ได้ก่อให้เกิดข้อถกเถียงในทางวิชาการในวงกว้างโดยเฉพาะนักคิดหลังโครงสร้างนิยมได้มีการรื้อถอนแนวคิดอัตลักษณ์และแนวทางการศึกษาอัตลักษณ์ซึ่ง เจนกินส์ นักคิดหลังสมัยนิยมได้กล่าวว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มนุษย์แต่ละกลุ่มแต่ละยุคสร้างขึ้นมาและสามารถสร้างใหม่ได้ขึ้นอยู่กับว่าผู้สร้างเลือกที่จะนิยามตัวอย่างอย่างไร นอกจากนี้ ยังมีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เวลา สภาพแวดล้อมและบริบทต่างๆทางสังคมแต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่ากลุ่มชาติพันธุ์ไม่ได้มีตัวตนหรือไม่มี โครงสร้าง หากแต่ตัวตนหรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (ซึ่งเป็นผลมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์) สามารถปรับเปลี่ยนได้ตามสถานการณ์ ซึ่ง เบอร์เจอร์ และลักแมน (Peter Berger and Thomas Luckman) ยังชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์ถูกสร้างขึ้น โดยกระบวนการทางสังคม ครั้นเมื่อตกผลึกแล้วอาจจะมี ความคงที่ ปรับเปลี่ยนหรือแม้กระทั่งเปลี่ยนแปลงรูปแบบไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก และ เจนกินส์ (Richard Jenkins) มองว่า อัตลักษณ์มิใช่เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในตัวของมันเองหรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น และมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา (อ้างใน ประสิทธิ์ ธิปรีชา 2547, 33)

ในมุมมองของอภิญา เพ็ญฟูสกุล (2546, 77) ชี้ให้เห็นว่า อัตลักษณ์คือสิ่งที่ไม่ตายตัวและหยุดนิ่งคือ กระบวนการที่ปัจเจกต่อรอง ตั้งคำถามและปฏิเสธ ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคม การปฏิเสธอาจไม่จำเป็นต่อต้านตรงๆ หรือสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา บางทีเป็นการ “เล่น” กับจิตจำกัดที่ถูกตีกรอบไว้ โดยพลิกสร้างนัยยะ ของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน การไม่อาจหยุดนิ่งของกระบวนการนี้จึงบ่งชี้ถึงศักยภาพของการต่อต้านที่มีชีวิตชีวา

นอกจากนี้ จีรวุฒิ เสนาคำ (2549, 250 - 251) กล่าวว่า ในด้านมุมมองหนึ่งความเป็นอัตลักษณ์นั้นเกิดจากเรื่องเล่าที่จะบอกว่าเราเป็นใครและคนอื่นบอกว่าเราเป็นใคร อัตลักษณ์นั้นแปรเปลี่ยนไปตามเวลาและสถานที่ว่าผู้เล่าจะเล่ากับใคร เล่าอะไร และเล่าทำไม อัตลักษณ์ในฐานะเรื่องเล่าจึงเป็นสิ่งที่ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และบริบทของเวลาในการบอก “ตำแหน่งกับตัวตน” (place for the subject) การมีตำแหน่งหมายถึงการมีตัวตนและตัวตนสามารถมีบทบาทกระทำ และการโยกย้ายตำแหน่งแห่งที่ (dislocation) ก็คือ การไม่อาจถูกตรึงติดกับคุณสมบัติบางอย่างที่ตายตัวหยุดนิ่ง ความเป็นตัวเราเกิดจากการสร้างความหมายต่อสิ่งหนึ่ง (จีรวุฒิ เสนาคำ, 2549, 36)

ดังนั้น อัตลักษณ์ตามแนวคิดหลังสมัยใหม่นิยมจึงเป็นเหมือนเหรียญสองด้านที่ซ้อนทับกันอยู่ระหว่างความเป็นปัจเจกกับความเป็นอื่นในการหล่อหลอมความเป็นตัวเราและสร้าง “ตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจก” (subject positioning) โดยที่คุณสมบัติของความเป็นตัวเราในกระบวนการนี้มีลักษณะของการ โยกย้ายตำแหน่งแห่งที่ (dislocation) นั่นคือการไม่ผูกตรึงติดอยู่กับคุณสมบัติ

บางอย่างที่หยุดนิ่งตายตัว หากแต่สามารถต่อรอง ตั้งคำถาม หรือปฏิเสธตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมที่ ถูกกำหนดมาให้ได้ด้วยเช่นกัน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์

สำหรับงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ในช่วงต้นได้ให้ความสนใจศึกษาอัตลักษณ์ ที่มีลักษณะความเป็นหนึ่งเดียว เป็นแก่นแท้และมีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นสิ่งที่มีคุณค่าและ ควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ ซึ่งงานศึกษาดังกล่าวได้ให้มุมมองของการศึกษาอัตลักษณ์ในมิติที่ต่างกัน ไป

ประการแรก การศึกษาที่มีมุมมองอัตลักษณ์มีลักษณะความเป็นแก่นแท้มีเอกลักษณ์ และความเป็นหนึ่งเดียว เช่น งานศึกษาเรื่อง “การธำรงเอกลักษณ์ของชนกลุ่มน้อย: กรณีศึกษาคน ไทยอีสานในภาคเหนือของประเทศไทย” โดย สุภกิจ เทพบัณฑิต (2538) พบว่า การแสดงออกทางพิธีกรรม ความเชื่อ และประเพณีต่างๆ เช่น การแห่พระเวส บุญบั้งไฟ บุญข้าวจี บุญข้าวสาก บุญประดับดิน ซึ่งการประกอบพิธีกรรมเหล่านี้เป็นการกล่อมเกลาสั่งสอนให้เยาวชนรุ่นหลังเห็นคุณค่าและ ความ เป็นหนึ่งเดียวของความเป็นชุมชนอีสาน ซึ่งทำให้ชุมชนมีความโดดเด่นจากชุมชนรอบข้างและทำให้ สมาชิกในชุมชนมีความรู้สึกภาคภูมิใจในความเป็นมีคนอีสาน

ประการที่สอง การศึกษาที่มีมุมมองเอกลักษณ์เป็นสิ่งที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ และควรค่าแก่การอนุรักษ์ไว้ เช่น งานศึกษาเรื่อง “การธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ: กรณีศึกษาหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี” โดย พัทธรินทร์ ม่วงงาม (2547) พบว่า ชาวบ้าน หมู่บ้านศาลาแดงเหนือได้มีความพยายามในการธำรงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมโดยการจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ พื้นบ้านตลอดจนมีผู้นำท้องถิ่นเป็นผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับเยาวชนรุ่นหลังได้สืบทอดต่อไป

ประการสุดท้าย การศึกษาที่มีมุมมองของอัตลักษณ์คือการกำหนดเส้นแบ่งเขต ความเป็นพวกเขา พวกเขาอย่างเหนียวแน่นและยึดติดกับอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่ม เช่น งานศึกษาเรื่อง “ความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส” (2543) โดย อลิสา หะสามะาะ ความสำนึกในเอกลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวไทยมุสลิมในชุมชนรือเสาะ ส่วนใหญ่มีความสำนึกทางชาติพันธุ์ในระดับสูงเนื่องจากมีความสัมพันธ์อันเหนียวแน่นในศาสนา เดียวกัน มีความรู้สึกผูกพันทางด้านศาสนาสูง มีเอกลักษณ์พิเศษที่ปรากฏ คือ เอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรม ประเพณี ศาสนา ความเชื่อ ภาษา และมีการแต่งกายตามลักษณะเฉพาะที่แบ่งแยกกัน อย่างชัดเจนกับชาวไทยพุทธในชุมชน

จากงานศึกษาดังกล่าวข้างต้น ได้มีความพยายามในการศึกษาอัตลักษณ์ในลักษณะของสิ่งที่เป็นเอกลักษณ์เพื่อหาความเป็นหนึ่งเดียวและเป็นสิ่งที่สืบทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่ง ลักษณะดังกล่าวจึงมีความพยายามในการสร้างกฎเกณฑ์ กฎระเบียบเพื่อควบคุมกลุ่มที่ถูกเรียกว่า “พวกอื่น” ให้เป็นไปตามอัตลักษณ์ศูนย์กลาง ซึ่งทำให้เกิดการเบียดขับและกีดกันพวกที่ไม่ใช่ออกไปอยู่อีกสังคมหนึ่งที่เรียกว่า “ชายขอบ” นอกจากนี้ การกำหนดอัตลักษณ์ที่ยึดติดกับพื้นที่ทางกายภาพขาดความเคลื่อนไหวของผู้คนในสังคมก่อให้เกิดการละเลยความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม

ต่อมาในยุคหลังสมัยใหม่ จึงได้ให้ความสนใจศึกษาอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของกลุ่มชนหรือชนกลุ่มน้อยที่ถูกทำให้กลายเป็นคนอื่นในสังคม ซึ่งมักเกิดจากการถูกตีความจากชนชั้นผู้มีอำนาจและละเลยวิถีชีวิตในความเป็นจริงของกลุ่มชนเหล่านั้น โดยใช้กลไกอำนาจในการบีบบังคับและเบียดขับเขาเหล่านั้นให้ออกไปสู่การเป็นกลุ่มคนชายขอบจนกลุ่มคนเหล่านี้ในบางครั้งได้มีการสร้างความสัมพันธ์เชิงอำนาจในการเรียกร้อง ต่อต้าน ขัดขืนหรือต่อรองต่อของกำหนดต่างๆ ดังงานศึกษาเรื่อง “ชนเผ่าอาข่าภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างให้สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ” โดย ปนัดดา บุญสาระนัย (2546) พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในประเทศไทยมีการติดต่อสัมพันธ์และพยายามปรับตัวเพื่อที่จะอยู่ร่วมกับคนกลุ่มอื่นในสังคมไทยตลอดมา ซึ่งพวกเขาเองเป็นฝ่ายถูกสร้างภาพตัวแทนผ่านสื่อว่าเป็นกลุ่มที่มีความสกปรกและล้าหลัง แต่ในขณะเดียวกันชาวอาข่าก็พบว่าสังคมไทยได้เปิดพื้นที่เล็กๆ ให้พวกเขาอยู่ในฐานะ “ผู้ดึงดูดนักท่องเที่ยว” ชาวอาข่าบางกลุ่มจึงเลือกที่สวมทับภาพลักษณ์ “สกปรก ล้าหลัง แต่ดึงดูดใจ” ที่คนไทยผลิตให้ เพื่อแสดงตัวตนทางชาติพันธุ์บนถนนสายท่องเที่ยวกลางเมืองเชียงใหม่เพื่อประโยชน์ในการขายสินค้า

ในงานศึกษาที่ให้มุมมองอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น มีความลื่นไหลตามช่วงเวลาและบริบททางสังคม ซึ่งอัตลักษณ์นั้นมิได้ถูกยึดตรึงอยู่กับขอบเขตทางกายภาพตาม เช่น งานศึกษาเรื่อง “การฟื้นฟูและสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอาข่าในประเทศไทยและประเทศเพื่อนบ้าน” บ้าน ปนัดดา บุญสาระนัย ได้ศึกษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอาข่าเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นมาอย่างต่อเนื่องผ่านสำนักทางประวัติศาสตร์ ซึ่งพรมแดนทางวัฒนธรรมที่มีความยืดหยุ่นไม่แน่นอนตายตัว ได้ทำให้ชาวอาข่าในหลายรัฐชาติมีความต่างกัน มีการปรับตัวได้ตลอดช่วงเวลาแห่งความเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้น การร่วมฟื้นฟูและสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ร่วมกันจึงเกิดขึ้นตามบริบทและเงื่อนไขต่างๆ ที่ชาวอาข่าจะเป็นผู้เลือกด้วยตนเองว่าเขาจะเลือกใช้อัตลักษณ์ใดเพื่อแยกแยะกลุ่มชาติพันธุ์ของตนออกจากกลุ่มอื่น

นอกจากนี้ งานศึกษาที่ให้มุมมองอัตลักษณ์นั้นมีความหลากหลาย ซับซ้อน อัตลักษณ์นั้นมิได้มีเพียงหนึ่งเดียว เกิดขึ้นโดยกำเนิด หรือเกิดขึ้นจากลักษณะความเป็นเชื้อชาติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น งานศึกษาเรื่อง “พินกับคนม้ง” พลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนแห่งอัต

ลักษณะของคนชายขอบ โดย อภิญา ศิริผล(2544) ได้ชี้ให้เห็นเช่นกันว่าแท้จริงแล้วอัตลักษณ์ความเป็นชาติพันธุ์ไม่ได้ถูกผูกขาดโดยกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเสมอไป อัตลักษณ์หรือความเป็นมั่งเป็นการสร้างขึ้น และสามารถสร้างขึ้นใหม่ให้มีความหมายที่หลากหลายซับซ้อน มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปใช้เป็นยุทธวิธีในการต่อรองตามเงื่อนไขของสภาวะการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไป นอกจากนี้ ยังพบว่า ภายในกลุ่มชาวม้งยังมีความหลากหลายและความซับซ้อนของกลุ่มคนซึ่งขึ้นอยู่กับวัยประสบการณ์และผลประโยชน์ของกลุ่ม ดังนั้น ความเป็นมั่งจึงไม่อาจมองเป็นหนึ่งเดียวในลักษณะความเป็นมั่งที่ตายตัวกำหนดเป็นอัตลักษณ์แบบ “ชนเผ่า” ดังเดิมที่มีแบบเฉพาะเจาะจงได้อีกต่อไป

ซึ่งมีงานศึกษาที่ให้นุมมองของอัตลักษณ์เป็นเรื่องของอำนาจในการนิยามความเป็นตัวตนและอำนาจในการเลือกรับ ปฏิเสธ ต่อบริการ ต่อต้าน ชัดเจนต่ออัตลักษณ์ ดังงานศึกษาเรื่อง “การสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนแออัดในจังหวัดขอนแก่น” โดย นิลาดี พรหมพักพิง (2547) พบว่า อัตลักษณ์ของชาวชุมชนชนรักษ์รถไฟมีการเคลื่อนไหวไปมาและซ้อนทับกันอยู่อย่างหลากหลายชาวชุมชนชนรักษ์รถไฟมียุทธวิธีที่จะนำเสนอ ต่อสู้ ต่อบริการ ต่อการเลือกแสดงอัตลักษณ์ในแต่ละเหตุการณ์และบริบทว่าเขาปฏิสัมพันธ์อยู่กับใครภายใต้เงื่อนไขใด อัตลักษณ์ที่เขาต้องการให้ผู้ที่เขากำลังปฏิสัมพันธ์อยู่ด้วยในช่วงเวลานั้น เกิดความรู้สึกนึกคิดต่อตัวตนของเขาเช่นไร การสร้างอัตลักษณ์ของชาวชุมชนชนรักษ์รถไฟจึงเคลื่อนไหวไปตามบริบท ตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มคนต่างๆ ในสังคม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ในยุคหลังสมัยใหม่นั้น ให้ความสนใจศึกษาในมุมมองอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น มีความเคลื่อนไหวตามช่วงเวลาและบริบททางสังคม ซึ่งอัตลักษณ์นั้นมิได้ถูกยึดตรึงอยู่กับขอบเขตทางกายภาพ นอกจากนี้ อัตลักษณ์นั้นมิได้มีเพียงหนึ่งเดียวเกิดขึ้น โดยกำเนิดหรือเกิดขึ้นจากลักษณะความเป็นเชื้อชาติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ แต่มีความหลากหลายและซับซ้อนและผันแปรไปตามช่วงเวลา บริบทและสถานที่

แนวคิดทางการศึกษาเกี่ยวกับ “โครงสร้าง-ผู้กระทำการ”

การศึกษาครั้งนี้ได้นำแนวคิด โครงสร้างผู้กระทำการมาใช้แสดงให้เห็นถึงนัยยะสำคัญของแนวคิดว่าการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ โครงสร้าง (structure) และการกระทำ (action) มีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกหรือการกระทำจะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะต่อเมื่อคนในฐานะปัจเจกบุคคลมีความรู้ที่ถูกกำหนดโครงสร้างโดยสังคมจำนวนหนึ่งหรือมนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตทางสังคมขึ้นมาและในขณะที่เดียวกันก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนด โดยการจัดระเบียบทางสังคมขึ้นมาและในขณะที่เดียวกันก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนด โดยการจัดระเบียบทางสังคมที่มีอยู่ด้วยเช่นกัน โดยในมุมมองที่ผ่านมาที่มีมุมมองเกี่ยวกับแนวคิด โครงสร้าง-ผู้กระทำการดังนี้

โครงสร้างกับการกำหนดบทบาทหน้าที่ในสังคม

แนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างหน้าที่ ที่เน้นโครงสร้างเป็นตัวกำหนดรูปแบบทางสังคม ในยุคแรกความคิดของ Parson ได้รับความนิยมนิยมสูงสุด ซึ่ง Parson จะมองสังคมในลักษณะที่เป็นลำดับชั้นที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันหรือที่เรียกว่า “ระดับของระบบ” (system levels) ในทฤษฎีของ Parson เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลและสังคมเป็นเรื่องของการชี้ให้เห็นถึงกลไกหน้าที่หลักในการโยงยึดระดับที่แตกต่างเหล่านี้เข้าด้วยกัน Parson เชื่อว่าบทบาททางสังคม (Social role) มีความสำคัญเป็นอันดับแรกในการเชื่อมโยงบุคลิกภาพของบุคคลเข้ากับระบบต่างๆ ของสังคม บทบาท (Role) เป็นเสมือนสะพานเชื่อมโยงปัจเจกบุคคลเข้ากับส่วนอื่นๆ ของสังคมที่อยู่ในรูปแบบของระบบสังคมและวัฒนธรรม จากการที่บทบาทของสังคมซึ่งเป็นส่วนประกอบหลักของสังคมสามารถทำหน้าที่ของมันได้ ความต้องการและแรงจูงใจอันเป็นลักษณะเฉพาะจะเป็นไปตามการจัดระเบียบของสังคมในทางกลับกันค่านิยมทางวัฒนธรรมและปทัสถานที่ทำให้สังคมมีลักษณะเฉพาะนั้น จะปรากฏให้เห็นในวิถีของคน โดยผ่านระบบของบทบาททางสังคม (เชษฐา พวงหัตถ์ : 2548, 25) ดังเช่น

การศึกษาเรื่องการผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของหญิงและชายของเพ็ญศรี จุลกาญจน์ (2541) ซึ่งจากการศึกษาพบว่าครอบครัวเป็นสถาบันแรกที่สร้างความแตกต่างระหว่างหญิงและชาย และโรงเรียนทำหน้าที่ถ่ายทอดระบบคิด ความเชื่อ และค่านิยมเกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพของชายและหญิงผ่านตำราเรียนและวัดมีระบบปฏิบัติการจัดสถานที่แวดล้อมในวัด การสั่งสอน การและกอบพิธีกรรมตามแนวทางศาสนาซึ่งสะท้อนถึงการสั่งสอนควบคุมพฤติกรรมทางเพศและการศึกษาเรื่องชุมชนป้อมมหากาฬการสร้างและการต่อรองทางความหมายในพื้นที่ทางสังคมของภุริทัต ไชยเศรษฐ์ (2524) ผลจากการศึกษาพบว่า พื้นที่ดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับรัฐเท่านั้นแต่ยังมีความขัดแย้งภายในชุมชนด้วยการผลิต การสร้างความหมายของพื้นที่โดยรัฐเป็นความหมายที่เกิดขึ้นภายใต้แบบแผนอำนาจในการกำหนดสร้างพื้นที่โดยไม่เปิดโอกาสให้ชุมชนร่วมกำหนด หรือให้มีการสร้างพื้นที่ที่สามารถต่อรองกันได้แต่อย่างใด

แนวทางการศึกษาดังกล่าวจะศึกษาโดยให้ความสำคัญกับโครงสร้างทางสังคมที่มีบทบาทในการกำหนดปัจเจกบุคคลให้เป็นไปตามระบบโครงสร้างที่มีหน้าที่กำหนดกรอบให้บุคคลในสังคมต้องปฏิบัติตามกรอบหรือหน้าที่ที่วางไว้ และหากทุกคนปฏิบัติตามหน้าที่ที่กำหนดไว้แล้ว จะทำให้สังคมมีความเจริญก้าวหน้า ในมุมมองของแนวคิดดังกล่าวเป็นการเน้นรูปแบบโครงสร้างที่มีอยู่อย่างตายตัว และเป็นไปตามขอบเขต ที่ทุกส่วนมีหน้าที่ชัดเจนและแยกเป็นองค์ประกอบที่ตัดขาดออกจากกันไม่มีความสัมพันธ์ แต่ในการศึกษาครั้งจะมอง โครงสร้างทางสังคมเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของบุคคลในสังคมเท่านั้น

ปัจเจกชนกับการเป็นผู้กระทำอย่างอิสระ

ความสำคัญในแนวคิดมนุษยนิยมมองกิจกรรมทางสังคมว่าเป็นประเด็นสำคัญอันดับแรกสำหรับการวิเคราะห์ทางสังคม มิใช่สิ่งอื่นนอกจากการทำสิ่งต่างๆ ด้วยกันของมนุษย์ โครงสร้างที่อยู่ภายนอกจึงไม่มีบทบาทใดๆ ต่อการกระทำของชีวิตทางสังคม สิ่งต่างๆ เช่น โครงสร้าง (structure) และระบบ (system) ทั้งหลาย เป็นแค่สิ่งที่นักสังคมวิทยาสร้างขึ้นมานั้น ในแง่ชีวิตทางสังคมถูกสร้างขึ้นโดยปัจเจกบุคคลที่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 53)

มุมมองแรกของการเกิดแนวคิดมนุษยนิยมคือปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism/SI) โดย George Herbert Mead ถือว่าเป็นผู้เริ่มแนวคิดนี้โดยเน้นกระบวนการทางความคิดที่อยู่ภายในตัวปัจเจกบุคคล ที่ถือว่าเป็นกุญแจสำคัญในการทำความเข้าใจความเชื่อมโยงระหว่างปัจเจกบุคคลทั้งหลายกับสังคมโดยเชื่อว่ามนุษย์ถูกหลอมรวมกับจารีตประเพณีของสังคมและกลุ่มทางสังคมโดยผ่าน จิต (Mind) และตัวตน (self) ส่วนในทฤษฎีของ Mead, George Herbert (1967) เป็นแนวคิดที่มองว่าไม่มีปัจเจกบุคคลใดที่แยกต่างหากออกจากสังคมได้ ทั้งสองอย่างนี้มีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกแต่ในขณะเดียวกันนั้น การให้ความสำคัญในส่วนที่เกี่ยวกับชีวิตประจำวันนั้น ก็มีความสำคัญและเกิดเป็นประเด็นที่แตกต่างอย่างชัดเจน นั่นก็คือ แนว Phenomenology ที่ให้ความสนใจไปที่สำนึกและประสบการณ์ของมนุษย์ที่มีต่อโลก แต่กรอบแนวคิดจะให้ความสำคัญอย่างมากกับประสบการณ์ทางสังคม ซึ่งไม่ได้พูดถึงประสบการณ์ ชีวิตทางสังคม ความรู้สึก ความหวัง และแผนการรับรู้ของมนุษย์ ชีวิตทางสังคม และความรู้ในลักษณะสร้างสรรค์เพื่อทำให้ตนเองเกิดความรู้สึกว่าพฤติกรรมในชีวิตประจำวันดำเนินไปอย่างราบรื่นและเป็นระเบียบเรียบร้อย (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 55-65)

แนวทางการศึกษาแนวคิดปฏิสัมพันธ์ทางสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism/SI) เป็นสายที่เน้นเรื่องมนุษยนิยม ที่ให้ความสำคัญในเรื่องปัจเจกบุคคลที่มีอิทธิพลต่อปัจจัยเชิงโครงสร้างที่มีกว้างขวางรวมทั้งในแง่ของการวิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบทางสังคมเช่น องค์กรสถาบัน การเมืองและเศรษฐกิจที่เป็นโครงสร้างอำนาจของรูปแบบทางสังคม จึงมีการวิเคราะห์ที่น้อยมากและเป็นอิสระจากกิจกรรมของปัจเจกบุคคล เนื่องจากสิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

โครงสร้าง-ผู้กระทำ

แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่เน้นการประสาน มโนทัศน์โดยเฉพาะเรื่อง Structure และ Agency ที่อยู่ในลักษณะทาบซ้อนกันอยู่ในมโนทัศน์เดียวกัน ไม่ได้แยกโครงสร้างและผู้กระทำออกจากกันแต่เป็นมโนทัศน์ที่มีสองมโนทัศน์เชื่อมประสานกันผ่านปฏิบัติการที่เกิดทางสังคมที่อยู่ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตประจำวันที่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องของโครงสร้าง ที่เป็น

ตัวกำหนดการกระทำสิ่งต่างๆของปัจเจกบุคคล และในขณะเดียวกันก็ได้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่มีเสรีภาพในการกระทำสิ่งต่างๆ ได้เช่นเดียวกัน

Anthony Giddens ได้นำมุมมองใหม่ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดใหม่ขึ้นมา แม้ว่าจะไม่ได้ตอบโดยแสดงจุดยืนในแวดวงสังคมวิทยา ส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวข้องกับทฤษฎีโดยตรง เนื่องจากบรรดาทฤษฎีทางสังคมวิทยามีลักษณะที่ติดอยู่กับดักของวิถีคิดแบบคู่ตรงข้าม (dualism) ซึ่งทำให้มีปัญหาในการทำความเข้าใจชีวิตทางสังคมได้อย่างชัดเจน ในการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดมาร์กซิสม์และแนวคิดหน้าที่นิยม โดย Giddens มองว่า จารีตทางความคิดดังกล่าวนี้ได้รับผลกระทบจากปัญหาเชิงมโนทัศน์ที่คล้ายกันคือ การให้ความสำคัญแบบแยกขั้วระหว่างฝ่ายที่เน้นเจตจำนงเสรีและฝ่ายที่เน้นการถูกกำหนดของกลุ่มตรงข้ามแบบ individual/ society เพราะมนุษย์ถ้าไม่ถูกมองว่าเป็นผู้กระทำการที่มีเสรีภาพ ก็เป็นผู้ที่ต้องกระทำตามกฎเกณฑ์หรือผลประโยชน์ของชนชั้นโดยแทบไม่มีทางเลือกแต่อย่างใด เนื่องจากการกระทำของพวกเขาถูกกำหนดโดยความจำเป็นเชิงหน้าที่หรือโดยกรอบกำหนดของชนชั้นทางสังคม

Giddens ยอมรับว่าทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่มีประโยชน์มีคุณค่าจะต้องพิจารณาประเด็นเรื่องผู้กระทำ (agency) โครงสร้าง (structure) และการใคร่ครวญสะท้อนคิดทางสังคม (social reflexivity) กล่าวอีกนัยหนึ่ง โครงสร้าง (structure) และการกระทำ (action) มีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออก สังคม ชุมชนหรือกลุ่มต่างๆจะมีโครงสร้างปรากฏให้เห็นได้ก็ต่อเมื่อผู้คนมีการกระทำหรือ มีพฤติกรรมในลักษณะที่สม่ำเสมอและสามารถคาดการณ์ได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งการกระทำจะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะต่อเมื่อคนในฐานะปัจเจกบุคคลมีความรู้ที่ถูกกำหนดโครงสร้างโดยสังคมจำนวนหนึ่งหรือมนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตทางสังคมขึ้นมาและในขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนดโดยการจัดระเบียบทางสังคมที่มีอยู่เช่นกัน (เชษฐา พวงหัตถ์ 2548, 55-108) ดังเช่น

เจษฎา พวงนา (2548) ที่ศึกษาเรื่อง ผู้คุมหญิง: ชีวิตกับการใช้อำนาจในสถาบันแบบเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ซึ่งจากการศึกษาพบว่า ผู้คุมหญิงเป็นตัวแทนในการปฏิบัติการด้านภารกิจ จึงมักเกิดความขัดแย้งกับผู้คุมที่ปฏิบัติหน้าที่ควบคุมผู้ต้องขัง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นผู้คุมชาย นอกจากภารกิจที่แตกต่างกันแล้ว เรื่องเพศก็เป็นปัจจัยสำคัญของการไม่ยอมสภาพของผู้หญิงในเรือนจำด้วย ถึงแม้ว่าผู้คุมหญิงจะมีบทบาทน้อยมากในเรือนจำแต่ผู้หญิงก็ยังมีบทบาทในการแก้ไขพัฒนาพฤติกรรมนิสัยผู้ต้องขังรวมทั้งภารกิจควบคุมผู้ต้องหาหญิง ซึ่งกฎหมายราชทัณฑ์ไม่ยอมให้ผู้ชายควบคุมผู้ต้องหาหญิง ดังนั้นผู้ต้องขังหญิงก็ยังสามารถต่อรองอำนาจในเรือนจำได้บางภารกิจ

จะเห็นได้ว่ามุมมองของแนวคิดที่เกิดขึ้นมีนัยยะที่ให้ความสำคัญเรื่องของคนและในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับเรื่องของโครงสร้างด้วยเช่นกัน โดยมุมมองที่เกิดขึ้นดังกล่าวไม่ได้แยกคนออกจากโครงสร้างทางสังคมอย่างชัดเจน แต่เป็นไปในลักษณะที่คนและโครงสร้างมีหน้าที่ที่สัมพันธ์

ซึ่งกันและกัน คนสามารถดำรงอยู่ในสังคมได้อย่างอิสระแต่มิได้หมายถึงคนตัดขาดออกจากสังคม คนสามารถปฏิบัติหรือเลือกที่จะไม่ปฏิบัติตามสังคมและขณะเดียวกัน โครงสร้างทางสังคมก็มีอิทธิพลต่อการกระทำของคนในสังคมด้วยเช่นกัน

การศึกษาในครั้งนี้ นำแนวคิดนี้มาใช้เพื่ออธิบายการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมกับกลุ่มทวดในเกาะขอมที่มีอยู่อย่างซับซ้อนในระบบสังคม ผู้วิจัยเชื่อว่าทวดในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ มีการสร้างตัวตน การต่อต้าน การขัดขืนต่ออำนาจในวิถีชีวิตประจำวันและมิติการเป็นผู้กระทำการจากระบบ โครงสร้างทางสังคมท่ามกลางบริบทและภายใต้โครงสร้างระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างพลวัตในปัจจุบัน

แนวคิดเกี่ยวกับ “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ”

แนวทางการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในช่วงต้นมักให้ความสำคัญกับอำนาจที่ผูกติดกับกลไก ระบบ โครงสร้างทางสังคมมากกว่าอยู่ที่ปัจเจกชนเป็นผู้กระทำการ ซึ่งมองถึงความเป็นปัจเจกที่ไร้อำนาจภายใต้กลไกการควบคุมทางสังคม ตัวอย่างเช่น อำนาจรัฐกับประชาชน อำนาจในระบบทุนนิยม ซึ่ง มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) นั้นให้ความสำคัญในเรื่องของ ปัจเจกชนที่มีอำนาจในการเป็นผู้กระทำการเนื่องจากมนุษย์นั้นมีอารมณ์ ความรู้สึก การกระทำและประสบการณ์ต่างๆ ภายใต้บริบททางสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมักเกิดขึ้นต่อผู้คนต่างๆ ที่มีการปะทะประสานกัน ในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป โดยมีภาคปฏิบัติของการความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ดังนี้

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมจะเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับเราทุกคน ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ทั้งที่เป็นชีวิตในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของคนทุกคนอำนาจได้กระจายอยู่รอบตัวเราทุกคน นอกจากนี้ ทุกคนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสร้างอำนาจผ่านการการพูดคุย การปฏิสัมพันธ์และการเจรจา รวมทั้งเป็นผู้รับผลของอำนาจขึ้นอยู่กับริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ (รัตนา โตสกุล 2548, 2) ซึ่ง ปีแอร์ บูร์ดิเยอร์ (Pierre Boudier) ได้ชี้ให้เห็นว่า การปฏิบัติการความสัมพันธ์ของกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์แฝงเร้นด้วยอำนาจ ซึ่งหากพิจารณาเพียงภายนอกจะเห็นว่าปฏิบัติการความสัมพันธ์นั้นไม่แสดงอำนาจในการครอบงำและควบคุมแต่แท้จริงแล้วลึกลงไปในปรากฏการณ์

คือ การครอบงำและควบคุมอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากผู้ถูกระทำไม่รู้ตัวหรือถูกทำให้เห็นว่าเป็นสิ่งดีโดยไม่ตระหนักถึงสิ่งที่ซ่อนลึกลงไป (อ้างใน รัตนา โตสกุล 2548, 39)

ในขณะที่เดียวกัน พูโกต์ นักคิดคนสำคัญอีกท่านหนึ่งที่มีมุมมองต่อแนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นในสังคม โดยเขาปฏิเสธความเชื่อที่ว่ามนุษย์มีเจตจำนงอิสระในการตัดสินใจกระทำการ เขาชี้ให้เห็นถึงอำนาจในลักษณะเชื่อมโยงกับความรู้และทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงองค์ประธานผู้ถูกระทำ (subject) มนุษย์ไม่ได้มีเสรีภาพโดยสมบูรณ์ มนุษย์เป็นผู้กระทำและผู้ถูกระทำซ้อนๆ กัน ไปมาในเวลาเดียวกันภายใต้การสัมพันธ์กับผู้อื่นในสังคม อำนาจจึงปรากฏอยู่ทุกที่ของความสัมพันธ์ทางสังคม ไม่มีรูปแบบเดียว ไม่มีแบบแผนที่ตายตัว ไม่เป็นเนื้อเดียว กระจายกระจายไปทั่ว อำนาจอยู่กับผู้กระทำและผู้ถูกระทำ แสดงออกในภาคปฏิบัติของวาทกรรมชุดต่างๆ บนร่างกายและความคิดของมนุษย์เปลี่ยนแปลงและเคลื่อนไหวไปตามบริบทและเวลา (รัตนา โตสกุล 2548, 129)

นอกจากนี้ พูโกต์ ยังเชื่อว่าอำนาจไม่ใช่ลักษณะเหมือนทรัพย์สินอื่นโดยทั่วไปที่เราสามารถบอกได้อย่างชัดเจนว่าใครมีมากน้อยกว่า แต่อำนาจเป็นสิ่งที่กระจายและไหลเวียนเชื่อมโยงเป็นลูกโซ่ในความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิด และในทุกขณะที่มีวาทกรรม และด้วยเหตุนี้การศึกษาอำนาจจึงไม่ควรดูการแผ่ขยายของอำนาจจากศูนย์กลางเพียงอย่างเดียว แต่ดูความสัมพันธ์เชิงอำนาจในจุดเล็กๆ ที่ถูกระบาย กระจาย ยักย้าย ที่สำคัญยิ่งกว่านั้น เราต้องพยายามค้นหาว่าอำนาจเล็กๆ เหล่านี้ปะทะประสานกับอำนาจทางการ จนสามารถสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองอย่างไร (สายพิณ ศุภุทธมงคล 2542, 7) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าอำนาจเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว แต่ลื่นไหลไปมาบนพื้นที่ทางสังคม และไม่ได้ผูกขาดเบ็ดเสร็จโดยกลไกอำนาจรัฐที่ใช้บังคับเสมอไป แต่อำนาจได้เคลื่อนตัวเข้าไปยังจุดที่เล็กและคุ้นเคยที่สุดและจุดที่มีขอบข่ายกว้างขวางที่สุดในความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน มันอยู่ทุกที่ อำนาจไม่ได้เป็นสมบัติของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง มันเป็นที่ของทุกคนและคนรวย เป็นของผู้อ่อนแอและเข้มแข็งหรืออาจกล่าวได้ว่าอำนาจนั้นมีอยู่ในทุกที่ซึ่งขึ้นอยู่ช่วงเวลา สถานการณ์และประโยชน์บางประการในการแสดงออกซึ่งอำนาจเพื่อการปฏิสัมพันธ์ต่อกันในสังคม

ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในฐานะการสร้างและการช่วงชิงความหมาย

อำนาจในช่วงยุคหลังสมัยใหม่ได้ให้ความสนใจอำนาจที่เกิดจากการนิยามความหมายโดยเชื่อว่าอำนาจ ความรู้ ความจริงต่างๆ มีการผลิตซ้ำและถ่ายทอดผ่านกลไกทางสังคมและการปฏิบัติต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ความหมายที่ถูกนิยามสัมพันธ์กับอำนาจ เพราะความหมายได้กำหนดตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมของปัจเจกบุคคล

อัตลักษณ์ก็คืออำนาจในการนิยามความหมาย การนิยามความหมายก็คือวาทกรรมหนึ่งที่มีความสลับซับซ้อน หลายชั้น หลายแบบและมีอำนาจในการครอบงำคนในสังคมให้เป็นไปตามวาทกรรมชุดดังกล่าว ดังที่ ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์ ให้ความหมายว่า “วาทกรรมเป็นระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต/เอกลักษณ์และความหมาย ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง นอกจากนี้ วาทกรรมยังเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (valorize) ขณะเดียวกันวาทกรรมก็ทำหน้าที่ที่เก็บกด/ปิดกั้นไม่ให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น (subjugate) หรือไม่ก็ทำให้เอกลักษณ์และความหมายบางอย่างที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลื่อนหายไปได้พร้อมกันด้วย” (ไชยรัตน์ เจริญสิน โอปาร์ 2545, 19-20)

ดังนั้น อำนาจนั้นไม่เพียงเกิดขึ้นในลักษณะของอำนาจรัฐกับประชาชน หรือประชาชนกับรัฐ หรืออำนาจระหว่างขั้วสองขั้วเท่านั้น แต่อำนาจนั้นสามารถมีและเกิดขึ้นได้ในทุกคน ทุกเวลาและทุกสถานการณ์ ภายใต้การปะทะประสานต่อกันของคนในสังคมอำนาจมีในทุกคนที่ ทุกเวลาบุคคล กลุ่มคน มีการสร้างความหมายเพื่อบนิยามความเป็นตัวตนของตนขึ้น ซึ่งเกี่ยวข้องกับการสร้างพื้นที่ทางสังคม เพื่อจัดและปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มคนอื่นๆ ในสังคมให้กลุ่มของตนมีที่ยืนในสังคม ในสถานการณ์เช่นนี้จึงเกิดการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ๆ ขึ้นมากมาย

อำนาจกับความชอบธรรมในโครงสร้างทางสังคม

งานด้านสังคมศาสตร์ในช่วงสมัยนิยม เน้นทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ซึ่งมีประเด็นสำคัญ คือ ทำอย่างไรจึงจะให้ผู้คนที่อยู่ในสังคมสามารถรักษาความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันไว้ให้เป็นปึกแผ่น พุดง่ายๆ คือยอมรับอำนาจที่มีอยู่ จะได้ไม่เกิดความขัดแย้ง นั่นคือ ให้อยู่ร่วมกันตามความหมายของคนที่เขาเป็นคนปกครองทั้งที่ภายใต้การปกครองมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย (อานันท์ กาญจนพันธ์ 2548, 237)

รัตนา โตสกุล (2548 ,126-127) ได้กล่าวว่า หากพิจารณาการศึกษาในเชิงวิวัฒนาการ ก็จะได้ภาพที่เป็นพลวัตของความคิดในประเด็นแนวคิดเรื่องอำนาจ โดย ทอมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes) และจอห์น ล็อก (John Locke) ให้ความสำคัญกับอำนาจที่ศูนย์กลาง ซึ่งรวมถึงอำนาจทางสังคม กฎหมาย การเมืองจากส่วนกลางในการจัดการดูแลให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกต่อมา เอมีล เดิร์กไฮม์ (Emile Durkheim) ได้ให้ความสำคัญกับ โครงสร้างทางสังคมในการกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ผ่านความเชื่อทางศาสนา กฎเกณฑ์ ค่านิยม จารีต เชื่อว่าอำนาจไม่เกิดจากสิ่งบังคับจากภายนอกเพียงอย่างเดียว แต่มาจากการบังคับทางศีลธรรมที่อยู่ภายในจิตใจมนุษย์ด้วย

ดังนั้น อำนาจจึงอยู่ทั้งภายในและภายนอกมนุษย์เพื่อให้ประพฤติตามกฎระเบียบสังคม สำหรับแมกซ์ เวบเบอร์ (Max Weber) มองเรื่องอำนาจว่าเป็นสภาวะของบุคคลในสถานภาพหนึ่งๆ ที่จะกระทำการให้บรรลุผลได้แม้ว่าจะมีอุปสรรคขัดขวางก็ตาม ในส่วนของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) นั้นให้ความสำคัญกับอำนาจที่อยู่ในโครงสร้างความสัมพันธ์ทางชนชั้นที่อยู่ในวิธีการผลิตระบบทุนนิยม

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงแนวคิดอำนาจที่ปรากฏในแนวคิดที่ปรากฏในแนวคิดทฤษฎีของนักคิดทางสังคมดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่าแนวคิดเรื่องอำนาจได้ถูกผูกติดกับระบบโครงสร้างและสถานภาพของบุคคลเป็นหลัก โดยละเลยการให้ความสำคัญกับพลังอำนาจในการเปลี่ยนแปลงที่มาจากความรู้สึกนึกคิดและการกระทำของปัจเจกผู้กระทำการ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

สำหรับงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจนั้น ในช่วงต้นได้ให้ความสนใจอำนาจที่ผูกติดกับอำนาจของศูนย์กลาง อำนาจแบบคู่ตรงข้ามที่มีขึ้นระหว่างคนสองกลุ่มเท่านั้น ซึ่งงานศึกษาดังกล่าวได้ให้มุมมองของการศึกษาอำนาจในมิติที่ต่างกันไป

ประการที่หนึ่ง การศึกษาที่มีมุมมองอำนาจซึ่งเป็นการใช้อำนาจอันชอบธรรมในการดำเนินการต่างๆ ในสังคม ซึ่งอำนาจอันชอบธรรมดังกล่าวเป็นผลมาจากการได้รับการรองรับหรืองานตราขึ้นเป็นกฎหมายเพื่อให้สิทธิในการใช้อำนาจเป็นเครื่องมือในการควบคุมกลุ่มคนอื่นๆ เช่น งานศึกษาเรื่อง “การใช้อำนาจของผู้บริหารในการบริหารโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษา อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่” โดย สยามรัฐ กลประดิษฐ์ (2542) พบว่า ผู้บริหารโรงเรียนมีการใช้อำนาจตามกฎหมายที่ได้มีการบัญญัติบทบาทของผู้บริหาร โรงเรียน รวมไปถึงอำนาจบารมี ซึ่งอำนาจดังกล่าวนำไปสู่การให้คุณให้โทษแก่และมีสิทธิสั่งการผู้ใต้บังคับบัญชาในการปฏิบัติงานทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชายอมปฏิบัติตามคำสั่งดังกล่าวเนื่องจากเป็นที่ทราบกันถึงกฎระเบียบและอำนาจอันชอบธรรมที่ได้จากการดำรงตำแหน่งดังกล่าว

ประการที่สอง การศึกษาที่มีมุมมองให้ความสำคัญกับอำนาจเป็นทรัพยากรที่ผูกติดกับระบบโครงสร้างผ่านระบบความเชื่อ จารีต ประเพณี พิธีกรรม ที่สามารถนำสิ่งเหล่านี้มาใช้ประโยชน์เพื่อเสริมอำนาจให้ตนเองและต้องการควบคุมสังคมและจัดระเบียบทางสังคมให้เป็นไปอย่างเรียบร้อย เช่น งานศึกษาเรื่อง “ประเพณีและพิธีกรรมการรำผีมอญ บ้านวัดเกาะ ตำบลสร้อยฟ้า อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี” โดย กาญจนา ชินนาค (2543) ได้ชี้ให้เห็นว่าชาวมอญมีการใช้พิธีกรรมรำผีมอญเป็นพิธีกรรมที่ใช้สำหรับเป็นเครื่องมือในการใช้อำนาจเพื่อควบคุมคนในสังคมโดยอาศัยความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวมีหน้าที่ในสองลักษณะคือเป็นพิธีกรรมที่

แสดงออกถึงความเคารพและกตัญญูต่อผู้ที่ต่อบรรพบุรุษ และเป็นพิธีกรรมก่อให้เกิดปฏิสัมพันธ์ทางสังคมทั้งในระดับชุมชนและสายตระกูล โดยผู้มีบทบาทคือ ผู้หญิง โดยเป็นผู้ประกอบพิธีและร่างทรงตลอดจนแสดงออกถึงอำนาจในการสั่งสอนและตักเตือนเพศชาย

ประการสุดท้าย การศึกษาที่มีมุมมองให้ความสำคัญกับอำนาจของความไม่เท่าเทียมกันทางเพศ ความรุนแรงของกลุ่มสมรสระหว่างสามีภรรยาซึ่งลักษณะดังกล่าวให้ความสำคัญกับอำนาจทางเพศที่ผูกติดกับสถานภาพทางเพศและพยายามค้นหาอำนาจของฝ่ายหนึ่งที่เหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่ง เช่น งานศึกษาเรื่อง “อำนาจในกลุ่มสมรสและความรุนแรงทางร่างกายต่อภรรยา” โดย อรดิ โชคสวัสดิ์ (2546) ศึกษาถึงการใช้อำนาจในครอบครัวระหว่างสามีภรรยา ซึ่งโดยพื้นฐานอำนาจในกลุ่มสมรสมีความเท่าเทียมกันในด้านความรู้ สถานภาพทางสังคมและลักษณะการใช้อำนาจมีความเสมอภาคกันทั้งสองฝ่าย ซึ่งลักษณะดังกล่าวทำให้ไม่สามารถมองเห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ซ่อนทับและผูกโยงกับบริบททางสังคม

ดังนั้น จากการศึกษาดังกล่าวที่ผ่านมา ซึ่งถึงแม้จะมีความพยายามพูดถึงเรื่องอำนาจและความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คน สถาบัน และ โครงสร้างทางสังคมแต่ก็ยังวนเวียนอยู่ในลักษณะของกลุ่มตรงข้ามนั่นคือ อำนาจระหว่างชนชั้น อำนาจของความเพศ อำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนและยังติดอยู่ในกรอบการศึกษาแบบโครงสร้างนิยม (structural - functionalism) ซึ่งลักษณะดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาในการไม่สามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมที่มีความสลับซับซ้อนและแปรผันลื่นไหลในยุคสังคมปัจจุบัน

ในระยะต่อมากลุ่มแนวคิดหลังสมัยนิยม (post modern) ได้ให้ความสนใจศึกษาอำนาจในระดับที่เกิดจากการให้นิยามความหมาย ซึ่งความหมายที่ถูกนิยามสัมพันธ์กับอำนาจและเป็นการกำหนดแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำกับผู้ตาม เช่น งานศึกษา เรื่อง “วาทกรรมความสวยอัตลักษณ์วัฒนธรรมบริโกล : กรณีศึกษานักศึกษาหญิงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่” โดย อุ่นใจ เจียมบุรณะกุล (2547) ได้ศึกษาวาทกรรมความสวยซึ่งถูกผลิตโดยผู้ชายและผู้มีอำนาจในสังคมการสร้างและนิยามความหมายของความสวย อาทิเช่น จากการศึกษา ผ่านสื่อโฆษณาต่างๆ ซึ่งวาทกรรมความสวยได้ครอบงำผู้หญิงให้มีการสร้างอัตลักษณ์ที่เหมาะสมต่อวาทกรรมความสวย เช่น การบริโกลขาดความอ้วนเพื่อสร้างความสวยให้กับตนเองนำไปสู่สถานภาพทางสังคมที่ดีขึ้น

ขณะเดียวกันมีงานที่ให้ความสนใจศึกษาอำนาจในการสร้างอัตลักษณ์ซึ่งโดยส่วนใหญ่ให้ความสนใจศึกษาอำนาจในการสร้างอัตลักษณ์ของชนกลุ่มน้อยและคนชายขอบ ดังงานศึกษาเรื่อง “การเปลี่ยนศาสนา : ความซับซ้อนของการแสดงตัวตนของคนกะเหรี่ยงของประเทศไทย” โดยขวัญชัยวัน บัวแดง ได้ศึกษาการเปลี่ยนจากการนับถือสิ่งเหนือธรรมชาติไปนับถือศาสนาคริสต์ของคนกะเหรี่ยง เป็นเรื่องของการสร้างตัวตนใหม่ เพื่อปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ทั้งที่เป็นอำนาจเหนือธรรมชาติและทางสังคมเพื่อยกระดับสถานภาพทางสังคมของตนให้ดีขึ้นกว่าเดิม และเพื่อเสริมอำนาจในการกำหนดและควบคุมวิถีชีวิตของตนเองให้ดีขึ้น การนับถือศาสนาใดศาสนาหนึ่งของแต่ละคน จึงเป็นเสมือนป้ายที่บอกตัวตนและสังกัดที่แจ่มชัด แต่ไม่จำเป็นต้องมีความเชื่อและการปฏิบัติในรูปแบบเดียวกัน ชาวบ้านมีการผสมผสานความเชื่อและการปฏิบัติของหลายศาสนาหลายประเพณีนิยมเข้าด้วยกัน ซึ่งลักษณะดังกล่าวขึ้นอยู่กับการแสดงตัวตนแบบใดมีความหมายเพียงไรในสิ่งแวดล้อมและเวลาเฉพาะนั้นๆ

นอกจากนี้ ในงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจโดยมองว่าอำนาจนั้นมิได้เกิดขึ้นและเป็นของคนใดคนหนึ่ง อำนาจมิได้มีในผู้ที่มิฐานะทางสังคมที่ดีกว่า รวยกว่าหรือการศึกษาที่ดีกว่าเท่านั้น แต่อำนาจเกิดขึ้นได้กับคนทุกสถานภาพในสังคม ดังจะเห็นได้จากงานศึกษาเรื่อง “คูกกับคน อำนาจและการต่อต้านขัดขืน” โดย สายพิณ สุพุทธมงคล (2542) ได้ศึกษาเกี่ยวกับนักโทษหญิงซึ่งได้กล่าวถึง อำนาจของนักโทษหญิงในทัณฑสถานซึ่งอำนาจที่เกิดขึ้นนั้นไม่เพียงแต่เป็นอำนาจของผู้คุมหรือกฎระเบียบของการคุมขัง แต่ยังแฝงด้วยอำนาจของนักโทษหญิงด้วยกันเองที่มีต่อกันในลักษณะรอบทิศทางและกลับไป-มาระหว่างกัน ซึ่งอำนาจดังกล่าวนี้เป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกิดขึ้นในทุกมุมทุกพื้นที่และเกิดขึ้นได้กับทุกคนให้ทัณฑสถานดังกล่าว งานศึกษาดังกล่าวได้ให้แง่มุมของอำนาจที่หลายคนมองว่าการเป็นนักโทษนั้นจะต้องตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกฎระเบียบหรือผู้คุมเท่านั้น แต่แท้จริงแล้วแม้แต่นักโทษหญิงในห้องคุมขังยังแฝงด้วยอำนาจในความสัมพันธ์กับคนในทัณฑสถาน

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจในยุคหลังสมัยใหม่ได้ให้ความสำคัญกับอำนาจที่เชื่อมโยงกับความรู้และไม่ได้ถูกผูกขาดโดยศูนย์กลางอำนาจจากสถาบันอำนาจหลักที่เป็นทางการในสังคม แต่อำนาจนั้นปรากฏอยู่ในทุกพื้นที่ของความสัมพันธ์ทางสังคมและแสดงออกผ่านการปฏิบัติในแต่ละพื้นที่ อำนาจมาจากทุกทิศทางรอบๆ ตัว รวมทั้งมาจากตัวเราเองด้วย ดังนั้น อำนาจจึงไม่ได้มีหนึ่งเดียวแต่มีการโยกย้าย ลื่นไหล ต่อรอง ขัดขืน ต่อต้าน ช่างชิง ร่วมมือ โดยที่ขึ้นอยู่กับบริบทและเวลาเป็นสำคัญ

บททวนเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ “ทวด”

ในการศึกษาเกี่ยวกับ “ทวด” ที่ผ่านมาได้ให้ความสำคัญในการศึกษาถึง “ทวด” ในเรื่องตำนาน และความเชื่อ ซึ่ง “ความเชื่อ”(belief) คือรูปแบบของความคิดอีกรูปแบบหนึ่งเป็นประเภทคิดแบบยึดมั่นถือมั่นหรือเข้าใจอย่างหนักแน่นว่าน่าที่จะเป็นเช่นนั้น หากความเชื่อดังกล่าวเชื่อกันมากๆ เข้าก็จะถูกยกระดับเป็น “คตินิยม” ซึ่งหมายถึงแบบอย่างทางความคิด ความเชื่ออันมีวิธีการคิดร่วมกันในแนวทางเดียวกันของคนหมู่มาก เห็นพ้องต้องกันโดยองค์

รวม กล่าวกันว่ารากเหง้าของความเชื่อที่ต่างฝังอยู่กับมวลมนุษยชาติเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว

รากเหง้าทางความเชื่อในระยะแรกเริ่มเดิมทีมนุษย์ล้วนเชื่อกันว่ามีดวงวิญญาณแฝงเร้นสถิตอยู่ในธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็นในต้นไม้ ก้อนหิน แม่น้ำ สัตว์ หรือแม้แต่ป่าเขาก็ล้วนมีดวงวิญญาณสถิตอยู่ด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งกรอบแนวคิดและความเชื่อดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องสัมพันธ์กันในรูปของ “วิญญาณนิยม” (animism) หรือ “คติถือผีสาขาทเวดา” อันหมายถึงความเชื่อที่ว่ารูปวัตถุบางสิ่งบางอย่างมีชีวิต ต่อมาดวงวิญญาณเหล่านี้ได้รับการยกระดับหรือยกสถานะให้สูงขึ้นเป็นผีฟ้า หรือทเวดา กลายเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่เคารพสักการบูชาสืบเนื่องมาจวบจนปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ก็ยังมีให้เห็นอยู่อย่างมากมาย

“ทวด” (tuad) หมายถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในความเชื่อของชาวไทยถิ่นใต้และคนในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ในหมู่ของชาวมลายูเชื้อสายไทยอันเรียกตนเองว่า “ไทยสยาม” ดังมีความเชื่อร่วมกันว่า “ทวด” เป็นดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ พ่อ แม่ ของปู่ย่าตายาย บรรพชน หรือผู้มีบุญวาสนาที่ล่วงลับดับสูญไปแล้ว และรวมถึงทเวดากิ่งสัตว์ ประเภทพญาสัตว์ อันมีลักษณะพิเศษที่สง่าและน่ายำเกรงกว่าบรรดาสัตว์สามัญปกติโดยทั่วไป มีความเชื่อร่วมกันว่าหากเช่นสรวงบูชาแก่ทวดแล้วจะก่อให้เกิดความรุ่งเรืองและได้รับความคุ้มครองตามมา แต่หากมีการลบหลู่คูหมิ่นก็จะได้รับโทษผลเสียรวมถึงความวิบัติตามมาในไม่ช้า

ทวดในวัฒนธรรมทางความเชื่อของชาวไทยถิ่นใต้มีปรากฏให้เห็นได้พบเห็นอยู่อย่างมากมาย อาทิ ทวดในรูปคน ทวดในรูปต้นไม้ ทวดไร้รูป นอกจากนี้ยังปรากฏทวดในรูปสัตว์ อันเป็นทวดที่เชื่อกันว่าดำรงตนอยู่ในรูปแบบ “กึ่งทเวดากึ่งสัตว์” เป็นพญาสัตว์มีความสามารถและเดชาภาพให้คุณและให้โทษได้ เช่น ทวดงู ทวดจระเข้ ทวดช้าง และทวดเสือ เป็นต้น

กล่าวกันว่า “ทวด” เปรียบได้ดั่งทเวดาอารักษ์ประจำถิ่น ซึ่งมีฤทธิ์ อำนาจสามารถให้คุณให้โทษแก่ผู้ใดก็ได้ ซึ่งในเรื่องนี้ เอมอร บุญช่วย ได้ศึกษาไว้พอที่จะสรุปได้ว่า ทวด หมายถึง ดวงวิญญาณอันมีเดชาภาพสูง ต้องมีการปฏิบัติบูชาเอาใจจึงจะให้คุณและให้โทษหากมีการล่วงละเมิด ทวด แบ่งได้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1. ทวดที่เชื่อว่าเป็นรูปคน เช่น ทวดคำแก้ว ตำบลสะทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เป็นต้น
2. ทวดที่เชื่อว่ามีรูป เช่น ทวดสระโพธิ์ ตำบลเชิงแส อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา เป็นต้น
3. ทวดที่เชื่อว่าเป็นรูปสัตว์ เช่น ทวดแหลมจาก(ทวดจระเข้) ตำบลเกาะใหญ่ อำเภอกระแสดินธุ์ จังหวัดสงขลา และทวดตาหลวงรอง(ทวดงู หรือ งูทวด)ตำบลสะทิงหม้อ อำเภอสิงหนครจังหวัดสงขลา เป็นต้น(เอมอร บุญช่วย 2544, 93)

รูปแบบความเชื่อในเรื่อง “ทวด ที่เชื่อว่าเป็นรูปสัตว์” หรือ “ทวด ในรูปสัตว์” ถือกันว่าเป็นรูปแบบทางความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่ง ที่กล่าวกันว่ามีเทวดาอารักษ์ประจำถิ่นในรูปสัตว์ ชนิดต่างๆ คอยปกป้องรักษาอยู่ซึ่งในเรื่องนี้ สมบัติ พลายน้อย ได้แสดงทรรศนะเอาไว้ว่า ในการศึกษาประวัติของมนุษยชาติและพงศาวดารของมนุษย์ต่างๆ เรามักจะพบความจริงอย่างหนึ่งว่า มนุษย์ในสมัยโบราณนั้นล้วนมีความสัมพันธ์กับสัตว์มาอย่างใกล้ชิดมาก บางชาตินับถือสัตว์เป็นเทพเจ้า บางชาตินับถือสัตว์เป็นต้นตระกูลของตน ความเชื่ออันนี้ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน แม้ในเวลานี้ก็ยังมีคนเชื่อถือกันอยู่ (สมบัติ พลายน้อย 2541, 3)

ดังที่กล่าวมาว่า “บางชาตินับถือสัตว์เป็นเทพเจ้า” นี้เองอาจเข้าเค้ากับคติความเชื่อในรูปแบบที่ว่ามีความวิญญานศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในสัตว์หรือสิ่งที่ตนนับถือสอดคล้องกับที่ สุจิตรา อ่อนค้อม ได้ศึกษาไว้สรุปได้ว่า การเข้าใจและถือว่ามีวิญญานศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้นไม้ใหญ่ ภูเขา เป็นต้น เป็นความเชื่อที่มีมาก่อนยุคพระเวทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวกันว่าเป็นลักษณะของ “วิญญานนิยม” (animism) วิญญานเช่นนี้เองที่สามารถจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ (สุจิตรา อ่อนค้อม 2542, 13)

รูปแบบความเชื่อในเรื่อง “ทวด” ที่เชื่อว่าเป็นรูปสัตว์” หรือ “ทวด ในรูปสัตว์” ถือกันว่าเป็นรูปแบบทางความเชื่ออีกรูปแบบหนึ่งที่กล่าวกันว่ามีเทวดาอารักษ์ประจำถิ่นในรูปสัตว์ ชนิดต่างๆ คอยปกป้องรักษาอยู่ซึ่งในเรื่องนี้ สมบัติ พลายน้อย ได้แสดงทรรศนะเอาไว้ว่า ในการศึกษาประวัติของมนุษยชาติและพงศาวดารของมนุษย์ต่างๆ เรามักจะพบความจริงอย่างหนึ่งว่า มนุษย์ในสมัยโบราณนั้นล้วนมีความสัมพันธ์กับสัตว์มาอย่างใกล้ชิดมาก บางชาตินับถือสัตว์เป็นเทพเจ้า บางชาตินับถือสัตว์เป็นต้นตระกูลของตน ความเชื่ออันนี้ได้สืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน แม้ในเวลานี้ก็ยังมีคนเชื่อถือกันอยู่ (สมบัติ พลายน้อย 2541,3)

ดังที่กล่าวมาว่า “บางชาตินับถือสัตว์เป็นเทพเจ้า” นี้เองอาจเข้าเค้ากับคติความเชื่อในรูปแบบที่ว่ามีความวิญญานศักดิ์สิทธิ์สถิตอยู่ในสัตว์หรือสิ่งที่ตนนับถือ สอดคล้องกับที่ สุจิตรา อ่อนค้อม ได้ศึกษาไว้สรุปได้ว่า การเข้าใจและถือว่ามีวิญญานศักดิ์สิทธิ์อยู่ในสิ่งที่ตนนับถือ เช่น ดิน น้ำ ลม ไฟ ต้นไม้ใหญ่ ภูเขา เป็นต้น เป็นความเชื่อที่มีมาก่อนยุคพระเวทในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู กล่าวกันว่าเป็นลักษณะของ “วิญญานนิยม” (animism) วิญญานเช่นนี้เองที่สามารถจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ได้ (สุจิตรา อ่อนค้อม 2542,13)

“ทวดงู” (sacred snake) เป็นเวลานั้นนานมาแล้วที่มนุษย์ถือกำเนิดเกิดขึ้นมาบนพื้นพิภพแห่งนี้พร้อมๆ กันกับความเชื่ออันมีรากฐานมาแต่ครั้งกาลก่อนว่า “งู” เป็นสัตว์ศักดิ์คำบรรพอันมีมาพร้อมกับโลก ดังนั้นแล้วจึงไม่ผิดแปลกแต่ประการใดเลยที่จะปรากฏพบตำนานพงศาวดารหรือนิทานพื้นบ้านของชนชาติต่างๆ ปรากฏมีเรื่องราวเล่าขานเกี่ยวข้องกับงูอย่าง

แพร่หลาย ในทางตอนใต้ของประเทศไทย และในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียเองก็ปรากฏความเชื่อเรื่องงูอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าสนใจยิ่งนั่นก็คือเรื่องของ “ทวดงู” หรือ “งูทวด” ที่ซึ่งทวดงูนี้เองก็คืองูใหญ่ในอีกรูปลักษณะหนึ่งอันถือเป็นความเชื่อเฉพาะของชาวไทยถิ่นใต้และคนในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียอันมีบริบททางความคิดความเชื่อร่วมกันว่าเป็น “งูศักดิ์สิทธิ์” หรือ “sacred snake” ทวดงู จึงเป็นดังกระแสนทางความคิดความเชื่ออันมีบริบทในแนวทางคิดร่วมกันเข้าใจตรงกันของกลุ่มชนทั้ง2อย่างน่าอัศจรรย์ยิ่ง

ทวดงู คืออะไร? ศัพท์ภาษาอังกฤษเรียกว่า “snake” แต่ “งู” ในที่นี้เป็นมากกว่า จูธรรมดาสามัญโดยปกติทั่วไป ในความเชื่อของชาวไทยถิ่นใต้เรียกว่า “ทวดงู” หรือ “งูทวด” บ้างก็เรียกกันว่า “งูเจ้าที่” หรือ “งูเจ้า” และอธิบายตรงกันว่าเป็น “งูศักดิ์สิทธิ์” (sacred snake) มีรูปแบบทางความเชื่อที่คล้ายกันของชาวไทยถิ่นใต้ และคนในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย อันเรียกตนเองว่า “ไทยสยาม” กล่าวร่วมกันว่า งูทวดคืองูศักดิ์สิทธิ์อันถือกำเนิดเกิดขึ้นมาจากดวงวิญญาณของบรรพชนอันประกอบกรรมดีหรือกรรมขาวเอาไว้อย่างแรงกล้าในภพก่อนประกอบกับมีความเป็นห่วงลูกหลาน วงศ์ตระกูล รวมถึงคนในรุ่นต่อมา พอดวงวิญญาณดังกล่าวมาเกิดในชาติใหม่ภพใหม่ ด้วยความผูกพันรวมถึงบุญกุศลที่ได้สร้างไว้จึงดลบันดาลให้เกิดเป็นทวดงู คอยเฝ้าดูแลปกป้องคุ้มครองคนในรุ่นต่อๆมาหรือเฝ้าพันธุ์ของตนให้บังเกิดแต่ความสุขสงบและเจริญรุ่งเรืองสืบไปในวันข้างหน้า ซึ่งความเชื่อที่ว่า “ทวดงู คือดวงวิญญาณของบรรพชน” นี้เองจึงเข้าเค้ากับลักษณะการแบ่งจำพวกของผี หรือดวงวิญญาณศักดิ์สิทธิ์ว่าด้วยการเช่นสังเวชนูชาว่า ผีที่เป็นดวงวิญญาณบรรพบุรุษ หรือบรรพชนอันล่วงลับดับสูญไปแล้วก่อให้เกิดการเช่นสังเวชนูชา ให้เรียกว่า “คติบูชาผีบรรพบุรุษ” (ancestor worship) ซึ่งคติบูชาผีบรรพบุรุษหรือผีบรรพชนนี้มีอยู่ในทุกประเทศทั่วโลก ในประเทศไทยเองก็มีอยู่โดยทั่วทุกภาค

ทางภาคเหนือ เรียกว่า “ผีปู่ย่า”

ทางภาคกลาง เรียกว่า “ผีปู่ย่าตายาย”

ทางภาคอีสาน เรียกว่า “ผีปู่ตา”

ทางภาคใต้ เรียกว่า “ผีตายาย”

แม้ในไทยสยามในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซียเองก็เรียก “ผีตายาย” เช่นเดียวกันที่ว่า ทวดงู หรืองูทวด คืองูบรรพชนอันมีหน้าที่ในการปกป้องลูกหลานในรุ่นต่อมา เป็นงูศักดิ์สิทธิ์ที่จักเนรมิตสิ่งต่างๆให้ได้สมดังใจมุ่งหวังแต่มีข้อแม้ว่าคนผู้นั้นจะต้องหมั่นสร้างกรรมดี และนับถือพระพุทธศาสนาเท่านั้น

อนึ่ง ในเรื่องการถือกำเนิดของ “ทวดงู” นี้เองผู้เขียนเคยเดินทางไปสอบถามจาก ทรศนะนักวิชาการท่านหนึ่งคือ ท่าน ผศ. จำริญ แสงดวงแข อาจารย์สอนวิชาภาษาไทย และไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ ท่านได้แสดงทรศนะเอาไว้ที่น่าสนใจว่า “ทวดงู หรือทวด นี้ เป็นความเชื่อที่มีมานานแล้ว เชื่อกันว่าทวดงู เป็นงูศักดิ์สิทธิ์ที่ต้องทำการเช่นสรวงบูชาเอาไว้จึงจะเป็นคุณ แต่หากกระทำการลบหลู่ดูหมิ่นก็จะได้รับผลเสียตามมา ทวดงูเกิดขึ้นมาจากดวงวิญญาณของบรรพชนจริงหรืออันนี้ไม่สามารถทราบได้แน่ชัด แต่ที่เคยได้ยินได้ฟังมาว่ากันว่าทวดงู เป็นอจินไตย คือเกิดขึ้นเอง และมีมานานแล้ว”

ลักษณะของทวดงูที่สำคัญ เชื่อกันว่าทวดงูมีลักษณะที่สำคัญๆ 7 ประการด้วยกันดังนี้คือ

- 1.ทวดงู คืองูจงอางขนาดใหญ่ ซึ่งมีขนาดใหญ่โตกว่างูจงอางในแบบปกติธรรมดา
- 2.ทวดงู ส่วนใหญ่มีสีดำ แต่บางจำพวกก็แสดงสีที่ไม่แน่นอน อาทิ สีขาว สีแดง สีน้ำตาล บ้างก็ปรากฏเป็นลายพาดตั้งงูจงอางปกติสามัญ เป็นต้น
- 3.ทวดงู ส่วนใหญ่มีหงอนเป็นรูปเปลวเพลิงสีแดงสดตั้งอยู่บริเวณตรงกลางหัว
- 4.ทวดงู มีดวงตาสีแดงเพลิงอันบ่งบอกถึงพลังอำนาจ
- 5.ทวดงู มีปากและลิ้นเป็นสีแดง
- 6.ทวดงู มีปลายหางเป็นสีแดงเพลิง เช่นเดียวกับหงอนแดงบนกลางหัว
- 7.ทวดงู คนที่มีอายุมากจะมีเครงอกออกมาบริเวณใต้คางด้วย

อายุของทวดงู เชื่อกันว่าทวดงูมีอายุน้อยกว่าพญาเต่า และพญามังกรใน ความเชื่อของชาวจีน รวมทั้งทวดงูจะยังมีอายุมีอาจเทียบได้กับพญานาคอันเป็นงูใหญ่ในตำนานทางพระพุทธศาสนา และด้วยความเชื่อที่ว่าทวดงูถือกำเนิดเกิดขึ้นมาจาก “อจินไตย” จึงกล่าวกันอีกเรื่องหนึ่งว่า อายุของทวดงูนั้นจะเพิ่มและทวีขึ้นไปเรื่อยๆ ไม่มีการแตกดับหรือสูญสลายหายไปแต่ประการใด จะเรียกว่าเป็นอมตะก็คงไม่ผิด กล่าวคือ เมื่อเกิดเป็นทวดงูแล้วจะไม่มีการเวียนว่ายตายเกิดอีก คือจะยังคงรักษารูปลักษณ์ของความเป็นทวดงูไปตลอดกาลไม่มีวันหมดสิ้น ส่วนสิ่งที่จะเป็นเครื่องบ่งชี้ว่าทวดงูคนดังกล่าวมีอายุมากหรือน้อยเพียงใดนั้น เชื่อกันว่าสามารถดูได้จากความใหญ่โตของหงอนแดงบริเวณกลางส่วนหัว หรือหากทวดงูมีอายุมากจริงๆแล้วจะมีเครงอกออกมาใต้คางด้วย เป็นต้น

ตำนานการได้พิษของทวดงู มีกล่าวเอาไว้ในหนังสือ “นิทานพื้นบ้านภาคใต้” ซึ่งเขียนโดย สนิท บุญฤทธิ์ มีใจความตอนหนึ่งบอกเล่าถึงตำนานการได้พิษของทวดงูเอาไว้ที่น่าสนใจว่า เมื่อครั้งที่นางพญางูเหลือมยังเป็นเพียงสัตว์ชนิดเดียวที่มีพิษร้ายแรงที่สุดในโลกอยู่นั้น ครั้งหนึ่งนางพญางูเหลือมได้ไปใช้พิษทำร้าย “นายอ้ายไม่ตาย” เข้าเนื่องด้วยนายอ้าย

ไม่ตาย ได้ไปขโมยไข่ของนางงูมาต้มกินจนหมดสิ้น ระหว่างทางที่นางพญางูเลื้อยกลับรังนั้น ได้ยินชาวบ้าน 2 ช้างทางบอกเล่ากันอย่างหนาแน่นว่า “นางพญางูเลื้อยกัดนายอ้ายไม่ตาย” นางงูแค้นจัดและหมกอาลัยในพิษที่เคยร้ายกาจว่าบัดนี้ไร้ซึ่งอำนาจแล้ว นางงูจึงไปคายพิษทิ้งเสียในแม่น้ำว่าคงไม่มีประโยชน์อะไรแล้วที่จะเก็บพิษที่ไม่มีใครไม่ได้ไว้กับตน คราวนี้แหละที่บรรดาสัตว์น้อยใหญ่ทั้งหลายต่างเข้ามารวมแย่งพิษของนางพญางูเลื้อยกันเพื่อเอาไว้ใช้เป็น “พิษประจำตน” เชื่อกันว่าในครั้งนั้นเองที่เหล่างูจงอางได้เลื้อยมาถึงบริเวณคายพิษเป็นกลุ่มแรก และดูพิษเหล่านั้นมาเป็นพิษประจำตนจนหนาใจ จึงมีความเชื่อกันอยู่เรื่องหนึ่งที่ว่างูจงอาง(ทวดงู)เป็นงูที่มีพิษร้ายแรงที่สุดในโลกเนื่องจากมาสูบบพิษได้เป็นคนแรกนั่นเอง อนึ่ง ส่วนนางพญางูเลื้อยกลับมารู้เอาทีหลังว่ามนุษย์ที่ตนใช้พิษทำร้ายนั้นตายตั้งแต่ตอนที่นางกัดลงไปแผลแรกแล้ว แต่เขาชื่อ “นายอ้ายไม่ตาย” เนื่องด้วยในวัยเด็กเขาป่วยเป็นโรคร้ายใครๆก็ว่าเขาต้องตายแน่ แต่เขารอดตายมาได้ เพื่อนๆ และชาวบ้านจึงเรียกชื่อเขาว่า “นายอ้ายไม่ตาย” เป็นการเสียรู้ครั้งสำคัญของนางพญางูเลื้อยที่บัดนี้ไร้ซึ่งพิษร้ายเสียแล้ว รู้ดังนั้นแล้วก็เสียใจเป็นอย่างยิ่งจึงดำรงชีวิตอยู่อย่างเหงาหงอยเศร้าซึม ชอบอยู่อย่างเงียบสงบรอคอยแต่คักสัตว์โศคร้ายที่เดินผ่านมาใกล้ตัวเพราะความที่ไม่มีพิษนั่นเอง (สนธิ บุญฤทธิ 2544, 61-67)

ตำนานเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับทวดงู ตำนาน(legend) หมายถึงเรื่องราวอันมีมานมนาน และเล่าขานสืบทอดต่อกันมาโดยส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเข้าทำนองประวัติศาสตร์ ประวัติต่างๆ ที่ซึ่งอาจจะมีการเพิ่มเติมเสริมแต่งเนื้อเรื่องในบางตอนอันคาบเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้าไปด้วยเพื่อตอบสนองความเชื่อ และพลังศรัทธาในตำนานบทนั้นๆ อาทิ ความเชื่อในเรื่องพญามังกรของชาวจีน ความเชื่อในเรื่องพญานาค ของชาวอินเดีย ชาวลาว และชาวไทย เป็นต้น ซึ่งในตำนานเรื่องเล่าขานเกี่ยวกับทวดงูก็ปรากฏพบว่ามีรูปแบบทางความคิด รูปแบบทางความเชื่อที่ซึ่งแพร่หลายในสังคมของชาวไทยถิ่นใต้ และคนในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ในทิศทางที่สอดคล้องสัมพันธ์กันบ้าง ขัดแย้งกันบ้าง จึงนำไปประเด็นที่ชี้ให้เห็นถึงรูปแบบทางความคิด รูปแบบทางความเชื่อในตำนานเล่าขานเกี่ยวกับทวดงู ที่ซึ่งแพร่สะพัดในสังคมของชาวไทยถิ่นใต้และคนในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ดังนี้

ทวดงูที่เกาะแตง เป็นความเชื่อของชาวบ้านเกาะแตง ตำบลลี้ดงาม อำเภอกะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีเล่าไว้ว่าชาวบ้านที่บ้านเกาะแตงแห่งนี้ล้วนเชื่อว่า ณ ที่ดินบริเวณเกาะแตงนี้มีเจ้าที่ผู้ปองปกเป็นพญางูขนาดใหญ่ ชาวบ้านและคนเก่าคนแก่ในหมู่บ้านเรียกท่านว่า “งูเจ้าที่” หรือ “ทวดงู” มีลักษณะเป็นงูบองหลายขนาดใหญ่(งูบอง คือ งูจงอางขนาดวัยรุ่นบองหลา คือ งูจงอางขนาดใหญ่)ใครต้องการอะไรก็ให้มาทำการ “บน” กับท่านแล้วจะได้สมดังใจหมายนอกจากนี้ยังมีเรื่องเล่าอีกเรื่องหนึ่งที่ว่า “งูเจ้าที่”ของที่นี่เกลียดสุนัขมาก และไม่มีสุนัขตัวไหน

สามารถมีชีวิตอยู่ในบริเวณที่เจ้าที่งูปกครองได้เกิน 7 วันจะต้องล้มตายลงจนหมดสิ้น” ดังตำนานเล่าขานไว้ว่าครั้งหนึ่งมีพ่อค้าชาวจีนล่องเรือสำเภาลำใหญ่แวะเข้ามาเติมเสบียง ณ บ้านเกาะแตน บนเรือสำเภานั้นมีสุนัขดำเป็นจำนวนมาก(ชาวจีนนิยมเอาสุนัขดำติดเรือไว้สำหรับปรุงอาหารทานแก๊งหนาว)งูเจ้าที่เกาะแตนไม่พอใจจึงว่ายน้ำและกระโจนขึ้นเรือสำเภฯ ขึ้นมาถึงก้นนอนขดตัวอยู่ไม่ยอมหนีหายไปไหนจนเจ้าของเรือต้องไปสอบถามจากชาวบ้านรู้ว่าเป็นงูเจ้าที่จึงกระทำการเช่นไหว้ขอขมางูใหญ่จึงยอมเลื้อยลงจากเรือและว่ายน้ำหายไปไหนเลยเกาะแตน

ทวดงูพ่อตาหลวงรอง เป็นความเชื่อของชาวบ้านสทิงหม้อ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา เชื่อและเคารพบูชาว่า “ทวดงูพ่อตาหลวงรอง” หรือ “ทวดตารอง” เป็นเทวดาอารักษ์ประจำหมู่บ้านที่คอยช่วยปกป้องรักษาบ้านสทิงหม้อ ให้ปกคตสุขุตราบปัจจุบัน ดังมีเล่าเอาไว้เป็นตำนานว่า แต่เดิมท่านตาหลวงรองเป็นพระชุกงค์เดินทางมาจากทางภาคเหนือ ท่านได้ปกคตลงบริเวณที่เป็นวัดโลการามในปัจจุบันจบจนวนาระสุดท้ายของท่าน บริเวณที่ท่านมรณภาพปรากฏมีชาวบ้านเห็นพญางูขนาดใหญ่สีขาว ลำตัวเท่ากับลำต้นตาล มีหงอนแดงตรงกลางหัวนอนขดตัวอยู่ในบริเวณที่ท่านตาหลวงรองมรณภาพ จึงลี้วนเชื่อว่าท่านตาหลวงรองได้กลายเป็น “ทวดงู” ไปเสียแล้ว ใครต้องการอะไรก็ขอให้มาทำการ “บน” กับท่านก็จะได้ตั้งใจหมาย อนึ่ง ต่อมาราวปี พ.ศ. 2529 ได้มีการสร้างรูปเคารพบูชาของท่านตาหลวงรองขึ้น เป็นรูปทวดงูพ่อตาหลวงรองขนาดใหญ่อยู่บนฐานปูนสูงจากพื้นราว 2 เมตร บริเวณฐานมีจารึกเอาไว้ว่า “พ่อตาหลวงรอง 9 มิถุนายน พ.ศ. 2529” สืบทราบมาว่าช่างปั้นเป็นคนในพื้นที่ชื่อนายจู้ห้วน สุวรรณรัตน์ อายุ 95 ปี(ถึงแก่กรรมราวปี พ.ศ. 2540)เป็นช่างปั้นงานประติมากรรมชิ้นนี้ ทวดงูมูลเหตุแห่งหายนะของทัพลูกพระอาทิตย์ เรื่องทวดงูมูลเหตุแห่งหายนะของทัพลูกพระอาทิตย์นี้มาจากคำบอกเล่าของ พระอธิการฐานุตตโม เจ้าอาวาสวัดน้ำน้อยใน ตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ดังมีใจความว่าในราวปี พ.ศ. 2484 ซึ่งเป็นปีที่เกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 มีทหารญี่ปุ่นกลุ่มหนึ่งกำลังก่อสร้างถนนอยู่เพื่อที่จะใช้เป็นเส้นทางขนส่งไปพลไปตีเมืองโกตาบารู ในประเทศมาเลเซีย ปรากฏว่าขณะที่ทหารกำลังขุดถนน ทางป่าอยู่นั้นมีงูจงอางขนาดใหญ่เลื้อยออกมาขวางการก่อสร้างเส้นทางไว้มิให้การก่อสร้างดำเนินไปได้ต่อ(ท่านพระอธิการฐานุตตโม มิได้ระบุว่าเป็นสถานที่ใด)เมื่อเหตุการณ์เป็นเช่นนั้นนายทหารจึงสั่งการให้พลทหารในสังกัดใช้ปืนใหญ่ระดมยิงใส่พญางูจนตายจมกองเลือดอยู่ ณ ที่แห่งนั้น มีหน้าซำทหารญี่ปุ่นยังใช้มีดกรีดและตัดร่างพญางูออกเป็นชิ้นๆอย่างกินกันอย่างเอร็ดอร่อย ถึงชาวบ้านในบริเวณใกล้เคียงจะออกมาว่ากล่าวว่าเป็นงูเจ้าที่ที่ไม่มีใครเชื่อ จนสุดท้ายฝ่ายญี่ปุ่นแพ้สงคราม จึงมีเสียงเล่าลือกันไปต่างๆนาๆว่าเป็นเพราะอิทธิฤทธิ์และแรงอาฆาตแค้นของงูเจ้าที่ เป็นต้น

ทวดคุณพญาขันธุ์ที่จังหวัดพัทลุง ชาวจังหวัดพัทลุงล้วนเชื่อกันว่าที่บ้านพญาขันธุ์ ตำบลบ้านพญาขันธุ์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง ในสมัยเก่าก่อนซึ่งคาดว่าจะเป็นอยู่ในราวสมัยกรุงธนบุรียังปรากฏมีสระน้ำใหญ่อยู่แห่งหนึ่ง(เมืองเก่า)มีทวดขัน หรือทวดพญาขันธุ์ เป็นเจ้าผู้ครอบครอง ภายในสระน้ำประกอบไปด้วยวังของทวดพญาขันธุ์และทรัพย์สมบัติต่างๆมากมาย เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง ถ้วยชามโบราณ และอื่นๆ ถึงแม้ว่าทวดพญาขันธุ์จะอยู่ในรูปลักษณะของพญาของหลายขนาดใหญ่ (งูจงอางขนาดใหญ่) แต่ทวดก็ใจดี และมักที่จะให้ชาวบ้านหยิบยืมทรัพย์สินเงินทองเหล่านั้นไปใช้เสมอๆ จวบจนอยู่มาวันหนึ่งปรากฏมีคนพาลมาทำทวดพญาขันธุ์ เล่นการพนันแล้วโกงสมบัติของทวดไปทั้งหมด ทวดพญาขันธุ์จึงไปเข้าฝันชาวบ้านว่าจะไปอยู่เมืองแขกเพราะไม่มีทรัพย์สมบัติจะต้องเฝ้าอีกต่อไปแล้ว นับแต่บัดนั้นก็ไม่มีใครพบเห็นทวดพญาขันธุ์อีกเลย แต่ถึงกระนั้นก็ยังมีความเชื่อว่ามีชาวบ้านอีกเป็นจำนวนมากที่ยังศรัทธาในอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของทวดอยู่และทำการบนบานสาธยายขอพรในโอกาสต่างๆอีกเป็นจำนวนมาก

ทวดคุณเฝ้าเทวดาน้ำร้อน เป็นความเชื่อของชาวบ้านตำบลเหนือคลอง กิ่งอำเภอเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ว่าด้วยเรื่องพญาของหลา 2 คน(หลายคนเรียกทวดคุณเฝ้าเทวดาน้ำร้อน) ซึ่งมีหน้าที่ในการเฝ้า “เทวดาน้ำร้อน” (เทวดาน้ำร้อน คือ บ่อน้ำร้อน 2 บ่อติดกัน)บ่อแรกเรียก “บ่อไผ่” บ่อที่ 2 เรียก “บ่อเหมียว” ซึ่งน่าจะมาจากคำว่า “บ่อตัวผู้-บ่อตัวเมีย” ในภาษากลาง ชาวบ้านเชื่อกันว่าทวดทั้ง 2 คนจะดำรงหน้าที่ในการปกป้องรักษาบ่อน้ำร้อนทั้ง 2 บ่อมิให้ผู้ใดเข้ามาใช้ประโยชน์แต่เพียงผู้เดียวอย่างเห็นแก่ตัว

ทวดคุณพ่อตาเขาวง เป็นความเชื่อของชาวบ้านเขาวง จังหวัดสุราษฎร์ธานี เล่าลือกันมาอย่างยาวนานว่า แต่เดิมบริเวณที่ราบของบ้านเขาวงยังมีสภาพเป็นป่ารกชั้นอันเป็นลักษณะที่เหมาะสมในการดำรงชีพของงูจงอางมาก ต่อมาเมื่อมีชาวบ้านย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหากินในบริเวณพื้นราบมากขึ้นก็เกิดการแผ้วถางป่าในบริเวณพื้นราบจนหมดสิ้น ด้วยเหตุนี้งูจงอางส่วนใหญ่จึงย้ายขึ้นไปอาศัยอยู่บนเขาวงแทน ปรากฏว่าอยู่มาวันหนึ่งได้มีทวดงูตนหนึ่งมีชื่อว่า “ทวดตาเขาวง” ได้มาเข้าฝันและบอกกับชาวบ้านว่า “ทวดตาเขาวงจะช่วยให้การเก็บเกี่ยวพืชไร่พืชสวนได้ดอกผลเจริญดี ทำมาหากินได้อย่างปกติสุข แล้วขอให้กระทำการไหว้บวงสรวงสังเวยทวดตาเขาวงเสียสักครั้งหนึ่ง” ชาวบ้านจึงกระทำตามคำขอที่ทวดตาเขาวงมาเข้าฝันและก็ปรากฏว่าการทำไร่ทำสวนได้ดอกผลดีแทบทุกครั้งชาวบ้านเชื่อว่ามาจากอิทธิฤทธิ์ของทวดคุณพ่อตาเขาวง

ทวดคุณพญาตรีเศียรแห่งควนเจดีย์ ควนเจดีย์ หรือเขาคอหงส์ จังหวัดสงขลานั้น ปรากฏมีเจดีย์อยู่องค์หนึ่งเรียกว่า “เจดีย์ไตรภพ ไตรมงคล” ที่ปากทางเข้าเจดีย์นี้เองจะปรากฏศาลอยู่แห่งหนึ่งชาวบ้านเรียกกันว่า “ศาลสมเด็จพระเจ้าไตรภพ” ซึ่งมีพญา 3 เศียร เป็นประติมากรรมสีทองอร่ามไปตั้งคนเรียกว่า “ทวดคุณพญาตรีเศียรแห่งควนเจดีย์” ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นพญามิหน้าที่ใน

การเฝ้าป้องกันกวางเจดีย์ และเจดีย์ไตรภพ ไตรมงคล เป็นทวคงที่มีการสร้างเป็นงานประติมากรรม เคารพบูชาที่ใหญ่ที่สุดในโลกมีความยาวถึง 192 เมตร ส่วนตำนานที่สำคัญของทวดพญาตรีเศียรนี้มี เล่าเอาไว้ว่า ทวดตรีเศียรมีหน้าที่เฝ้าภพทั้ง 3 กล่าวคือ สวรรค์ มนุษย์ และพิภพ 14 จังหวัดภาคใต้ ไปจนถึงสุดเขตแดนจังหวัดราชบุรี อายุของทวดพญาตรีเศียรว่ากันว่าอยู่ในหลักพันปี ว่าเศียรหนึ่ง เป็นจีน เศียรหนึ่งเป็นอิสลาม และเศียรหนึ่งเป็นไทย ประกอบไปด้วยชื่อเสียงเรียงนามดังนี้คือ

1. ท่านขุนพลายดำ
2. ท่านขุนพลายเหลือง
3. ท่านขุนพลายแดง

ซึ่งเกี่ยวกับเรื่อง ทวคงพญาตรีเศียรแห่งกวางเจดีย์ หรือทวคงควนดินดำ นี้เอง หมี่เป็ด ผู้ชายนักย่นดาสนิมเหล็ก(นามแฝง) ได้เขียนบทกลอนเกี่ยวกับเรื่องทวคงควนดินดำเอาไว้ บรรยายรูปลักษณะได้อย่างรู้แจ้งใน บทกลอนชุดทวคงควนดินดำ ใน หนังสือพิมพ์มติชนสุดสัปดาห์ ฉบับวันที่ 23-29 มีนาคม 2550 ปีที่ 27 ฉบับที่ 1388 ว่า

ทวคงควนดินดำ	เท็จจริงเพียงไรก็ไม่รู้
ทวคงหงอนเพชร – ร้อยเมตรกว่า	แอบตัวเลื้อยผ่านอยู่นานมา
กลางป่ายางดิบควนดินดำ	ลับหูลับตาเหล่านมนุษย์
ทวคงมุดคชกายอยู่ในถ้ำ	บนสันควนเสียดฟ้าหน้าผาง
จึ่งงำจำศีลภาวนา	ร้อยปี? พันปี? หรือล้านปี?
ใบยางเปลี่ยนสีแล้วผลัดหน้า	จากปุ๋ยตาทวดไล่กวดมา
เล่าว่าทวคงยังอยู่เป็น	ถึงลูกลูกเล่าไปถึงหลาน
ตำนานเล่าพันถึงโหลนเหลน	ความขริ่มขลังครอบทิศบริเวณ
มีคนเห็นทวคงเป็นผู้ชาย!	ความกลัวเท่าเท่าความเคารพ
จึ่งมหรสพสารพัดจัดถวาย	เป็นเขตควนเทือกสันอันตราย
ที่รักชุกหลากหลายด้วยไม้พันธุ์	ที่ยางขึ้นขนดอยู่อัดแอ
ค่อยค่อยแผ่วงกว้างอยู่ขวางกัน	ควนดินดำอย่างสูงจิ่งสูงชัน
รังตั้งกรรมกริการ์สารภี	กระรอกกระแตแก้งหมูและมุสั้ง
หมาน้ำยังฟังซัดลนัตถนี่	ทวคงมีจริงไหม? หรือ ไม่มี?
แต่วันนี้ควนดินดำยังสมบูรณ์!	

หมี่เป็ด ผู้ชายนักย่นดาสนิมเหล็ก(นามแฝง) วันที่ 22 กุมภาพันธ์ ปี พ.ศ. 2550

ที่มาจากเว็บบอร์ด [http://www.softganz.com/meeeped/index.php?file=poem&obj=forum\(1414\)](http://www.softganz.com/meeeped/index.php?file=poem&obj=forum(1414))

จึงอาจจะกล่าวได้ว่าความเชื่อในเรื่องทวดคู่มืดกทอมาอย่างยาวนานแต่ครั้งศาสนาพุทธนิกายหินยานยังไม่ถูกเผยแพร่เข้ามามีอิทธิพลในดินแดนภาคใต้ของประเทศไทย จวบจนความเชื่อเดิมเหล่านั้นถูกผสมผสานเข้ากับลัทธิทางความเชื่อ ศาสนาที่เข้ามาใหม่ จึงก่อให้เกิดอุดมคติแห่งพื้นฐานทางความเชื่อร่วมกัน เป็น “คติแห่งจินตนาการ” ดังปรากฏเป็นภาพลักษณ์ของทวดคูตามคำบอกเล่าของชาวบ้านในพื้นที่ต่างๆตามมา คติแห่งจินตนาการนี้เองที่มีส่วนสร้างสรรค์ให้เกิดภาพลักษณ์ของทวดคูออกมาในลักษณะต่างๆ คติแห่งจินตนาการจะต้องผนวกเข้าด้วย 2 สิ่งคือ “คติ” และ “จินตนาการ” คติ คือ แบบอย่าง หรือแนวทางอันมีร่วมกัน จินตนาการ คือ อำนาจการสร้างภาพขึ้นในใจ(คุณาพร ไชยโรจน์ 2549, 1)

กล่าวกันว่าคติจะเป็นตัวผลักดันให้จินตนาการ โลดแล่นรุดไปยังจุดหมายที่ต้องการ เมื่อชาวบ้านในพื้นที่มีรากฐานความเชื่อเกี่ยวกับทวดคูมีคติเกี่ยวกับทวดคูมากเพียงใด จินตนาการที่ถูกถ่ายทอดออกมาก็จะมากตามไปด้วย ซึ่งในเรื่องเกี่ยวกับจินตนาการนี้เอง เศรษฐมณฑต์ กาญจนกุล ได้ศึกษาไว้พอที่จะสรุปได้ว่า ในโลกนี้นั้นข้าพเจ้าไม่เห็นมีอะไรที่ยิ่งใหญ่เหนือจินตนาการของมนุษย์ จินตนาการเป็นเหมือนทุกอย่างของมนุษย์ทุกคน อาจกล่าวได้ว่าจินตนาการหากเปรียบเสมือนต้นไม้ใหญ่แล้วจินตนาการก็คือลำต้นของต้นไม้ ผลสำเร็จจากความคิดจากจินตนาการก็คือดอก ใบ ผล แต่ส่วนสำคัญแรกเริ่มที่จะขาดเสียมิได้คือ ราก ซึ่งเปรียบเสมือนความเชื่อ ความเชื่อเมื่อมีมากเข้า รวมกลุ่มคนที่เชื่อมากๆเข้า ก็กลายเป็นลัทธิได้ หากลัทธิดังกล่าวมีความเชื่อและอิทธิพลต่อชนทั้งหลายในพื้นที่นั้นๆ(เศรษฐมณฑต์ กาญจนกุล 2545, 5)

ความเชื่อเรื่อง “ทวดคู” ถือเป็นความเชื่อเก่าแก่แต่ครั้งดั้งเดิมของชนในพื้นที่ ชาวไทยถิ่นใต้ และคนในรัฐทางตอนเหนือของประเทศมาเลเซีย ในหมู่ชาวมลายูเชื้อสายไทยอันเรียกตนว่า “ไทยสยาม” ผสมผสานกับศาสนาพุทธนิกายหินยาน ดังปรากฏความเชื่อร่วมกันว่าทวดคู เป็นนุศักร์สิทธิ์ เป็นเทวดาอารักษ์ประจำถิ่นมีหน้าที่คอยปกป้องปกคุ้มครองคนในพื้นที่ให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ตามปกติวิถี ถ้าหากกระทำการเช่นสรวงบูชาดีก็จะให้คุณ แต่หากหลู่ดูหมิ่นก็จะให้โทษเป็นต้น

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ ทวด : ลมหายใจแห่งการดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะยอ ” เป็นการศึกษาในเชิงคุณภาพ (qualitative approach) ซึ่งการศึกษานี้ให้ความสำคัญกับข้อมูลในภาคสนามโดย เทคนิควิธีในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้เห็นถึงขั้นตอนในการดำเนินการศึกษาอย่างละเอียดดังนี้

วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาปรากฏการณ์ในภาคสนามครั้งนี้เป็นการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) กับคนกลุ่มต่างๆ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participate observation) ในความเคลื่อนไหวในพื้นที่ศึกษาตามประเด็นการศึกษา รวมถึงการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้เสนอความคิด เล่าเรื่องหรือให้ข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งจากผู้ให้ข้อมูลหลักและคนอื่นๆ ที่อยู่ในบริบททางสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาปรากฏการณ์ในภาคสนามผ่านการสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาลงานต่างๆ เพื่อรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ของกิจกรรมดังกล่าว

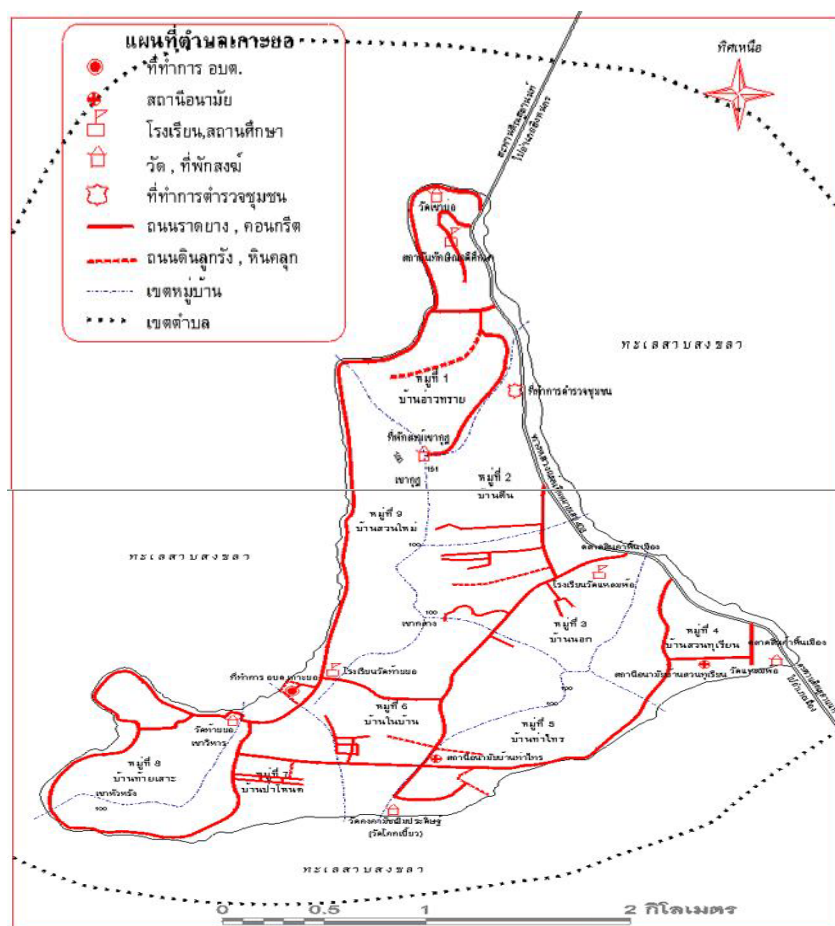
การศึกษาค้นคว้าในสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยเลือกที่จะพูดคุยในลักษณะเปิดกว้างในการรับฟังเรื่องเล่า คติ หรือคำพูดที่สะท้อนเรื่องราวในชีวิตประกอบกับการสังเกตความเป็นไปรวมถึงการนำสื่อที่เป็นเอกสารมาประยุกต์ใช้ในประเด็นต่างๆ เช่น ศึกษาค้นคว้าหนังสือ เอกสารประวัติความเป็นมาของชุมชนเกาะยอจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดภาพพัฒนาการของชุมชนเกาะยออย่างเห็นได้ชัด ทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมต่างๆของชุมชนเกาะยอ รวมถึงศึกษางานวิชาการ วิทยานิพนธ์ บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเกาะยอ เพื่อวิเคราะห์การศึกษารับรู้การใช้ชีวิตของทวดท่ามกลางกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะยอ และศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับความรู้และความจริงที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้เป็นชุดความรู้และความจริงที่เกิดขึ้นจากการให้ข้อมูลของทวดและคนที่เกี่ยวข้องในชุมชนเกาะยอ ส่วนความจริงอีกชุดหนึ่งมาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการศึกษานี้จะเผยให้เห็นถึง ความรู้ความจริงที่

ดำรงอยู่ในสองระดับดังกล่าวผ่านการถอดรหัสและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย ประเด็นคำถามสำคัญในการศึกษาครั้งนี้สนใจว่า ภายใต้ปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีจุดหมายหรือสิ่งใดซ่อนเร้น ความรู้ความจริงที่ได้รับจึงเป็นผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเวลาและสถานการณ์หนึ่ง หากแต่ไม่ใช่สิ่งที่คงที่ตายตัวแต่มีการปรับเปลี่ยนตามช่วงเวลาและบริบทที่เหมาะสม

ดังนั้นการวิจัยและการเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้เพื่อนำเสนอข้อมูลวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของคนกลุ่มหนึ่งในสังคมที่ยังมีคุณค่า ความหมายและสำคัญต่อการสร้างสรรค์สังคม อันจะเป็นประโยชน์ต่อเนื่องในการวางแผนทาง กำหนดวิธีคิดในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่มองเห็นความสำคัญและคุณค่าของกลุ่มคนทุกกลุ่ม ทุกภาคส่วนต่อไป

การเลือกพื้นที่การศึกษา

ภาพประกอบที่ 2 แผนที่แสดง พื้นที่ศึกษา

สำหรับพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สำหรับชุมชนเกาะยอ ก่อนที่จะมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกของคนในเกาะยอใช้การ เดินทางด้วยเรือหางยาว หรือ เรือยนต์ ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาปลา ในการทำประมง ชาวบ้านจะมีวิธีการหาปลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่นทำอวนลอย ดักโมล๊ะ ดักไชนั่ง เป็นต้น จนกระทั่งมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ ขึ้นมา วิถีชีวิตของคนเกาะยอเปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมสะดวกขึ้นมีการซื้อขายสินค้า มีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามาหลายพื้นที่เปลี่ยนเป็นร้านค้า ร้านอาหารบริการนักท่องเที่ยว ฯลฯ อาชีพการทำประมงที่เป็นอาชีพดั้งเดิมลดความสำคัญลง นั่นคือ ความทันสมัยได้เข้ามาสู่พื้นที่เกาะยอได้อย่างเต็มที่และรวดเร็วตามความสะดวกของเส้นทางคมนาคม กระบวนการเปลี่ยนผ่านข้างต้นมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนทางกายภาพ เช่นถนนหนทาง การเปลี่ยนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ชุมชน หรือประเพณี วัฒนธรรมก็ตาม

การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่ม “ทวด” ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุคคลซึ่งคนในชุมชนให้ความนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีภูมิปัญญา ประสบการณ์ มีปรัชญาการใช้ชีวิตและมีช่วงชีวิตอยู่ในห้วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของบริบทพื้นที่เกาะยอ โดยบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับนับถือเรียกว่าเป็น “ทวด” และผู้ที่ได้รับการเรียกขานว่า “ทวด” โดยการสืบสายเลือด รวมถึงกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่เกาะยอ

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่โดยการใช้ชีวิตในพื้นที่ในฐานะลูกหลานคนหนึ่งของบ้าน เพื่อที่จะสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมคือ การเข้าไปคลุกคลีช่วยงาน ร่วมกิจกรรมต่างๆของครอบครัว กินนอน สนทนา พูดคุยกับพวกเขา เพื่อที่จะทำความเข้าใจเรื่องราวเกี่ยวกับ “ทวด” ท่ามกลางกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะยอ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มคนอื่นๆ เช่น คนในครอบครัวของทวด อาจเป็นลูก หลาน หลาน หลาน ญาติ เพื่อนบ้าน หรือบุคคลอื่นๆ ที่ผู้วิจัยเข้าไปพูดคุยตามโอกาสการพบเจอ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่ทวดมีต่อคนอื่นและความคิดความเชื่อ ทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา

การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยแสดงลักษณะข้อมูล แหล่งข้อมูล ลักษณะของแหล่งข้อมูลและวิธีการศึกษา โดยมีรายละเอียดตามตารางดังนี้

ตารางประกอบที่ 1 ตารางการแบ่งกลุ่มข้อมูลและวิธีการศึกษา

ลักษณะข้อมูล	แหล่งข้อมูล	ลักษณะแหล่งข้อมูล	วิธีการศึกษา
1. ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informant)	1. ทวดในเกาะยอ	บุคคลซึ่งคนในชุมชนให้ความนับถือและยอมรับเรียกว่าเป็น “ทวด”	-สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ -สังเกตแบบมีส่วนร่วม -พยายามอยู่กับผู้ให้ข้อมูลทั้งเวลางานและเวลาส่วนตัว -ถ่ายภาพ/วิเคราะห์/ตีความ
		บุคคลที่เป็น “ทวด” โดยสายเลือด	
		สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนับถือนูชาและเรียกว่า “ทวด”	
2. บุคคลในพื้นที่เกาะยอที่มีการปฏิสัมพันธ์กับทวด	2. บุคคลในพื้นที่เกาะยอที่มีการปฏิสัมพันธ์กับทวด	บุคคลทั่วไปในชุมชนเกาะยอ เช่น เพื่อนบ้าน คนต่างหมู่บ้าน ฯลฯ	
		คนที่ร่วมสายเลือดกับทวด เช่น คนในครอบครัว พี่น้องของทวด เครือญาติ เป็นต้น	
		คนที่เคารพในสิ่งศักดิ์สิทธิ์(ทวด) คนดูแลศาลทวด(หลาทวด) เป็นต้น	
2. ผู้ให้ข้อมูลรอง	กลุ่มคนอื่นๆ	-ชาวบ้านที่อยู่ในพื้นที่มาตั้งแต่ก่อนการสร้างสะพานฯ -ชาวบ้านที่เข้ามาอยู่ในพื้นที่ช่วงหลังการสร้างสะพานฯ -ข้าราชการ/พนักงาน/ลูกจ้างของสถาบันทักษิณคดีศึกษา -นักท่องเที่ยวในพื้นที่	-สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ -ถ่ายภาพ/วิเคราะห์/ตีความ
3. บริบททางสังคม	-กิจกรรมความเคลื่อนไหวในพื้นที่ -สื่อต่างๆ แผ่นพับ เอกสาร ไปสเตอร์ ใบปลิว ภาพถ่าย ฯลฯ	เรื่องเล่า คำานาน ข้อมูลทางประวัติศาสตร์	-สังเกต เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ -ร่วมกิจกรรมทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม -เรียบเรียง/วิเคราะห์เอกสาร

ทั้งนี้การเก็บข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกต พูดคุย สนทนา ทั้งในเวลาส่วนตัวและเวลางาน และการรับรู้เรื่องราวในมิติต่างๆอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาของการศึกษาเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของทวดในสังคมทันสมัย และวิเคราะห์ผลที่มีต่อความหมายและอัตลักษณ์ของทวดในชุมชน รวมถึงผลที่มีต่อคนในชุมชน โดยผู้วิจัยพยายามที่จะเป็นผู้สังเกต รับฟัง และถ่ายทอดข้อมูลที่ได้รับในทุกข้อมูลและทุกแง่มุมตามที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลอยู่ในพื้นที่ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ข้อมูลที่ได้รับจึงเป็นจริงที่ปรากฏให้เห็นและมีอยู่ใช้ชีวิตประจำวันของคนที่ศึกษาเช่นกัน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการที่จะนำมาวิเคราะห์และถอดรหัส

การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา

การเข้าไปเก็บข้อมูลในภาคสนามครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นคนเดินเรื่องโดยเข้าไปมีส่วนร่วมในบรรยากาศ และกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น พิธีทำบุญของหมู่บ้าน งานศพ งานบวช ประเพณีต่าง ๆ รวมถึงการพูดคุยกับกลุ่มข้อมูลที่ผู้วิจัยมีโอกาสได้พบเจออยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งในแต่ละสถานการณ์ได้พูดคุยและสังเกตการณ์ตามประเด็นการวิจัย หลังจากได้เข้าสู่สนามและเก็บข้อมูลแล้วข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกนำมาสรุปและวิเคราะห์

การได้รับข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาจึงอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย การมีท่าทีความสัมพันธ์ต่อกันภายใต้ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาจากการเป็นคนรู้จักและคุ้นเคยไปมาหาสู่ ช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกัน ในเวลาและโอกาสต่างๆ เช่น คุณทวดไม่สบายก็ไปเยี่ยม บางครั้งก็อาสาพาไปหาหมอหรือเอายามาให้บ้างตามโอกาสที่พอจะช่วยได้ เสมือนเป็นลูกเป็นหลานคนหนึ่งของทวดคนนั้น หรือ มีโอกาสได้เข้าไปช่วยสอนการบ้านให้กับลูกๆหลานๆของคนในชุมชน และเป็นเพื่อนบ้านกับคนในชุมชนตามโอกาสและเวลาซึ่งในระยะเวลาของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพยายามเป็นผู้รับฟังที่ดีและพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันทั้งที่อยู่ในช่วงเวลางานและส่วนตัวหรือบางครั้งในการเข้าไปก็ได้รับฟังคนหนึ่งพูดถึงคนอีกคนหนึ่งทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตและวิถีคิดในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปเกี่ยวข้องในรูปแบบที่ต่าง ๆ กัน

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจึงเป็นเรื่องราวชีวิตที่ผ่านคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและคนในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกเลือกเพื่อนำเสนอหรือถูกสร้างขึ้นเพื่อจุดหมายบางประการก็ตาม แต่สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ สิ่งเหล่านั้นเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ทุกๆ วันไม่ว่าผู้วิจัยจะได้รับความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจจากคนเหล่านั้นก็ตาม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนย่อมเลือกเรื่องราวและคนรับฟังเพื่อที่จะเล่าเรื่องและกลับกลายเป็นข้อมูลของการศึกษาครั้งนี้

หน่วยการวิเคราะห์

หน่วยการวิเคราะห์คือการพิจารณาความสัมพันธ์ทางอำนาจของคนในพื้นที่เกาะขอมในการสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” และผลของการสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ที่มีต่อคนในพื้นที่ที่เชื่อมโยงกับกระแสความทันสมัยนิยมและบริบททางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะขอม ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยขอบเขตทางกายภาพเท่านั้น

การวิเคราะห์

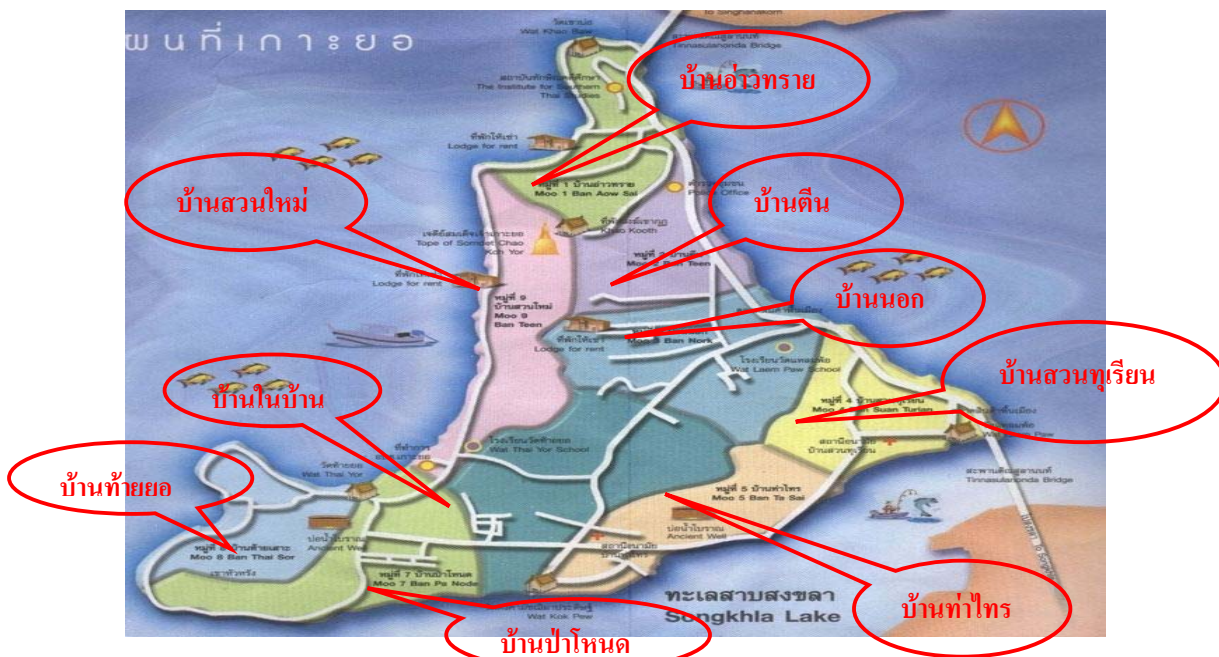
แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ เน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของทวดกับคนอื่นและทวดด้วยตนเอง (ยกเว้นทวดสิ่งศักดิ์สิทธิ์)ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผ่านเรื่องเล่า คำพูด คำานาน การแสดงออกต่างๆ ผสมผสานความเชื่อต่างๆ โดยที่การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงตามประเด็นและทำการจัดระบบข้อมูลการวิเคราะห์ ตลอดจนนำเสนอข้อมูลด้วยการตีความให้เห็นความเชื่อมโยงของการสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของทวดภายใต้บริบทของพื้นที่เกาะขอม โดยมีแนวคิด อัตลักษณ์ โครงสร้างผู้กระทำการ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

บทที่ 4

พื้นที่ ผู้คนกับการดำรงอยู่ของ “ทวด” ในเกาะยอ

การศึกษาชีวิตและการดำรงอยู่ของทวดในกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะยอครั้งนี้ เป็นการทำความเข้าใจสภาพทั่วไปของพื้นที่เกาะยอ ที่มีความเฉพาะเจาะจงของพื้นที่กับความเคลื่อนไหวทั้งในแง่ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม โดยประเด็นสำคัญคือการเข้าใจความสัมพันธ์ของความเป็นพื้นที่เกาะยอกับการดำรงอยู่ของทวดในกระแสความทันสมัย หากพูดถึงเกาะยอก็คงนึกภาพออกว่าเป็นเกาะ ที่มีน้ำล้อมรอบกลางทะเลสาบสงขลาลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขา เนินเขา และที่ราบ เกาะยอมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ จึงทำให้ผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินเมื่อหลายร้อยปีมาแล้ว จนเกิดชุมชนขยายตัวไปรอบๆ เกาะยอ ผู้คนเหล่านี้ได้สร้างสังคมและวัฒนธรรมบนพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อทางพระพุทธศาสนา จนพัฒนาเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชน เช่น ลักษณะบ้านเรือน ภูมิทัศน์ การทอผ้า การทำเครื่องปั้นดินเผา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นวิถีทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนเกาะยอได้เป็นอย่างดี

ภูมินามเกาะยอประวัติและความเป็นมา

ภาพประกอบที่ 3 แผนที่แสดงหมู่บ้านต่างๆในพื้นที่ชุมชนเกาะยอ

ภูมินามเกาะยอ หมายถึง ชื่อบ้านชื่อตำบลซึ่งสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม สภาพแวดล้อม และทรัพยากร บริเวณเกาะยอทั้งอดีตและปัจจุบัน อันเป็นสิ่งที่ ควรค่าแก่การรักษา เพราะจะทำให้เข้าใจวิถีชีวิตชาวเกาะยอได้เป็นอย่างดี จากภูมินามชื่อบ้านชื่อ ตำบลเกาะยอจำนวนมากล้วนมีความหมายเป็นมาที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทรัพยากรในท้องถิ่น และวัฒนธรรม อันเป็นตัวกำหนดชื่อบ้านชื่อตำบลให้แตกต่างและหลากหลาย จนกลายเป็นคำเล่า ขานถึงที่มาของภูมินามเกาะยอ ซึ่งมีภูมินามที่น่าสนใจดังนี้

เกาะยอ เป็นชื่อของเกาะและชื่อตำบลหนึ่งในอำเภอเมืองสงขลา คำว่า “ยอ” มี ที่มาหลายกระแสยังไม่ยุติแน่นอนได้

คำว่า “เกาะยอ” มาจากชื่อของ “ผลยอ” ซึ่งแต่เดิมพบได้ทั่วไปบนเกาะยอ ต้นยอ เป็นไม้ป่าชนิดหนึ่งขนาดโตเต็มที่แล้วไม่เกินต้นจำปาตะหรือขนุน ใบคล้ายๆ หูกวางผลมีขนาด เท่ากับกำป็น ลักษณะกลมรีสีเขียว เมื่อสุกจะมีสีเหลืองอ่อน มีตาคล้ายสับประรดแต่ผิวเรียบ ชาวบ้าน ใช้ผลยอทำยาเพื่อรักษาโรคบางชนิดส่วนแก่นและรากของต้นยอสามารถนำมาทำสีย้อมผ้าได้ (ภาณุ ธรรมสุวรรณและทวีศักดิ์ ล้อมลิม 2530,2)

นอกจากผลยอแล้ว บริเวณหมู่บ้านทางฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของเกาะยังพบก้อน หินที่มีลักษณะคล้ายผลยอจำนวนมาก มากจนกระทั่งเมื่อชาวบ้านไปทอดแหหรือลากอวนจะได้ ก้อนหินลักษณะดังกล่าวติดมาด้วยเสมอ ชาวบ้านเรียกว่า “ลูกยอ” หรือ “หินยอ” ชาวบ้านทั้งใน เกาะและต่างตำบลที่อยู่ใกล้เคียงนิยมนำไปใช้ประดับตามอาคารบ้านเรือน และใช้รูปร่างกำจัด คราบเหงื่อไคร แต่ปัจจุบันต้นยอและก้อนหินรูปร่างคล้ายผลยอได้หายไปหมดแล้ว

จากการบอกเล่าของชาวบ้านคนหนึ่งว่า

“แต่ก่อนคนอ่าวทรายเราใช้ยอดกุ้งดักปลากันลุย คนข้างนอก จากสงขลามั่งจากที่อื่นมั่งเข้ามาซื้อกุ้งซื้อปลา เข้ามาเที่ยว เห็นคนเกาะยอใช้ยอดกันลุยเค้าเรียกเกาะ โหม (พวก)เราว่า เกาะยอกยอ ถึงเรียกๆกันจนกลายเป็นเกาะยอนี้แหละ ”

(นางสาวแนน วรรณโร . วันที่ 15 เมษายน 2551: สัมภาษณ์)

เกาะขอม มาจากชื่อเครื่องมือจับปลาชนิดหนึ่ง เนื่องจากเกาะขอมนั้นเป็นอู่ปลา อาหารทะเลอันอุดมทรัพยากรอันล้นเหลือเหล่านี้ช่วยเอื้อหนุนให้ชาวเกาะขอมส่วนใหญ่ประกอบอาชีพประมง และเครื่องมือจับปลาที่ใช้กันมาแต่ดั้งเดิมหลายชั่วอายุคน คือ “ขอม” บริเวณรอบเกาะมีการยกขอม จับปลาอยู่ทั่วไปดังนั้น เมื่อคนภายนอกมาเห็น จึงเรียกชื่อเกาะว่า เกาะยกขอม และกร่อนคำให้สั้นเป็น เกาะขอม แม้ปัจจุบันชาวเกาะขอมที่ไม่มีกิจการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวหรือทำเกษตรพืชไร่ไม่สวนก็ยังทำมาหากินอยู่กับท้องทะเลเป็นหลัก และทั้งหมดเป็นการทำประมงแบบพื้นบ้าน แต่เมื่อการพัฒนาได้เข้าไปในหมู่บ้าน มีการถมดินเพื่อทำถนน รวมทั้งเกิดการกักเซาะของน้ำทะเลอยู่เป็นนิจ ล้วนส่งผลให้หาดทรายที่ทอดยาวบริเวณหมู่ที่ 1 หายไปในที่สุด

บ้างก็เล่าว่าเกาะขอมมาจากคำว่า “ชม” ตรงกับภาษาถิ่นใต้บางถิ่นว่า “ขอม” อันเนื่องมาจากความเจริญรุ่งเรืองทางมรดกวัฒนธรรมในด้านต่างๆ ที่สั่งสมมาเนิ่นนานจนเป็นที่รู้จักแพร่หลายและได้รับการกล่าวขานทั้งบริเวณใกล้เคียงและดินแดนห่างไกล ได้แก่ ด้านศิลปหัตถกรรม เช่น การทอผ้าพื้นเมือง การทำเครื่องปั้นดินเผาและกระเบื้องดินเผาที่มีคุณภาพสูง ด้านสถาปัตยกรรม เช่น เรือนไทยผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทย – จีน กุฏิทรงไทยภาคใต้ผสมภาคกลาง ด้านจิตรกรรมและประติมากรรม เช่น ลายผ้าทอเกาะขอม พระพุทธรูปปูนปั้น ด้านวรรณกรรมพื้นบ้านเช่น เพลงกล่อมเด็ก นิทาน ถ้อยคำภาษา ด้านประเพณีและความเชื่อ เช่น ประเพณีเดือนสิบเทศกาลตรุษจีน ด้านโบราณวัตถุ สถาน เช่น อุโบสถ กุฏิ วิหารตามวัดต่างๆ เป็นต้น รวมทั้งความเจริญก้าวหน้าพระพุทธศาสนา ล้วนส่งผลให้ชุมชนเกาะขอมเป็นที่รู้จัก และได้รับค่านิยมยกย่องเสมอมา

การตั้งถิ่นฐานของชาวเกาะขอมในช่วงแรกๆ ยังไม่พบหลักฐานยืนยันชัดเจนว่ามี การตั้งชุมชนขึ้นเมื่อไรแต่คนที่อพยพเข้ามาในช่วงแรกนี้ส่วนใหญ่เป็นคนเชื้อสายจีน ที่เดินทางย้ายถิ่นฐานมาจากชุมชนบ้านน้ำกระเจา บ้านน้ำน้อย และตำบลทุ่งหวัง เข้ามาตั้งหลักแหล่งบริเวณที่ราบริมฝั่งรอบเกาะขอม อันเป็นบริเวณที่ตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ และดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์ เมื่อจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น จึงมีการขยายพื้นที่ออกไปเรื่อยๆ จนกลายเป็นชุมชนขนาดย่อม

เกาะขอมมีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ต่างๆ ดังนี้

ทิศเหนือ จดทะเลสาบสงขลาเขตสุขาภิบาลสิงหนคร อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

ทิศใต้ จดทะเลสาบสงขลา เขตองค์การบริหาร ตำบลพะวง (อบต.) อำเภอเมืองสงขลา

ทิศตะวันออก จดทะเลสาบสงขลา เขตองค์การบริหาร ส่วนตำบลพะวง(อบต.)

อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา

ทิศตะวันตก จดทะเบียนสงขลา เขตองค์การบริหารส่วนตำบลน้ำน้อย อำเภอหาดใหญ่
จังหวัดสงขลา

พื้นที่เกาะยอมีสภาพทางกายภาพเป็นเกาะ มีน้ำล้อมรอบกลางทะเลสาบสงขลา ลักษณะภูมิประเทศเป็นภูเขาและที่ราบ ส่วนสภาพภูมิอากาศบนเกาะยอ มีสภาพไม่ต่างไปจากพื้นที่อื่นๆ ของภาคใต้ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้และมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ คือ มี 2 ฤดู ได้แก่ ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคม แต่อย่างไรก็ตามอากาศก็ไม่ได้ร้อนมากนัก เนื่องจากอยู่ใกล้ทะเล มีกระแสลมและไอน้ำพัดผ่าน ทำให้อากาศร้อนเบาบางลงฤดูฝนมี 2 ช่วง ได้แก่ ช่วงมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ เริ่มตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงเดือนตุลาคมเป็นช่วงที่ฝนตกไม่มากนัก ช่วงที่ 2 เป็นช่วงมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม เป็นช่วงที่ฝนตกมากกว่าช่วงแรก

การปกครองและประชากร

ปัจจุบันเกาะยอมีองค์การบริหารส่วนตำบล 1 แห่ง ปกครองดูแลหมู่บ้านในเกาะยอ จำนวน 9 หมู่บ้านประกอบด้วยครัวเรือนและประชากร ชาย-หญิง

หมู่ที่	ชื่อหมู่บ้าน	จำนวนครัวเรือน	จำนวนประชากรรวม		รวม
			ชาย	หญิง	
1	บ้านอ่าวทราย	194	362	356	718
2	บ้านดิน	77	173	146	283
3	บ้านนอก	171	354	304	658
4	บ้านสวนทุเรียน	170	263	226	489
5	บ้านท่าไทร	131	260	222	482
6	บ้านโนบ้าน	159	254	259	513
7	บ้านป่าโหนด	109	219	177	396
8	บ้านท้ายยอ	60	127	111	238
9	บ้านสวนใหม่	96	211	203	414
		1,167	2,187	2,004	4,191

ที่มา : จากการขอข้อมูลนายก อบต. เกาะยอ นายคำรพ เสาวคนธ์ มีนาคม 2551
ตารางที่ 2 แสดงข้อมูลองค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ 2551

การตั้งชื่อหมู่บ้านของชุมชนเกาะยอ

ชุมชนเกาะยอมีทั้งหมด 9 หมู่บ้าน ในการตั้งชื่อของหมู่บ้าน ล้วนเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์และสภาพแวดล้อมของเกาะยอเป็นสำคัญ

บ้านอ่าวทราย ตั้งอยู่หมู่ที่ 1

ในอดีตบริเวณบ้านอ่าวทรายมีลักษณะเป็นอ่าวและมีพื้นที่ดินชายทะเลเป็นหาดทรายยาวตลอดไปจนถึงภูเขา อันเป็นที่มาของชื่อ “บ้านอ่าวทราย” ทรายบริเวณนี้มีผู้นำไปวิจัยพบว่า เป็นทรายที่เหมาะสมสำหรับทำแก้วชนิดดี แต่เมื่อการพัฒนาได้เข้าไปในหมู่บ้าน มีการถมดินเพื่อทำถนน รวมทั้งเกิดการกัดเซาะของน้ำทะเลอยู่เป็นนิจ ล้วนส่งผลให้หาดทรายที่ทอดยาวบริเวณหมู่ที่ 1 หายไปในที่สุด (อินสชา ค้วงเหมื่อน 2549, 52)

จากการได้ลงพื้นที่ผู้วิจัยได้คุยกับทวดคนหนึ่ง ในหมู่บ้านซึ่งเป็นคนที่ใครๆก็รู้จัก ทวดแถม อายุ 78 ปี เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ สมัยก่อนคนอ่าวทรายเราเวลาดำเนินงานทำบุญ งานไหญ่ๆ เดินกันไปเป็นย่าน ตัดป่ากันไปเป็นทาง ไปวัดท้ายยอมั่ง วัดแหลมพ้อมั่ง เหนื่อยกันนิหาวงอิถึงสามสี่โล หลังๆคนในอ่าวทรายเค้าเลยสร้างวัดเอง ชื่อวัดเขาบ่อเพราะมีบ่อในวัด ที่เป็นบ่อร้างอยู่ตอนนี วัดเขาบ่อเป็นวัดที่สร้างหลังสุดแล้ว จากวัดทั้ง 4 วัด เกาะยอ ”

(นางสาวแถม วรรณโร . วันที่ 19 เมษายน 2551: สัมภาษณ์)

เมื่อถึงช่วงเทศกาลงานบุญ ด้วยแรงศรัทธาในการพระพุทธศาสนา ชาวอ่าวทรายจะเดินทางไปร่วมประกอบศาสนกิจกับชาวบ้านจากชุมชนอื่นๆ ที่วัดท้ายยอมหรือวัดแหลมพ้อมซึ่งตั้งอยู่ที่เกาะ แต่ด้วยสภาพเส้นทางที่ค่อนข้างทุรกันดารต้องเดินเท้าเป็นระยะทางไกล 3-4 กิโลเมตร การไปร่วมทำพิธีต่างๆ จึงเป็นไปด้วยความยากลำบาก ดังนั้นเมื่อชาวบ้านมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจึงได้ร่วมแรงช่วยกันสร้างวัดแห่งใหม่ขึ้นมาในหมู่บ้านประมาณ พ.ศ. 2476 และตั้งชื่อวัดว่า วัดเขาบ่อ ตามลักษณะที่ตั้งซึ่งอยู่ใกล้กับบ่อทางทิศเหนือของหมู่บ้าน นับเป็นวัดที่เกิดขึ้นหลังสุดในบรรดาวัดทั้ง 4 แห่งที่มีอยู่ในเกาะยออย่างไรก็ตาม วัดเขาบ่อถือเป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาอีกแห่งหนึ่งของชุมชนชาวเกาะยอจนถึงปัจจุบัน

จากคำบอกเล่าของ ยายเนี้ยว

“ สมัยก่อนเรามาเที่ยวเกาะยอ เค้าบอกว่าในวัดเขาบ่อมีช้างหิน
ที่โผล่ยื่นออกมาจากเชิงเขา ในลักษณะกำลังหมอบครึ่งตัว (ส่วนหัว)
มีขนาดเท่าของจริง ชาวบ้านเชื่อว่าช้างหินนี้สามารถให้โชคลาภ
ทุกวันนี้มีคนผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนเข้ามาหาเลขเด็ดเสมอ ”

(นางเนี้ยว . วันที่ 30 เมษายน 2551: สัมภาษณ์)

ซึ่งในปัจจุบันในวัดก็ยังมีหินช้างที่ชาวบ้านเรียกว่า “ทวดช้าง” และเป็นที่เคารพ
สักการะของคนในเกาะยอและนอกเกาะยอ จะเห็นชาวมาเลเซียบ่อยๆ เข้ามาเพื่อขอหวยและเสี่ยง
ดวงหน้าทวดช้างด้วย

นอกจากวัดเขาบ่อแล้วบ้านอ่าวทรายยังมีสำนักสงฆ์อีกแห่ง คือ สำนักสงฆ์เขากุฎ
เขากุฎเป็นภูเขาที่สูงที่สุดในเกาะยอ ตั้งอยู่ตรงกลางของตัวเกาะ บนยอดเขามีองค์เจดีย์ที่ชาวบ้านได้
ช่วยกันสร้างขึ้นสำหรับไว้เก็บอัฐิของสมเด็จพระเจ้าเกาะยอซึ่งชาวเกาะยอให้ความเคารพศรัทธาเป็น
อย่างมากแม้กระทั่งเวลาจะออกเรือหาปลาก็ต้องมีการบนบานศาลกล่าวกับทวดช้างหรือสมเด็จพระเจ้า
เกาะยอขออย่าให้มีพายุขอให้การออกเรือหาปลาปลอดภัยจากสิ่งต่างๆ หรือแม้แต่กระทั่งแม่จะก้าว
เท้าออกจากบ้านก็มีการหันหน้าไปทางด้านเขากุฎและยกมือไหว้พร้อมกับ พูดว่า

“ขอให้เดินทางปลอดภัย ปลอดภัยแล้ว”

(คำพูดของนางทิน อินทมนิ วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2552 : สัมภาษณ์)

ซึ่งผู้วิจัยได้สังเกตเห็นขณะเข้าไปเยี่ยมชม นางทิน อินทมนิ ที่บ้าน ทำให้
นึกถึงชีวิตประจำวันที่บ้านของผู้วิจัยเองซึ่งไม่ต่างกัน ก่อนที่พ่อของผู้วิจัยจะเดินทางไปไหนหรือจะ
ออกจากบ้านจะต้องหันหน้าไปทางด้านเขากุฎและยกมือไหว้ (เขากุฎจะอยู่ทางหลังบ้านของผู้วิจัย)
ขอให้เดินทางปลอดภัยปลอดภัยเช่นกันสิ่งเหล่านี้เป็นความเชื่อ (เชื่อในอำนาจความศักดิ์สิทธิ์
เป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจไม่ให้ประมาท) ซึ่งเป็นสิ่งที่สืบทอดกันมาและเชื่อต่อๆ กันจนรุ่นลูก
รุ่นหลานและสัมผัสได้จริงแม้กระทั่งในชีวิตประจำวันของผู้วิจัยเองก่อนออกจากบ้านพ่อกับแม่ก็
เตือนบ่อยครั้งว่า

“ ยกมือไหว้พ่อท่านก่อนตะลูก ให้ปลอดภัย ปลอดภัยแล้ว ”

(คำพูดที่พ่อและแม่เดือนก่อนผู้วิจัยจะออกจากบ้านหรือขับรถออกจากบ้าน ตั้งแต่จำความได้ จนปัจจุบัน)

ในบริเวณบ้านอ่าวทรายมีที่อีกแห่งหนึ่ง ชาวบ้านในพื้นที่เรียกว่า สวนนาย คำว่า “นาย” ในภาษาถิ่นใต้ หมายถึง เจ้าขุนมูลนายหรือผู้มียศถาบรรดาศักดิ์ ‘นาย’ ที่ชาวบ้านเรียกในที่นี้ คือ หลวงวิเศษภักดีซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าเมืองสงขลา คือ พระยาวิเชียรคีรี (ชม ฅ สงขลา) ท่านได้เข้ามาทำสวนและให้ชาวบ้านช่วยกันปลูกไม้ผลต่างๆ เช่น หมาก จำปาตะ ขนุน สะตอไว้เป็นจำนวนมากสวนนายเป็นที่รู้จักโดยทั่วไป เหตุเพราะการเดินทางติดต่อกับสังคมภายนอกของชาวเกาะยอมภัยก่อนจำเป็นต้องอาศัยเรือเป็นพาหนะสำคัญ ดังนั้น เวลาเรือแล่นผ่านบ้านอ่าวทรายจะเห็นสวนนายเสมอ (อินสชา ค้วงเหมือน 2549, 52)

จากหนังสือเรื่อง “ชีวิตฉัน” พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ได้กล่าวถึงสถานที่ต่าง บนเกาะยอ รวมทั้งสวนนายไว้ เมื่อครั้งเสด็จเมืองสงขลา พ.ศ. 2427 มีเนื้อความดังนี้

“เวลาเช้า 5 โมง ลงเรือสำปั้นเก้ง พายไปเกาะยอ เวลาเที่ยงก็ถึงแหลมภอที่เกาะยอข้างตะวันออกไปดูโรงจันทน์ ปั้นโอ่ง ปั้นอ่าง ปั้นไห เวลาบ่าย 2 โมง เดินทางไปตามถนนตัดใหม่ ดูสวนในเกาะยอ แวะสวนจำปาตะ ของหลวงวิเศษภักดี รอบเกาะเป็นสวนไม้ผล หมาก มะพร้าว จำปาตะ สะตอ ละมุด ทูเรียน พลู ต่างๆ ”

จากคำกล่าวทำให้มองเห็นภาพเกาะยอว่ามีความเป็นอยู่แบบดั้งเดิมมีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ การเดินทางต้องใช้เรือหรือไม่ก็เดินเท้า มีอาชีพแบบพึ่งพาธรรมชาติขึ้นอยู่กับทรัพยากรที่มีอยู่ในแต่ละหมู่บ้านเป็นหลัก

จากสวน ‘นาย’ ในอดีตสู่สวน ‘นาย’ ปัจจุบัน

จากคำบอกเล่าของคนในหมู่บ้านอ่าวทรายถึงสวนนาย หรือ สวนใน ที่ชาวบ้านเรียกกัน

“ตอนเด็กๆ ชอบกันแหละเราไปหาของป่า ไปเล่นน้ำในสวนใน
หมันจะเป็นต้นม่วงคันอยู่ตรงกลางมีน้ำล้อมรอบ เราเด็กๆ ชอบไปกัน
และ ไปกันทีหนึ่งเป็นสิบๆ คน เล่นน้ำมั่ง หาลูกโท่กินกันมั่ง ลูกพา ลูก
จี่กว้าง ลูกขม ลูกตอ ลูกเนียง ลุยเสียหมด มาหลัง ๆ ม่ายใครหาญไป
แล้วตั้งแต่มิคคนเล่าให้ฟังว่าต้นม่วงคันที่อยู่ตรงกลางน้ำมีคน ไปผูกคอ
ตาย เป็นผู้หญิง ได้ข่าวว่าอกหัก เป็นคนมาจากที่อื่น ไม่ใช่เด็กเกาะยอ
เวลาวันเย็นๆ แค่ว่า ลุงแถวนี้ไปเลี้ยงวัว ได้ยินเสียงผู้หญิงร้องมา
จากใต้ต้นม่วงคัน เลยเข้าไปแล เห็น ผู้หญิงนั่งร้องอยู่โห๊ะและ...”

(ป่าทลวย มกราคม 2551 : สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของป่าทลวยที่กล่าวมา สมัยเด็ก ๆ ชอบไปหาของป่ากินกันและ
ไปเล่นน้ำใต้ต้นม่วงคันและไปหาของป่ากินกันที่สวนในซึ่งมีของป่าหลากชนิด ลูกโท่ ลูกพา ลูกขม
ลูกจี่กว้าง ลูกสะตอ ลูกเนียง เยอะแยะ แต่ภายหลังไม่มีใครกล้าไปสวนใน เนื่องจากมีคนเล่าให้ฟัง
ว่ามีผู้หญิงอกหักไปผูกคอตายที่ต้นม่วงคัน และมีลุงแถวบ้านเล่าให้ฟังว่าตอนเย็นๆ ใกล้เคียงได้ยิน
เสียงผู้หญิงร้องมาจากใต้ต้นม่วงคัน พอเข้าไปดู เจอผู้หญิงนั่งร้องให้อยู่ใต้ต้นม่วงคันกลางน้ำ
เป็นประจำ หลังจากนั้นก็ไม่มีการกล้าเข้าไปในสวนในอีก นอกจากมีความจำเป็นต้องเข้าไปเช่น ตัด
ไม้มาทำเสากระชัง เอาวัวไปกินหญ้า หรือไปตัดหญ้าให้วัว ฯลฯ

บ้านดิน ตั้งอยู่หมู่ที่ 2

‘บ้านดิน’ เป็นคำเรียกชื่อที่เกิดจากลักษณะทำเลที่ตั้งของหมู่บ้าน คือ คำว่าดินเป็น
ภาษาถิ่นปักษ์ใต้มาจากคำว่า ปละดิน หมายถึง ทิศเหนือ ซึ่งหมู่บ้านนี้เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศ
เหนือนั่นเอง

ในเรื่องทิศทางนี้ มีคนสมัยก่อนเล่าให้ฟังว่า

“ถ้าสร้างบ้านสุย่าหันหน้าบ้านไปตก(ทางทิศตะวันตก)ให้
หันไปทางดิน(ทางทิศเหนือ) ม่ายก็ทางออก (ทางทิศ
ตะวันออก) คนแต่แรกเค้าถือว่าถ้าหันผิวก่าอยู่ไม่สุขทั้งบ้าน
แหละ เวลานอนก่าเหมือนให้หันหัวไปทางทิศใต้ (ทิศใต้) หัน
ดินไปตก(ทิศเหนือ)”

(จากคำพูดของทวดจิบ อายุ 112 ปี)

จากคำบอกเล่าข้างต้นจะเห็นได้ว่า คนสมัยก่อนมีคติความเชื่อที่ถือปฏิบัติกันมาหลายลักษณะ เช่น กำหนดทิศในการสร้างบ้านเรือน ควรจะหันหน้าอาคารไปยังทิศดิน (ทิศเหนือ) หรือทิศตะวันออกจะเป็นมงคล ส่งผลให้ผู้อยู่อาศัยอยู่เย็นเป็นสุข และมีความเจริญรุ่งเรือง หรือเวลานอนควรหันศีรษะไปทางทิศใต้ หันปลายเท้าไปทางทิศเหนือ แต่เวลาฝังศพคนให้เอาศีรษะหันไปทางทิศเหนือ ส่วนปลายเท้าหันไปทางทิศใต้ เป็นต้น คติความเชื่อดังกล่าวไม่ใช่เพียงเฉพาะคนไทยเท่านั้น แม้แต่คนมลายูเองก็ถือปฏิบัติเช่นเดียวกัน

บ้านนอก ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 3

เป็นชุมชนที่เกิดขึ้นภายหลังเนื่องจากการตั้งถิ่นฐานระยะแรกของชาวเกาะยอ ส่วนใหญ่เริ่มตั้งอยู่บริเวณหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 มาก่อน บริเวณนี้เรียกกันว่า “ในบ้าน” เมื่อบริเวณพื้นที่บริเวณหมู่ที่ 5 และหมู่ที่ 6 เริ่มแออัด ชาวบ้านได้ขยับขยายบ้านเรือนไปตั้งบริเวณที่ราบซึ่งอยู่รอบนอกของเกาะมากขึ้น ชุมชนตั้งใหม่ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้ามกับบ้านใน(หมู่บ้านที่ 6) ชาวบ้านเรียกว่า ‘บ้านนอก’

บ้านสวนทุเรียน ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 4

“บ้านสวนเรียน ที่เค้าเรียกบ้านสวนเรียนเพราะว่าที่นั่นต้น
เรียนลย ทั้งเรียนบ้านเรียนพันธุ์ ดินดีปลูกใหรๆ ก็ขึ้น”

(ยายเหมะ : บ้านสวนทุเรียน)

จากคำบอกเล่าของคนในพื้นที่และสภาพทั่วไปของหมู่บ้านเป็นหมู่บ้านที่เชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้านน้ำกระจายด้วยสะพานติณสูลานนท์ ทิศเหนือติดกับหมู่ที่ 5 ทะเลสาบสงขลา สภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาลาดไปยังชายฝั่งทะเลทางทิศตะวันออกและทิศใต้พื้นที่ส่วนใหญ่เหมาะแก่การทำสวนผลไม้ โดยเฉพาะทุเรียน ขนุน จำปาเคาะ ละมุด และมะพร้าว มีอยู่ทั่วไปส่วนชายฝั่งทางด้านตะวันออกมีสภาพเป็นป่าชายเลน บริเวณนี้มีการปลูกสวนทุเรียนจำนวนมาก เมื่อมีการตั้งชุมชนขึ้นบริเวณนี้จึงเรียกว่า ‘บ้านสวนทุเรียน’

บ้านท่าไทร ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 5

เนื่องจากหมู่บ้านนี้ตั้งอยู่ติดทะเลมีท่าเรือโดยสารติดต่อกับชุมชนภายนอกและภายในเกาะยอ และเดิมบริเวณท่าเรือมีต้นไทรขนาดใหญ่ เมื่อตั้งชุมชนจึงเรียกว่า “บ้านท่าไทร” ส่วนทางทิศตะวันออกของหมู่บ้านมีชุมชนเล็กๆ อีกชุมชนหนึ่งตั้งอยู่เรียนกันว่า บ้านบ่อหิน ภายในบ้านบ่อหินแห่งนี้จะมีบ่ออยู่ริมน้ำเชิงหินผา มีน้ำไหลออกมาตลอดแม้ในฤดูแล้ง เป็นน้ำซึ่งไหลซึมลงมาจากภูเขา จึงเรียกหมู่บ้านบริเวณนี้ว่า ‘บ้านบ่อหิน’

ในหมู่บ้านนี้ยังมีวัด โลกเปรี้ยวเป็นวัดแห่งที่สองของเกาะยอ ตั้งอยู่ไม่ไกลจากวัดท้ายยอมมากนัก จึงมีผู้สันนิษฐานว่าพระภิกษุส่วนหนึ่งน่าจะเดินทางมาจากวัดท้ายยอม วัด โลกเปรี้ยวสร้างขึ้นโดยท่านอาจารย์รอดราวปี พ.ศ. 2525 บริเวณราบลุ่มริมทะเล พื้นที่บางส่วนมีลักษณะเป็น โลก (เนิน) ข้างใต้โลกนี้มีที่ดินเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเรียกว่า วัดโลกขี้เปรี้ยว

ต่อมา พ.ศ. 2455 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (พระราชโอรสในรัชการที่ 4) ได้เสด็จตรวจคณะสงฆ์เมืองสงขลาได้ทรงกล่าวถึงเกาะยอ และวัดนี้ว่า “เกาะยอ พอเป็นเวลาค่าจอดเรือทางด้านตะวันตกตรงหน้าวัดโลกขี้เปรี้ยว มีพระสงฆ์และราษฎรคอยอยู่จนค่ำและประทับแรมที่วัดนี้ วันที่ 6 ก.ค. เวลาเช้า เสด็จรับบิณฑบาตที่บ้านราษฎร”

ท่านทรงเห็นว่าชื่อของวัดไม่เป็นมงคล รับสั่งให้เอาคำว่าขี้ ออก เหลือเพียง วัด โลกเปรี้ยวสืบมาจนถึงปัจจุบัน วัด โลกเปรี้ยวมีชื่อเรียกอีกอย่างว่า วัดคงคามัชฌิมประดิษฐ์ หมายถึง วัดที่ตั้งขึ้นริมทะเลอยู่ตรงกลางระหว่างวัดท้ายยอมกับวัดแหลมพ้อ (คงคา แปลว่า ทะเล มัชฌิม แปลว่า กลาง และประดิษฐ์ แปลว่า ตั้งขึ้น) (อินสชา ค้วงเหมือน 2549, 56)

บ้านในบ้าน ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 6

ตั้งอยู่ระหว่างหมู่ที่ 5 หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 8 ด้วยลักษณะทำเลที่ตั้งเหมาะสำหรับการทำนาและเลี้ยงสัตว์ เช่น วัว ควาย จึงทำให้ชาวเกาะยอที่อพยพมารุ่นแรกๆ เลือกรับบริเวณหมู่ที่ 6 ซึ่งตั้งอยู่กลางเกาะเป็นที่พำนักตั้งถิ่นฐาน และประกอบอาชีพเกษตรกรรมจึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า ‘บ้านในบ้าน’

หมู่ที่ 6 นี้ มีชุมชนย่อย เรียกว่า บ้านนาดิน ชุมชนแห่งนี้มีอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลักทำสวนผลไม้ ประมงเป็นอาชีพเสริม ด้วยการคมนาคมที่ค่อนข้างลำบาก การหาซื้อข้าวจากภายนอกต้องถิ่นมาบริโภคนึ่งไม่สะดวก ชาวบ้านนาดินจึงให้ความสำคัญกับการทำนาปลูกข้าวถึงแม้ผลผลิตที่ได้จะไม่มากพอสำหรับเลี้ยงประชากรทั้งหมดบนเกาะก็ตามที่

จากการบอกเล่าของลุงคนหนึ่งในหมู่บ้าน

“แต่ก่อนคนหมู่ 6 เราลำบาก ทำนาเลี้ยงวัว เลี้ยงควาย
กินมังฆायมัง ก่าฆायกัน ในเกาะนี้แหละพอมายุคเรายุค
ลูกหลานเราม่ายม่ายใครทำนาพานติดไปอยู่เอิญกันเหม็ด
บางคนขายบ้านขายที่ไปอยู่ในเมืองกันทั้งบ้าน หลายคนที่ไม่
อยู่ในเมือง ดินขายคนที่เอิญเพ...”

(ลุงเต็ม บ้านโนนบ้าน : 12 มกราคม 2551 : สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของลุงเต็ม ก็พอจะสรุปได้ว่า เมื่อความเจริญหลังไหลเข้ามา
พร้อมกับการสร้างสะพานติณสูลานนท์ มีอำนาจของเงินตราเข้ามาทำให้คนเลือกที่จะขายผืนดินเพื่อ
จะออกตัวไปอยู่ในเมืองที่ตนคิดว่ามีความอุดมสมบูรณ์ด้านอาหารการกินและความสะดวกสบาย
มากกว่า แล้วละทิ้งผืนดินของบรรพบุรุษที่ญาติพี่น้องของตนไป ซึ่งจากการลงพื้นที่ของผู้วิจัยก็
สังเกตเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อความเจริญไหลหลังเข้ามาในเกาะยอ ที่ดินซึ่งเคยเป็นท้องทุ่งนา
ปัจจุบันรกร้างว่างเปล่า บางแห่งได้ถูกนายทุนกว้านซื้อ เพื่อเปลี่ยนเป็นบ้านจัดสรร ชาวบ้านได้
ทยอยขายที่ดิน หยุค อาชีพดั้งเดิมที่ทำกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เปลี่ยนอาชีพเปลี่ยนวิถีชีวิตจากชาว
เกาะยอไปเป็นคนเมือง จากนโยบายของรัฐบาลเพื่อการพัฒนาชนบท และปัจจัยการขยายตัวด้าน
การตลาด มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน
ความสัมพันธ์กับสถาบันหลักในชุมชนและความสัมพันธ์กับสถาบันภายนอกชุมชน และผลที่เกิด
จากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในระบบความสัมพันธ์ที่สำคัญได้แก่ บทบาท และหน้าที่ของสมาชิก
ในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบุคลากรและสถาบันอื่น
ภายนอกชุมชนมากขึ้นและความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของตำแหน่งการปฏิบัติงาน
และกฎหมายจะมีมากขึ้น

บ้านป่าโหนด ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 7

ชุมชนป่าโหนดเกิดขึ้นจากประชาชนที่ขยายตัวมาจากบ้านนาดินและบ้านท้ายขอ
พบที่ราบเหมาะแก่การทำนา และระยะทางไม่ห่างจากทะเลมากนักซึ่งจัดว่าเป็นทำเลที่เหมาะสม
สำหรับการประกอบอาชีพทั้งการทำนาและการประมงจึงได้มีการปักหลักตั้งถิ่นฐานมาจนปัจจุบัน
และจากการลงพื้นที่ผู้วิจัยได้คุยกับลุงโนนหมู่บ้านคนหนึ่งคือ ลุงพร้อม อายุ 75 ปี

“ในพื้นที่ ‘บ้านป่าโหนด’ นั้น สมัยก่อนเห็นต้น
ตาลโตนดขึ้นอยู่มาก จึงเรียก หมู่บ้านนี้ว่า บ้านป่า
โตนด แต่ชาวบ้าน ออกเสียงสั้นๆ ภาษาท้องถิ่นว่า
บ้านป่าโหนด จึงเรียกบ้านป่าโหนดจนถึงเดี๋ยวนี้
แหละ”

จากคำบอกเล่าก็เป็นที่มาของชื่อ บ้านป่าโหนด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้คนใน
หมู่บ้านมีความผูกพันกับธรรมชาติและกับสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่อย่างเห็นได้ชัด

นอกจากที่กล่าวมาแล้วหมู่ที่ 7 มีชุมชนย่อย ตั้งอยู่หลังสุดของหมู่บ้าน และอยู่
หลังสุดของเกาะยอ เรียกชุมชนนี้ว่า บ้านหัวหลังด้วยลักษณะที่เกาะยอล้อมรอบด้วยน้ำ
การเดินทางด้วยเรือจึงสามารถเลือกเส้นทางได้มากกว่าหนึ่งทาง กล่าวคือ หากผู้ใดจะเดินทางมา
เกาะยอทางทิศตะวันตก จากอำเภอควนเนียง อำเภอรัตภูมิ หรืออำเภอหาดใหญ่ ชุมชนนี้ก็
จุดเริ่มต้นของหมู่บ้าน คือเป็นส่วนหัวของเกาะ แต่หากเดินทางมาจากทิศตะวันออกหรือจากตัวเมือง
สงขลาชุมชนแห่งนี้ก็เป็นส่วนที่อยู่หลังสุดของเกาะ ชาวเกาะจึงนำคำ 2 คำ ‘หัวหลัง’ อันเป็นที่มา
ของชื่อชุมชนนี้ (อินสชา ค้วงเหมื่อน 2549, 56)

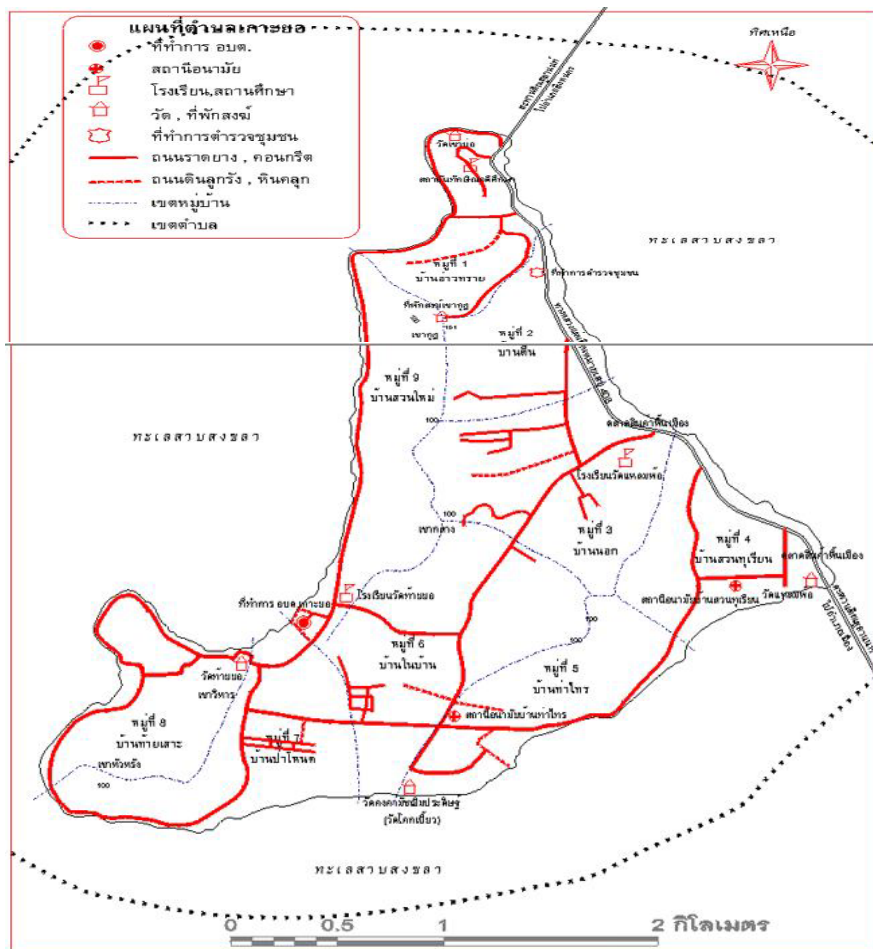
บ้านท้ายยอ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8

เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่หลังเกาะ (ท้าย แปลว่า เบื้องหลัง ยอ มาจากเกาะยอ) เดิม
หมู่บ้านนี้ชื่อว่า ‘บ้านท้ายเสา’ เสา เป็นคำที่มาจาก เกาะท้ายเสา คือ ท้ายเกาะ หมู่ 8 มีชุมชนย่อย
เรียกว่า บ้านเกาะแก่ง ตั้งอยู่เชิงเขาหิน มีโขดหินขวางร่องน้ำอยู่ด้วย อันเป็นที่มาของชื่อ

บ้านสวนใหม่ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 9

บ้านสวนใหม่ยังเป็นอีกหมู่บ้านหนึ่งที่ขยายมาจากหมู่ที่ 6 ชาวบ้านได้เข้าไป
บุกเบิกที่ทำกินแห่งใหม่ โดยถางป่าเพื่อทำเป็นสวนผลไม้ จึงเรียกว่า “บ้านสวนใหม่”

บ้านสวนใหม่มีชื่ออีกหนึ่งชื่อว่า อ่าวเอาะ เพราะมีลักษณะภูมิประเทศเป็นอ่าว
ส่วนคำว่า เอาะเป็นคำที่มาจากคำว่า เกาะ บางกระแสระบุว่า คำว่า “เอาะ” มาจากคำว่า “อ้อ”
หมายถึง ต้นอ้อ ที่มากในบริเวณนี้

ภาพประกอบที่ 4 แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษา

สำหรับชุมชนเกาะขย ก่อนที่จะมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกของคนในเกาะขยใช้การ เดินทางด้วยเรือหางยาว หรือ เรือยนต์ ซึ่งเกือบทุกครั้งเรือจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาลา ในการทำประมง ชาวบ้านจะมีวิธีการหาลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่น ทำวนลอย ดักโมล๊ะ ดักไชน้ง

สภาพทั่วไปของหมู่บ้าน

สภาพลักษณะภูมิประเทศลักษณะการตั้งชุมชนและการคมนาคมของหมู่บ้านต่างๆ บนเกาะขย มีรายละเอียดดังนี้

บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของเกาะยอ มีอาณาเขตด้านทิศเหนือทิศตะวันออกและทิศตะวันตก ติดต่อกับทะเลสาบ ส่วนด้านทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 2 บ้านดินและหมู่ที่ 9 บ้านสวนใหม่ ลักษณะภูมิประเทศพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นเนินเขา คือมีเขาบ่อตั้งอยู่ตรงกลาง เนินเขาลาดลงสู่ชายฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกและทิศเหนือจะสูงชันชายฝั่งตะวันออกไม่เหมาะที่จะตั้งชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตก เพราะมีที่ราบชายฝั่งกว้างกว่าด้านอื่นๆ และในสมัยก่อนบริเวณนี้มีหาดทรายขาวสวยงาม ส่วนด้านทิศใต้เป็นเนินเขาที่เชื่อมต่อกับเขาภู

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีทางหลวงหมายเลข 408 (สงขลา-นครศรีธรรมราช) ตัดผ่านทางด้านชายฝั่งตะวันออกไปเชื่อมต่อกับสะพานติณสูลานนท์ ทางทิศเหนือข้ามไปฝั่งอำเภอสิงหนคร จากถนนสายนี้มีถนนแยกไปทางทิศตะวันตกอีก 2 สาย เชื่อมต่อกับถนนสายรอบเกาะที่ต้องผ่านชายฝั่งตะวันตกชุมชนส่วนใหญ่จึงตั้งอยู่ตามแนว 2 ฝั่งถนนแต่จะหนาแน่นบริเวณที่ราบเชิงเขาทางด้านทิศตะวันตก หมู่บ้านนี้ประกอบด้วยบ้านอ่าวทราย บ้านอ่าวม่วง(ซึ่งเป็นบริเวณที่อยู่ใกล้วัดเขาบ่อ) และบ้านทรายน้อย

บ้านดิน หมู่ที่ 2 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ตรงกลางเกาะด้านชายฝั่งตะวันออก มีอาณาเขตด้านทิศตะวันออกจดทะเลสาบสงขลา ทิศตะวันตกจดเขาภู ทิศเหนือจดหมู่ 1 บ้านอ่าวทราย และทิศใต้จดหมู่ที่ 3 บ้านนอกลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเนินเขาสูงลาดชันลงสู่ชายฝั่งตะวันออกของตัวเกาะที่ราบเชิงเขาเหมาะแก่การทำสวนยางพารา

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีทางหลวงหมายเลข 408 (สงขลา-นครศรีธรรมราช) ตัดผ่าน และมีถนนตัดแยกจากทางหลวงสายนี้ลงไปทางทิศใต้ ขนานไปกับแนวเชิงเขาและทางหลวงหมายเลข 408 จนจดหมู่ที่ 3 ลักษณะการตั้งชุมชนกระจายตัวไปตามเชิงเขาและ 2 ข้างทางหลวงและถนนในหมู่บ้าน

บ้านนอกหรือบ้านคู หมู่ที่ 3 ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของหมู่ที่ 2 ทางด้านฝั่งตะวันออก บนตัวเกาะ มีอาณาเขตด้านทิศตะวันออกจดทะเลสาบสงขลา ทิศตะวันตกจดเขาภูและเขาสวนทุเรียน ทิศเหนือจดหมู่ที่ 2 และทิศใต้จดหมู่ที่ 4 บ้านสวนทุเรียน หมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร และหมู่ที่ 6 บ้านในบ้าน ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นเนินและที่ราบระหว่างภูเขา ที่ลาดเอียงไปทางทิศตะวันออก พื้นที่เหมาะแก่การปลูกยางพารา ผลไม้ และมะพร้าว

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านเป็นถนนลาดยาง เส้นทางสำคัญคือทางหลวงหมายเลข 408 ซึ่งต้องผ่านหมู่ที่ 3 ที่เชื่อมต่อกับหมู่ที่ 4 และหมู่ที่ 2 และมีถนนแยกไปทางทิศตะวันตกติดต่อกับหมู่บ้านต่างๆภายในเกาะได้สะดวก บ้านเรือนส่วนใหญ่ตั้งหนาแน่นอยู่ 2 ข้างถนนใกล้ทางแยกเข้าตัวเกาะ ส่วนด้านในบ้านเรือนจะตั้งอยู่ห่างๆ

บ้านสวนทุเรียน หมู่ที่ 4 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะ ตรงกับหัวสะพานติณสูลานนท์ช่วงแรกที่เชื่อมต่อบ้านน้ำกระจาย มีอาณาเขตด้านทิศตะวันออกและทิศใต้จด ทะเลสาบสงขลา ทิศเหนือจดหมู่ที่ 3 และทิศตะวันตกจดหมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบเชิงเขาที่ลาดเอียงไปทางชายฝั่งทิศตะวันออกและทิศใต้ ส่วนทิศตะวันตกเป็นภูเขาและเนินเขาสวนทุเรียนพื้นที่จึงเหมาะแก่การทำสวนผลไม้ เช่น ทุเรียน ขนุน จำปาตะ ละมุด ลองกอง เป็นต้น

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีทางหลวงหมายเลข 408 ทางด้านทิศตะวันออก และมีถนนลาดยางตัดแยกจากทางหลวงไปทางทิศตะวันตก ผ่านหมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร หมู่ที่ 6 บ้านในบ้น ไปจดกับถนนรอบเกาะด้านทิศตะวันตก ตรงหมู่ที่ 7 บ้านหัวหรั่ง และจดกับถนนลาดยางหมู่ที่ 3 ตรงบริเวณหน้าวัดโคกเปี้ยว ลักษณะการตั้งชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่บริเวณที่ราบ 2 ข้างถนนและบริเวณริมฝั่งทะเล และมีวัดแหลมพ้อเป็นวัดศูนย์กลางของชุมชน

บ้านท่าไทร หมู่ที่ 5 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของเกาะขอมมีอาณาเขตด้านทิศตะวันออกจดหมู่ที่ 4 ทิศตะวันตกจดหมู่ที่ 6 บ้านในบ้น ทิศเหนือจดภูเขาสวนทุเรียนและทิศใต้จดทะเลสาบ ลักษณะภูมิประเทศด้านทิศใต้เป็นที่ราบเชิงเขาที่ลาดลงสู่ริมฝั่งทะเล พื้นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การทำนา ทำสวนยางพาราและสวนผลไม้

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยางเส้นทางรอบเกาะต่อเนื่องมาจากหมู่ที่ 4 ต้องผ่านหมู่บ้านไปทางทิศตะวันตก วัดโคกเปี้ยวไปต่อกับถนนหมู่ที่ 7 บ้านเขาหัวหรั่ง ลักษณะการตั้งชุมชนส่วนใหญ่ ตั้งอยู่ 2 ฝากถนนและริมฝั่งทะเล

บ้านในบ้นหรือบ้านนาถิน หมู่ที่ 6 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนทิศใต้ของเกาะขอมมีอาณาเขตทิศเหนือ จดหมู่ที่ 9 บ้านสวนใหม่ ทิศใต้จดทะเลสาบสงขลา ทิศตะวันออกจดหมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร และทิศตะวันตกจดหมู่ที่ 7 บ้านป่าโหนด และหมู่ที่ 8 บ้านท้ายเสา ลักษณะภูมิประเทศทางด้านทิศเหนือพื้นที่ค่อนข้างสูงแล้วลาดต่ำไปทางทิศตะวันตกและทิศใต้ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นที่ลุ่ม เดิมใช้ทำนา ปัจจุบันเลิกร้างไปหมดแล้วส่วนทิศเหนือเป็นเนินเหมาะแก่การทำสวนผลไม้และสวนยางพารา

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยางเชื่อมต่อกับหมู่ที่ 5 ตัดผ่านไปเชื่อมกับถนนหมู่ที่ 7 บ้านเขาหัวหรั่ง และมีถนนเชื่อมต่อกับหมู่ที่ 3 บ้านนอก ตัดผ่านมาเชื่อมต่อกับถนนที่มาจากหมู่ที่ 5 บริเวณใกล้วัดโคกเปี้ยว ลักษณะการตั้งชุมชนจะตั้งเรียงรายอยู่ สองฟากถนน

บ้านป่าโหนดและเขาหัวหรั่ง หมู่ที่ 7 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเกาะ มีอาณาเขตทิศตะวันออกจดหมู่ที่ 6 ทิศตะวันตกหมู่ที่ 8 บ้านท้ายเสาและทะเลสาบสงขลา ลักษณะภูมิประเทศมีเนินเขาอยู่ตรงกลาง และมีที่ราบลุ่มกว้างใหญ่เหมาะแก่การทำสวนผลไม้

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีถนนลาดยางตัดเลียบริมฝั่งเป็นถนนเชื่อมต่อกับหมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 8 หรือถนนรอบเกาะที่เชื่อมหมู่บ้านต่างๆ เดินทางถึงกันได้สะดวก ลักษณะการตั้งชุมชนจะตั้งอยู่ 2 ข้างถนนและริมฝั่งทะเล

บ้านท้ายเสาและบ้านเกาะแกง หมู่ที่ 8 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเกาะ มีอาณาเขตทิศตะวันออกและทิศใต้ จดหมู่ที่ 7 ทิศเหนือและทิศตะวันตกจดทะเลสาบสงขลา ลักษณะภูมิประเทศ ทิศตะวันออกเป็นแนวเนินเขา ทิศตะวันตกเป็นที่ราบชายฝั่งทะเล ส่วนด้านทิศใต้เป็นเนินเขาสูงเหมาะแก่การทำสวนผลไม้ สวนยางพารา และทำการประมง

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีเส้นทางลาดยางต่อเนื่องมาจากหมู่ที่ 7 มีทางแยกขึ้นไปทางทิศเหนือบริเวณหมู่ที่ 7 อีกเส้นทางหนึ่งแยกไปทางทิศใต้แล้วอ้อมไปทางทิศตะวันตกและทิศเหนือ ไปประจบกับถนนสายเดิมที่ใกล้กับวัดท้ายยอ ก่อนจะต่อเชื่อมขึ้นไปทางทิศเหนือ ผ่านหมู่ที่ 9 บ้านสวนใหม่ ลักษณะการตั้งชุมชนนิยมปลูกสร้างบ้านเรือนบริเวณ 2 ฝากถนน และที่ราบริมฝั่งทะเลสาบสงขลา โดยมีวัดท้ายยอเป็นศูนย์กลางของชุมชน

บ้านสวนใหม่ หมู่ที่ 9 เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ส่วนกลางของเกาะด้านซ้ายฝั่งตะวันตก มีอาณาเขตทิศตะวันออกได้จดหมู่ที่ 2 และหมู่ที่ 3 ทิศตะวันตกจดทะเลสาบสงขลา ทิศเหนือจดหมู่ที่ 1 และทิศใต้จดหมู่ที่ 6 ลักษณะภูมิประเทศด้านทิศตะวันออกแนวเหนือ – ใต้ เป็นเนินเขาแล้วลาดต่ำลงไปเป็นที่ราบแคบๆ ริมฝั่งทะเลสาบสงขลา พื้นที่เหมาะแก่การทำสวนผลไม้ สวนยางพาราและทำการประมง

เส้นทางคมนาคมภายในหมู่บ้านมีถนนลาดและถนนคอนกรีตตัดผ่านเป็นถนนรอบเกาะ จากหมู่ที่ 8 ผ่านหมู่ที่ 9 ไปเชื่อมต่อกับหมู่ที่ 1 และมีถนนจากหมู่ที่ 6 หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 2 ตัดผ่านตัวเกาะลักษณะการตั้งชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่ 2 ข้างถนน และริมฝั่งทะเล เช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่นๆ (ชัยวุฒ พิยะกุล 2549,29)

การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพโดยทั่วไปของชาวเกาะยอ โดยทั่วไปเป็นแบบผสมผสานกัน ระหว่างการเกษตรการประมงและอุตสาหกรรมในครัวเรือน การเกษตรที่สำคัญคือการทำสวนผลไม้ และสวนยางพารา การประมงนั้นมีทั้งการออกจับกุ้งปลาตามธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา และการเลี้ยงปลากระพงขาวในกระชังส่วนอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปของเกาะยอคือ การทอผ้าซึ่งผ้าทอเกาะยอ เป็นผ้าพื้นเมืองของชาวเกาะยอ มีชื่อเสียงมาก มีความประณีตในการทอและมีสีสันลวดลายต่างๆ สวยงาม จึงถือได้ว่าผ้าทอเกาะยอเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านอันเป็นเอกลักษณ์ของเกาะยอและจังหวัดสงขลาจนเป็นหนึ่งในคำขวัญอำเภอเมืองสงขลาที่ว่า

“สมิหลาตระการตา งามสง่าสะพานติณฯ ทักษิณคดีศึกษา
ตำนานรัฐบุรุษ สูงสุดเขาดังกวน เสน่ห์ล้วนผ้าทอเกาะยอ ”

นอกจากนั้นการที่สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ พระราชวงศ์และเจ้านายฝ่ายสตรี ฉลองพระองค์และแต่งกายด้วยผ้าทอเกาะยอ แสดงให้เห็นว่าผ้าทอเกาะยอ ได้รับความนิยมในหมู่ชนชั้นสูงด้วย ชาวเกาะยอรู้จักการทอผ้ามาหลายร้อยปี ตั้งแต่ครั้งมีการอพยพมาตั้งถิ่นฐานทำกินและการสนทลือต่อกันภายในครัวเรือน สังเกตได้จากเพลงกล่อมเด็กเก่าแก่หลายบทที่แสดงให้เห็นถึงค่านิยมและวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวเกาะยอนอกจากนั้นยังมีปริศนาทายเกี่ยวกับเครื่องมือทอผ้าด้วย

“ทอหูกทอทิมสามสิบสอง ทอดอกเข็มทอง ทอสองเดือนครึ่ง
ไม่ไขตัวน้อง ใครหอนทอลึง ทอสองเดือนครึ่ง ต่อใจจะถึงมือบ่าว”

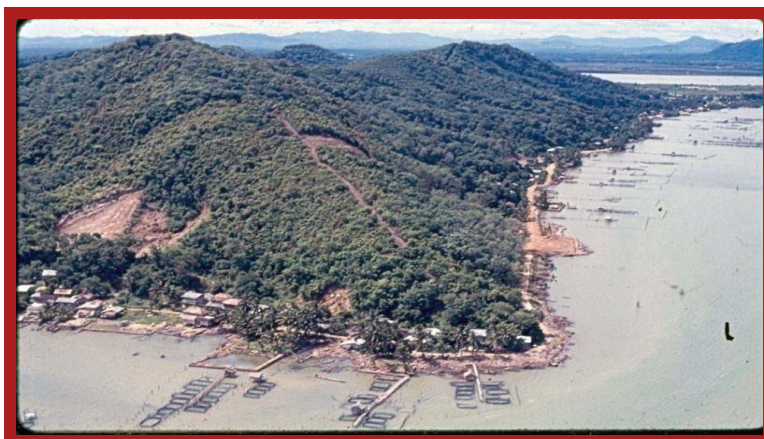
การทอผ้าในเกาะยอเริ่มแรกใช้ “กีมือ” และใช้เครื่องมือ “ตรน” แทนกระสวย และใช้เครื่องมือคือ “ตรน” แทนกระสวย ใช้ฝ้ายที่ปลูกกันเองในเกาะยอ ย้อมผ้าเองโดยใช้สีที่ได้จากธรรมชาติตามภูมิปัญญาพื้นบ้าน ส่วนมากจะได้จากต้นไม้ เปลือกไม้ แก่น รากและผล เช่น สีแดงได้จากรากขยอและอิฐ สีทองอ่อนได้จากแกลง (มะพูด) สีเหลืองได้จากขมิ้นชัน แก่นแข (แกแล) สีแดงเลือดนกได้จากสะตือ สีลูกหว้า (ม่วงอ่อน)ได้จากลูกหว้า สีเขียวได้จากเปลือกสมอ ใบหูควางคราม แล้วย้อมทับด้วยแกลงอีกทีหนึ่ง สีครามได้จากคราม เป็นต้น

ผ้าทอช่วงแรกเป็นผ้าพื้น มีผ้าดอกกลดหลายต่าง ๆ บ้าง ส่วนผ้าลาย “ราชวัตร” ซึ่งเป็นลวดลายที่สวยงามมากลายหนึ่ง ได้รับพระราชทานชื่อมาจากองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งมีข้อมูลต่างกันเป็น 2 กระแส คือ กระแสที่ 1 กล่าวว่าได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว อีกกระแสหนึ่งกล่าวว่าได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว

ในปี พ.ศ. 2482 กรรมการเมืองสงขลาได้ขอครูทอผ้าชาวจีน 2 คน ปรากฏหลักฐานจากบ้านนายกริม สิทธิรัตน์ ซึ่งมีภาพครุสอนทอผ้าชื่อนายยี่สุนและนายพุดคั้นเป็นครุทอผ้าจากเชียงใหม่มาสอนการทอผ้าให้ชาวเกาะยอที่วัดหัวแหลม (วัดแหลมพ้อ) ซึ่งจากคำบอกเล่าของคนเฒ่าคนแก่ที่เล่าผ่านกันมาจนมาถึงในยุคนี้ทวดแถม ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ สมัยก่อนคนในเกาะยอเราสมบูรณไม่แพ้ที่อื่น ไม่ลูกเหื้อ กุ้งปลาเราก็ไม่อด ข้าวเรากำปลูกได้ ผลไม้เรากำมีลวย ทั้ง สหวา (ละมุด) ชมพู (ฝรั่ง) เรียน (ทุเรียน) หนูน (ขนุน) จำดะ (จำปาดะ) เงาะ ลองกอง มีทุกอย่าง ในเกาะยอไม่ต้องไปซื้อที่ไหน แต่ในอยู่มาแล้วคนทำนา ม่ายใครทำข้าวก็ต้องซื้อมาจากสงขลาแต่ว่าไม่พหรือ ในอยู่รอมันสะดวก ร้านขายของกำลวย ”

เนื่องจากเกาะยอมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่อำนวยในการทำสวนผลไม้มากกว่าการทำนาคือมีที่ดินเชิงเขาที่อุดมสมบูรณ์ทั่วไปทั้งเกาะอาชีพหลักของชาวเกาะยอในระยะแรกๆ จึงเป็นการทำสวนผลไม้ที่ปลูกกันมากคือ ละมุด ฝรั่ง ทุเรียน จำปาดะ ขนุนและเงาะ ส่วนฝรั่งกับละมุดนั้น ให้ผลหมุนเวียนกันตลอดปี เพราะสามารถใส่ปุ๋ยคอกในกิ่งอกงามและให้ผลได้ตลอดปี จะเห็นว่าละมุดจากเกาะยอจะมีขายในท้องตลาดเมืองสงขลาเกือบตลอดปี ส่วนแถบเชิงเขาสูงๆ ขึ้นไปมีการทำสวนยางเป็นระยะๆ และแถบที่ราบลงมายังชายฝั่งทะเลก็มีการปลูกมะพร้าวบ้างแต่เพื่อให้ในการปรุงอาหารในครัวเรือนมากกว่าเพื่อการค้า ส่วนการทำนาเดิมมีอยู่บ้างในเขตหมู่บ้านที่ 6 และที่ 7 แต่ปลูกข้าวไม่พอบริโภคในตัวเกาะปัจจุบันไม่มีการทำนาบนเกาะยออีกแล้ว ชาวเกาะยอส่วนใหญ่จึงต้องซื้อข้าวสารจากภายนอกและส่วนมาจะซื้อจากตัวเมืองสงขลา และปัจจุบันการขนส่งสะดวก ร้านขายของชำเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ชาวเกาะยอจึงสามารถซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ภายในตัวเกาะ

ที่มา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา (เกาะยอ)

ภาพประกอบที่ 5 ชุมชนเกาะยอก่อนมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ พ.ศ.2523

พัฒนาการของชุมชนเกาะยอ

เกาะยอเป็นเกาะหนึ่งในทะเลสาบสงขลาตอนล่างมีฐานะเป็นตำบลหนึ่งในอำเภอเมือง สงขลา จังหวัดสงขลา เป็นเกาะที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมมาเป็นเวลายาวนานผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐาน ได้ก่อสร้างตัวบนพื้นฐานเกษตรกรรมแบบพึ่งพา ที่มีระบบความเชื่อดั้งเดิม และพุทธศาสนาเป็นวิถีชี้นำแนวประพฤติปฏิบัติของผู้คน จนสั่งสมตกผลึกเป็นวิถีชุมชนเกาะยอ ที่ผ่านกาลเวลามานานหลายร้อยปี ได้กลายเป็นอัตลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นท่ามกลางกระแสคลื่นวัฒนธรรมหลากหลายที่หลั่งไหลเข้าสู่ชุมชนเกาะยอในกาลต่อมา หลังจากรัฐบาลได้ประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต่างๆ มาเป็นระยะและมีการพัฒนาโดยมีการเชื่อมโยงเกาะยอกับพื้นแผ่นดินใหญ่ด้วยสะพานติณสูลานนท์ทั้ง 2 ช่วง คือช่วงเกาะยอกับบ้านน้ำกระจายอำเภอเมืองสงขลา และช่วงเกาะยอกับบ้านเขาเขียวอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลาตั้งแต่ พ.ศ. 2529 เป็นต้นมาทำให้กระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่หลั่งไหลเข้าสู่เกาะยออย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เป็นระบบบริโภคนิยม หรือวัตถุนิยมอย่างรวดเร็ว ทำให้ส่งผลกระทบต่อชุมชนเกาะยอในด้านต่างๆ ทั้งด้านดีและด้านลบ เช่น สาธารณูปโภคได้รับการพัฒนาดีขึ้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมสลาย เป็นต้นจะเห็นได้ว่าเมื่อกระแสความทันสมัยเข้ามาทำให้สังคมเกาะยอเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเห็นได้ชัดในหลายๆด้านและส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนอย่างต่อเนื่องจนปัจจุบัน (ชัยวุฒ พิยะกุล 2549,29)

เส้นทางผ่านสู่อารยธรรมรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

ดินแดนย่านลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาในอดีตเป็นดินแดนที่มีความเจริญรุ่งเรืองจากการรับวัฒนธรรมของจีน อินเดีย และอาหรับ มาตั้งแต่ยุคแรกเริ่มประวัติศาสตร์(พุทธศตวรรษที่ 12-18) โดยมีเมืองโบราณสทิงพระหรือเมืองสทิงพาราณสี เป็นศูนย์กลางการปกครองชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ทั้งฝั่งตะวันออกและฝั่งตะวันตก ทำให้พ่อค้าและนักบวชทางศาสนาเดินทางเข้ามาค้าขายและเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาในบริเวณชุมชนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาอย่างกว้างขวาง การเดินทางเข้ามาติดต่อกับกลุ่มชนภายนอกกระทำได้ทั้งทางเรือหรือทางทะเล แม่น้ำลำคลองและทางบก โดยเฉพาะเส้นทางที่เดินทางข้ามคาบสมุทรจากฝั่งทะเลอันดามันมาออกทะเลสาบสงขลา มีหลายเส้นทางที่ผู้คนเดินทางติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ เส้นทางที่สำคัญได้แก่ เส้นทางจากแม่น้ำคงคาในรัฐปะลิส ประเทศมาเลเซีย ผ่านคลองเขารูปช้าง คลองอู่ตะเภา คลองคูเต่าและคลองปากบางภูมิ ออกสู่ทะเลสาบสงขลา เส้นทางจากเมืองไทรบุรี (เกดะห์) ประเทศมาเลเซียมาออกทะเลสาบสงขลาผ่านคลองอู่ตะเภาตามหลักฐานของบาทหลวงชัวซี พ.ศ.2228 เรื่องบรรทุกสินค้าจากเมืองไทรบุรีมายังเมืองสงขลาผ่านเส้นทางนี้ เส้นทางจากจังหวัดสตูล ผ่านอำเภอรัตภูมิออกสู่ทะเลสาบสงขลา บริเวณอำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา เส้นทางอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรังผ่านเทือกเขาบรรทัดบริเวณช่องเขาตระ ไปออกตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมดแล้วออกสู่ทะเลสาบสงขลาบริเวณอำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุงเส้นทางจากจังหวัดตรัง ผ่านเทือกเขาบรรทัด ช่องเขาพับผ้า ถึงอำเภอศรีนครินทร์ อำเภอเมืองพัทลุง ไปออกทะเลสาบสงขลาบริเวณตำบล ลำปำ จังหวัดพัทลุง เส้นทางจากอำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง ผ่านช่องเขานกร้า อำเภอกงหรา ไปออกทะเลสาบสงขลาที่อำเภอเขาชัยสน จังหวัดพัทลุง นอกจากนี้มีเส้นทางย่อยๆ จากจังหวัดตรังมาออกจังหวัดพัทลุงอีกหลายเส้นทาง เช่น เส้นทางจากอำเภอห้วยยอด จังหวัดตรังผ่านเทือกเขาบรรทัด อำเภอป่าพะยอม จังหวัดพัทลุง ออกสู่ทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลาบริเวณอำเภอ ควนขนุน จังหวัดพัทลุง เส้นทางสายนี้ชาวบ้านเรียกว่า “เส้นทางยึกหมู” หรือ “เส้นทางไล่หมู”หรือต้อนหมูจากพัทลุง ไปขายจังหวัดตรัง เป็นต้น เส้นทางเหล่านี้ล้วนมาออกทะเลสาบสงขลา พร้อมกับการนำพาเอาอารยธรรมจีน อินเดียมาฝังรากลึกบริเวณชุมชนรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ซึ่งแน่นอนว่าเส้นทางสายอารยธรรมนี้ส่วนหนึ่งได้ผ่านบริเวณเกาะยออย่างแน่นอนเนื่องจากเป็นเกาะที่ตั้งขวางอยู่กลางเส้นทางออกสู่อ่าวสงขลา การเข้ามาติดต่อกับพ่อค้าขายและเผยแพร่วัฒนธรรมของชาวจีนและอินเดียกับชุมชนโบราณด้านฝั่งตะวันออกของทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ชุมชนโบราณบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ เช่น ชุมชนโบราณเขาควหา-เขาพะโคะ ชุมชนโบราณเมืองสทิงพระ ชุมชนโบราณสี่หยัง ชุมชนโบราณวัดพระสิงห์ ชุมชนโบราณวัดพังยาง เป็นต้น

ส่วนชุมชนโบราณด้านตะวันตกของทะเลสาบสงขลาที่สำคัญมีหลายแห่ง เช่น ชุมชนโบราณวัดเขียนบางแก้ว ชุมชนโบราณบ้านพระเกิด ชุมชนโบราณเขาคูหาสวรรค์-เขาอกทะลุ ชุมชนโบราณบ้านควนแร เป็นต้น ชุมชนเหล่านี้ได้พบหลักฐานโบราณวัตถุสถานทั้งบนพื้นดิน และในทะเลสาบ ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับ การเข้ามาค้าขาย และเผยแพร่ศาสนาของชาวจีน และอินเดีย ในยุคต้นประวัติศาสตร์ ประมาณพุทธศตวรรษที่ 12-18 เช่น เครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์ถัง สมัยราชวงศ์ซ้อง พระพิมพ์ดินดิบ สมัยศรีวิชัย พระพุทธรูป เทวรูป เจดีย์สถาน สมัยศรีวิชัย เป็นต้น หลักฐานเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความเจริญรุ่งเรืองทางด้านการค้าและศาสนาของชุมชนบริเวณแถบนี้ การเดินทางติดต่อของชุมชนบริเวณนี้ น่าจะผ่านบริเวณเกาะยอด้วย จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ได้พบหลักฐานเครื่องปั้นดินเผาบริเวณเกาะยอชิ้นหนึ่ง ทำเป็นรูปกาน้ำทรงกลม มีหู 3 หู เป็นรูปสี่เหลี่ยม มีพวยกาหนาและใหญ่ผลิตจากเตาเผาทางภาคใต้ของจีน มีอายุในสมัยหกราชวงศ์ (พุทธศตวรรษที่ 9-11) แม้หลักจะไม่ยืนยันแหล่งที่พบอย่างชัดเจนก็ตาม และไม่ได้พบอย่างชัดเจนก็ตาม และไม่ได้พบหลักฐานอื่นที่ จะยืนยันให้เห็นการเข้ามาตั้งถิ่นฐานของกลุ่มคนในยุคต้นประวัติศาสตร์บนเกาะยอก็ตาม แต่จากหลักฐานแวดล้อมที่ได้กล่าวมาแล้วก็พอจะสันนิษฐานได้ว่าในยุคต้นประวัติศาสตร์ชาวจีนและอินเดียได้เดินทางผ่านเกาะยอเพื่อค้าขายและเผยแพร่ศาสนา กับชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ด้วยเหตุนี้จึงถือได้ว่าเกาะยอเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางผ่านสู่อารยธรรมรอบลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา

การตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเกาะยอระยะแรก

เกาะยอในยุคแรกเริ่มประวัติศาสตร์มีสภาพเป็นป่าเขายัง ไม่มีผู้คนอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐาน ต่อมาในสมัยตอนปลายสุโขทัยและสมัยอยุธยาจึงเริ่มพบหลักฐานเกาะยอในแผนที่ภาพกัลปนาวัดพะโคะ ที่เขียนขึ้นหลัง พ.ศ. 2223 แต่ก่อน พ.ศ. 2242 ซึ่งมีภาพเกาะยออยู่ตอนปลายสุดของแผนที่ที่เขียนเป็นรูปภูเขาระบุได้ว่า “เขาก้อะญอ” ภาพเขาเกาะยอแสดงเป็นรูปโจดหินมีพรรณไม้ปรากฏอยู่ในแผนที่เมืองสงขลา เขียนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2230 โดยนายมองเดียร์ เดอลามาร์ วิศวกรชาวฝรั่งเศส แผนที่ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่ามีชุมชนบนเกาะยอเกิดขึ้นแล้วอย่างน้อย 9 ชุมชน ชุมชนส่วนใหญ่ตั้งอยู่บนที่ราบเชิงเขาริมฝั่งทะเลรอบๆ ภูเขาทางทิศใต้ ทิศตะวันออกและทิศตะวันตกของเกาะยอ ซึ่งปัจจุบันตรงกับบริเวณเขาหัวหรั่งเขาส่วนใหม่และเขาภู เพราะบริเวณนี้มีที่ราบริมฝั่งทะเลและที่ราบระหว่างเนินเขา เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถทำนาปลูกข้าว ทำสวน ทำไร่ เลี้ยงชุมชนได้เป็นอย่างดี การตั้งถิ่นฐานของชุมชนเริ่มแรกบนเกาะยอน่าจะตรงกับบริเวณหมู่ที่ 6 บ้านนาถิน หมู่ที่ 7 บ้านป่าโหนด หมู่ที่ บ้านท้ายเสา หมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร หมู่ที่ 4 บ้านสวนทุเรียน และหมู่ที่ 2 บ้านนอกกลุ่มชนพวกแรกที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานบนเกาะยออย่าง

น้อยในสมัยอยุธยาเล่าขานกันว่าเป็นกลุ่มคนจีนอพยพจากชุมชนบ้านน้ำกระจายบ้านน้ำน้อยและบ้านทุ่งหวัง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ตามหลักฐานตามคำบอกเล่าของ นายธานี ไพโรจน์ ภักดี อดีตกำนันตำบลเกาะยอได้เล่าไว้ว่า เดิมเกาะยอเป็นเกาะร้าง ต่อมาสมัยสุโขทัยหรือสมัยอยุธยามีชาวบ้านตำบลน้ำน้อยและตำบลทุ่งหวัง ได้อพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานนับจองค์ดินเพื่อเลี้ยงวัวเลี้ยงควาย และทำอาชีพเกษตรกรรมบริเวณบ้านนาถิน บ้านโนบ้าน บ้านสวนทุเรียน ผู้คนที่เข้ามาส่วนใหญ่เป็นชาวจีนที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานยังออกได้เป็น 2 กลุ่มที่เข้ามาเครื่องปั้นดินเผาประเภท อิฐ กระเบื้อง หม้อ ไห โอ่ง อ่าง เพราะบริเวณเกาะยอมีดินดีเหมาะแก่การทำเครื่องปั้นดินเผา ส่วนกลุ่มที่สองที่เข้ามาเพื่อค้าขายโดยกลุ่มนี้เป็นพ่อค้าจากเมืองจีนที่แล่นเรือนำสินค้ามาขายกับชุมชนบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา เช่น ชุมชนบางแก้ว ชุมชนบ้านพระเกิด ชุมชนบ้านลำป่าเมืองพัทลุง เป็นต้น ก่อนเข้าสู่ชุมชนเหล่านี้ต้องเดินผ่านเกาะยอ พ่อค้าบางส่วนได้แวะหยุดพักเพื่อหุงหาอาหารบริเวณหัวเกาะด้านทิศตะวันตกในหมู่ที่ 7 ใกล้กับวัดท้ายยอและเมื่อเดินทางกลับจากการค้าขายกับชุมชนภายในก็อาจจะหยุดพักแรมบริเวณเกาะยออีกในจำนวนชาวจีนโพ้นทะเลที่เดินทางค้าขายเหล่านี้บางกลุ่มได้ตัดสินใจตั้งถิ่นฐานทำมาหากินบนเกาะยอเพราะมีทำเลพื้นที่เหมาะแก่การทำสวนผลไม้และทะเลที่อุดมสมบูรณ์ ด้วยสัตว์น้ำ และพรรณไม้นานาชนิดนอกจากนี้แล้วคงจะมีกลุ่มคนไทยที่นับถือพุทธศาสนาจากท้องถิ่นเมืองสงขลาได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเจดีย์บรรจ้อัฐิสมเด็จพระเจ้าเกาะยอบนยอดเขาภูที่มีมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจากหลักฐานกล่าวพอสรุปได้ว่าชาวเกาะยอในรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นชาวไทยเชื้อสายจีนและชาวจีนโพ้นทะเลซึ่งผู้คนกลุ่มนี้ต่อมาได้ผสมผสานกลมกลืนทางสังคมและวัฒนธรรมกับคนไทยพื้นถิ่นได้กลายเป็นตัวตนที่แท้จริงของชาวเกาะยอสืบทอดมาจนปัจจุบัน

การพัฒนาและการขยายตัวของชุมชนเกาะยอ

การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของคนไทยเชื้อสายจีนกับและคนจีนโพ้นทะเลบนเกาะยอเมื่อมีหลักและแหล่งและอาชีพที่มั่นคง การติดต่อค้าขายกับชุมชนภายนอกมีมากขึ้น ทำให้มีการอพยพผู้คน จากแผ่นดินใหญ่เมืองสงขลาและบริเวณใกล้เคียงทั้งคนจีนและคนไทยเข้าไปตั้งถิ่นฐานมากขึ้นเกิดเป็นชุมชนใหม่ๆ ที่มีการขยายตัวของชุมชนไปรอบเกาะยอ ดังที่ภาณุ ธรรมสุวรรณ และทวิศักดิ์ ล้อมลิ้ม และณัฐนิภรณ์ นื่องแสงยม ได้กล่าวถึงการพัฒนาและขยายตัวของชุมชนเกาะยอไว้ว่า จากชุมชนเกาะยอรุ่นแรกบริเวณหมู่ที่ 6 บ้านนาถินหรือบ้านโนบ้าน หมู่ 5 บ้านท่าไทรซึ่งบริเวณนี้สภาพภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบเหมาะแก่การทำนา เลี้ยงวัว และเลี้ยงควาย แต่เมื่ออยู่ไปได้ระยะหนึ่งได้ค่อยๆ ขยายตัวไปยังชายฝั่งทางด้านทิศใต้และทิศตะวันตกเฉียงใต้ของตัวเกาะใกล้กับวัดท้ายยอ หมู่ที่ 8 บ้านท้ายเสา ซึ่งบริเวณแถบนี้พบว่าในทะเลมีปลาและกุ้งชุกชุม

มาก ชาวบ้านจึงหันมาประกอบอาชีพเป็นประมงส่วนใหญ่ พร้อมๆ กับการขยายชุมชนไปทางชายฝั่งด้านทิศใต้ของเกาะบริเวณวัด โศกเปี้ยว หมู่ที่ 5 บ้านท่าไทร และหมู่ที่ 4 บ้านสวนทุเรียน บริเวณแถบนี้พื้นที่เหมาะแก่การทำนา ทำสวนผลไม้และทอผ้าเมื่อผู้คนมากขึ้นเศรษฐกิจดีขึ้น ชาวบ้านจึงได้รวมใจกันสร้างวัดแหลมพ้อขึ้นเป็นวัดประจำหมู่บ้าน หลังจากนั้นจึงเริ่มขยายชุมชนไปบริเวณที่ราบชายฝั่งด้านทิศตะวันออกของเกาะยอจนเกิดเป็นชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านนอกหรือบ้านท่าคู และหมู่ที่ 2 บ้านดิน บริเวณดังกล่าวเป็นที่ราบชายฝั่งติดเชิงเขาตลอดแนวเหนือ-ใต้ สามารถทำการประมงและสวนผลไม้ได้ดี แต่ด้านชายฝั่งตะวันออกนี้มักจะ มีคลื่นลมแรงในฤดูมรสุม ตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นชาวบ้านที่ทำการประมงบางส่วนได้เคลื่อนย้ายขึ้นไปทางทิศเหนือสุดของเกาะยอ ได้ตั้งชุมชนและสร้างวัดเขาบ่อขึ้นในหมู่ 1 บ้านอ่าวทราย ส่วนชุมชน หมู่ที่ 7 บ้านป่าโหนดนั้นคงเกิดขึ้นจากชาวบ้านที่ขยายตัวมาจากบ้านนาดินและบ้านท้ายยอ เนื่องจากเป็นหมู่บ้านที่อยู่ใกล้เคียงกันหลักฐานต่างๆ ที่ยืนยันให้เห็นถึงการเข้ามาตั้งชุมชนบริเวณเกาะยอของคนจีนและคนไทยพื้นถิ่น ได้แก่ซาก โรงพระเงินหรือศาลเจ้าเงินที่เหลือเป็นหลักฐานอยู่บางส่วนในหมู่บ้านต่างๆ ได้แก่ หมู่ 3 บ้านนอก หมู่ 4 บ้านสวนทุเรียน หมู่ 8 บ้านท้ายเสา และหมู่ 9 บ้านสวนใหม่ ศาลเจ้าเงินที่เป็นหลักฐานในปัจจุบัน ศาลเจ้าเงินที่เป็นหลักฐานค่อนข้างสมบูรณ์ในปัจจุบัน ได้แก่ ศาลเจ้าเงินที่เรียกว่า “แป๊ะก๊ง” หรือ “ไต่ก๊ง” ในหมู่ที่ 8 บ้านท้ายเสา ซึ่งใกล้ๆ กับศาลเจ้ามีบ่อน้ำจืดโบราณก่อด้วยอิฐและหิน 1 บ่อ และยังมีบ่อน้ำจืดโบราณกระจายอยู่ตามแหล่งชุมชนอีกหลายแห่ง เช่น บ่อน้ำโบราณ ในหมู่ 4 บ้านสวนทุเรียน บ่อน้ำโบราณวัดท้ายยอ เป็นต้น นอกจากนี้สิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความเป็นชุมชนได้แก่ สถาบันทางศาสนา ซึ่งมีวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนจึงพบว่าบริเวณเกาะยอมีวัดสร้างขึ้นต่างสมัยกันถึง 4 วัด คือ วัดท้ายยอ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2311 วัดแหลมพ้อ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2360 วัดโศกเปี้ยว สร้างเมื่อ 2425 และวัดเขาบ่อ สร้างเมื่อ พ.ศ. 2477 นอกจากนี้วัดแล้วยังมีเจดีย์บนยอดเขาภูเก็เป็นที่เก็บอัฐิของสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเชื่อความศรัทธาของชาวเกาะยอมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

หลักฐานเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นการตั้งถิ่นฐานและการขยายตัวของชุมชนบริเวณเกาะยอที่มีคนทั้งคนไทยคนเชื้อสายจีนและคนจีนโพ้นทะเล เข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมกัน ทำให้เกิดการผสมผสานทางสังคมและวัฒนธรรม มีการพัฒนาการความเจริญของชุมชนจากการค้าขายเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้า การทำประมง และการทำสวนผลไม้ตามลำดับ เนื่องจากบริเวณเกาะยอมีดินดีเหมาะแก่การทำอุตสาหกรรมเครื่องปั้นดินเผาประเภทกระเบื้อง อิฐ หม้อ ไห อ่าง และสิ่งอื่นๆ ซึ่งปรากฏหลักฐานในสมัยรัชการที่ 4 และรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ว่า ทางราชธานีนี้ได้เกณฑ์ให้เมืองสงขลาส่งดิน กระเบื้องและอิฐ จากเกาะยอเข้าไปกรุงเทพฯ หลายครั้ง

พ.ศ. 2397 เสด็จให้เมืองสงขลาทำกระเบื้องหน้าวัวปูพื้นจำนวน 50,000 แผ่น เพื่อใช้ปูพื้นบริเวณรอบๆ พระอุโบสถวัดสุทัศน์เทพวรารามแล้วัดเขมาภิตราราม ครั้งนี้คงใช้กระเบื้องจากเกาะยอเป็นส่วนหนึ่งด้วย

พ.ศ. 2402 เสด็จให้เมืองสงขลาส่งดินจากเกาะยอจำนวน 200 ก้อนดินบ่อพลับจำนวน 200 ก้อน เพราะดินบริเวณดังกล่าวเป็นดินดี มีเนื้อละเอียดเหมาะสำหรับทำอิฐ ไล่ จับเจียว และของเบ็ดเตล็ดอื่นๆ

พ.ศ. 2406 เสด็จให้เมืองสงขลาทำกระเบื้องปูพื้นขนาดใหญ่ 2,000 แผ่น ขนาดเล็ก 2,000 แผ่น และส่งไปเมืองหลวง กระเบื้องส่วนหนึ่งคงทำไปจากเกาะยอ

พ.ศ. 2406 เสด็จให้เมืองสงขลาทำกระเบื้อง หน้าวัวปูพื้นอีก 4 ชนิด ชนิดละ 2,000 แผ่น รวม 8,000 แผ่น เพื่อนำไปปูพื้นพระราชวังจันทร์เกษมที่พระนครศรีอยุธยา

พ.ศ. 2406 เสด็จให้พระยาสงขลา (บุญสังข์) ขุดดินจากเกาะยอและบ่อพลับแห่งละ 20 ก้อน

พ.ศ. 2410 เสด็จให้พระยาสุนทรบุรีรักษ์ (เม่น) ผู้รักษาราชการ เมืองสงขลาส่งดินจากเกาะยอและบ่อพลับ จำนวน 1,000 ก้อน

พ.ศ. 2410 เสด็จให้พระยาสงขลา (เม่น) ส่งดินจากเกาะยอเข้าไปถวายอีก 500 ก้อน

พ.ศ. 2414 เสด็จให้เมืองสงขลาจ้างจีนทำอิฐเพื่อก่อสร้างพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง

พ.ศ. 2419 เมืองสงขลาได้บอกส่งกระเบื้องเกณฑ์จำนวน 5 ครั้ง รวมจำนวนทั้งหมด 68,000 แผ่น

ต่อมาในปี พ.ศ. 2424 ทางกรุงเทพฯ ได้เสด็จให้เมืองสงขลาส่งของเข้าไปเพื่อจัดแสดงในงานราชพิธีสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ครบ 100 ปี พ.ศ. 2425 ปราบกฏหลักฐานว่ามีสิ่งของที่นำไปไปจากเกาะยอหลายชนิด ได้แก่ โองเกาะยอ 12 ใบ อ่างเกาะยอ 3 ใบ เถา 5 เถา พะเนียงเกาะยอ 12 ใบ ไหเกาะยอ 12 ใบ หม้อตุ๋นเกาะยอ 12 ใบ และแผนที่เตาเผาโอง เตาเผาอ่างที่เกาะยอ 4 แผ่น

เหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเกาะยอเป็นอย่างดีและเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงความมีชื่อเสียงด้านการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นสินค้าที่อยู่ในความต้องการของหัวเมืองต่างๆ ตลอดจนหัวเมืองมาลายูและสิงคโปร์ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชุมชนบริเวณเกาะยอมีความเจริญรุ่งเรืองและขยายตัวอย่างรวดเร็ว ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ได้เสด็จประพาสเกาะยอ ดังหลักฐานที่สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอเจ้าฟ้าเจ้าภานุรังษีสว่างวงศ์กรมหลวง

ภานุพันธวงศ์วรเดช ได้เสด็จเกาะยอและทรงพระราชนิพนธ์ถึงสภาพเกาะยอไว้ในหนังสือ ชีวิตฉัน เมื่อ พ.ศ. 2427 ได้กล่าวถึงเกาะยอไว้ว่า

“ที่ปากช่องทะเลสาบนั้นมีเกาะๆ หนึ่งชื่อเกาะยอ มีเขา 3 เขาเป็นสามเหลี่ยมแหลมตะวันออกใต้ เรียกว่า แหลมหัวการัง มีตำบลบ้าน 3 แห่ง ด้านตะวันตก เรียกว่า บ้านอ่าวทราย ด้านตะวันออก เรียกว่า บ้านสวนใหม่ ด้านใต้เรียกว่า บ้านท่าไทร ในเกาะยอนี้มีสวนเรียงรายอยู่ในเกาะแลรอบเกาะเป็นสวนผลไม้ หมากระพร้าว จำปาคะ ขนุน สะตอ พุ้มเรียง ละมุด ทุเรียน และมีสวนมันผักและพลูต่างๆ บริบูรณ์ มีบ้านราษฎรเจ้าของสวนเรียงรายอยู่ในเกาะแลรอบเกาะตลอด มีบ่อน้ำจืดสนิทหลายแห่งที่บ่อแห่งหนึ่งริมน้ำ เรียกว่า บ่อหินเป็นบ่อของเก่า แต่บัดนี้บ่อนั้น โสโครก มีบ่อเลื่อนขึ้นมาปากบ่อก่ออิฐ มีศาลาเล็กที่นั่นหลังหนึ่งในเกาะนั้นมีวัด 2 วัด ซึ่งวัดแหลมกอนั้นตั้งอยู่ที่แหลมกอวัดหนึ่ง วัดท้ายเสาวัดหนึ่ง วัดแหลมกอ มีโบสถ์เสาเฉลียงก่อเป็นคูหา มีศาลาการเปรียญราษฎรสร้างใหม่ก่ออิฐสงขลาไว้ ฝีมืออย่างดีไม่ถือปูนก่อเป็นคูหา มีศาลาริมน้ำเป็นที่พักแห่งหนึ่ง พื้นวัดเดียนสะอาดร่มรื่นด้วยต้นไม้ ไปจากวัดข้างหัวแหลมทิศเหนือ มีโรงจีนตั้งตั้งปั้นเผาหม้อ ไห โอ่ง ต่างๆ อยู่ 3 โรง ทำของหยาบๆ หนาๆ ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้มีถนนราษฎรลงทุนทำถนนใหม่ กว้างประมาณ 4 ศอก สูง 2 ศอกเศษตัดตรงไปเขา สำหรับเลียบชายเขาไปตามสวนไปลงที่บ่อหินได้”

จากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาตินำไปสู่ความเจริญของชุมชนเกาะยอนี้เอง ทำให้เจ้าเมืองและกรมการเมืองสงขลา ส่วนหนึ่งได้เข้าไปจับจองพื้นที่ทำสวนผลไม้ดั่งกรณีของ หลวงวิเศษภักดี (ชม ณ สงขลา) ซึ่งต่อมาได้เป็นเจ้าเมืองสงขลา (พ.ศ. 2431-2439) ได้เข้าไปสวนผลไม้ที่เกาะยอตรงบริเวณที่เรียกว่า “บ้านสวนนาย” และสร้างที่พักให้ชาวบ้านเรียกว่า “ทำเนียบ” ผลไม้ที่นำมาปลูกและมีชื่อเสียงมาจนปัจจุบันได้แก่ จำปาคะ ขนุน

ในปี พ.ศ. 2431 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเสด็จประพาสเกาะยอ ได้ทรงพระราชนิพนธ์ถึงเกาะยอไว้ว่า วันจันทร์ เดือน 9 แรม 12 ค่ำ เวลา 4 โมงครึ่งเสด็จไปเกาะยอในทะเลสาบขึ้นที่วัดแหลมพ้อ ทอดพระเนตรโรงเผาโอ่งอ่าง แล้วทรงพระราชดำเนินตามถนนข้ามทุ่งไป 40 เส้น แล้วเสด็จกลับมาที่พลับพลา

หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2443 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จประพาสเกาะยออีกครั้ง เมื่อวันที่ 28 พฤษภาคม พ.ศ. 2443 ดังที่ได้ทรงพระราชนิพนธ์ถึงเกาะยอไว้ว่า

แล้วเสด็จลงเรือพระที่นั่งกระเชียงเรือกลไฟเล็กงุงไปเข้าปากน้ำเมืองสงขลาผ่าน
น้ำเมืองไปถึงเกาะยอ เสด็จขึ้นที่ตะพานทรงพระราชดำเนิรไปประทับบนพลับพลา ซึ่งพระอนันต
สมบัติ เป็นผู้จัดทำไว้รับเสด็จ ประทับอยู่ประมาณครู่หนึ่ง แล้วเสด็จไปทอดพระเนตรภูมิที่ซึ่ง
ราษฎรทำสวนแล้วเสด็จไปทอดพระเนตแนหม้อที่โรงปั้นหม้อของราษฎรแห่งหนึ่ง แล้วเสด็จ
กลับมาประทับพลับพลา เสวยกลางวันในที่นั้นแล้ว เสด็จกลับมาถึงเรือพระที่นั่ง เรือกลไฟเล็กงุง
กลับมาทางเดิมถึงเรือพระที่นั่งจักรีเวลาบ่าย 5 โมงเศษ

ส่วนหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึงการปกครองและการจัดแบ่งหมู่บ้านบริเวณเกาะ
ยออย่างชัดเจนพบวก่อน พ.ศ. 2437 ชุมชนเกาะยอได้แบ่งออกเป็น 11 หมู่บ้าน 388 เรือน มีวัด 3
วัด โดยอยู่ในความรับผิดชอบของอำเภอหลวงศรีโยธา ซึ่งเอกสารสมัยรัชกาลที่ 5 ได้ระบุว่า

อำเภอหลวงศรีโยธา

บ้านนอก 1 บ้าน 34 เรือน, บ้านบ่อหิน 1 บ้าน 11 เรือน, บ้านโน 1 บ้าน 58
เรือน บ้านหัวหรง 1 บ้าน 23 เรือน, บ้านเกาะแกง 1 บ้าน 6 เรือน, บ้านอ่าวทราย 1 บ้าน 28
เรือน บ้านสวนทุเรียน 1 บ้าน 70 เรือน, บ้านท่าไทร 1 บ้าน 3 เรือน, บ้านป่าตาน 1 บ้าน 38
เรือน บ้านท้ายเสา 1 บ้าน 38 เรือน, บ้านสวนใหม่ 1 บ้าน 39 เรือน
วัดบ้านแหลมกระพ้อ อาราม 1 วัดบ้านท้ายเสา อาราม 1 วัดใหม่กลางเกาะอาราม 1

รวมอำเภอหลวงศรีโยธา บ้าน 11 บ้าน วัด 3 พระอาราม เรือน 388 เรือน

จากหลักฐานดังกล่าวแสดงว่าในสมัยนี้ชุมชนจะหนาแน่นอยู่ทางด้านทิศ
ตะวันออกของเกาะ คือ บริเวณบ้านนอก และบ้านสวนทุเรียน และทางทิศใต้ของเกาะบริเวณ หมู่
6 บ้านโนบ้าน เนื่องจากบริเวณนี้สภาพทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบเชิงเขาสามารถทำนา ทำสวน ทำ
ประมงและผลิตเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2545 สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ได้เสด็จตรวจการณ์คณะสงฆ์ภาคใต้ เสด็จถึงเกาะยอและทรงประทับแรมที่วัดมัชฌิมประดิษฐ์หรือ
วัดโคกเปี้ยว เมื่อวันที่ 5 กรกฎาคม พ.ศ. 2544 ดังทรงพระนิพนธ์ว่า

ถึงเกาะยอพอเป็นเวลาค่ำ จอดเรือทางด้านตะวันตกตรงนำวัดโคกเปี้ยวที่เขาตั้ง
ว่าวัดมัชฌิมประดิษฐ์การเสด็จวัดนี้มีในหมาย พระสงฆ์แลราษฎรคอยอยู่จรรค้ำ ทรงพระดำริห์ว่า
เสด็จขึ้นแล้วจะกลับในวันนี้ก็จะหาได้หรณอะไรไม่ ทั้งทางเครเรือด้านนี้ก็ไม่สะดวก น้ำคั้น จัก
ประทับแรมที่วัดนี้ตรัสสั่งให้เรือแจวไปบอกที่เมืองแลเตรียมขนของลงเรือศรีธรรมราชไว้ให้เสร็จ
เมื่อเสด็จถึงให้ได้ลงเรือที่เดียวทรงเรือเล็กขึ้นวัดโคกเปี้ยว พระสงฆ์วัดนี้แลต่างวัดแลราษฎรมี
กำนันหนูเปนหัวหน้ารับเสด็จพระสงฆ์ยืนราษฎรนั่งรายแถวสองฟากทางจูดรูปเทียนเสด็จผ่านแถว
สองฟากทางจูดรูปเทียนเสด็จผ่านแถวให้เฝ้าประทับที่ศาลาพระสงฆ์เฝ้าบนศาลาราษฎร เฝ้าที่ปะรำ

นำศาสดาตรีสปฏิสันถารแล้ว แระทานพระธรรมเทศนารายฎรทราบว่าจักประทับแรมที่วัดนี้ มีความยินดีว่าจะได้ถวายบิณฑบาตทาน ทรงสั่งรายฎรกลับไปแล้ว เสด็จเข้าอุโบสถนมัสการพระแล้วขึ้นกุฏิ เขาคัดไว้หลังหนึ่งถวายเป็นที่ประทับเป็นกุฏิเล็กผากระดาน วัดนี้กำนันหนูเป็นผู้สร้าง หรือปฏิสังขรณ์พระสงฆ์เป็นธรรมยุตมีราว 7 รูป หรือ 8 รูป พระอธิการชื่อ ชวด เป็นเจ้าวัดฯ

28 วันที่ 6 ก.ค. เวลาเช้า เสด็จรับบิณฑบาตที่บ้านรายฎรมีทางทำจากวัดอันอยู่ริมฝั่ง ผ่านนาไปถึงหมู่บ้านอันอยู่เชิงเขาไม่ไกลก็มากน้อย ครั้นทรงรับบิณฑบาตแล้วประทานบาตรให้มหาดเล็กนำมาก่อนทรงพระดำเนินขึ้นเขาต่อไป แต่ไม่ทันตกด้านตะวันออกเวลาสายอยู่แล้วเสด็จกลับมาวัดรายฎรจัดภัตตาหารมาอังกาสพระสงฆ์ ฉับบนกุฏิพอพวกทนายทนายโภคาอาหารแล้วเสด็จลงศาลาพร้อมด้วยพระสงฆ์ทรงแสดงพระธรรมเทศนาอีก จบแล้วพระสงฆ์สวดอนุโมทนาภัตตาทาน ประทานพระรูปไว้ที่พระอารามนี้แผ่นหนึ่งเพื่อเป็นที่ระลึกว่าได้เสด็จมาประทับทรงแจกหนังสือแก่พระสงฆ์และคฤหัสถ์เข้า 4 โมงครึ่ง เสด็จจากวัดโคกเปี้ยวเรือเดินต่อมาเสวยเพลกลางทาง

เกาะยอในช่วงสมัยรัชกาลที่ 4-7 นี้พบว่าเป็นช่วงที่มีความเจริญมาซึ่งเกิดจากที่ชุมชนเกาะยอเป็นช่วงที่มีความเจริญมากซึ่งเกิดจากที่ชุมชนเกาะยอเป็นแหล่งผลิตกระเบื้องดินเผาและภาชนะเครื่องใช้อื่นๆ ตลอดถึงการทอผ้าพื้นเมืองที่เรียกว่า “ผ้าทอเกาะยอ” สมัยนี้มีความเฟื่องฟูมากและชาวเกาะยอได้ส่งสินค้าไปขายตามหัวเมืองต่างๆ มากมาย เช่น ไชยา ชุมชนพัทลุง นครศรีธรรมราช ปัตตานี เป็นต้น และยังส่งไปขายบริเวณหัวเมือง เช่น ไทรบุรี กลันตัน ตรัง กานู เป็นต้น ตลอดถึงเกาะปีนังและสิงคโปร์ เป็นการสร้างรายได้ให้ชาวเกาะอย่างเป็นกอบเป็นกำ ประกอบกับชาวบนเกาะยอได้ประกอบอาชีพการประมงและการทำสวนผลไม้ อีกส่วนหนึ่งด้วย จึงทำให้สภาพโดยรวมของเศรษฐกิจชุมชนเกาะยอดีขึ้น นำไปสู่การพัฒนาสภาพความเป็นอยู่ตามตามระบบพึ่งพาแบบพอกินพอใช้ซึ่งเป็นวิถีดำรงอยู่อย่างมั่นคงตลอดสมัยนี้

การปรับเปลี่ยนและพัฒนาชุมชนเกาะยอสมัยใหม่

ชุมชนเกาะยอมีความเจริญขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลายๆด้าน อาทิเช่น จากการผลิตเครื่องปั้นดินเผา การทอผ้าและการทำสวนผลไม้ ส่งเป็นสินค้าออกไปจำหน่ายตามหัวเมืองต่างๆ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชุมชนเกาะยอเริ่มมีความสัมพันธ์กับสังคมภายนอกมากขึ้น ซึ่งนำมาสู่การปรับเปลี่ยนวิถีการดำรงชีวิตที่สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ความจำเป็นของชุมชนภายนอกในการใช้อิฐ กระเบื้องดินเผา และผ้าทอจากเกาะยอลดน้อยลง เนื่องจากการก่อสร้างส่วนใหญ่ถูกปรับเปลี่ยน ไปตามอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตก ได้ส่งผลให้เกิด

การเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรมดั้งเดิมที่ถูกเปลี่ยนแปลงเป็นวัฒนธรรมใหม่แบบ ตะวันตกมากขึ้น เช่น บ้านทรงไทยตามคติ “มงคลสูตร” เปลี่ยนเป็นแบบบ้านสมัยใหม่ก่ออิฐถือปูน เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนจากเครื่องปั้นดินเผาที่ผลิตในเกาะยอเปลี่ยนเป็นเครื่องใช้ที่ผลิตจากโรงงาน เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมยิ่งรุนแรงขึ้นอย่างเห็นได้ชัดดังคำบอกเล่าที่ว่า

“ลุงอยู่มาตั้งแต่โบสู้ไม่เกิดเกาะยอแต่ก่อนมีโรงทำเบี่ยง มี คนเย็บจาก เราทำเบี่ยงกันเอง เย็บจาก(จากมุงหลังคาหรือกันฝา บ้าน) กันชายฝักันเอง บ้านก่อสร้างเอง แต่สมัยนี้จ้างเค้าทั้งแพ คนสร้างบ้านแบบแต่ก่อนกำมายมายใครทำเป็นแล้ว...”

(นายก : สัมภาษณ์ 2551)

หลังจากมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์เชื่อมเกาะยอกับแผ่นดินใหญ่ อำเภอเมืองสงขลา และอำเภอสิงหนคร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา ทำให้ชาวเกาะยอหันมาประกอบอาชีพใหม่ๆ มากขึ้น ที่สำคัญได้แก่ การค้าขายและการรับจ้าง การค้าขายของชาวเกาะยอพอจะแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ กลุ่มที่มีทุนมากจะลงทุนทำร้านอาหาร เพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวที่หลังไหลเข้าสู่เกาะยอมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งพบว่าระยะแรกร้านอาหารส่วนใหญ่ตั้งอยู่ทางด้านชายฝั่งตะวันออก ที่ทางหลวงหมายเลข 408 ตัดผ่าน แต่ส่วนใหญ่เจ้าของกิจการเป็นคนนอกเกาะยอ มีชาวเกาะยอเป็นเจ้าของกิจการไม่มากนัก และส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ตอนในหรือด้านฝั่งตะวันตกของเกาะยอที่มีถนนรอบเกาะเชื่อมกับทางหลวงหมายเลข 408 ส่วนการค้าขายอีกลักษณะหนึ่งเป็นการค้าของชาวบ้านจริงๆคือ การค้าขายสินค้าพื้นเมือง เช่น ผลไม้ต่างๆ อาหารพื้นบ้าน ฝ้ายทอเกาะยอ เป็นต้น และอาหารพื้นเมืองที่สำคัญ เช่น ข้าวขำใบยอ ขนมจีน ยำสาหร่าย เป็น เป็นต้น ส่วนอาชีพรับจ้างทำงานในโรงงานนอกเกาะ และเป็นพนักงานเสิร์ฟอาหาร

จากการสร้างสะพานและถนนตัดผ่านเกาะยอนี้เอง ทำให้ที่ดินราคาสูงมาก นายทุนภายนอกเข้ามากว้านซื้อเพื่อขายแก๊งกำไรหรือสร้างเป็นหมู่บ้านจัดสรร เป็นเหตุทำให้ชาวเกาะยอบางส่วนขายที่ดินแล้วอพยพไปตั้งถิ่นฐานนอกเกาะมีมากขึ้น ในเรื่องนี้ พล.ต.อ. เปรม ติณสูลานนท์ รัฐบุรุษ ประธานองคมนตรี และอดีตนายกรัฐมนตรีของไทย (พ.ศ. 2523-พ.ศ.2531) ได้ให้โอวาทไว้ในโอกาสเดินทางมาเปิดถนน กสช. ที่ตำบลเกาะยอเมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน พ.ศ.2530 อย่างน่าสนใจว่า

“เกาะยอมีของดีหลายอย่าง เช่น ผลไม้ที่
อร่อย ผ้าทอที่สวยงาม ขอให้รักษาเอาไว้ มีที่ดินแม่
ราคาแพงก็อย่าขายเก็บเอาไว้ทำกินสืบไป”

ซึ่งเป็นสิ่งที่ชาวเกาะยอพึงนำมาปฏิบัติ เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและภูมิ
ปัญญาของท้องถิ่นไว้สืบไป

การสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของทวดท่ามกลางกระแสความทันสมัย

การสร้างความหมายและอัตลักษณ์ของทวดท่ามกลางความทันสมัยของเกาะยอ
เป็นการพยายามในการนิยามถึงคุณลักษณะต่อบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดและการให้
คุณค่าต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นภายใต้ความสัมพันธ์กับคนอื่นและบริบททางสังคมหรือคุณลักษณะบาง
ประการของบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่ถูกสร้างขึ้นทั้งจากการนิยามและการกระทำ โดยก่อรูปขึ้น
จากอำนาจความสัมพันธ์ในการบ่งชี้ว่าเราหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีความเหมือนหรือต่างกับคนอื่นหรือ
สิ่งอื่นอย่างไร ซึ่งการใช้ชีวิตของทวดท่ามกลางกระแสความทันสมัยของเกาะยอ ผู้วิจัยได้ศึกษาพื้นที่ของ
เกาะยอ โดยทำให้เห็นภาพรวมและความหลากหลายในเรื่องราวการใช้ชีวิตท่ามกลางความทันสมัย
ในชุมชนที่ศึกษา ซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ศึกษาคือ อัตลักษณ์ของทวดในกระแสความทันสมัยของเกาะ
ยอ การเป็นผู้กระทำการของทวดในเกาะยอและทวดในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่ง
ผู้วิจัยได้มองผ่าน ความเป็นชุมชนของเกาะยอ ทั้งกิจกรรมของชุมชน พิธีกรรมของชุมชน วิถีชุมชน
ความเชื่อ ความเป็นเครือญาติ และการปรับตัวท่ามกลางกระแสความทันสมัย ซึ่งแสดงให้เห็นถึง
การสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ในกระแสความทันสมัยของพื้นที่เกาะยอ
รวมทั้งผลของความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ที่มีต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่เกาะยอ

ภาพประกอบที่ 6 สะพานติณสูลานนท์ (หรือสะพานป่าเปรม)

ภาพประกอบที่ 7-10 ป้ายโฆษณาริมทางในเกาะยอ

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไม่ว่าจะเป็น สิ่งก่อสร้าง ระบบการทำมาหากิน ระบบการอยู่ร่วมสัมพันธ์กัน ระบบความเชื่อ และผลกระทบ ต่างๆที่เกิดขึ้นได้รวบรวมผ่านการสัมภาษณ์ การสังเกตปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงทางสังคม เป็น ข้อมูลในการวิเคราะห์การวิจัย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงระบบทำมาหากินอันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐ เพื่อพัฒนาชนบท และการขยายตัวทางด้านการศึกษาที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงในระบบ ความสัมพันธ์คือ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์กับ สถานบันหลักในชุมชนและความสัมพันธ์กับสถาบันนอกชุมชน ส่วนผลที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลง ระบบความสัมพันธ์ที่สำคัญได้แก่ บทบาทหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัวได้เปลี่ยนแปลงไป สมาชิกในชุมชนมีความสัมพันธ์กับบุคคลากรและสถาบันอื่นภายนอกชุมชนมากขึ้นและ ความสัมพันธ์ที่เป็นไปตามระเบียบแบบแผนของตำแหน่งการปฏิบัติงานและกฎหมายจะมีมากขึ้น ส่วนการเปลี่ยนแปลงในระบบความเชื่อสังเกตได้ว่าให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่เดิม น้อยลง และการเข้าร่วมพิธีกรรมตามความเชื่อที่มีอยู่ในชุมชนก็น้อยลง ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ได้มาจากการลงเก็บข้อมูลจริงของผู้วิจัยตั้งแต่วันแรกจนถึงวินาทีนี้

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกกล่าวถึงกระบวนการในการเข้าถึงผู้ให้ข้อมูล ซึ่งผู้วิจัย ยอมรับว่าตนเองได้ใช้ชีวิตประจำวันและเป็นส่วนหนึ่งของคนในพื้นที่ แต่ผู้วิจัยไม่ได้ใช้วิธีการเข้าไปพบผู้ให้ข้อมูลเพื่อสัมภาษณ์พวกเขาเท่านั้น แต่ใช้กระบวนการที่ทำให้ผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นเห็นว่า ผู้วิจัยเป็นลูกเป็นหลาน เป็นเด็กคนหนึ่งในหมู่บ้าน หรือนับเป็นญาติคนหนึ่ง ที่สามารถให้ความ ไว้วางใจ และพร้อมที่จะพูดคุยอย่างสนิทและเป็นกันเองได้ซึ่งจะขอกกล่าวควบคู่ไปกับพื้นที่ และ ระยะเวลาที่ผู้วิจัยได้ศึกษาดังนี้

สืบถามตามหา “ทวด”

ก่อนที่ผู้วิจัยจะสืบถามไปตามหา “ทวด” ของตำบลเกาะยอ ผู้วิจัยได้คุยกับพ่อ และแม่ว่า “ทวดเราไม่น่าเสียก่อนเลยถ้าทวดยังคงจะมีทวดตัวเองอยู่ในงานชิ้นนี้ด้วย” แนนอน ว่าผู้ให้ข้อมูลระยะแรกของผู้วิจัยไม่ใช่ทวดโดยตรงแต่เป็นพ่อกับแม่ จากการนั่งคุยกันถึงทวดของ ผู้วิจัยเองว่าแกเสียชีวิตเพราะแกอายุชั้ยมากแล้วตอนแกเสียชีวิตอายุแก 112 ปี เป็นทวดที่มีอายุยืน มากก็ว่าได้พ่อเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าสมัยทวดสาว ๆ ทวดเป็นแม่ค้าขายข้าวยา อยู่แถววัดไทรงาม ที่ ตำบลบ่อทราย อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ทวดของผู้วิจัยมีเพื่อนอยู่ที่ตำบลเกาะยอมากมาย โดยมีเพื่อนสนิท คือ ทวดจันทร์ ทวดแยม สองคนนี้เป็นสามีภรรยากันเป็นคนเกาะยอโดยกำเนิดมี ลูกด้วยกันหกคน ส่วนทวดของผู้วิจัยมีลูกด้วยกันสามคน ทั้งสามคนเป็นคนรวยในสมัยนั้นเพราะ

ทำมาค้าขายมีเงินเยอะมีคนรับใช้ในบ้านข้าวของในบ้านก็มีราคาแพงตัวดี ถือได้ว่าเป็นคนมีฐานะในสมัยนั้นก็ว่าได้

ทวดของผู้วิจัยชื่อทวดจิบแก้วมีความสามารถพิเศษซึ่งเรียกว่า “ ของดี ” ทวดจิบเป็นลูกศิษย์ของท่านมหาอุยวัดแหลมจาก ตำบลปากอ ความสามารถของทวดจิบที่เห็นได้ชัด เช่น มีคาถากันกระสุน (ซึ่งสมัยก่อนมีโจร มีนักแรงเยอะ มีการปล้นจี้บ่อยถ้าใครมีคาถากันกระสุนก็จะยิงไม่เข้า) คาถาพาขึ้น (ใช้ในกรณีมีการแต่งงานจะเสกให้เจ้าสาวคู่ดีสวยที่สุดในสายตาของทุกคน) คาถาผูกจี้ผูกเขี้ยว (เป็นคาถาที่ป้องกันไม่ให้มีการอุจจาระหรือปัสสาวะเวลาเป็นเจ้าสาว หรือเข้าร่วมการประกวดต่างๆ รวมถึงการเดินทางไกล) ทวดจิบเป็นคนที่มีความรู้และคนในหมู่บ้านนับถือเป็นคนธรรมดาธรรมดา (เข้าวัดและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา) หรือเวลาใครเจ็บป่วยก็สามารถรักษาให้หายได้ โดยวิถีทางไสยศาสตร์ ที่มีการสืบทอดมาถึงลูกหลานในปัจจุบันเช่น รักษาคนเป็นเริม (คือ อาการของคนที่ยื่นตุ่มน้ำใสบริเวณตัวเช่น ปาก คอ หลัง ข้อมือ ฯลฯ) ทวดจิบจะใช้หมากในการรักษาโดยการเคี้ยวหมากและกัฟ่นบริเวณที่เป็นเริม หลังจากนั้นคนป่วยก็จะหายเป็นปกติภายในหนึ่งอาทิตย์ เมื่อหายก็จะนำกล้วยน้ำว้าหนึ่งหวีมาให้ทวดแล้วทวดก็จะนำไปถวายพระเป็นอันสิ้นสุดการรักษา อีกอย่างหนึ่งที่ทวดทำได้คือ เวลาเด็กเล็กๆ ร้องไห้กลางคืนทวดก็จะมีคาถาเสกข้าวสารแล้วก็ซัดที่ตัวเด็กซึ่งเรียกตามชาวบ้านว่า คาถาซัดสาร ทำให้เด็กหยุดร้องไห้ทันที ทวดจิบมาเที่ยวเกาะบ่อยและมาอยู่เกาะยอจนมีคนรู้จักมาก พ่อเล่าให้ฟังอีกว่าที่พ่อได้มาอยู่ที่เกาะยอเพราะทวดจิบได้ชักนำให้หลานของตัวเองกับหลานของเพื่อนแต่งงานกัน และหลายๆ คู่ก็เป็นคนที่ทวดจิบและเพื่อนๆ จับคู่ให้ อย่างเช่น ลูกของผู้วิจัยก็เป็นอีกคู่หนึ่งที่ทวดได้จับคู่ให้ จนชักนำกันมาอยู่เกาะยอมา มีลูกมีหลานที่เกาะยอจนปัจจุบัน

พ่อของผู้วิจัยเล่าให้ฟังว่าเพื่อนของทวดจิบคือทวดแยม และทวดจันทร์ซึ่งเป็นสามีภรรยาคน สองสามีภรรยานี้เป็นคนเกาะยอแต่กำเนิดทั้งสองคน เป็นคนมีฐานะในเกาะยอ มีโรงทอผ้า มีบ้านมีลูกน้อง มีคนรับใช้ ทวดทั้งสอง เป็นช่างทอ เวลาไม่มีงานทอโรงก็มักจะมีการเรียกให้ทรงมาเข้าร่างของทวดจันทร์เสมอ ทรงที่มาเข้าเป็นเสื่อ ชอบกินเหล้า ชอบปิ่น ชอบดาบ ชอบมิด เวลาเข้าทรงที่ไรก็ต้องกินเหล้าทุกปีนทุกครั้ง ทำทางนากแล้ว พูดเสียงดัง ไม่ชอบเด็ก พ่อทั้งสองสามีภรรยาเสียชีวิตก็ได้มีการทำเป็นรูปปั้นของทั้งสองเอาไว้ที่หลังบ้านของลูกชาย ชื่อ นายภิญโญ โสภพะโยม อยู่บ้านเลขที่ 28 ต. เกาะยอ อ. เมือง จ. สงขลา เมื่อถึงวันทำบุญเดือนสิบหรือวันว่างก็จะมีการทำ หลาน ๆ มาทำความสะอาด รดน้ำและกินน้ำของมานูชากันเป็นประจำทุกปี

ภาพประกอบที่ 11-13 ทวดจันทร์ ทวดแยม (ร่างทรง)

ผู้วิจัยได้ใช้เวลาช่วงเย็นหลังเลิกงานมานั่งคุยกับพ่อแม่และญาติๆ ถึงทวดในเกาะยอ ทวดของใครยังมีชีวิตอยู่อีกบ้างและทวดใครอายุเท่าไร คำใช้ชีวิตอย่างไร ตอนนีทำงานได้รีป่าว ลูกหลานเค้าเยอะไหม แล้วใครเป็นคนดูแล จนที่บ้านของผู้วิจัยบอกว่าเย็นๆ หลังเลิกงานก็ไปคุยกับทวดเองและก็ถามทวดเองเลยอยากรู้อะไร เพราะทวดในเกาะยอก็มีทุกหมู่บ้านและใครจะไปรู้จักหมด

หลังจากนั้นเป็นช่วงที่ผู้วิจัยได้คุยกับอาจารย์ที่ปรึกษาว่าสนใจและจะศึกษาเรื่องทวดในเกาะยอ ผู้วิจัยก็มีได้อยู่เฉยหลังจากเลิกงาน วันจันทร์-ศุกร์ และวันเสาร์อาทิตย์ เมื่อมีเวลาว่างก็ไปคุยกับทวดซึ่งทวดคนแรกที่ผู้วิจัยได้ตั้งใจไปหาคือทวด “แนม วรรณโร” ที่อยู่ในหมู่บ้านอ่าวทราย ก่อนที่ผู้วิจัยจะเข้าไปหาทวดคนนี้ ผู้วิจัยได้ถามแม่ว่าตอนนี้ทวดทวดแนม แกสบายดีไหม แกอยู่กับใคร แกจะจำผู้วิจัยไหม เพราะเคยไปเล่นบ้านแกตอนเล็กๆ หลังจากนั้นก็ไม่เคยเจอแกเลย แกคงอายุเยอะแล้ว วันนี้จะลงไปหาแกสักหน่อย (บ้านของผู้วิจัยอยู่ริมเขาส่วนบ้านทวดแนมที่ผู้วิจัยจะไปหาอยู่ติดริมทะเลสาบ) วันนี้วันเสาร์ผู้วิจัยตั้งใจขับรถมอเตอร์ไซด์ อาชี เก๋าๆ ของพ่อไปที่บ้านทวด ซึ่งตอนนี้เป็นเวลาประมาณ เก้าโมงเศษ เมื่อมาถึงหน้าบ้านทวด ผู้วิจัยเห็นทวดนั่งอยู่ใน

เปลที่ท่าจากกระชังปลาพะพงซึ่งผูกกับต้นมะพร้าวหน้าบ้านสองต้น ผู้วิจัยก็จอดรถใกล้ๆ กับที่ทวดนั่งและลงจากรถ ทักทายทวดด้วยการยกมือไหว้และพูดว่า “หวัดดีคะทวด ทวดทำหน้างงๆ แต่ก็รับไหว้ แล้วถามว่า “ลูกตาลไหมฮ่า” ผู้วิจัยตอบว่า “คะตาลูกพ่อเดิมคะ” ทวดแกจำผู้วิจัยได้ก็ถามว่าทำไม ผู้วิจัยบอกว่าขับรถเล่นคะเห็นทวดนั่งอยู่ก็เลยแวะมาคุยด้วย ทวด ตอบว่า

“แวะมามั่ง (บ้าง) และ เด็กเดี๋ยวนี้เห็นคนแก่ๆ
แล้วไม่ค่อยสนใจ ไม่ค่อยอีแหลงกัน (พูดด้วย)”

(ทวดแนม วรรณโร เข้าไปพูดคุยเมื่อ เมษายน 2551)

ภาพประกอบที่ 14 ทวดแนม ปราชญ์หญิงแห่งอ่าวทราย

จากคำพูดของ ทวด ทำให้มองว่า ทวดน้อยใจลูกหลานหรือว่าคนแถวนี้ไม่ค่อยคุยกับ ผู้วิจัยเลยเปลี่ยนเรื่องถามว่า ทำไม ทวด มานั่งคนเดียวแล้วหลานๆ ไปไหนหมด ทวด บอกว่าป้าทำกับข้าวอยู่ในครัว ส่วนหลานๆ ไปเรียนพิเศษที่ในเมือง พ่อกับแม่มันไปส่งยังไม่กลับที่ วันๆก็รับส่งแต่ลูก สักพักป้าที่อยู่ในบ้านก็ตะโกนออกมาจากในบ้านว่าคุยกับใครขาย ทวด ตอบว่าคุยกับลูกตาล ป้าก็ออกมาจากบ้าน ผู้วิจัยยกมือไหว้ป้าและทักทายว่าป้าจิตรสบายดีหรือคะป้าก็ตอบว่าสบายดี นึกว่าขาย คุยกับใคร....หลานสาวเราเอง ป้าจิตรเป็นหลานสาวของทวดที่ ทวดเลี้ยงมาตั้งแต่เล็กๆเนื่องจากพ่อแม่ของป้าจิตรเสียชีวิตตั้งแต่ป้าจิตรยังเด็ก ทวด พูดกับป้าจิตรว่า

“ไม่รู้ลูกตาล (ลูกตาล คือ ตัวผู้วิจัย) จำได้หมายความว่าตอนตาลเกิดใครทำคลอดให้ ???
ลูกตาลเกิดที่ไหน ???

ผู้วิจัยตอบว่าจำได้คะ ก็ทวดเคยเล่าให้ฟังว่าตอนที่แม่คลอดตาลยังไม่มีสะพาน ตินสุลานนท์ แม่เจ็บท้องตอนหัวรุ่งพ่อไม่อยู่ ไปออกทะเลไม่มีใครก็เลยต้องเรียกป้าจิตรกับลุงให้พาไปหาหมอที่ทำ (ฝั่งเมืองสงขลา) สงขลา แต่ยังไม่ถึงท่าเรือแม่ก็เจ็บท้องทนไม่ไหว เลยคลอดตาลในเรือของป้าจิตร ป้าจิตรเป็นคนทำคลอดให้ “แล้วรู้ม่ายว่าทำว่าทำไม ลูกถึงชื่อสมจิตร” ผู้วิจัยตอบว่าก็พ่อตั้งให้คะ ทวดบอกว่า “ที่จริงลูกนะ หมอตั้งชื่อให้ ว่า “วาริ” เพราะเกิดในน้ำ แต่พ่อว่าไม่เพราะ (ไฟเพราะ) ไม่รู้จะตั้งชื่อลูกว่าอะไรดี เลยตั้งชื่อตามป้าจิตรที่ทำคลอดให้ ทั้งๆที่ไม่เคยทำคลอดให้ใครมาก่อนเลย และตอนนี้เรือที่ลูกคลอดใส่ก็ยังอยู่” แล้วทวดก็ถามผู้วิจัยว่าป้าจิตรเคยเล่าให้ฟังม่าย ผู้วิจัยตอบว่าเคยเล่าให้ฟังตั้งแต่ตอนเด็กๆ ทวดแนมเป็นคนที่ทำเรื่องในอดีตได้ดีและชอบพูดชอบเล่าเรื่องในอดีตให้คนที่พบเจอฟังเสมอ

ส่วนทวดอีกคนผู้วิจัยเจอ โดยบังเอิญ เนื่องจากผู้วิจัยพาแม่ไปตัดผมที่ร้านเสริมสวยในเกาะยอซึ่งเวลาจะตัดผมคนหมู่บ้านอ่าวทรายก็ต้องไปตัดที่หมู่บ้านสวนใหม่ เนื่องจากบ้านอ่าวทรายที่ผู้วิจัยอยู่ไม่มีร้านเสริมสวยต้องไปหมู่บ้านหรือไม่กี่หมู่บ้านอื่นแต่ก็ไม่ไกลกันมากนัก ผู้วิจัยไปกับแม่ถึงหน้าร้านเสริมสวยก็เห็นผู้หญิงอายุประมาณ 70 เศษๆ คัดผมอยู่ ผู้วิจัยกับแม่เลยเข้าไปต่อคิวเพราะมีลูกค้าคนเดียวคงไม่ช้าเกิน ช่างบอกให้ผู้วิจัยกับแม่รอก่อนเพราะของป้าตัดเสร็จก็ต้องรอล้างก็จะทำให้แม่ต่อ พอช่างตัดเสร็จป้าก็มานั่งข้างผู้วิจัย ส่วนแม่ก็ไปนั่งเก้าอี้ตัดผม ป้าดูท่าทางเป็นมิตรยิ้มให้ผู้วิจัยและถามว่า มาจากไหนกันอะลูก ผู้วิจัยบอกว่ามาจากอ่าวทรายคะ แล้วผู้วิจัยก็ถามต่อไปว่า “ป้าอยู่แถวนี้หรือคะ” แกบอกว่าอยู่ในบ้านโน้น ผู้วิจัยป้ามายังไงจะคะตั้งไกล (ผู้วิจัยเห็นไม่มีใครและบ้านป้าแกก็อยู่อีกหมู่บ้านซึ่งไกลกว่าบ้านผู้วิจัยอีก) ป้าแกบอกว่าหลานมาส่ง แกบอกว่าที่บ้านมีคนเยอะทั้งหลานหลาน เติมน้ำ ผู้วิจัยเลยยิ้มออก เพราะเจอทวดโดยบังเอิญด้วยวันนี้ ผู้วิจัยนั่งคุยกับทวดไปสักพักหนึ่งแกก็ถามถึงเพื่อนแกที่อยู่อ่าวทรายว่าผู้วิจัยรู้จัก ยายแนมไหม ผู้วิจัยตอบว่ารู้จักคะ ทวดแนมอยู่ใกล้ๆกับบ้านผู้วิจัยแกบอกว่าสมัยก่อนเรียนด้วยกันที่โรงเรียนวัดเขาบ่อแถมเดินจากบ้านไปเรียนที่อ่าวทรายแต่ก่อนเดินกันสนุกเดินตัด(เดินผ่าน) สวนผลไม้เพราะไม่มีถนนแกเล่าให้ผู้วิจัยฟัง และผู้วิจัยถามว่าป้าคงมีเพื่อนหลายคนนะคะ แกบอกว่ามีหลายคนตายไปก็หลายคน ที่อยู่ก็ไปไหนมาไหนไม่ได้แล้วต้องให้ลูกหลานพาไปหรือบางคนก็เป็นอัมพฤกษ์อัมพาตบ้าง คนแก่แล้วมันก็เป็นไปตามสังขารแหละลูก

อีกวันผู้วิจัยได้ไปบ้านสวนทุเรียนซึ่งผู้วิจัยแวะไปบ้านที่ผู้หญิงคนหนึ่งผู้วิจัยรู้จักที่เค้าเป็น อบต. ของตำบลเกาะยอบ้านอยู่ใกล้กับวัดแหลมพ้อ ผู้วิจัยเข้าไปที่บ้านเจอพ่อ แม่ และทวด ผู้วิจัยยกมือไหว้ทั้งสามคนและแม่ของพี่เค้าก็ชวนเข้าไปนั่งในบ้านและบอกว่าพี่อยู่ไม่อยู่ นั่งก่อน เดี่ยวก็มาชื้อออกไปซื้อของ ผู้วิจัยก็เขามานั่งในบ้านซึ่งบ้านกำลังปรับปรุงด้านหน้ายังมีกองดินกองทรายเต็มอยู่ มีเฉพาะที่เป็นเตียงไม้ใหญ่ๆที่ทวดนั่งอยู่ที่พอจะนั่งได้ผู้วิจัยก็เข้าไปนั่งใกล้ๆ

กับทวด ผู้วิจัยถามทวดว่าทานข้าวแล้วยัง ทวดไม่ตอบ ผู้วิจัยก็เลยยิ้ม แกก็ยิ้มกับผู้วิจัยอย่างเป็นมิตร แม่เดินมาสถิตผู้วิจัยและบอกว่าทวดหูแกไม่ค่อยได้ยินให้พูดดังๆ ผู้วิจัยเลยถามอีกครั้งด้วยเสียงที่ดังขึ้นด้วยก็ได้ยินหลังจากนั้นการสนทนาของผู้วิจัยกับทวดก็เริ่มขึ้นผู้วิจัยคุยกับทวดไปพักหนึ่งพี่เค้าก็ยังไม่มาผู้วิจัยเลยบอกว่าเดี๋ยวผ่านมาวันหลังจะแวะมาใหม่ มาคุยกับทวดอีกทวดยิ้มและบอกว่ามานั่งนานๆนะผู้วิจัยรับปากแล้วก็ลากลับ

ภาพประกอบที่ 15-16 ทวดช่วง (คนเฒ่าคนแก่แห่งวัดเขาบ่อ)

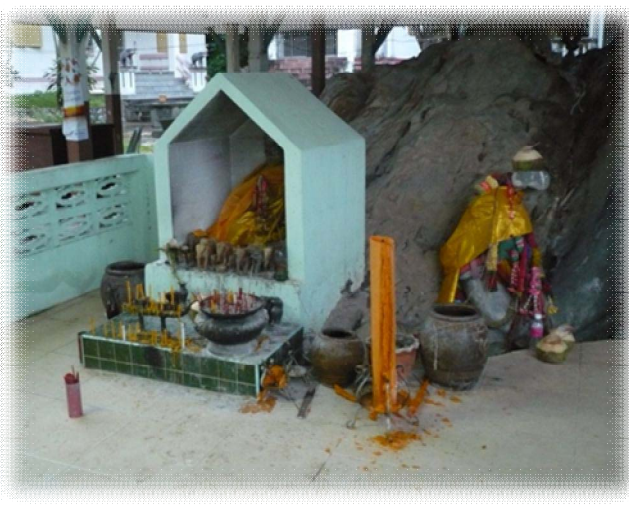
ผู้วิจัยได้เข้าไปในวัดเขาบ่อ ซึ่งอยู่หมู่บ้านหนึ่งบ้านอ่าวทราย ได้เข้าไปพบกับทวดช่วง แกนุงผ้าถุงใส่เสื้อม่อฮ่อมเก่าๆกวาดขยะอยู่บริเวณลานกว้างในวัดและมีลุงอีกคนใส่เสื้อเก่าๆเช่นกัน เป็นลุงใบ้ที่อยู่ในวัดมาตั้งแต่เด็กๆเพราะบ้านอยู่ติดกับกำแพงวัด เมื่อทั้งสองคนเห็นผู้วิจัยเดินจอดรถ และลงจากรถ ก็เข้ามาทักว่ามาทำไมผู้วิจัยได้เข้าไปเป็นเพื่อนพี่คนหนึ่ง ซึ่งมาจากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์มาหาข้อมูลในเกาะยอเกี่ยวกับพื้นที่ในสมัยก่อนพี่เค้าจะเข้ามาหาเจ้าอาวาสผู้วิจัยเลยอาสาเป็นเพื่อนเพราะรู้จักเจ้าอาวาสและคนแถวนี้ ผู้วิจัยลงจากรถกับพี่คนที่มาด้วยแล้วเดินไปหาทวดช่วงถามว่า “ท่านอยู่ไหมคะ” ทวดช่วงตอบว่า “ท่านไม่อยู่สูมาหาทำไหร” ผู้วิจัยตอบว่า พี่เค้ามาหาข้อมูลเกี่ยวกับวัดคะ ทวดบอกว่า มีคนมาถามกุโหยะจากโรงเรียนไหนไม่โลท่านให้มาถามคุณีและ ท่านแกเพิ่งย้ายมาจากที่อื่นแกไม่ค่อยรู้เท่าไหร ผู้วิจัยเลยตอบว่า ดีเลยถ้าฉันถามทวดแล้วกันนะ พี่เค้าจะหาข้อมูลไปทำวิจัยคะของ มอ. ทวดช่วงนั่งลงและพูดว่า

“อยากูรู้เรื่องอะไรอะ งามมาคะคนมาถามกุโหยะทั้ง
เรื่องวัด เรื่องพระ เรื่องเลสาบเรื่องทวดข้าง เห็นว่า
เค้าอีเอาไปลงหนังสือ เค้าเอาชื่อกูไปกันไปลง
หนังสือ”

(ทวดช่วง เรื่องสุข. 2551 สัมภาษณ์)

จากคำพูดของทวดช่วงแสดงให้เห็นว่าทวดเป็นคนที่ชอบให้ข้อมูล ใครมาถามข้อมูลอะไรก็จะให้หมดและภูมิใจที่มีคนมาถามและเอาชื่อไปลงหนังสือ ซึ่งวันนั้นผู้วิจัยกับพี่อีกคนที่ไปเก็บข้อมูลก็ได้ถ่ายรูปของทวดช่วงและถามข้อมูลของทวดข้างและประวัติการสร้างวัดเขาบ่อ และก็ขอตัวกลับ

หลังจากวันนั้นผู้วิจัยได้ไปไหว้ทวดข้างที่วัดเขาบ่อ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของบ้านอ่าวทรายผู้วิจัยได้เจอกับทวดช่วง แยกอยู่ที่อยู่ในวัดเขาบ่อมานาน ตอนนีทวดช่วงอายุประมาณเจ็ดสิบกว่าๆ ทวดช่วงขายรูปเทียนในวัด แกมีบ้านอยู่ข้างวัดและใกล้กับโรงเรียนวัดเขาบ่อผู้วิจัยจำได้สมัยที่ผู้วิจัยเรียนอยู่โรงเรียนวัดเขาบ่อ ทวดก็อยู่ในวัดมานานแล้ว ทวดช่วยงานเจ้าอาวาสมาตลอด ไม่ว่าจะเปลี่ยนเจ้าอาวาสมาที่สมัยแกก็คงอยู่เป็นคนเก่าคนแก่ที่รู้เรื่องเกี่ยวกับวัดเขาบ่อและทวดข้าง เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่ามีนักศึกษาจากที่ต่างๆ มาสัมภาษณ์แกบ่อยมากมาถามเรื่องเกี่ยวกับเกาะยอ และวัดเขาบ่อเอาไปเขียนหนังสือ และเอาชื่อแกไปลงหนังสือด้วยแกบอกด้วยความภาคภูมิใจ ผู้วิจัยคุยกับทวดช่วงอยู่พักหนึ่งก็ขอตัวไปไหว้ทวดข้างซึ่งเป็น ที่สักการของคนในเกาะยอ บริเวณลานหน้าทวดข้างจะมีเชืชมซี และใบทวยดวงชะตา และมีร่องรอยคนมาแก้บนจุดประทัดเต็มลานหน้าทวดข้าง

ภาพประกอบที่ 17-18 ทวดข้างในวัดเขาบ่อ (ณ บ้านอ่าวทราย)

ผู้วิจัยได้เข้าไปหาทวดอีกครั้งหนึ่งทวดคนนี้อายุมากแล้วประมาณเก้าสิบกว่าปี คนในหมู่บ้านเรียกกันว่าทวดเพราะแกอายุมากและมีลูกหลาน เหลน เยอะผู้วิจัยไม่เคยรู้จักแกมาก่อนรู้แต่ว่าทวดอยู่บ้านหลังใหญ่ที่ตรงข้ามบ้านแกจะมีร้านขายของชำผู้วิจัยแวะเข้าไปซื้อของที่หน้าบ้านแกลูกชายแกเปิดร้านขายผู้วิจัยรู้จักกับลูกชายของทวดแกเป็นคนขับเรือบดก่อนที่将有สะพานติณสูลานนท์ ซึ่งตอนนั้นบ้านใครมีเรือบดก็ถือว่าเป็นคนรวย ในเกาะก็มีอยู่ไม่กี่ลำ ในหมู่บ้านอ่าวทรายก็มีแต่ของลุงคนนี้นั่นคนเดียว ผู้วิจัยซื้อของเสร็จก็มองไปในบ้านเห็นทวดนั่งอยู่บนเก้าอี้หวาย หน้าบ้าน เลยถามลุงพล (เป็นลูกชายของทวด) ว่าทวดเป็นไงบ้างคะ สุขภาพดีแข็งแรง อยู่ณะคะ ลุงบอกให้ผู้วิจัยเข้าไปดูแกหน่อย แกไม่ค่อยกินอะไร จะพาไปหาหมอก็ไม่ไป ผู้วิจัยได้โอกาสเลยขออนุญาตลุงเข้าไปหาทวดที่ นั่งอยู่หน้าบ้าน ผู้วิจัยเดินเข้าไปด้วยท่าทีสุภาพ ทวดมองผู้วิจัยตั้งแต่หัวจดเท้าผู้วิจัยเกรงนิดหน่อย ไม่รู้จะพูดอะไรก่อนดี หน้าตาทวดค่อนข้างดู พอผู้วิจัยเข้ามาใกล้ๆ ทวดก็ยกมือไหว้ และก็นั่งคุกเข่าใกล้ๆ เก้าอี้ที่ทวดนั่งด้วยความสุภาพ ทวดถามว่าผู้วิจัยมาทำอะไร เสียงทวดค่อนข้างดู ผู้วิจัยตอบว่ามาซื้อของที่ร้านลุงคะและก็อยากเข้ามาเยี่ยมทวดด้วยก็เลยขอลุงเข้ามาคะ ทวดยังแข็งแรงอยู่เลยณะคะ ทวดทำทางไม่ค่อยเป็นมิตรกับผู้วิจัยเท่าไร มองผู้วิจัยเป็นคนแปลกหน้าอยู่ ผู้วิจัยเลยบอกทวดว่า บ้านหนูอยู่ใกล้ๆ แลวนี่จะเป็นลูกพ่อเดิม หลานลุงทิพย์ ป้าทึน ที่อยู่ตรงกลางอ่าวทรายคะ แก่คอยมองผู้วิจัยเป็นมิตรขึ้นมานิดนึงแต่ผู้วิจัยก็ยังกลัวๆ ทำที่อยู่ เพราะดูท่าทีแกจะไม่ค่อยไว้ใจ แลถามย้ำอีกทีว่าทิพย์ตายแล้วไม่ใช่หรือ ผู้วิจัยบอกว่าคะ ตอนนี้ก็มีป้าอยู่กับลุงๆคะ

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยบอกได้เลยว่าไม่ใช่ทวดทุกคนจะเป็นมิตรหรือให้ผู้วิจัยเข้าถึงได้ง่ายๆทุกคนต้องถามพื้นเพว่าผู้วิจัยเป็นลูกเต้าเหล่าใคร มาจากไหน มาทำอะไร มีบางคนปิดกั้นไม่รับรู้ กลัวคนแปลกหน้า ไม่คุยท่าที่ไม่เป็นมิตร ก็ต้องยอมรับว่าบางครั้งผู้วิจัย ก็กลัว เกร็งในการเข้าไปหาไปพูดคุยด้วยเหมือนกัน ซึ่งเป็นปกติของความรู้สึกคนทั่วไป

หลังจากที่ผู้วิจัยใช้เวลาในการสืบถามตามหาทวด และไปหาทวดในที่ต่างๆ เช่นที่บ้านอ่าวทราย ในวัดเขาบ่อ บ้านสวนทุเรียนใกล้วัดแหลมพ้อ และท้ายเกาะผู้วิจัยก็มีข้อมูลและได้เรียนรู้วิธีการที่จะเข้าหาทวดมากขึ้นบางครั้งคุยกับทวดที่บ้านนี้ก็ ได้ข้อมูลทวดอีกบ้านหนึ่งทำให้ผู้วิจัยสามารถไปหาทวดบางที่โดยการแนะนำจากทวดอีกที่หนึ่งซึ่งไม่ต้องเข้าไปโดยไม่มีข้อมูลหรือเข้าไปในฐานะคนแปลกหน้าเหมือนครั้งก่อนอีก

จังหวะและช่วงเวลาที่ไปหา “ทวด”

พื้นที่ที่ผู้วิจัยได้เข้าไปหา ทวด พื้นที่แรกก็คือหมู่บ้านอ่าวทรายในการเข้าไปพูดคุยกับทวดแต่ละครั้งผู้วิจัยคำนึงเสมอว่าโอกาสเหมาะสมหรือไม่ ทวดพร้อมที่จะพูดคุยหรือไม่ บางครั้งผู้วิจัยเข้าไปตั้งใจจะไปหาทวดแต่ไม่ได้คุยกับทวดเลยสักคำก็มี ซึ่งเป็นเหตุการณ์ปกติธรรมดาแต่ก็ไม่มีครั้งใดที่ผู้วิจัยเข้าไปแล้วจะไม่มีควมคืบหน้าของข้อมูลอย่างน้อยที่สุด ก็ได้สังเกตความเป็นอยู่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวที่มีต่อกันและกันในแต่ละช่วงชั้น เพราะในแต่ละวันในแต่ละช่วงเวลาทุกคนมีการเปลี่ยนแปลง ทั้งการกระทำและความรู้สึกที่มีต่อกันตามสถานการณ์และเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่เคร่งเครียดกับการเจอทวด ได้คุยกับทวดหรือไม่ในแต่ละครั้งที่เข้าไปหาข้อมูล ผู้วิจัยเข้าไปแบบปกติธรรมดาเหมือนคนในหมู่บ้านคนหนึ่งที่อยู่จักกันเข้าทักทายพูดคุยกัน

เวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปหาทวดคือช่วงเย็นๆ ส่วนเวลากลับก็แล้วแต่สถานการณ์ และกิจกรรมในแต่ละวันของทวดแต่ละคนแต่ละบ้านว่าผู้วิจัยควรอยู่ต่อหรือไม่ ซึ่งตอนเย็นเป็นช่วงที่ทวดทานข้าวเย็นเสร็จเดินย่อยอาหารหรือบางคนก็ดูโทรทัศน์ แต่ก็ไม่ได้เสมอไปทุกคน ครั้งแรกๆที่ผู้วิจัยเข้าไปก็สู่มๆ ไปก่อนหลังจากนั้นก็เรียนรู้และจดจำ เวลาของแต่ละคน และสถานการณ์ที่ไปเจอในแต่ละวัน (พร้อมทั้งจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรถึงเวลาของทวดแต่ละคนช่วงไหนทำอะไร วันไหนว่างหรือจะไปพบเจอได้ที่ไหน) บางครั้งผู้วิจัยก็ทราบข้อมูลจากลูกหลานในบ้านของทวดที่ผู้วิจัยเข้าไปคุยด้วยว่าทวดบ้านนี้กิจวัตรประจำวันเป็นอย่างไรควรไปเจอตอนไหน

ภาพประกอบที่ 19 บรรยากาศการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันว่างที่ทางหมู่บ้านจัดขึ้น

ภาพประกอบที่ 20-21 บรรยากาศการรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ในวันว่างที่ทางหมู่บ้านจัดขึ้น

อีกช่วงเวลาหนึ่งที่ผู้วิจัยได้พบเจอกับทวดก็คือช่วงเทศกาลหรือช่วงที่มี งานบุญ งานบวช หรือกิจกรรมต่างๆ ของหมู่บ้าน เช่น วันว่าง เมื่อ เมษายน 2551 เป็นวันว่างของตำบล เกาะขอดีขึ้นที่สถาบันทักษิณคดีศึกษา จะมีการรดน้ำดำหัวคนแก่ในหมู่บ้านทั่วทั้งเกาะขอดีโดยทาง สถาบันทักษิณคดีศึกษาจะจัดการเรื่องเชิญ ผู้สูงอายุของหมู่บ้านทุกครัวเรือนมาเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ให้ ลูกหลานทั่วเกาะขอดีพร ในงานวันว่างสถาบันฯ จะเตรียมงานก่อนล่วงหน้าโดยติดต่อไปยังบ้าน ของผู้สูงอายุแต่ละคน โดยเมื่อถึงวันว่างก็จะไปปรับหรือถ้าบ้านใดจะให้ลูกหลานมาส่งก็ได้ ผู้วิจัยได้ เข้าไปช่วยงานในวันนี้ด้วยในการต้อนรับและรับส่งผู้อาวุโส ซึ่งเป็นทวดของคนในหมู่บ้านและเป็น ทวดที่ผู้วิจัยกำลังเก็บข้อมูลอยู่ในขณะนั้นด้วย ในวันงานผู้วิจัยได้สังเกตเห็นบางอย่างคือผู้สูงอายุที่ ทางสถาบันทักษิณคดีศึกษาจัดรถไปรับ กับผู้สูงอายุที่ ลูกๆ หลานๆ ตนเองพามาส่งหน้าตาความสด ซึ่จะต่างกันผู้วิจัยได้เข้าไปคุยกับผู้สูงอายุคนหนึ่งคือลุงม่วย วรรณโร (ซึ่งผู้วิจัยก็รู้จักกับลุงม่วยอยู่ แล้วเพราะเป็นคนที่อยู่หมู่บ้านเดียวกันและลุงม่วยก็เพื่อนสนิทกับลุงของผู้วิจัย)

ผู้วิจัย “ลุงม่วย...หวัดดีอะ (พร้อมยกมือไหว้)ลุงม่วยมาพรีอะ ไครมาส่งอะคะ ”

ลุงม่วย รับไหว้ผู้วิจัย “หวัดดี หวัดดี” (สีหน้าและแววตาเศร้านิดๆ และกียิ้ม) ลุงเดินมา เอง แคๆ บ้านเราไม่พรีอ ไม่ต้องให้ใครไปปรับ เดินออกกำลังกายมั้งแหละ พอดี ลูกๆ หลานเรามันไม่ว่างกันวันนี้ ไม่พรีอมาเองได้ก็มาเค้าเชิญแล้ว ลุงมาให้เค้าทุก ปีและตาลเฮือ (ผู้วิจัยซื้อตาล ซึ่งเป็นชื่อที่คนในเกาะขอดีเรียกผู้วิจัย)

ผู้วิจัย “ลุงม่วยบาย (สบาย) ดีหนา”

ลุงม่วย บาย (สบาย) มั้งไม่บาย (สบาย) มั้งตามประสาคนแกแหละลูกเหื้อ นี้กำ (ก็)เลี้ยงหลานทุกวัน ไอควง(ควง เป็นชื่อลูกสาวของลุงม่วย)มันไม่ค่อยว่าง ถ้าถูกช่วยและทำพริ้อะ ลูกหลานเรานี้ ไม่ช่วยใครช่วยอะ...

ผู้วิจัยรู้จักกับลุงม่วยมาตั้งแต่ผู้วิจัยยังเป็นเด็ก ลุงม่วยมีภรรยาชื่อยายเหียง มีลูกสาวสองคน ชื่อพี่จ่ารองกับพี่ควง ลุงม่วยเป็นคนเกาะยอมมาตั้งแต่กำเนิดการศึกษาจบชั้น ป.4 จาก รร. เกรียม (ซึ่งเป็นโรงเรียนในเกาะยอมที่คนในสมัยนั้นเรียนกันเป็นโรงเรียนที่มีตั้งแต่ชั้น ป.1 ถึง ชั้น ป.4 ไม่มีอาคารเรียน ต้องเรียนกันใต้ต้นไม้หรือศาลาของหมู่บ้าน บางครั้งก็ต้องเรียนที่ศาลาวัด) มีอาชีพประมงหาเลี้ยงครอบครัวมาตั้งแต่เกาะยอมยังไม่มีไฟฟ้าใช้ เมื่อลูกโตเป็นสาวหาเลี้ยงตัวเองได้ ลุงก็เบาแรงประกอบกับการทำประมงดักไซไม่ค่อยได้ผลลุงม่วยก็ หันมาเลี้ยงปลากระพงซึ่งเป็นวิถีทางอาชีพอีกอย่างหนึ่งของคนเกาะยอม โดยให้ลูกสาวคนโตเป็นคนเลี้ยง ส่วนลูกสาวคนเล็กก็ช่วยงานที่บ้านและเรียนหนังสือจนจบและออกไปทำงานนอกบ้านซึ่งลูกสาวคนเล็กทำงานอยู่ที่ห้างในหาดใหญ่ หลังจากนั้นก็แต่งงานมีครอบครัวก็กลับมาอยู่บ้านแต่ก็เดินทางไปทำงานในเมืองหาดใหญ่ทุกวัน เมื่อมีลูกก็ไม่ค่อยมีเวลาเลี้ยงเพราะพี่ควงกับสามีต้องไปทำงานในเมืองหาดใหญ่ตั้งแต่เช้า กลับบ้านก็ค่ำ ในเวลากลางวันก็ต้องให้ลุงม่วยเลี้ยงลูกให้ ส่วนพี่จ่ารองลูกสาวคนเรียนจบชั้น ป.4 พี่จ่ารองต้องทำหน้าที่เป็นคนหาเลี้ยงครอบครัวด้วยการเลี้ยงปลากระพงและทอผ้าขาย (ผ้าทอเกาะยอม) หลังจากทีรัฐบาลได้สร้างสะพานติณสูลานนท์เชื่อมต่อกับแผ่นดินใหญ่ความเจริญต่างๆเข้ามา มีถนนรอบเกาะยอม มีพิพิธภัณฑ มีร้านอาหาร มีรีสอร์ท มีบ้านจัดสรร มีนายทุนเข้ามาอยู่ มีนักการเมืองมาสร้างบ้านหลังใหญ่ๆ โตะๆ มีชาวต่างชาติเข้ามา มีการเปลี่ยนแปลงอย่างค่อยเป็นค่อยไปอย่างเห็นได้ชัดเจนในทุกๆ ด้าน แม้กระทั่งบ้านของลุงม่วยตอนนี้ก็มีนายทุนมาสร้างรีสอร์ทอยู่ข้างบ้านก็ทำให้อาชีพของครอบครัวลุงม่วยเปลี่ยนเช่นกัน ลูกสาวที่ทอผ้าอยู่กับบ้านก็มีงานทำที่มีรายได้ดีกว่าเดิม ผู้วิจัยได้เข้าไปคุยทวดม่วย ทวดพุดว่า

“นี่แหละดีลูกเหอะ แต่ก่อนที่รองทอผ้าช่วยที่บ้าน พอกินพอใช้แหละ แต่ว่าตอนนี้เค้ามาสร้างรีสอร์ทข้างบ้าน เค้าแก่มากลามให้ที่รองไปช่วยเป็นแม่บ้าน ทำความสะอาด ชักผ้าที่รีสอร์ท ให้เงินเดือนก็เลยให้ที่รองมิงไปทำนี่แหละเห็นอยู่ข้างบ้าน งานก็ไม่หนักเท่าไหร่ ก็ดีลูกเหอะ งานเข้ามาหาเราเอง เพราะเกาะยอมเราเจริญ ต่อไปคนเกาะยอมเราก็ไม่

ว่างงานกันแล้ว ไออวก็อีกคนอยากให้มีคนมา
ทำงานแค่ว่า บ้านนี้... จะได้อายุอยู่กับลูกมั่งทும் (ทึ่ง)
ไว้ให้เราเลี้ยงทุกวัน...”

(ทวดม่วย. เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำพูดทวดม่วยดังกล่าวทำให้มองเห็นได้ว่าทวดภูมิใจที่มีการสร้างรีสอร์ทข้างบ้าน
แสดงถึงความเจริญ ทำให้ลูกมีงานทำ และอยากให้ลูกทั้งสองทำงานนใกล้บ้าน ซึ่งเป็นธรรมดาของ
ผู้เป็นพ่อเป็นแม่ไม่อยากจะให้ลูกไปทำงานหรือไปอยู่ไกลสาธา

ส่วนทวดคนหนึ่งและผู้วิจัยรู้จักเข้ามาในงานรดน้ำดำหัววันสงกรานต์ที่จัดขึ้นกับรถ
ที่ทางสถาบันทักษิณคดีศึกษาไปรับแก็ บอกว่าที่บ้านแก็บอกว่า

“ที่บ้านไม่มีใครอยู่ ลูกหลานไม่ได้มาไม่ว่าง ถ้าแก็
ไม่ไปรับก็อยู่บ้านไม่ได้พบใคร”

(ทวดใหญ่. เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

เป็นเสียงของทวดอีกคนหนึ่งที่มีร่วมกิจกรรมของหมู่บ้าน โดยที่รือทางหมู่บ้าน
ไปรับหากไม่มีใครมารับก็ต้องอยู่เฝ้าบ้าน ไม่ได้ไปไหนมาไหนเพราะที่บ้านลูกๆหลานๆ ไม่มีเวลา
ให้ ส่วนผู้สูงอายุหรือทวดที่มีลูกๆ หลานๆ มาส่งคนนั่งหน้าตาอึมเข้มมีคนคอยจูงคอยเอาใจใส่ก็
เข้ามาพูดคุยกับทวดที่มาถึงในงานก่อนว่า ตนมีลูกหลานเยอะไปไหนมาไหนแก็ไม่ให้ไปคนเดียว
แก็เป็นห่วง วดนี้ผู้วิจัยได้เจอทวดประมาณสามสิบกว่าคนบางคนก็เป็นทวดโดยสายเลือด บางคน
ก็เป็นทวดโดยการเรียกขานของคนในหมู่บ้าน แต่ผู้วิจัยก็ไม่ได้มีโอกาสพูดคุยกับทวดแต่ละคนใน
วันนี้

ขณะที่ผู้วิจัยกำลังจะไปรดน้ำให้ทวดที่นั่งเป็นแถวยาวตรงลานกว้างของสถาบัน
ทักษิณ ก็มีคนเข้าแถวเพื่อรดน้ำกันยาวมากผู้วิจัยก็เป็นส่วนหนึ่งในนั้นที่เข้าแถวและเข้าไปรดน้ำ
ผู้วิจัยได้รับพรจากทวดแต่ละคน ทุกคนจะมีใบหน้าเบิกบานอึมเข้มให้พรกับคนที่ไปรดน้ำขอพร

ส่วนในการเข้าไปพบทวดที่บ้านครั้งแรก ผู้วิจัยจะเข้าไปและแนะนำตัวอย่าง
สุภาพ ไม่ว่าจะพบกับตัวทวดเองและคนในบ้านของทวด ซึ่งบางบ้านหรือบางพื้นที่ที่ผู้วิจัยรู้จักก็จะ
ไม่มีปัญหาในการแนะนำตัว หรือว่าลูกมองเป็นคนแปลกหน้า แต่ก็มีอีกบางบ้านที่ผู้วิจัยไม่รู้จัก
แม้กระทั่งทวดและคนในบ้านก็ต้องแนะนำตัวและบอกสาเหตุที่มาและขอนั่งคุยด้วย “สวัสดีคะ....

ขอนั่งคุยด้วยหน่อยนะคะ....หนูเป็นนักศึกษา อยากจะมาศึกษาชีวิตของทวดที่อยู่ในเกาะยอ ทวดอยู่ที่นี้มานานแล้วหรือคะ”

แน่นอนว่าคำตอบที่ได้ก็มีหลายแบบ เพราะบางคนระแวงผู้ศึกษาว่าจะเอาข้อมูลไปทำอะไรก็ตอบแบบผ่านไป บางคนก็รีบออกตัวเลยว่า “ อยู่มานานแล้วแต่เราไม่ค่อยมีข้อมูลอะไรหรอก ไปถามทวดคนที่บ้านโน้นแกอยู่มานานกว่า ” บางคนก็รีบออกตัวว่า “ เพิ่งมาอยู่ได้ไม่นานไปอยู่กับลูกหลายปีแล้วเพิ่งย้ายกลับมา ไม่ค่อยรู้ข้อมูลอะไรหรอก ” บางคนบอกว่า “ ไปๆมาๆ บ้านลูกคนโน้นที่คนที่อยู่สงขลาบ้าง หาดใหญ่บ้าง ไม่ค่อยได้อยู่เกาะยอ ”

ขณะที่ผู้วิจัยเดินเข้าไปคุยกับทวดหรือคนในบ้านของทวดก็เป็นที่สนใจของคนในระแวกบ้านนั้นว่าเรามาทำไม เป็นอะไรกับบ้านหลังนี้หรือ หรืออยากรู้อะไรเป็นลูกหลานใครเข้ามาทำอะไร ซึ่งก็เป็นจังหวะที่ทำให้ผู้วิจัยได้ตอบข้อสงสัยของแต่ละคน ทำให้ผู้วิจัยได้สัมผัสกับคนทั้งในบ้านและเพื่อนบ้านของทวด

ส่วนการพูดคุยครั้งแรกๆ ของผู้วิจัยกับทวด คนในครอบครัวทวดหรือแม้แต่เพื่อนบ้านหรือคนที่พบเจอจะคุยกันเรื่องทั่วไปตามบรรยากาศ ทักทายกันในฐานะคนรู้จักบ้าง หรือยิ้มให้ในฐานะคนแปลกหน้าที่อยากทำความรู้จักและคุยด้วยก็มี ส่วนที่คุยกับทวดก็จะถามเกี่ยวกับครอบครัว ความเป็นอยู่ บ้านเดิม เกาะยอสมัยก่อน การใช้ชีวิต อาชีพที่ทำ ลูกหลาน สุขภาพอนามัย ฯลฯ การพูดคุยครั้งแรก จะไม่กังวลเรื่องข้อมูลว่าจะตรงหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง เพียงแต่ให้การพูดคุยดำเนินไปได้เท่านั้น

หลังจากนั้นผู้วิจัยก็มาให้ทวดเห็นหน้าบ่อยขึ้นเกือบทุกเย็น หรือบางครั้งก็เป็นวันเสาร์ – อาทิตย์ หรือทราบข่าวว่าทวดคนใดไม่สบายผู้วิจัยก็จะมิของคิด ไม่คิดมือไปเยี่ยมเพื่อแสดงถึงความมีน้ำใจและได้มีโอกาสเข้าไปพูดคุยกับคนในครอบครัวของทวดด้วย จึงทำแต่ก็ไม่บ่อยมากนักที่ผู้วิจัยจะไป บางครั้งผู้วิจัยขับรถผ่านบ้านทวดก็จะแวะเข้าไปทักทายเพื่อสร้างความสนิทสนมกับทวดและคนในบ้านของทวด ดังเช่นวันนี้ผู้วิจัยได้ไปซื้อของที่ตลาดเกาะยอและแวะที่หลาพ่อท่าน (ซึ่งเป็นที่รวมของชาวบ้านเวลาเช้าๆ เป็นร้านน้ำชา ร้านข้าวต้ม ผู้วิจัยได้เข้าไปคุยกับทวดสมควร)

ภาพประกอบที่ 22 ทวดสมควร ผู้มีอารมณ์ดีประจำหลาพ่อท่าน

ทวดสมควร แสงสวัสดิ์ อายุ 73 ปี เป็นคนอารมณ์ดี ชอบมานั่งคุยพบปะกับเพื่อนๆ ลูกๆ หลานๆ เป็นประจำทุกวันที่ศาลาหน้าโรงเรียนวัดแหลมพ้อ (ชาวบ้านในเกาะยอจะเรียกศาลานี้ว่า หลาพ่อท่าน) ซึ่งอยู่ในหมู่ที่ 3 ของตำบลเกาะยอ ส่วนบ้านของทวดสมควรอยู่หมู่ที่ 2 ทวดพูดกับผู้วิจัยว่า

“อยู่ไช้เปล่าๆ มานั่งที่นี่และคนลุยดีไม่เหียงบ มาขายหอยที่หลาพ่อท่าน มานั่งๆนอนๆ กันจนหมอนลูกพร้าวแหวหมดแล้วสาวหอะ...”

(ทวดสมควร แสงสวัสดิ์. เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

ทวดสมควรเป็นคนขายหอย ขายตามหมู่บ้านและในตลาดเกาะยอ มีคนรู้จักกันทั้งหมู่บ้าน ทวดมีบุตร 3 คน ตอนนีก็โตมีครอบครัวกันหมดแล้ว ทวดเล่าถึงบรรยากาศที่หลาพ่อท่านให้ฟังว่า

“ส่วนหลาพ่อท่านหรือศาลาหน้าโรงเรียนวัดแหลมพ้อ เป็นที่รวมพลหรือที่ชุมนุมของผู้คนในหมู่ที่ 3 เนื่องจากเป็นศูนย์กลางของคนในหมู่บ้านเพราะใกล้กับตลาดเกาะยอ ใกล้กับโรงทอผ้าของกลุ่มราชวิถด์ บริเวณใกล้ๆ กับศาลาจะมีร้านขายของชำ ร้านขายกับข้าว ร้านขายข้าวต้ม ขายปาต่องโก๋ตอนเช้า และขายขนมสดที่ชาวบ้านในหมู่บ้านทำเอง เป็นทางผ่านของคนเข้าออกนอกหมู่บ้าน”

(ทวดสมควร แสงสวัสดิ์. เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของทวดทำให้ทราบว่าทวดเป็นคนชอบอยู่ที่มีคนเยอะๆ ชอบคุยชอบสนุกรสนาน

หลังจากที่ผู้วิจัยออกจากบ้านทวดสมควรก็ได้แวะที่บ้านทวดอีกคนหนึ่ง ซึ่งเป็นทวดที่อยู่ในละแวกของตลาดเกาะยอ

ภาพประกอบที่ 23 ทวดเนียง : อดีตสาวสวยหล้าพ่อท่าน

ทวดเนียง แซ่ตัน อายุ 85 ปี อาชีพขายของ ทำขนมบั้งจิชายและเป็นสาวทอผ้ามาตั้งแต่ยังสาวๆ ผู้วิจัยเจอทวดเนียงในช่วงที่ผู้วิจัยเรียนปริญญาโทและได้ทำรายงานในวิชาวัฒนธรรมกับการพัฒนา ซึ่งในรายวิชาผู้วิจัยต้องลงพื้นที่และเก็บข้อมูลผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ ที่เกาะยอโดยเก็บข้อมูลของกลุ่มทอผ้าราชวัดถ์ ในวันที่เก็บข้อมูลผู้วิจัยได้เข้าไปที่กลุ่มทอผ้าราชวัดถ์และได้เจอกับทวดเนียงนั่งอยู่ที่ศาลาหน้าโรงทอผ้าก็เลยได้เข้าไปนั่งคุยและสัมภาษณ์เรื่องการทอผ้าและความเป็นมาของผ้าทอเกาะยอ ทวดเนียงเป็นคนพูดเก่งและมีเพื่อนเยอะ เป็นคนอัธยาศัยดี มีน้ำใจ

“สมัยก่อนไปทั่วทั้งอำเภอทวาย ในบ้าน หมู่ 8 หมู่ 9 เพื่อนอยู่จบ (จำไม่ได้หมดแล้ว)”

“หมิงอยู่อำเภอทวายรู้จัก อีสาวหมายอำลูก แต่ก่อนมันทอดแห ดั่งโพงทวง....”

(ทวดเนียง แซ่ตัน. เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำพูดของทวดที่ผู้วิจัยเข้าไปคุยด้วยจะถามถึงเพื่อนเก่าและเล่าถึงการไปเที่ยวของตัวเองในอดีตให้ผู้วิจัยฟังว่าสมัยก่อนมีเพื่อนเยอะอยู่ทั่วทั้งเกาะยอแต่ตอนนี้จำกันไม่ได้หมดแล้ว เนื่องจากต่างคนต่างมีอายุและไม่ได้ไปมาหาสู่กันถ้าเจอกันคงจำกันไม่ได้แล้ว จากคำพูดดังกล่าวทำให้ทราบว่าทวดอยากเจอเพื่อนสมัยอดีต เมื่อได้เจอคนที่มาที่บ้านเดียวกับคนที่ทวดรู้จักก็ทำให้นึกถึงเพื่อน อยากเจอแต่ไม่มีโอกาสได้เจอ เนื่องจากต่างคนก็อายุเยอะและหลาย ๆ อย่างทำให้ไม่สามารถเจอกันได้

ผู้วิจัยกับการเป็นคนคุ้นเคย

เนื่องจากการเข้าไปหาทวดในบางพื้นที่ผู้วิจัยก็ไม่ได้รู้จักกับทวดมาก่อน แต่การเข้าไปคุยกับทวดทำให้ผู้วิจัยสัมผัสได้ว่าทวดและครอบครัวของทวดรู้จักและคุ้นเคยกับผู้วิจัย เมื่อวันที่ 31 ธันวาคม 2552 ผู้วิจัยขับรถให้พ่อไปแจกขนมเค้กปีใหม่คนเฒ่าคนแก่และญาติๆ ในเกาะยอเข้าไปเกือบทุกหมู่บ้านตามประเพณีที่ทำกันมาทุกปี บ้านที่เข้าไปผู้วิจัยรู้จักบ้างไม่รู้จักบ้าง แต่รู้ได้ว่าทุกบ้านที่เข้าไปทุกคนรู้จักกับผู้วิจัยทั้งหมดบ้านทวดคนหนึ่งที่ผู้วิจัยไม่เคยไปมาก่อน เมื่อเป็นการเข้าไปครั้งแรกของผู้วิจัยหลังจากลงจากรถผู้วิจัยเดินตามหลังพ่อและถือขนมเข้าไปในบ้านของทวดเมื่อเจอทวด พ่อของผู้วิจัยยกมือไหว้ ผู้วิจัยก็ยกมือไหว้ตามพ่อ พ่อทักว่า

พ่อของผู้วิจัย : บายดีเหอะซิก

ทวดแดง : ไม่ค่อยบายเดิมเหอะ เจ็ดๆ นั่งอยู่ที่บ้าน นี่เพิ่งปลุกกล้วยสามสิบหา

หลุมสวยๆ จัง แหะ

พ่อของผู้วิจัย : คับ ซิกนี่กล้าจริง

ขณะทวดสนทนากับพ่อของผู้วิจัย ทวดก็หันมาที่ผู้วิจัยและทักว่า

ทวดแดง : เอาแล้วตาลมาเมื่อไหร่ทำลูก แล้วหยุดงานกี่วัน

ผู้วิจัย : มาแรกวาคะ (กลับมาเมื่อวาน) ตาลหยุดสี่วันคะ

ทวดแดง เอาเงาะไปกินมั่งตะดู เป็นผิดสิม หวานหรือ (เงาะออกลูกผิดดู)

(พ่อของผู้วิจัย ทวดแดง ไชยพฤกษ์กุล ผู้วิจัย สนทนา : 31 ธันวาคม 2552)

จากการได้สัมผัสได้พูดคุยกับทวดแดงทำให้ผู้วิจัยกับทวดแดงสนิทกันเหมือนเป็นญาติกันหรือว่ารู้จักกันมาก่อน ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นอย่างวิเศษมากๆ ที่ทำให้คนที่ไม่เคยเห็นหน้าตากันมาก่อนเจอกันพูดคุยกันและสนิทกันเหมือนกับว่าผู้วิจัยเป็นลูกหลานคนหนึ่งของทวดแดง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังคำกล่าวที่ว่า

“ความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมจะเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับเราทุกคน ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ทั้งที่เป็นชีวิตในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ภายใต้การปฏิสัมพันธ์ของคนทุกคนอำนาจได้กระจายอยู่รอบตัวเราทุกคน นอกจากนี้ ทุกคนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสร้างอำนาจผ่านการการพูดคุย การปฏิสัมพันธ์และการเจรจา รวมทั้งเป็นผู้รับผลของอำนาจขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ (รัตนา โตสกุล, 2548: 2)

จากคำกล่าวของ รัตนา โตสกุล ทำให้เห็นได้ว่าสิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยและทวดรู้จักและรู้สึกถึงความคุ้นเคยเหมือนเป็นญาติหรือเป็นลูกหลานคนหนึ่งได้เนื่องจากอำนาจของความสัมพันธ์ที่ทวดมีต่อพ่อของผู้วิจัยมาแต่เดิม ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อสืบทอดมายังผู้วิจัยเพราะผู้วิจัยเป็นบุตรและมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดทวดจึงให้ความไว้วางใจและผูกพันเสมือนเป็นลูกหลานคนหนึ่งรวมทั้งรู้ถึงความเป็นอยู่การศึกษา การทำงาน และความเคลื่อนไหวของครอบครัวผู้วิจัย

ภาพประกอบที่ 24-26 ทวดแดง ไชยพฤกษ์กุล (จิกแดง)

ทวดแดงเล่าเรื่องราวชีวิตให้ผู้วิจัยฟังว่า สมัยก่อนชีวิตของทวดลำบากที่บ้านทำนา พ่อแม่มีลูกหลายคนต้องช่วยกันทำมาหากิน แต่พอสมัยหลังๆ สมัยลูกๆ ของทวดแดงชีวิตก็สะดวกสบายขึ้นเรื่อยๆ ทวดแดงเป็นคนขยันทำทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นการทำนา การประมง ทำกระเบื้อง ทวดแดงมีลูก 4 คน แรกๆ ก็ลำบากลูกสาวคนโตต้องช่วยทวดแดงทำนาเพื่อเลี้ยงน้องๆ ลูกๆ ทำนาเป็นทุกคนเพราะว่าเป็นอาชีพหลักของบ้าน เวลาขายก็ขายคนในเกาะไม่ต้องไปขายที่ไหนไกล มีคนมาซื้อถึงบ้าน ส่วนมากจะซื้อไปกินเอง และทวดก็เล่าถึงความเป็นอยู่ของครอบครัวว่า

“เสียดายไอสาวเราไม่ได้เรียน (ลูกสาวคนโต)
 คนอื่นได้เรียนเพ มันต้องทำนาเลี้ยงน้องส่งน้องเรียน
 เพราะว่าแม่มันตายตั้งแต่เอี้ยคๆ มันถูกเลี้ยงน้องอยู่คน
 เดียว คนอื่นบายเหม็ด เห็นไอสาวป่านี่ได้เป็นครู เป็น
 พยาบาลเหมือนเพื่อนเค้าแล้ว เรามันลำบากไม่เหมือนคน
 อื่นเค้าเกิดมาพ่อแม่มีเบียส่งลูกเรียนได้ แต่ว่าได้แค่นี้ก็ดี
 ลุยแล้ว ลุงมาบายเอาตอนนี้แหละ ตอนพานาคิดที่ดินแพง
 ลุงกำขายที่แบ่งเบียให้ลูกๆ สร้างบ้านให้คนหลังๆจนตั้ง
 ตัวคิด ตอนนี้อยายทุกคนลุงก็ทำส่วนกินเองเล็กๆ น้อยๆ”

(ทวดแดง ไชยพฤษกุล (ซิกแดง). ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

จะเป็นได้ว่าทวดน้อยใจและเสียดายที่ไม่ได้ส่งลูกสาวคนโตให้ได้เรียนหนังสือ
 เหมือนน้องๆ เพราะน้องๆ ที่ได้เรียนหนังสือตอนนี้ก็ได้ทำงานรับราชการซึ่งถือว่าเป็นอาชีพที่มี
 เกียรติในสังคม ซึ่งสังคมไทยจะมองว่าอาชีพข้าราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติมีศักดิ์ศรีมีค่านับหน้า
 ถือตา ยกมือไหว้ ไม่เหมือนชาวไร่ชาวนา แต่อีกมุมหนึ่งลุงก็ภูมิใจที่เลี้ยงลูกได้ถึงขนาดนี้ และยังเล่า
 ต่ออีกว่าชีวิตมาสบาย เมื่อสะพานติณสูลานนท์เข้ามา เพราะทำให้ที่ดินในเกาะยอราคาแพง ทวด
 แดงได้ขายที่ดินที่มีอยู่เอาเงินมาสร้างบ้านให้ลูกๆ ที่จะได้มีทุนไปจัดการดูแลครอบครัวของตัวเอง
 ได้อีกต่อไป

ผู้รู้ของหมู่บ้าน

ผู้วิจัยอยู่เกาะยอมาก็ตั้งแต่เกิดจำความได้ว่า ไม่ว่าจะมิงงานมงคลหรืออวมงคลก็จะ
 เห็นทวดปวนเป็นคนจัดการงานหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับชาวบ้านทุกครั้งเช่น งานแต่งงาน ขึ้นบ้าน
 ใหม่ ทอดกฐิน งานบวช ประเพณีวันว่าง งานศพ ฯลฯ ก็จะมีทวดปวนทำหน้าที่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่
 หรือเป็นคนนำสวดมนต์ แม้แต่ดูฤกษ์ยามยามดีให้คู่บ่าวสาว วันดีขึ้นบ้านใหม่ ดูหมอ ทวดปวนเป็น
 ผู้หลักผู้ใหญ่ของหมู่บ้านก็ว่าได้

ภาพประกอบที่ 27-29 ทวดปวน (ผู้รู้) กับภรรยา

ทวดปวน วรรณโร อายุ 68 ปี มีอาชีพเป็นหมอชาวบ้าน มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน แพทย์แผนไทย เป็นคนเก่งเรื่องไหว้ภูมิ ไหว้เจ้าที่ คุณุทธ์ดูยาม วันแต่งงาน วันขึ้นบ้านใหม่ รักษาโรคด้วยวิธีหมอชาวบ้าน ผู้วิจัยได้เข้ามาคุยกับทวดทั้งสอง ทวดปวนได้เล่าให้ฟังถึงเรื่องความเชื่อและทวดจงอางบนเขาแดง ในเกาะยอให้ผู้วิจัยฟัง

“ที่เขาแดงตรงหัวสะพานติณสูลานนท์ใกล้สถานบันทักษิณคดีศึกษา ซึ่งสมัยก่อนมีทวดจงอางตัวใหญ่มีหงอน สถิตอยู่บริเวณยอดเขา เค้าย่ากันว่าตั้งแต่โน้นสมัยพ่อแม่ตายเราโน้นและบนยอดเขานั้นมีที่ว่างๆ เป็นที่ที่มีดินทรายขาวละเอียดเป็นวงกลม หล้ากำไม้งอกเป็นที่แปลกประหลาดมาก เค้าย่าบอกว่าเป็นที่อยู่ของทวดจงอางตัวใหญ่เป็นเจ้าเขาที่นั่น มีคนเห็น และก็เล่าต่อๆ กันมา หลังจากนั้นก็มีคนขึ้นไปกราบไหว้บูชา ขอหวย ขอเบอร์ บนบานกันเป็นประจำ... หลังจากพานเกาะยอติณสูลานนท์มีคนจากที่อื่นมาซื้อที่เพื่อจะสร้างบ้าน ก่อน

เจ้าของจะสร้างบ้านทวดอยู่จนปัจจุบันนี้ ตอนที่ก็มีคนขึ้น ไปกราบไหว้อยู่ เดียวนี้ขึ้น ไปง่ายเพราะมีบันได แต่ก่อนต้องปีนเขาขึ้นไป”

“ลุงแลวันแต่งงาน วันดี วันบวช ถูกขี้ขึ้นบ้านใหม่ วันเผาศพ เข้ามาขอช่วยลุง แพลุงมีตำราจากรุ่นพ่อแม่ตายาย โน้นให้มา ไว้เวลาชาวบ้านขอช่วยได้แลให้ ลุงมีใบประกอบโรคศิลปะกันและตาลุงไปอบรมกันเดียวลุงเอามาให้แล...”

ภาพประกอบที่ 30 ใบประกอบโรคศิลปะที่ภาคภูมิของทวดปวน(ผู้รู้)

จากคำบอกเล่าของทวดปวนแสดงให้เห็นว่าทวดปวนเป็นผู้รู้ของหมู่บ้านมีข้อมูลและตำนานของที่ต่างๆ ในเกาะขอมสามารถเล่าขานให้ลูกหลานรุ่นหลังๆ ได้ ดังที่ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังถึงตำนานทวดขุนเขาแดง และความสามารถที่ทวดมี

ผู้วิจัยเกือบจะเป็นส่วนหนึ่งในครอบครัว “ทวด”

ความหมายที่ผู้วิจัยให้กับตัวเองในการพูดคุยกับทวดและครอบครัวของ ทวด คือ ผู้วิจัยเป็นลูกหลานคนหนึ่งของชาวเกาะยอเป็นคนที่ใครๆก็เห็นมาตั้งแต่เด็กๆ และขณะนี้ผู้วิจัยก็เป็นนักศึกษาปริญญาโทในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ (ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนในหมู่บ้านว่าผู้วิจัยเป็นลูกสาวของนายเดิม อินทมน ซึ่งเป็นที่รู้จักของคนทั้งเกาะยอ) หลังจากที่ผู้วิจัยได้คุยกับอาจารย์ที่ปรึกษาและตกลงทำเรื่องทวดในเกาะยอผู้วิจัยก็เข้าไปคุยกับทวดแต่ละคนมากขึ้นและมีหลายครั้งที่ทวดพยายามพูดคุยให้ผู้วิจัยเกี่ยวข้องกับคนในครอบครัวดังกรณีของทวดแหมะ สิ้นโณ อายุ 96 ปี อยู่หมู่ที่ 4 บ้านสวนทุเรียน ทวดแหมะอยู่กับลูกชายและลูกสะใภ้ มีหลาน 4 คน คนโตแต่งงานมีครอบครัวแล้ว มีลูกสองคน อยู่ต่างจังหวัด ส่วนที่อยู่บ้านเดียวกับทวดก็จะมีหลานสาวคนที่ 2 ทำงานที่องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ ส่วนหลานสาวคนที่ 3 ช่วยที่บ้านขายของที่ตลาดเกาะยอ หลานชายคนที่สุดท้ายท้องเป็นนักเรียนรุ่นเดียวกับผู้วิจัย ทุกครั้งที่ผู้วิจัยไปหาทวดและนั่งคุยกับทวดก็มักจะเล่าเรื่องหลานชายคนเล็กให้ผู้วิจัยฟังเสมอว่าหลานชายเป็นคนดี นิสัยเรียบร้อย ไม่ดื่มเหล้า ไม่สูบบุหรี่ อยากให้หลานชายรู้จักกับผู้วิจัย ดังคำพูดของทวดที่ว่า

“...มาก็หน่กา(ก็) ไม่พบ ไอบ่าวสักที ไยกาให้ไอ
บ่าวจีบมาเป็นหลานใก์ (หลานสะใภ์) นิ หลานบ่า
เรากา (ก็) ม่าย พเน ให้ ไอบ่าว จีบนะลูกนะ...”

(ทวดแหมะ สิ้นโณ 2551 : สัมภาษณ์)

ทวดแหมะต้องการให้หลานชายเจอกับผู้วิจัยและบอกผู้วิจัยว่าหลายชายเป็นคนเรียบร้อยยังไม่มีแฟนทำงานอยู่ที่บริษัทให้ผู้วิจัยรู้จักและคบๆ กันไว้ จากคำพูดของทวดทำให้ทราบว่าทวดอยากมีหลานสะใภ้ที่ตัวเองถูกใจและอยากให้หลานชายมีครอบครัวโดยจะเป็นผู้ใหญ่หาให้

ผู้วิจัยในฐานะตัวแทน อสม. ของหมู่บ้าน

อีกบทบาทหนึ่งของผู้วิจัย คือ ได้เข้าไปเป็นตัวแทนอาสาสมัครของหมู่บ้าน เพื่อเก็บข้อมูลด้านคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้าน ผู้วิจัยได้รับผิดชอบเก็บข้อมูลของ ชาวบ้านชุมชนบ้านนอก ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลของชาวบ้านด้านต่างๆ เช่น สืบถามคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ผู้วิจัยก็ได้เข้าไปบ้านของทวดในหลายๆ พื้นที่ดังเช่น

ภาพประกอบที่ 31-33 ทวดแห่งผู้อารี

ทวดแห่ง ปุยเจริญ อายุ 83 ปี ทวดแห่งเป็นคนใจดี ใจบุญมีน้ำใจชอบช่วยเหลือคนลำบาก เป็นคนเกะของแต่กำเนิด บ้านอยู่หมู่ที่ 3 (บ้านนอก) มีลูก 5 คน มีอาชีพทอผ้า ทวดถามผู้วิจัยว่ามาเก็บข้อมูลของ อบต. อีกหรือลูกสาว ผู้วิจัยบอกทวดว่า “คะ” แล้วหลังจากนั้นผู้วิจัยก็ได้คุยกับทวดถามเรื่องสุขภาพและความเป็นอยู่ทั่วไปของทวดและทวดบอกว่า

“บ้านเราดีไม่มีโจร มีแต่คนดีๆ ช่วยเหลือกันมีไทรกะแบ่งกันอยู่กันเหมือนพี่เหมือนน้องลูกสาวกำช่วย อบต. แหละนะ เค้าให้เบี้ยคนแก่ๆ เดือน 500 เค้าก็ใช้จ่ายเยอะเหมือนกันแหละนะลูกหนะ หลายเรื่องนะคนแก่แล้วต้องให้หลวงมารับผิดชอบทั้งเรื่องความเป็นอยู่ เรื่องเงินเรื่องทอง เห็นบางบ้านลำบากจริงๆ หลวงกำสร้างบ้านให้ พอได้อยู่ บางทีส่งลูกให้เรียนต่อ เค้าก็ช่วยนะลูกหนา ลูกสาวก็คนหลวง แหละหนะ พระเจ้าอยู่หัวเรานี้ใจบุญ ช่วยเหลือคนทั่วประเทศเห็นสนใจความเป็นอยู่ของประชาชน ขอให้ท่านทรงพระเจริญ”

(ทวดแห่ง ปุยเจริญ ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำพูดของทวดแห่งทำให้ทราบได้ว่าเป็นคนมองโลกในแง่ดี ใจบุญ รู้จักบุญคุณของคนที่ทำประโยชน์ให้และเป็นคนที่ห่วงใยเพื่อนมนุษย์ รักในหลวง

ส่วนบ้านที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลของหมู่บ้านอีกคนหนึ่งคือ ทวดจรี สงเคราะห์ อายุ 77 ปี มีอาชีพรับจ้างทำกระเบื้อง และทอผ้า ทำมาตั้งแต่ยังสาวจนปัจจุบันมีบุตร 8 คน

ภาพประกอบที่ 34-35 ทวดจรี ผู้ต่อสู้

“ชีวิตเราลำบากแล้วอย่าให้ลูกมันลำบากเหล่า ให้มันได้เรียนสูงๆ ได้ทำงานดีๆ กัน จะได้ไม่ต้องลำบากเหมือนเรา แต่ก่อนเราลำบากลูกเหี้ยต้องหาเบี้ยหวางอีหาได้สักบาทนิ เหงื่อนีออกแล้วออกเหล่า เราทำเบี้ยต้องไปทำได้ที่โรงเบี้ยทำอาน (ทำสะพานใกล้โรงพยาบาลสงขลาปัจจุบัน) เดินไปลงเรือที่หน้าท่าแต่หัวรุ่ง หลบมาบ้านท่ามาทอผ้าจ้าง เวทนาลูกเหี้ย อีอาบน้ำที่ก็ต้องเดินไปบ่อของหมู่บ้านห่างจากบ้านเป็นกิโล แต่เด็กเดี๋ยวนี้ห้องน้ำอยู่ในบ้านก็ยังจีกลานอีอาบกัน โทรศัพทก์ทำไม่ช่ายหอนรู้จักกัน รถกำมายอีเข แต่เดี๋ยวนีเราก่าบายกัน ความเจริญเข้ามาลูกๆ ก่าใหญ่หมดแล้ว เลี้ยงครอบครัวมันเองได้ มันยื่นให้มั่งเดือน สี่ร้อย ห้าร้อย ก่าพอได้จ่ายเราแก่แล้วจ่ายไหรมาทะเลลูกเหี้ยเก็บไว้ กบให้หลานนี้แหละ อยู่ก่าไม่กี่ตัวเสียแล้วเดี๋ยวก่าตาย”

(ทวดจรี สงเคราะห์ ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำพูดทวดจรี ได้เล่าถึงความลำบากของตัวเองกว่าจะหาเงินมาได้ต้องทำงานออกเหมืองเพราะมีอาชีพรับจ้างทำกระเบื้อง โรงกระเบื้องที่อยู่ไกลต้องออกจากเกาะขนั่งเรือ พอดกเย็นก็ต้องกลับมาทอผ้าจ้างต่อ ชีวิตลำบากไม่เหมือนกับเด็กๆ สมัยนี้ชีวิตสะดวกสบาย มีทั้งมือถือมีทั้งรถให้ขี่ แต่ก็โชคไม่ดีตอนนี้ลูกๆ โตหมดแล้วเลี้ยงตัวเองได้แล้ว เดือนๆ หนึ่ง ลูกๆ แต่ละคนให้สั้ห้าร้อย ทวดก็มีเก็บไว้ให้หลาน และบอกว่าชีวิตนี้อยู่ไม่นานเดี๋ยวก็ตาย (จากคำว่าไม่มีตัวเสื้อ)

ภาพประกอบที่ 36-38 ทวดกมล (คนชื้อาย)

ทวดกมล จันทโก (แป๊ะเถี้ย) อายุ 73 ปี อาชีพทำสวน มีบุตร 2 คน ผู้วิจัยไปบ้านของทวดในฐานะที่เป็นเจ้าหน้าที่ของหมู่บ้าน ไปเก็บข้อมูลทวดทั้งสองคน ให้การต้อนรับอย่างดี โดยเฉพาะทวดผู้เป็นภรรยา ส่วนทวดกมลไม่กล้าพูดไม่คุยด้วยเหมือนจะกลัว ทวดผู้หญิงเลยบอกกับผู้วิจัยว่าแกไม่ค่อยคุยแกเงิน ผู้วิจัยเลยเข้าไปล้อเล่นกับทวด และขอถ่ายรูป ทวดกลับกลัวเข้าไปใหญ่ แต่ก็คุยด้วยกับผู้วิจัย ผู้วิจัยเลยเข้าไปคุยใกล้ๆ ทวดผู้หญิงเลยพูดว่า

“อย่าไปหยอกแกตะอีสาวแกกลัวล่องถ่ายรูปตอนลูก
สาวแต่งงานแกกำไม่หาญถ่ายรูป ไม่มีรูปแกสักรูปนึ่ง กูกันไม่
หอนถ่ายรูป อย่าถ่ายลูกเหอ อายคน”

(ทวดพา จันทโก ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

“อย่าถ่ายลูกเหือ คนเห็นแล้วอาย ดูไม่หล่อ คนแกเอาไปไหนเอารูปนั้น”

(ทวดกมล จันทโก ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำพูดของทวดทั้งสองแสดงให้เห็นว่าตัวตนของทวดเป็นคนขี้อาย ไม่กล้าแม่
กระทั่งคุยกับคนแปลกหน้า กลัวแม่กระทั่งล่องถ่ายรูป ไม่กล้าถ่ายกลัวว่าถ่ายออกไปแล้วอายคน

ภาพประกอบที่ 39 ทวดจิม (แม่ครัวใหญ่ประจำเกาะยอ)

ทวดจิม จันทโก อายุ 76 ปี มีบุตร 7 คน อาชีพทอผ้า เป็นคนใจดีมีน้ำใจอุทิศ
แรงกายแรงใจเพื่อส่วนรวมเสมอมา ตั้งแต่ยังเป็นสาว เวลามีสานหรือเทศกาลทำบุญงานวัด งานบวช
งานศพ งานแต่งงาน ก็จะเป็นแม่ครัวประจำตลอดงาน

“เราชอบทำกับข้าวมาตั้งแต่รุ่นแม่แล้ว เวลามี
งานมีการที่ไหนก็ตามแม่ไปช่วยทำโน่นทำนี่พอแม่เสียก็
ทำเป็นหมด พอมีงานที่ไหนก็มาขอช่วยให้ไปทำกับข้าว
ให้ ก็ไปทุกงานไม่ขัดสักราง ว่างๆ ก็ช่วย บางทีพาลูกไป
ช่วยทำกัน ช่วยได้มั่งไม่ได้มั่งก็ล้างชามก็ยังดี”

(ทวดจิม จันทโก ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 40-41 ทวดน้องกับครอบครัวแสนสุข

ทวดน้อง อัมพะ (แป๊ะน้อง) อายุ 76 ปี และป้าหมาย อัมพะ อายุ 63 ปี ภรรยาคนที่สองของ ทวดน้อง ทวดน้องมีบุตร 8 คน มีภรรยาสองคน คนแรกมีบุตรด้วยกัน 7 คน แต่ภรรยาคนแรกเสียชีวิต หลังจากนั้นก็มีคนที่สองคือป้าหมายมีบุตรด้วยกัน 1 คน ทวดน้องมีอาชีพขายไอศกรีมขั้บรดขายทั่วเกาะยอ ในโรงเรียนทั้ง 3 โรงเรียน มีโรงเรียนวัดเขาบ่อ โรงเรียนวัดแหลมพ้อ และ โรงเรียนวัดท่อยยอ

“เราทำไอศกรีมกินหอยแครงมีเจ้าเดียวในเกาะยอ คนขายกำใจดี อยู่กำหล่อ ขายทั่วเกาะเพิ่งมาหยุดเอาตอนขายไม่รอดนี่แหละ ถ้าขายรอดนี้จะขายให้ได้เมียสักคนก่อน”

(ทวดน้อง อัมพะ ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

ทวดน้องเป็นคนเจ้าชู้อารมณ์ดี เป็นที่รู้จักของเด็กๆ เพราะขั้บรดขายไอศกรีมไปทั่วทุกหมู่บ้านรอบเกาะยอ เมื่อทวดน้องแก่แล้ว ทำไม่ไหวให้ภรรยาขายต่อก็จะรู้จักไอศกรีมในชื่อไอศกรีมป้าหมาย ซึ่งผู้วิจัยก็เคยเป็นลูกค้าของป้าหมายเช่นกันสมัยเรียนอยู่ที่โรงเรียนวัดเขาบ่อ

“ตอนนี้ทำไม่รอดทั้งเราทั้งป้าหมายเลยหยุด ม่ายใครขายต่อ ลูกๆ ทำงานที่อื่นกันหมด ยังเสียดายนี่อีสาวเหอ”

(ทวดน้อง อัมพะ ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

ตอนนี้ทวดทำอะไรก็ไม่ไหวแล้ว ยังเสียดายไม่มีคนสืบทอด ทำไอศกรีมขายต่อ เพราะลูกๆ ก็ไปทำงานที่อื่นและมีอาชีพกันหมดแล้ว ซึ่งทวดก็เสียดาย

ภาพประกอบที่ 42 - 43 ทวดเลียนให้ แม่ค้าขนมหวาน

ทวดเลียนให้ จิระ โชโต อายุ 82 ปี และสามีอายุ 87 ปี มีบุตร 3 คน ทวดเลียนให้ ทำขนมขายเลี้ยงครอบครัวมาตั้งแต่ยังสาวจนปัจจุบัน ทำขนมบ้าจี้ ขนมตาล เป็นที่ขึ้นชื่อ

“ทำขนมขายมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว ในอยู่กำ
ทำให้ลูกเอาไปขายรู้จักกินรู้จักจ่ายก็อยู่ได้ ไม่จน
หรือลูกเหอ อย่าไปจ่ายตามเพื่อนเห็นเพื่อนซื้อๆ
กัน จี้ตามข้าง ไม่ได้อยู่ไม่ได้ สอนลูกโหยะและเรา
นั้นว่าให้จ่ายให้ประหยัดเราจน ไม่ช่วยลูกคนรวย
แม่ขายขนมอู้ได้สักบาททำกันเวทนา.”

(ทวดเลียนให้ จิระ โชโต ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 44 ทวดบุญเชิญ ผู้ส่งเสริมการศึกษา

ทวดบุญเชิญ ทรัดพันธ์ อายุ 78 ปี ทวดเป็นคนใจดี ผู้วิจัยไปเก็บข้อมูลของ อบต. วันที่เข้าไปทวดก็ทักด้วยความเป็นมิตรและชวนเข้าไปในบ้าน คำแรกที่ทวดถาม “เรียนอยู่อีกรึป่าว” ผู้วิจัยก็ตอบว่ากำลังเรียนอยู่ ทวดก็พูดว่า

“ดีแล้วสาวอย่าขี้กลัวและกับเรียน หนังสือมีวิชาเหมือนมีทรัพย์นั้นแหละ ใครเอาของเราไป ไม่ได้ เหมือนลูกป่านี่ เป็นครูคนนึง ทำงานอำเภอ ทำงาน ราชการทั้งแพ ขยันเรียนตั้งแต่ปานๆ ไม่คิด ตื่นแรกโน้น นั่งเรือ ไปเรียนในเมือง ลูกคนอื่นเค้าไม่เรียน เค้าว่าลำบาก แต่ลูกเรามันขยันมันเรียนทุกคนนี้และได้ทำงานเลี้ยง ตัวเอง เราไม่ต้องเป็นห่วงมัน เราแต่ก่อนก็ลำบากทอผ้า ขายของ ส่งพวกหมั่นนั้นแหละให้เรียนสูงๆ แต่ก็ภูมิใจ พวกลูก ๆ มัน ไม่เก๊สักคน เรียนดีทุกคน บุญของเราๆ ก็ บายใจ”

(ทวดบุญเชิญ ทรัดพันธ์ ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำพูดของทวด ทำให้ทราบได้ว่าทวดให้ความสำคัญกับการศึกษาและชอบ คนที่ขยันเรียนหนังสือและให้ความสำคัญกับอาชีพรับราชการ และภูมิใจที่เลี้ยงลูกได้ดีทุกคนในที่นี้ คือ ลูกๆ ได้ตั้งใจคือขยันเรียนหนังสือตั้งแต่เด็กและเมื่อเรียนจบก็ได้รับราชการทุกคน เป็นที่ภูมิใจ ของทวด

ประเภทของवाद	ชื่อ-นามสกุล	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	การเข้ามาอยู่ในเกาะยอ
वादโดยสายเลือด	นายช่วง เรืองสุข	90	ป.4	ดูแลศาลาหวดช้าง (ในวัดเขาป้อ)	มาเป็นขงเกาะยอ
	นายบุญ วรรณโร	75	ป.4	ประมง	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นายสมควาร แสงสวัสดิ์	73	ป.4	ประมง ขายหอย	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นางเสียง แซ่ตัน	85	ป.4	ขายขนมปิ้งจี ทอผ้า	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นายแดง ไชยพฤษย์กุล	72	ป.4	ประมง ทำนา	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นายปวน วรรณโร	68	ป.4	พ่อหมอไหว้ภูมิ ไหว้เจ้าที่	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นางหะมะ สีนโณ	96	ป.4	ขายของชำ ทำสวน	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นางหึ่ง ปุยเจริญ	83	ป.4	ทอผ้า	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นางจรี สงเคราะห์	77	ป.4	ทำกระเบื้อง ทอผ้า	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นายกมล จันทโก	73	ป.4	ทำสวน	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นางจิม จันทโก	76	ป.4	ขายข้าว	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นายจ้อง อัมพมะ	76	ป.4	ประมง ขายไอศกรีม	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นางเลี่ยน จิระโชโต	82	ป.4	ขายขนมหวาน	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
	นางบุญเชิญ ทรัพย์พันธ์	78	ป.4	ทอผ้า ขายของชำ	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด
แฉม วรรณโร	85	ป.4	ค้าขาย	เป็นคนเกาะยอ โดยกำเนิด	
ทวดนักปราชญ์/ทวดจากการเรียกขาน				สถานที่สถิต	ระยะเวลา
ประเภทของवाद ทวดถึงศักดิ์สิทธิ์	ชื่อ-นามสกุล				
	ทวดจันทร์ สงพะโยม		บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 1 (บ้านอ่าวทราย หลังบ้านนาขลุ่ยใหญ่ สงพะโยม		นับร้อยปี
	ทวดเข้ม สงพะโยม		บ้านเลขที่ 28 หมู่ที่ 1 (บ้านอ่าวทราย หลังบ้านนาขลุ่ยใหญ่ สงพะโยม		นับร้อยปี
	ทวดช้าง		ในวัดเขาป้อ หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย		นับร้อยปี
ทวดงูใหญ่		บนยอดเขาแดง ใกล้สถาบันทักษิณคดีศึกษาหมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย		นับร้อยปี	

ตารางประกอบที่ 3 ภูมิหลังของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

ผู้เล่า	เรื่องเล่า	แก่นเรื่อง
ทวดแนม	ครอบครัว	ชีวิตวัยเด็ก
	การเปลี่ยนแปลง	วิถีของคนบนเกาะยอ
ทวดช่วง	ประวัติทวดช่วง	ความเป็นมาของทวดช่วงและตำนานของทวดช่วงที่เล่าต่อกันมา
	ชีวิตประจำวัน	การเป็นคนเฝ้าศาลาทวดช่วงและชีวิตอยู่ประจำวันในวัดเขาบ่อ
ทวดมุย	ครอบครัว	ความเป็นอยู่ของตนและครอบครัว
	อาชีพ	การเปลี่ยนอาชีพของลูกสาวเนื่องจากความทันสมัย
ทวดสมควร	หลาพ่อท่าน	ศาลาหน้าโรงเรียนวัดแหลมพ้อศูนย์รวมของคนบ้านนอก
	เวลาว่าง	ความสุขที่หลาพ่อท่าน
ทวดเลี้ยง	ชีวิตวัยสาว	เพื่อนฝูง คนรู้จัก
ทวดแดง	ครอบครัว	การทำงาน การใช้ชีวิตสมัยที่ทวดเด็กกับปัจจุบันของลูกๆ
ทวดปวน	ทวดจูงอง	ความเชื่อ ทวดจูงองบนยอดเขาแดง
	ความสามารถของตน	การดูหมอ ดูฤกษ์ยาม
ทวดเหม๊ะ	อยากได้หลานสะใภ้	อยากให้ผู้วิจัยมาเป็นหลานสะใภ้เป็นแม่สื่อให้
ทวดหึ่ง	ความช่วยเหลือของรัฐบาล	ความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้าน การให้ความช่วยเหลือจากภาครัฐต่อคนสูงอายุในหมู่บ้านและคนไม่มีที่อยู่อาศัย
ทวดจูรี	ชีวิตต้องสู้	ความลำบากในสมัยก่อนกับความสะดวกสบายในปัจจุบัน
ทวดกมล	คนขี้อาย	กลัวกล้องถ่ายรูป ไม่กล้าถ่ายรูป
ทวดขี้ม	แม่ครัวใหญ่ประจำเกาะ	ความผูกพันกับการทำกับข้าวเมื่อมีงานบุญในหมู่บ้าน
ทวดน้อง	ครอบครัว อาชีพ	ชีวิตกับการขายไศคริม
ทวดเลียนให้	ความประหยัด	อาชีพและการใช้ชีวิต
ทวดบุญเชิญ	ชีวิตครอบครัว การศึกษา	อาชีพของลูกๆ ความสำคัญของการศึกษา

ตารางประกอบที่ 4 เรื่องเล่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล

บทที่ 5

โครงสร้างผู้กระทำการ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการสร้างอัตลักษณ์ ของ “ทวด” ในเกาะยอ

การสร้างอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและโครงสร้างผู้กระทำการของ “ทวด” ในเกาะยอเป็นการชี้ให้เห็นถึงว่าตนเองเป็นใครทั้งในระดับปัจเจกและในระดับกลุ่ม โดยที่อัตลักษณ์มักจะถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของการมีเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่มและความแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ที่นำมากำหนดความเป็นกลุ่มหรือบุคคล ส่วนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับเราทุกคน ซึ่งปรากฏในพื้นที่ทั้งที่เป็นชีวิตในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ภายใต้อำนาจความสัมพันธ์อำนาจได้กระจายอยู่รอบตัวเราทุกคน ทุกคนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสร้างอำนาจผ่านการพูดคุย การปฏิสัมพันธ์และการเจรจา รวมทั้งเป็นผู้รับผลของอำนาจขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ ส่วนมโนทัศน์ในเรื่องโครงสร้าง (Structure) และผู้กระทำการ (Agency) ที่อยู่ในลักษณะทาบซ้อนกัน ในมโนทัศน์เดียวกันไม่แยกโครงสร้างและผู้กระทำการออกจากกัน แต่เป็นมโนทัศน์ที่มีสองมโนทัศน์เชื่อมประสานกันผ่านปฏิบัติการที่เกิดทางสังคมอยู่ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยให้ความสำคัญกับเรื่องโครงสร้าง ที่เป็นตัวกำหนดการกระทำสิ่งต่างๆของปัจเจกบุคคลและในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่มีเสรีภาพในการกระทำสิ่งต่างๆได้เช่นเดียวกัน

สำหรับเนื้อหาในบทนี้จะเป็นการทำความเข้าใจถึงการสร้างอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและโครงสร้างผู้กระทำการในความสัมพันธ์ที่ “ทวด” มีกับ “ทวด” ด้วยกัน และมีกับคนอื่นๆ ในบริบททางสังคมที่ดำเนินอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน รวมถึงการต่อรองเพื่อสร้างความหมายต่อการกระทำและความสัมพันธ์ต่างๆ ดังรายละเอียด คือ

1. การเป็นผู้กระทำการของทวดในเกาะยอ

1.1 ผู้นำในงานบุญ

1.2 การเลือกคู่ครองให้ลูกหลาน

2. ทวดในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

2.1 อำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีและเครือญาติ

2.2 อำนาจในศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อ

3. อัตลักษณ์ของทวดในกระแสความทันสมัยของเกาะยอ

3.1 อัตลักษณ์ปัจเจกของ “ทวดในเกาะยอ”

3.2 อัตลักษณ์ร่วม “ทวดในเกาะยอ”

1. การเป็นผู้กระทำการของทวดในเกาะยอ

1.1 ผู้นำในงานบุญ

1.1.1 ประเพณีทำบุญวันว่าง

“ประเพณีทำบุญวันว่าง” เป็นชื่อเรียกการทำบุญในโอกาสปีใหม่ของท้องถิ่นนี้ ซึ่งจัดขึ้นในเดือน 5 นับจากจันทรคติ และในช่วงเดือนที่ 5 และ 6 ตลอดทั้งเดือนในปัจจุบันและมีแนวโน้มว่าจะมากกว่าเดือนสองเดือนดังกล่าว เนื่องจากพระสงฆ์ในชุมชนแต่ละวัดได้รับนิมนต์จากชาวบ้านเต็มตลอดสองเดือน จึงทำให้ระยะเวลายืดออกไป อันเกิดจากสาเหตุหลายประการ เช่น ชาวบ้านนิมนต์พระไปทำบุญที่บ้าน โดยมีการสวดพระพุทธรูป เพื่อเป็นสิริมงคลและทำบุญให้กับบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว นอกจากนี้เป็นการแสดงความเคารพบูชาต่อผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่มเครือญาติที่ยังมีชีวิตอยู่ โดยในขณะที่พระสวด ลูกหลานก็จะทำพิธีอาบน้ำคำหัวผู้เฒ่า ซื่อเสื้อผ้าใหม่เปลี่ยนให้แก่ท่าน

นอกจากนี้ยังมีการทำบุญที่กระทำเป็นงานบุญประจำปี ของแต่ละวัดในช่วงเทศกาล “ทำบุญว่าง” โดยหมุนเวียนกันไปจนครบทุกวัดภายในระยะเวลาตลอดหนึ่งเดือน ซึ่งปรากฏว่าบางวัน อาจจะมีการทำบุญพร้อมกันสองวัดก็มี การทำบุญในแต่ละวัดก็จะมีกลุ่มคนที่มีความผูกพันกับวัดนั้นๆ มาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น มีพ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ที่ตายไปแล้วก็ทำพิธีเผาศพในวัดใด กลุ่มเครือญาติในสายตระกูลดังกล่าวก็จะนิยมไปทำบุญในวัดนั้น ๆ โดยในแต่ละวัดจะมีกิจกรรมซึ่งพอจะกำหนดได้ดังนี้

1. กิจกรรมทำบุญตักบาตร เลี้ยงพระ
2. กิจกรรมการสงฆ์น้ำพระ เริ่มจากสงฆ์น้ำพระพุทธรูป และสงฆ์น้ำพระสงฆ์ที่นับถือ
3. กิจกรรมทำบุญสวดมาติกากระดูกของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยลูกหลานจะนำกระดูกที่ตนได้เก็บไว้ภายในวัดออกมาพรมน้ำหอมแล้วนิมนต์พระมาสวดมาติกา ส่วนเครือญาติที่เก็บกระดูกบรรพบุรุษไว้ในสถูปก็จะนิมนต์พระ 4 รูปบ้าง 8 รูปบ้าง ไปพิจารณาผ้าบังสุกุลที่ลูกหลานได้นำไปพาดไว้ที่สถูปหรือที่ชาวบ้านว่า “บัว” เป็นที่บรรจุกระดูกของบรรพบุรุษ เพื่อสื่อว่าเป็นการทำบุญให้กับบรรพบุรุษของตนที่ล่วงลับไปแล้ว

4. กิจกรรมการอาบน้ำดำหัวผู้สูงอายุการทำบุญในเทศกาล “วันว่าง” ดังกล่าวถือว่ามีมีความสำคัญกิจกรรมหนึ่งในชุมชนแห่งนี้ ในงานดังกล่าวจึงมีลูกหลานผู้ที่ล่องลับไปแล้วที่อยู่ทั้งใกล้ไกล มาร่วมกันทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับบรรพบุรุษของตน

ขอเรียนเชิญ

ร่วมงานประเพณีวันว่าง

**“สืบสานประเพณีขึ้นเบญจา
สร่งน้ำสามสมเด็จเจ้าแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา”**

- กำหนดการ
- ๐๙.๐๐ น. แยกผู้มีเกียรติและผู้สูงอายุพร้อมกัน ณ บริเวณลานหน้าอาคารนวมภูมินทร์
 - ๐๙.๑๕ น. ประธานกล่าวเปิดงาน
 - ๐๙.๓๐ น. ประกอบพิธีสงฆ์
 - ๑๐.๓๐ น. นิมนต์พระภิกษุสร่งน้ำสามสมเด็จเจ้าแห่งลุ่มทะเลสาบสงขลา
 - ๑๑.๐๐ น. ถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุสงฆ์
 - ๑๑.๑๐ น. รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ
 - ๑๒.๐๐ น. ผู้เข้าร่วมงาน
 - รับประทานอาหารร่วมกัน
 - ชมการแสดงโนราห์ทำบท
 - ชมและชิมขนมพื้นบ้าน

วันศุกร์ที่ ๑๐ เมษายน ๒๕๕๒ เวลา ๐๙.๐๐ น.

ณ บริเวณลานหน้าอาคารนวมภูมินทร์ สถาบันทักษิณคดีศึกษา

ภาพประกอบที่ 45 กำหนดการวันว่างของสถาบันทักษิณคดีศึกษา

ภาพประกอบที่ 46 กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่วันว่าง

ในวันว่างนี้ ชาวบ้านก็จะทำพิธีอาบน้ำให้ผู้เฒ่าผู้แก่ซึ่งเป็นผู้อาวุโสในแต่ละครอบครัว แต่การอาบน้ำเพื่อรับศีลรับพรจากผู้สูงอายุดังกล่าวมักจะกระทำกันในแต่ละครอบครัวโดยมีการนิมนต์พระไปทำพิธีที่บ้าน ร่วมกับพิธีการทำบุญในเทศกาลวันว่างนี้ ในปัจจุบันมีหน่วยงานราชการทางสถาบันทักษิณคดีศึกษา จะนำผู้สูงอายุในแต่ละหมู่บ้านไปประกอบพิธีร่วมกันที่สถาบันทักษิณคดีศึกษาในลักษณะการอาบน้ำคำหว่าให้กับผู้สูงอายุ ถึงแม้ว่าจะเรียกได้ว่าพิธีกรรมที่หน่วยงานทางราชการจัดก็ตามแต่ชาวบ้านในอดีตถือว่าเป็นกิจกรรมที่มีความสนุกสนานมากสำหรับเด็กๆ และคนหนุ่มสาวในชุมชน ปัจจุบันในงานบุญดังกล่าวมีเด็กและคนหนุ่มสาวมาร่วมน้อยลง เนื่องจากการทำบุญในเทศกาลดังกล่าวเป็นการทำบุญของแต่ละหมู่บ้านในตำบลเกาะยอและจะไม่ตรงกับวันหยุดนักขัตฤกษ์ในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ ซึ่งอยู่ในระหว่างวันที่ 13-15 เมษายน ของทุกปี เมื่อไม่ใช่วันหยุดเด็กส่วนหนึ่งต้องไปโรงเรียน ส่วนคนหนุ่มสาวก็จะไปทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในเขตอำเภอและที่อื่นๆ ของจังหวัดสงขลา จึงทำให้ประเพณีทำบุญวันว่างเหลือแต่เฉพาะคนสูงอายุในหมู่บ้านมาร่วมทำบุญกันเป็นส่วนใหญ่

ถึงแม้ด้วยเหตุดังกล่าวที่กล่าวมา ประเพณีดังกล่าวก็ยังเป็นที่นิยมสืบมาและปฏิบัติกันอย่างแพร่หลายโดยทั่วไปในเกาะยอ

1.1.2 ประเพณีทำบุญเดือนสิบ

ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ชาวบ้านในพื้นที่เกาะยอที่เรียกว่าประเพณี “ทำบุญชิงเปรต” ในประเพณี “ทำบุญชิงเปรต” ชาวบ้านในแต่ละหมู่บ้านจะจัดทำข้าวปลาอาหาร ไปถวายพระที่ประจำอยู่ในวัดของหมู่บ้านในเกาะยอจะมีการจัดทั้งสี่วัด มีวัดเขาบ่อ วัดท้ายยอ วัดแหลมพ้อ และวัดโคกเปี้ยว ประเพณีทำบุญชิงเปรตถือว่าเป็นประเพณีที่สำคัญสำหรับชาวบ้านแห่งนี้ โดยเฉพาะลูกหลานของคนในชุมชนที่อยู่ในถิ่นอื่น จะเดินทางกลับมาเพื่อทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับตายายที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ การทำบุญในโอกาสดังกล่าวถือเป็นขนบธรรมเนียมที่ว่าไว้ว่า การทำบุญมีสองครั้ง

ครั้งแรก จะกำหนดทำกันในวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งจะอยู่ในช่วงเดือนกันยายน นับตามจันทรคติ การทำบุญในครั้งนี้ครั้งแรกชาวบ้านเรียกว่า “วันรับ” หมายถึง การรับตายายหรือรับเปรตที่ล่วงลับไปแล้ว ชาวบ้านเชื่อกันว่า ตายายจะถูกปล่อยมารับส่วนบุญส่วนกุศลที่ลูกหลานทำให้และให้มาเยี่ยมลูกหลานด้วยเป็นเวลา 15 วัน ลูกหลานจึงทำบุญกุศลให้ตายาย

การทำบุญครั้งที่สองกระทำกันในวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 ซึ่งจะอยู่ในช่วงเดือนตุลาคม เป็นการทำบุญให้ตายายที่จะเดินทางกลับไปยังสถานที่ที่เขามา เรียกการทำบุญดังกล่าวว่า “วันส่ง”

ประเพณีการ “ชิงเปรต” นี้ คนที่ไปอยู่ยังที่อื่นมักจะเดินทางกลับมาร่วมทำบุญให้ได้สักวันหนึ่งในแต่ละปี ในประเพณีดังกล่าว ชาวบ้านจะนำพาข้าวปลาอาหาร ไปถวายพระในวัด อาหารที่พิเศษที่ขาดไม่ได้ในประเพณีดังกล่าว คือ อาหารประเภทขนม คือ อาหารประเภทขนม ซึ่งมีขนมลา ขนมพอง ขนมกง ขนมเจาะหู และขนมบ้า รวมไปถึงข้าวต้มสามมุม ในอดีตที่ผ่านมาจากการพูดคุยกับชาวบ้าน ได้ให้ข้อมูลว่า ขนมดังกล่าวเป็นขนมที่ชาวบ้านเป็นคนทำขึ้นมาเองเกือบทุกครัวเรือนเมื่อถึงหน้าเทศกาล และจะนำไปแบ่งปันเพื่อบ้านกลุ่มเครือญาติ จนถือได้ว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติกัน ปัจจุบันก็พอมองเห็นธรรมเนียมดังกล่าวได้เช่นกัน ดังเช่นคำพูดที่ว่า

“แค่ถึงทำบุญเดือนสิบแล้วหล่าว ถูกไปซื้อไม้กวาดเตรียม
กวาดหลาววัด กันพลาจๆ ปีนี้ให้ไอพวกอยู่ใกล้ๆ มันมาเซ็ดดู
บัวกันมั่ง อย่าลืมเตรียมซื้อของแจกผู้หลักผู้ใหญ่ปีที่แล้วเรา
ซื้อหนุมไขร้านเลิศ ปีนี้แม่ว่าอีทำต้ม กับทำหนุมเจาะหูแจก
ไม่พักซื้อหล่าว แลๆแล้วหลายคนเตรียมแต่เนิ่นๆ เดี่ยวลืม
แจกคนโน้นคนนี่หล่าว”

(ทวดจิม จันทโก คุยกับลูกสาว : กันยายน 2552)

เป็นการเตรียมพร้อมก่อนถึงวันทำบุญเดือนสิบซึ่งครั้งแรกกับครั้งที่สองก็จะปฏิบัติไม่ต่างกันบางครอบครัวก็จะแจกของผู้หลักผู้ใหญ่ในครั้งแรกบางครอบครัวก็จะแจกในครั้งที่สอง ซึ่งจากคำพูดของทวดจิมแสดงให้เห็นถึงการเตรียมพร้อมได้สั่งให้ลูกเตรียมซื้ออุปกรณ์ทำความสะอาดศาลาวัดและบัวของบรรพบุรุษตั้งแต่เนิ่นๆ เพราะกลัวจะลืมหรือขาดตกบกพร่อง เป็นการเตรียมการในการทำบุญหนแรกในปีนี้เป็นของบ้านทวดจิม

“ปีนี้อกรมการวัดต้องประชุมจัดงานประจำปีทำบุญ
เดือนสิบกันหล่าเตีกรุ่นหลังๆ ไม่ค่อยเข้าใจพิธีกรรมต้องให้
คนเฒ่าคนแก่สอน ไว้มั่งจะได้ทำได้ถูกต้อง เผื่อคนนอกๆมา
วัดเราจะได้น่าเกลียด ”

(ทวดปวน วรรณโร : สิงหาคม 2552)

ในฐานะที่เป็นผู้รู้ผู้อาวุโสและเป็นกรรมการของวัดเขาบ่อทวดปวนก็จะมีการนัดประชุมกรรมการวัดเพื่อจัดเตรียมงานก่อนวันทำบุญเพื่อความพร้อมและจะแบ่งหน้าที่ให้กับสมาชิกที่เป็นกรรมการและชาวบ้านไปรับผิดชอบกันทุกๆ ปี ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในหมู่บ้านรับรู้กัน ส่วนชาวบ้านคนที่ไม่ได้มีหน้าที่เป็นกรรมการของวัดหรือที่ไม่ได้มีการมอบหมายหน้าที่ให้รับผิดชอบก็จะเตรียมทำกับข้าว ขนมเพื่อ ไปวัด

เมื่อชาวบ้านนำขนมพร้อมทั้งอาหารต่าง ๆ ไปวัด ก่อนที่พระจะฉันเพลจะมีการประกอบพิธีกรรมในศาลาการเปรียญ โดยพระจะสวดบังสุกุล และสวดบทถวายพรพระในขณะที่พระสวด ชาวบ้านจะลุกไปตักบาตรข้าวสุก ณ บริเวณที่วัดจัดไว้ซึ่งอาจเป็นด้านนอกของศาลาการเปรียญ เนื่องจากผู้ร่วมมีจำนวนมากจึงต้องจัดไว้ข้างนอก เมื่อกลับมานั่งรวมกันในที่ประกอบแล้ว พระจะสวดบทอนุโมทนา ชาวบ้านกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ พิธีกรรมที่กล่าวมาเป็นกิจกรรมที่จัดกันภายในวัด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับตายายที่ล่วงลับไปแล้วผู้สามารถเข้าวัดเข้าวาได้

หลังจากเสร็จพิธีกรรมในวัด ญาติจะตักสำรับที่ใส่อาหารคาวหวานไว้พร้อม และมักจะใส่สาคงคั่งลงไปด้วย ยกไป “ตั้งเปรต” ในป่าช้า เป็นการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับญาติที่เข้าวัดเข้าวาไม่ได้อันเกิดจากผลกรรม ชาวบ้านจะนำสำรับดังกล่าว ไปแยกวางกันเป็นจุด ๆ มีการจุดธูปเทียน ระลึกถึงบรรพบุรุษ เสร็จแล้วก็กรวดน้ำอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลต่อไป เมื่อเสร็จจากการกรวดน้ำ กลุ่มลูกหลานของเครือญาตินั้น รวมถึงเด็กอื่น ๆ ก็จะรุมกันแย่งอาหาร และผลไม้ ที่วางในสำรับเป็นที่สนุกสนาน ซึ่งอาจจะเป็นที่มาของการเรียกพิธีกรรมของชาวบ้านว่า “ทำบุญชิงเปรต” นั่นเอง

1.1.3 ประเพณีชักพระ

ประเพณีชักพระหรือที่ชาวบ้านในเกาะยอเรียกว่า ลากพระ จะกระทำกันในวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ซึ่งจัดขึ้นตามความเชื่อว่า ในวันดังกล่าวเป็นวันที่พระพุทธเจ้าเสด็จกลับจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ หลังจากพระองค์ได้ไปจำพรรษาเพื่อเทศนาโปรดพระมารดาผู้สวรรคตและได้จุดเป็นทิวดาวอยู่ในสวรรค์ชั้นดุสิต เมื่อถึงกำหนดออกพรรษา พระองค์จะเสด็จกลับลงมายังโลกมนุษย์ ในการนี้พระอินทร์ได้เนรมิตบันไดเงิน บันไดแก้ว บันไดทองโดยพระองค์เสด็จลงบันไดแก้ว

ในวันดังกล่าว พุทธศาสนิกชนต่างพากันไปรับเสด็จ พร้อมกับนำภัตตาหารไปถวายเนื่องจากผู้ไปรับเสด็จมีจำนวนมากจนไม่สามารถนำอาหารถวายได้ด้วยตัวเอง จึงเป็นที่มาของการทำข้าวต้มลูกโยน คือ ข้าวเหนียวที่นำมาห่อด้วยใบกะพ้อเป็นรูปสามเหลี่ยมเรียกว่า “ต้ม” หรือ “ข้าวต้มสามมุม” นั่นเอง

ประเพณีชักพระหรือประเพณีลากพระดังกล่าว ทางวัดและชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงกับวัดจะช่วยสร้าง “เรือพระ” เพื่อจะนำพระพุทธรูปเก่าแก่ประจำวัดประดิษฐาน แล้วประกอบประเพณีชักเรือพระต่อไป ในกรณีชาวบ้านจะร่วมกับทางวัดช่วยกันตกแต่ง ซึ่งจะมีโครงสร้างอยู่แล้ว โดยฐานล่างเป็นรูปของพญานาคสองตัว ตัวผู้ตัวหนึ่งตัวเมียตัวหนึ่งเป็นพาหนะนำพระพุทธรูปออกชักลาก

เมื่อชาวบ้านตกแต่งเรือพระอย่างสวยงามเสร็จสิ้นแล้ว กำหนดการตอนเช้าตรู่ของวันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ชาวบ้านจะเดินทางมาที่วัดเพื่อช่วยกันลากพระไปยังจุดหมาย ในขณะที่ชาวบ้านช่วยกันลากพระนั้น จะมีการตีกลองหนังขนาดใหญ่และระฆังเป็นสัญญาณในการชักลาก ทำการชักลากเรือพระเต็มไปด้วยความสนุกสนาน และได้รับบุญกุศล

การทำเรือพระในปัจจุบันมีสองรูปแบบคือ เรือพระน้ำ และเรือพระบก เรือพระทางน้ำใช้เรือเป็นพาหนะ วัดที่อยู่ติดน้ำมักนิยมทำกัน ส่วนเรือพระทางบกในอดีตจะใช้แรงคนเป็นจำนวนมากในการชักลากเรือให้เคลื่อนที่ ปัจจุบันเรือพระในลักษณะดังกล่าวยังมีให้เห็นในชุมชนนอกเขตเมือง ส่วนเรือพระแบบใหม่จะใช้รถประดับประดาตกแต่งเป็นเรือพระแห่แห่นไปทั่วเมืองสงขลา มีกิจกรรมในเชิงการท่องเที่ยว และจัดให้มีการประกวดประชันเรือพายอย่างยิ่งใหญ่

“ เรือพระเกาะยอเราได้รางวัลทุกปีและ ชาวบ้านช่วยกันทำที่วัดทยอยเสร็จแล้วไปประกวด ไปลากกันที่แหลม สมิหลาโน่น เวลาได้รางวัลเราก็มาแหรอบเกาะ ชาวบ้านคนเฒ่าคนแก่ก็ออกมาช่วยกันลาก มาช่วยกันแห ชาวบ้านก็พลอยสนุกไปกัน พวกชาวเกาะยอ โชคดีที่คนเฒ่าคนแก่เค้าสอนลูกๆหลานๆต่อกันมาเลย ไม่มีคนทิ้งช่วงมีเป็นคนทำเรือพระเป็นมาแต่ไหนแต่ไรแล้ว แต่ตอนนี้เด็กในอยู่มันไปเรียนทางศิลปะ มีคนมาช่วยฝีมือดีหลายคนมาช่วยคนแก่ๆ ในวัด พวกไอเอก ไอหนูน ที่ทำงานบนเขาสถาบันทักษิณเก่า มาช่วยทำ ”

(ทวดกมล จันทโก . ตุลาคม 2552: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของทวดกมล ทำให้ทราบว่า การทำเรือพระหรือประเพณีการลากพระมีการสืบทอดของคนเฒ่าคนแก่ต่อกันมาจากรุ่นปัจจุบันแสดงให้เห็นว่าคนที่รุ่นทวดหรือคนเฒ่าคนแก่ของหมู่บ้านจะเป็นผู้รู้และสืบทอดให้กับลูกหลานและคนในหมู่บ้านเกาะขอมและสืบทอดกันรุ่นต่อรุ่นไม่ขาดสาย

ตอนเย็นหลังจากลากพระก็มีการแห่เรือพระรอบเกาะซึ่งเป็นเรือพระจากวัดต่างๆ ผู้วิจัยได้แวะที่บ้านทวดแนมและได้ยินทวดเรียกหลานๆ ให้มาทำบุญเรือพระและมาลากพระกันตามประเพณีหากให้ไม่มาลากพระหรือไม่ลูกมาทำบุญก็จะทำให้ปวดท้องดังเสียงของทวดที่เรียกหลานๆ ว่า

“ มาตะลูกๆ มาทำบุญเรือพระมาลากพระได้บุญ ให้พระ
ประน้ามนต์ให้จะได้ไม่เจ็บไม่ไข้ ใครได้ยินเสียงเรือพระ
มาแล้วไม่ลุกขึ้นมาทำบุญไม่มาลาก เดี่ยวเสียดพุงไม่รู้ตัวนะ ”

(ทวดแนม วรรณโร . พฤศจิกายน 2552 : สัมภาษณ์)

นอกจากการทำเรือพระการจัดกิจกรรมการให้ความหมายในเชิงความเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาแล้ว ชาวบ้านยังมีความเชื่อว่าการลากพระจะส่งผลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาลอีกด้วย ในเขตหมู่บ้านนอกเมืองยังคงรักษารูปแบบและการลากเรือพระไว้ได้ และพญานาคที่ทําเป็นเครื่องหมายของสัตว์ที่เป็นพาหนะของพระพุทธรูปเจ้านั้น เป็นที่เคารพนับถือชาวบ้าน มีการนำทองมาติดตามส่วนต่างๆ ของหัวพญานาค ที่ทำจากไม้แกะสลักอย่างสวยงามจนเหลืองอร่าม มีการนำผ้าหลากสีมาผูกหัวของพญานาคด้วย นอกจากนี้ชาวบ้านยังจะมีความเชื่อบางอย่างเกี่ยวกับความเจ็บไข้ได้ป่วยที่พญานาคสามารถช่วยได้ เช่น หากเจ็บตา ชาวบ้านก็จะบนบานศาลกล่าว ว่า ขอให้ดวงตาของตนหายเป็นปกติ และเมื่อหายจะนำทองคำไปติดที่ดวงตาของพญานาค เป็นต้น ดังกล่าวก็เป็นความเชื่อบางส่วนเกี่ยวกับประเพณีชัก

1.1.4 ประเพณีทอดกฐิน

ภาพประกอบที่ 47 บรรยากาศกฐินของชาวเกาะยอ

ประเพณีการทอดกฐินถือว่าเป็นประเพณีที่จัดขึ้นตามพุทธบัญญัติ กฐิน หมายถึง ไม้สะดึงที่ทำขึ้นเพื่อเป็นกรอบในการซึ่งผ้าเย็บจีวร ในสมัยพุทธกาลการทอดกฐินต้องเริ่มจากการกรอผ้า ย้อม ทอและเย็บเป็นจีวร ทอและเย็บเป็นจีวร นำไปถวายพระที่อยู่จำพรรษาซึ่งเป็นไปตามพุทธานุญาต

กฐินที่จัดกันอยู่ในชุมชนเป็นกฐินที่เรียกว่า กฐินราษฎร์ ได้แก่กฐินที่ชาวบ้านจัดไปทอดในวัดราษฎร์ โดยทั่วไปจะมีเจ้าภาพจับจองเป็นองค์ประธานในการทอดกฐินเป็นปี ๆ ไป หากปีใดไม่มีประธานจับจองในการทอดกฐิน ชาวบ้านร่วมมือร่วมแรงกันจัดทอดกันเองเรียกว่า กฐินสามัคคี ถึงแม้จะมีเจ้าภาพก็ตามการช่วยงานช่วยการของวัดถือว่าเป็นกิจกรรมที่ชาวบ้านบริเวณรอบ ๆ วัดจะช่วยเหลือกันอย่างเต็มที่

การจัดทอดกฐิน สามารถจัดได้เพียงระยะเวลาเดือนเดียวคือ ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือน 11 ซึ่งเป็นวันออกพรรษาจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 วัดใดจะทอดกฐินสามารถเลือกเอาวันใดวันหนึ่งในระยะเวลาที่กำหนดตามพุทธบัญญัติ นอกเหนือระยะเวลาดังกล่าวไม่สามารถกระทำได้

กระบวนการในการทอดกฐินก็จะเริ่มจากการจองกฐินของชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชน ส่วนมากนอกจากเป็นผู้มีศรัทธาแล้วมักจะเป็นผู้มีฐานะดีอีกด้วยจะเป็นผู้รับผิดชอบในการเตรียมผ้ากฐิน และบริวารกฐิน การจะถึงวันไปทอดกฐินที่วัดจะมีการสมโภชน์กฐินที่บ้านของประธานองค์กฐินและมักจะมีมหรสพในคืนวันสมโภชน์กฐินนี้ด้วย ในวันรุ่งขึ้นก็จะแห่กฐินไปทอดที่วัดก็เป็นอันเสร็จพิธี

ปัจจุบันการทอดกฐินในชุมชนเกาะยอมีความหมั่นหมอบไปในเรื่องของธุรกิจสาระสำคัญของกฐินในอดีตเป็นเรื่องของการกรอด้วยเย็บผ้าและนำไปถวายพระ ในปัจจุบันมักจะมุ่งเน้นไปในเรื่องของบริวารกฐินเป็นหลักดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไป

จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าทุกพิธีกรรมที่ปรากฏในเกาะยอที่ผู้วิจัยได้สัมผัสเป็นการสืบทอดกันจากรุ่นสู่รุ่น โดยที่คนเฒ่าคนแก่จะเป็นผู้นำและปฏิบัติเพื่อให้เป็นแบบอย่างต่อคนรุ่นหลังทั้งสิ้น

1.2 การเลือกผู้ครองให้ลูกหลาน

1.2.1 การเป็นแม่สื่อ พ่อซัก

ทวดในฐานะที่เป็นคนเฒ่าคนแก่ของครอบครัวและเป็นผู้หลักผู้ใหญ่ของหมู่บ้าน การหาผู้ครองให้กับลูกๆ หลานๆ ย่อมเป็นสิ่งสำคัญของคนที่ เป็นพ่อเป็นแม่เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ที่ผ่าน การมีชีวิตคู่และการมีครอบครัวมาก่อน ดังคำพูดของ “ทวดแนม วรรณโร” ที่พูดกับผู้วิจัยขณะไป ลงพื้นที่เก็บข้อมูลว่า

“การจะมีผู้ครองก็ไม่ใช่เรื่องง่ายนะลูกนะ บางคนรักกันชอบกันไม่กี่วันเลิก.....เด็กเดี๋ยวนี้เป็นแบบนี้กันลุด(เยอะ) แลที่จอยหลานเราตะตอนนี้มีเหลนให้ทวด แล้อยู่กันบาย(สบาย)นี้แหละผู้หลักผู้ใหญ่เขาหาให้ไม่ผิด อยู่กันได้จนแก่เฒ่า เค้าแลแลแล้วลูกเหื่อว่าพ่อแม่เข้ากันได้ม่าย ลูกอยู่กันได้ม่าย ฐานะการงานพอๆกันม่าย คนใหญ่เลือกให้ไม่ผิดลูกเหื่อ...”

(ทวดแนม วรรณโร พลศกิกายน 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำพูดของทวดแนมที่พูดถึงหลานสาวของตนชื่อจอย แต่งงานโดยการหาคู่ให้จาก ผู้ใหญ่คือทวดที่เป็นเพื่อนกันเป็นคนเลือกคู่ให้ ทวดแนมได้บอกว่าผู้ใหญ่เค้าดูให้เค้าจะดูทั้งฐานะ การงาน และความเข้ากันได้ของทั้งสองครอบครัวเหมือนหลานสาวของตนเป็นพยาบาล ส่วน คู่ที่ ทวดเลือกฝ่ายชายเป็นตำรวจทั้งสองอยู่ในตำบลเกาะยอ บ้านอ่าวทรายเหมือนกันพ่อแม่ก็รู้จักกันมา ตั้งแต่ทั้งสองคนเล็กๆ ผู้หลักผู้ใหญ่เลยเห็นพ้องกันว่าเหมาะสมทั้งฐานะ การงาน ผู้ใหญ่ทั้งสองฝ่ายเลยให้หลานของตนทั้งคู่แต่งงานกัน ขณะนี้ก็มีลูกด้วยกันสองคน ซึ่งทวดก็เป็นคนช่วยส่งเสียเลี้ยงดูและส่งให้เรียนหนังสือ จากเรื่องราวดังกล่าวทำให้มองเห็นได้ว่าคนที่ผู้ใหญ่เลือกคู่ให้ นั้นสามารถครองคู่และอยู่กันไปจนแก่เท่าไม่มีปัญหาทางการเงินและการครองคู่ส่วนหนึ่งก็มาจากการอยู่ใน

สายตาของผู้ใหญ่และมีการคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัวหรือเป็นที่ปรึกษาให้กับลูกหลานดังเสียงที่ผู้วิจัยได้ยินจากทวดในวันที่เขาไปนั่งคุยกับทวดตามปกติของชาวบ้านที่รู้จักกัน ซึ่งวันที่ผู้วิจัยไปตรงกับช่วงเปิดเทอมเด็กเริ่มไปโรงเรียนรวมทั้งเหลนของทวดที่ผู้วิจัยเข้าไปคุยด้วย ทวดได้คุยกับเหลนว่า

“วันนี้ไปโรงเรียนมา ลูก เอาเบี้ย จากทวดนิลดู เห็นพ่อ กับแม่มีงไม่คอยมีเบี้ยมั่งนี้ น่ว่าจ่ายหลายบาทเทอมนี้ ค่าเทอม มั่ง เสื้อผ้าโรงเรียนมั่ง ของแพงแพงเห็นดู(สงสาร)พ่อแม่มีงแล้วนิ สู้ทำพร้อมกันหล่าว 2 คน เดี่ยวทวดช่วยเองเทอมนี้ให้แม่มีงได้ ไร่จ่ายมั่ง”

(ทวดแนม วรรณโร . มิถุนายน 2551: สัมภาษณ์)

จากเสียงของทวดดังกล่าวเห็นได้ว่าทวดช่วยเหลือทั้งหลาน เหลน เป็นภาระในเรื่องของค่าใช้จ่ายและค่าเทอมของเหลนซึ่งก็เป็นส่วนที่ทำให้มองเห็นได้ว่าคนที่ผู้หลักผู้ใหญ่เลือกคู่ให้อยู่กันได้ ไม่ค่อยมีปัญหา ก็เพราะได้รับความช่วยเหลือจากผู้ใหญ่เวลาขาดเหลืออะไร นอกจากนี้ก็ยังมีคูครองอีกหลายคู่ในหมู่บ้านที่ “ทวด” เป็นส่วนหนึ่งในการเลือกคู่ให้ ดังกรณีของทวดจิบซึ่งเป็นทวดของผู้วิจัยตอนนี้ได้เสียชีวิตไปแล้ว พ่อกับแม่เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“ สมัยก่อนทวดจิบเป็นเพื่อนรักกับทวดแยม ทวดจิบมีหลานชายชื่อทิพย์ อินทมโน(ลุงของผู้วิจัย) และทวดแยมมีหลานสาวชื่อทิน โสมพะโยม(ป้าสะใภ้) และทั้งคู่ก็เป็นคนมีฐานะดีไม่อยากจะให้ลูกหลานไปแต่งงานกับคนอื่นหรือเจอเนื้อคู่ไม่ดีกลัวหลานต้องไปลำบากจึงจับให้หลานทั้งสองคนแต่งงานกัน และมีลูกมีหลานอยู่ในเกาะยอจนปัจจุบัน”

(นายเลื่อง อินทมโน และนางเพื่อน อินทมโน . ธันวาคม 2551: สัมภาษณ์)

“มายช่วยเรื่องง่ายลูกเหือเด็กเดี่ยวนี้อ้าหาหัวหาเมีย
แล้วอยู่กันได้นาน ต้องเลหลายๆอย่างไมไ่รู้จักชอบคอกัน
แล้วแต่เงมันต้องแต่ตั้งแต่พ่อแม่ของแต่ละฝ่าย การทำงาน
ความเป็นอยู่ของทั้งคู่ นิสัยใจคอ ความรู้ การทำงาน ฐานะ
การทำงาน เห็นมายคนแต่แรกคนใหญ่เลือกให้อยู่กันจนตาย
ไปข้างๆ...”

(ทวดปวน วรรณโร . สิงหาคม 2552: สัมภาษณ์)

สมัยโบราณส่วนใหญ่การมีครอบครัว พ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่จะเป็นผู้เลือกคู่ครอง
ให้ลูก ให้หลาน แต่ในปัจจุบันสภาพสังคมเปลี่ยนไป ชายและหญิงมักจะตัดสินใจเลือกคู่ครองด้วย
ตนเองโดยขอคำปรึกษาจากพ่อแม่และญาติผู้ใหญ่ การเลือกคู่ครองเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของชีวิตคู่
นับเป็นการตัดสินใจที่สำคัญที่สุดครั้งหนึ่งของชีวิต ถ้าเลือกคู่ครองที่ดีแล้วก็เท่ากับชีวิตครอบครัว
ได้ประสบความสำเร็จไปแล้วครึ่งหนึ่งนั่นเองการเลือกคู่ครองของแต่ละบุคคล มีอุดมคติ และ
เหตุผลที่แตกต่างกัน ซึ่งจากที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สัมภาษณ์และพูดคุยเป็นการส่วนตัวก็พอจะสรุปได้
ได้ว่า การมีครอบครัวก็เพื่อความรักความอบอุ่น การมีชีวิตคู่จะช่วยให้สมหวังในความรักและช่วย
ให้เกิดความรู้สึกรอบอุ่นที่ได้อยู่ร่วมกับผู้ที่ตนรักเพื่อขยายเผ่าพันธุ์ ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของ
ธรรมชาติที่มีมาแต่เดิมเพื่อสร้างฐานะทางครอบครัว ซึ่งอาจนำไปสู่สภาพครอบครัวใหม่ที่มีฐานะ
ดีกว่าเดิม หรือช่วยให้ฐานะที่มีอยู่เดิมนั้นดีขึ้น ดังนั้นการที่ผู้หลักผู้ใหญ่เลือกคู่ให้กับลูกหลานก็
มักจะมองถึงคุณสมบัติเบื้องต้นของทั้งคู่ว่าเหมาะสมกันหรือไม่ทั้ง ความรักและความพึงพอใจ ที่ทั้ง
คู่มิให้กัน วุฒิภาวะของคู่สมรส (วุฒิภาวะ หมายถึง ความพร้อมทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา
และการเข้าสังคม ได้แก่ 1 อายุของคู่สมรส 2 สุขภาพกายสมบูรณ์ 3 วุฒิภาวะทางอารมณ์ 4 ระดับ
สติปัญญา) รวมถึง บุคลิกภาพ ศาสนาและวัฒนธรรม ฐานะทางเศรษฐกิจ

2. ทวดในบริบทของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

2.1 อำนาจในความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมและเครือญาติ

ก่อนที่จะมองถึงความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับกลุ่มคนที่ปฏิบัติตามประเพณี
ผู้วิจัยขอกล่าวถึงความหมายของศัพท์ ที่จะแสดงให้เห็นถึงกลุ่มผู้ปฏิบัติตามประเพณีในที่นี้จะมี
หลากหลายคำดังนี้คือ เป็นเชื้อสาย เป็นโหม เป็นหยุนเป็นย่าน เป็นกอกเป็นกอ เป็นลูกหลาน เป็น
พ่อแม่ตายาย

คำว่า **เชื้อสาย** หมายถึง การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวทำกันมาสืบทอดเป็นเชื้อสายตระกูล เป็นมรดกตกทอดของตระกูล ที่ลูกหลานรุ่นต่อมาจะต้องปฏิบัติตาม คำว่าเชื้อสายนั้นเป็นการกล่าวให้เห็นถึงกลุ่มคนที่มีสายเลือดสืบทอดกันมาไม่ขาดสาย โดยมีบรรพบุรุษหรือที่เรียกกันว่า มีตายายเดียวกัน ซึ่งพบได้เมื่อ “ทวด” หรือผู้สูงอายุอื่นๆต้องการให้เห็นว่า ใครเป็นญาติใคร ก็จะการนับญาติให้เห็นสุดท้ายเมื่อเป็นญาติกัน ก็จะบอกว่า มีตายายเดียวกัน เป็นการสรุปให้เห็นว่าเป็นญาติกัน ยังเป็นวิธีที่ใช้กันอยู่ในชุมชนเกาะยอ แต่เริ่มจะมีน้อยลง ผลกระทบวิธีการนับเครือญาติในลักษณะเช่นนี้ อันเนื่องมาจากการทำพิธีไหว้ตายายโนราห์เริ่มมีน้อยลงในชุมชนเกาะยอ เพราะพิธีกรรมดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับพ่อแม่ตายายโดยตรง

ดังนั้น คำว่าเชื้อสาย เป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ต่อกันในเชิงเครือญาติ โดยมีสัญลักษณ์คือพ่อแม่ตายายเป็นจุดกำเนิดร่วมกันของเชื้อสายนั้นๆ ส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ในสองลักษณะด้วยกันคือ ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ตายายกับลูกหลาน และลูกหลานกับลูกหลาน ในส่วนของลูกหลานกับลูกหลานนี้เอง เป็นความหมายของคำว่า มีเชื้อสายเดียวกันเมื่อต้องการบอกให้ใครรู้ว่าเป็นญาติกัน

คำว่า **โหม** ก็มีความหมายในลักษณะเดียวกับเป็นเชื้อสาย เพราะคำว่าโหมนั้นนอกจากมีความหมายถึงคนที่มีเชื้อสายตระกูลเดียวกัน ยังใช้ในความหมายของพวกเดียวกัน กลุ่มเดียวกัน เป็นคำใช้ที่มีพ่อแม่ตายายเป็นเงื่อนไขในการกำหนดความสัมพันธ์ เราจะพบได้ว่า คำนี้ในชุมชนปัจจุบันยังมีใช้ในความหมายของความเป็นญาติกัน ดังเช่นเมื่อ ทวด ต้องการทราบว่าเด็กหรือผู้ที่ตนพูดด้วยเป็นลูกหลานใคร ก็จะสอบถามเมื่อได้รับคำตอบหาว่าผู้นั้นเป็นญาติกับตนก็จะพูดว่า “เรามีโหมเดียวกัน” เป็นคำบอกเล่าให้เห็นถึงความเป็นญาติ แต่ใช้คำว่า “โหม” แทนคำว่าญาติกัน ซึ่งเป็นคำใหม่ที่ได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมส่วนกลาง

ส่วนคำว่า “เป็นหยูกเป็นย่าน” “เป็นกกเป็นกอ” นั้นมีความหมายที่ชัดเจนโดยอาศัยลักษณะทางธรรมชาติของต้นไม้ มาเป็นคำใช้เรียกคนที่มีเชื้อสายตระกูลเดียวกัน เช่น คำว่าหยุน , ย่าน นั้นหมายถึงต้นไม้ที่มีโคนต้นเดียวกัน แต่แผ่กิ่งก้านสาขาหรือเถาเครือแตกออกไปไกลและมากมายจนแทบหาจุดกำเนิดต้นไม่พบ เช่นเดียวกับกลุ่มเครือญาติที่มีบรรพบุรุษคนเดียวกันเมื่อผ่านเวลายาวนาน บรรดาลูกหลานก็แตกหยุนแตกย่านออกไปจนไม่สามารถจะนับลูกตามระบบเครือญาติที่มักจะนับได้เพียง เจ็ดชั่วโคตร แต่วิธีการนับเครือญาติตามระบบตายายมีความกว้างขวางและรอบด้านมากกว่า ส่วนคำว่า กก คำว่า กอ ก็มีนัยเดียวกัน ส่วนคำว่า “เป็นลูกหลาน” “เป็นพ่อแม่ตายาย” ก็เป็นที่ชัดเจนเช่น หากเป็นลูกหลานของทวดจันทร์ ทวดแยมหรือทวดจันทร์ทวดแยมเป็นพ่อแม่ตายายของคนที่ทำพิธีไหว้หรือไปในราตรีโรงครูเวลาทวดจันทร์ทวดแยมมาเป็นร่างทรงนั่นเอง

คำว่า หยูกย่าน กกกอนี้ก็เช่นกันเป็นคำที่แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่มีเชื้อสายเดียวกัน เป็นกลุ่มที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษร่วมกัน

คำว่า ลูกหลาน , พ่อแม่ตายาย สองกลุ่มคำนี้มีความหมายชัดเจนอยู่ในตัวของแต่ละกลุ่มคำเพราะบ่งบอกถึง บทบาท สถานภาพ นำมาซึ่งการกำหนดความสัมพันธ์ของคนทั้งสองกลุ่มได้เป็นอย่างดีเมื่อนำไปใช้ในบริบทของพิธีกรรม และในปัจจุบันคำเหล่านี้ยังใช้ในวิถีชีวิตประจำวันของชาวบ้านในพื้นที่เกาะยอแห่งนี้

จากคำต่างๆที่ใช้ไม่ว่าจะเป็น เชื้อสายเดียวกัน โหมมเดียวกัน หยูกเดียวกัน ย่านเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังในอำนาจความสัมพันธ์ในลักษณะเดียวกันคือความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่มีเครือญาติเดียวกัน โดยมีพ่อแม่ตายายเป็นเงื่อนไขสำคัญ ในการแสดงให้เห็น

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับกลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมนั้น สิ่งที่มองเห็นและสรุปได้ว่า กลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมตามเชื้อสายตระกูล เป็นกลุ่มเครือญาติที่เป็นสายตระกูลเดียวกัน ในข้อนี้มีข้อมูลสนับสนุนจากการที่คนในเกาะยอที่ไปอยู่ไกลๆ เช่น จังหวัดเชียงราย กรุงเทพฯ ก็ จะกลับบ้านเดิมที่เกาะยอเพื่อประกอบพิธีกรรม ที่สายตระกูลทำกันสืบมาดังเช่น พิธีโรงครูของบ้าน ทวดท่านหนึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์

“ ที่บ้านเราเวลาจัดโนราโรงครู จะเรียกพ่อแม่ตายายที่เป็นทรงมาลงกัน เชื้อสายใครก่าลูกหลานคนนั้น มา บ้านเราก็เหมือน ตายายเราก็รอ ลูกหลาน ไม่ว่าจะอยู่ไกลที่ไหน ก็ต้องกลับมาไหว้ตายายตัวเอง ตายายเพื่อนเค้ามาเพถ้าตายายเราลูกๆ หลานๆคนไหนไม่มาก่า ถือว่าไม่เคารพ ไม่คบบัญติ ที่น้องก็ไม่ค่อยพอใจกัน”

(ทวคนบุญเชิญ ทรัตสะพันธ์ . มกราคม 2552 :สัมภาษณ์)

จากคำพูดดังกล่าวของทวดแสดงให้เห็นถึงอำนาจความสัมพันธ์ของความเป็นเครือญาติ เป็นเหล่ากอ ก็คือครอบครัวใดประกอบพิธีดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นพวกเดียวกัน เป็นโหมมเดียวกัน มีหยูกย่านเดียวกัน ย่อมนำมาซึ่งความเป็นคนที่มีความใกล้ชิดกันในชุมชน ในทางตรงกันข้ามสำหรับผู้ที่มีเชื้อสายแล้วไม่เข้าร่วมพิธีกรรม นั้นหมายถึงความเป็นพวกอื่น เป็นกลุ่มอื่น อันจะนำมาซึ่งผลกระทบต่อผู้ไม่เข้าร่วม เช่น การได้รับคำตำหนิติเตียน นินทาว่ากล่าว หรือในที่สุดจะถูกญาติผู้ใหญ่ไม่ยอมรับ หรือข้อหาหนักสุดก็เป็นเรื่องของความไม่รู้จักบุญคุณของพ่อแม่ตายาย เป็นต้น อันเนื่องมาจากทอดทิ้งบรรพบุรุษได้สั่งสม ถ้ายทอดสืบต่อ

กันมา เพราะสุดท้ายของการทำพิธีก็คือการทำให้ลูกๆหลานๆมาทำกิจกรรมร่วมกันรู้จักกัน ไม่ลืมสายตระกูลทำให้มีความสามัคคีกันในกลุ่มนั่นเอง

ในอดีตที่ผ่านมาสังคมภาคใต้เป็นสังคมที่มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง เรามองเห็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของชาวใต้ที่กลุ่มสังคมอื่นมักจะพูดถึง คือ ความเป็นผู้ที่รักพวกพ้อง ไม่ว่าจะออกมาจากคำเรียกที่ว่า สะตอสามัคคี หรือพูดกันโดยตรงว่า “คนภาคใต้มักรักพวกกัน” “มันถือพรรดถือพวก” สิ่งเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานวัฒนธรรมที่ยึดถือระบบเครือญาติเป็นสำคัญซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีสาวย่านับโยค ในงานวิจัยโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา (บุญเลิศ จันทระ. 2544) ซึ่งตามแนวคิดนี้จะแสดงให้เห็นการสวหาสายรากของเหตุปัจจัย หาพลวัตของย่านโย ย่านระบบความเชื่อ ประเพณี จารีตและประเพณี พิธีกรรมของชุมชน

ภาพประกอบที่ 48 – 49 กิจกรรมวันทอดกฐิน และกิจกรรมวันว่าง

ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับกลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมนั้น สิ่งที่มองเห็น เช่น กลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมตามเชื้อสายตระกูล เป็นกลุ่มเครือญาติที่เป็นสายตระกูลเดียวกัน ในข้อนี้มีข้อมูลสนับสนุนจากการที่คนในเกาะข่อยที่ไปอยู่ไกลๆ เช่น จังหวัดเชียงราย กรุงเทพฯ จะกลับบ้านเดิมที่เกาะข่อยเพื่อประกอบพิธีกรรม ที่สายตระกูลทำกันสืบมาดัง พิธีโรงครูของบ้านทวดท่านหนึ่ง ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์

“ที่บ้านเราเวลาจัดโนราโรงครู จะเรียกพ่อแม่ตายายที่เป็นทรงมาลงกัน เชื้อสายใครก่าลูกหลานคนนั้นมาบ้านเราก็เหมือน ตายายเราก็รอ ลูกหลาน ไม่ว่าจะอยู่อะไรไกลที่ไหน ก็ต้องกลับมาไหว้ ตายายตัวเอง ตายายเพื่อนเค้ามาแพ ถ้าตายายเราลูกๆ หลานๆ คนไหนไม่มาก่าถือว่ามีเคารพ ไม่คอบญาติ พี่ๆน้องๆก็ไม่ค่อยพอใจกัน”

(ทวดบุญเชิญ ทรัพย์สันธิ์ . มกราคม 2552 :สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 50 ทวดบุญเชิญ (ขณะให้สัมภาษณ์)

ภาพประกอบที่ 51 – 53 บัว และหลาววัด

ภาพประกอบที่ 54 ทวดจิม จันทโก

“...เดือนสิบปีนี้ผู้เตรียมของ
ไว้ให้พร้อมตะ ฟ้าๆ นื่องๆ มาขาดเหลืออะ
ไหร ได้ช่วยกัน ได้ ปีนี้โหมเราไปช่วยกัน
ล้างหลาววัด กับบัวก่อน ถึงวันทำบุญได้ไม่
ต้องลกลก โหมมาแต่ไกลก็ได้ไม่ต้องมา
เหนี่ยเหล่าได้พักได้มาคุยกันมั้ง ”

“ เดือนสิบทุกปี ฟ้าๆ นื่องๆ ที่
เป็นญาติกันจะมาทำบุญร่วมกันที่วัดที่บ้าน
เกิดตัวเองใครไม่ได้มาหนแรกก็ต้องมาหน
สอง ทุกคนต้องมาทำบุญเป็นประเพณีสืบ
กันมาตั้งแต่รุ่น พ่อแม่ตายยายเราได้
ลูกเหือใครไม่มา เค้าว่าไม่รู้จักไหร
ไม่คบญาติพี่น้องไม่รู้สา ”

(ทวดจิม จันทโก คุยกับลูกสาว . กันยายน 2552)

จากคำพูดดังกล่าวของทวดแสดงให้เห็นถึงอำนาจความสัมพันธ์ของความเป็นเครือญาติ เป็นเหล่ากอ ก็คือครอบครัวใดประกอบพิธีดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นพวกเดียวกัน เป็นโหมเดียวกัน มีหยวนย่านเดียวกัน ย่อมนำมาซึ่งความเป็นคนที่มีความใกล้ชิดกันในชุมชน ในทางตรงกันข้ามสำหรับผู้ที่มีเชื้อสายตระกูลแล้วไม่กระทำพิธีกรรมนี้ นั้นหมายถึงความเป็นพวกอื่น เป็นกลุ่มอื่น หรืออาจได้รับคำตำหนิติเตียน นินทาว่ากล่าว หรือในที่สุดจะถูกญาติผู้ใหญ่ไม่ยอมรับ หรือข้อหาหนักสุดก็เป็นเรื่องของความไม่รู้จักรับรู้คุณของพ่อแม่ตายาย เป็นต้น อันเนื่องมาจากทอดทิ้งบรรพบุรุษและเครือญาติที่ได้สั่งสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพราะสุดท้ายของการทำพิธีก็คือการทำให้ลูกๆหลานๆมาทำกิจกรรมร่วมกันรู้จักกันไม่ลืมสายตระกูลทำให้มีความสามัคคีกันในกลุ่มนั่นเอง

2.2 อำนาจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อ

ความเชื่อเป็นการยอมรับนับถือหรือยึดมั่นสิ่งใดสิ่งหนึ่งทั้งที่มีตัวตนและไม่มีหรือไม่มีตัวตนก็ตาม การยอมรับนับถือนี้อาจมีหลักฐานเพียงพอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจไม่มีหลักฐานพิสูจน์ที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้ ความเชื่อที่เกิดขึ้นในสมัยใดก็ย่อมเหมาะสมกับสมัยนั้นๆ หรือความเชื่อที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ลักษณะของความเชื่อดั้งเดิมของไทยก็เช่นเดียวกับชนชาติอื่นๆ ในสมัยโบราณคือเชื่อในสิ่งที่มองไม่เห็นตัวตน สิ่งลึกลับที่มีฤทธิ์อำนาจเหนือคนอาจบันดาลให้ดีและร้ายได้ มักเป็นความเชื่อที่เกี่ยวกับชีวิตและความอยู่รอด ความเชื่อเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมต่างๆ มากมาย

ภิญโญ จิตต์ธรรม (2518 : 54-72) ได้กล่าวไว้ว่า “ความเชื่อ” หมายถึง สิ่งหลายสิ่งที่มีมนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจโลกมาจำนวนหลายพันปี และความเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจของสิ่งลึกลับนั้นก็กระทำการต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษ และเพื่อให้อำนาจลึกลับนั้นพอใจ ต่อมาจึงได้มีพิธีต่างๆ เพื่อบูชาเช่น สรวงพระผู้เป็นเจ้าเพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้เกิด มนุษย์จึงตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้นๆ ขึ้น”

“ความเชื่อ” หมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้”

(สถาพร ศรีสังข์ 2533: 16)

ดังเช่นประเพณีการขึ้นเขากุฎิและการทำบุญวันว่างของชาวเกาะยอ

ประเพณีวันขึ้นเขากุฎิเป็นประเพณีที่สำคัญที่สุดของชาวเกาะยอ ที่พร้อมใจกันจัดเป็นประเพณีต่อเนื่องกันมานานหลายร้อยปี นับตั้งแต่พ่อสมเด็จพระเจ้ามรรณภาพ โดยกำหนดเอาวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี โดยมีวัตถุประสงค์

1. เพื่อบูชาและระลึกถึงคุณความดีของพ่อสมเด็จพระเจ้า
2. เพื่อทำบุญ และปฏิบัติธรรมอุทิศให้พ่อสมเด็จพระเจ้า
3. เพื่อขนาน ขอพร ให้ประสบกับสิ่งที่ตนปรารถนา และให้แคล้วคลาดจากภัยอันตรายทั้งปวงและเพื่อแก้บน เมื่อขอพรแล้วสำเร็จตามปรารถนา
4. เพื่อทำบุญพัฒนาเขากุฎิและนำผ้าห่มพ่อสมเด็จพระเจ้า และหม่อมองค์เจดีย์ เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตน
5. เพื่อเป็นวันนัดพบชาวเกาะยอและศิษย์ของพ่อสมเด็จพระเจ้า เพื่อสร้างความรักสามัคคีในหมู่คณะ

ความสำคัญของพ่อสมเด็จพระเจ้าที่มีต่อชาวเกาะยอ มีทั้งด้านพระพุทธศาสนา ด้านสังคมวิทยา และด้านปาฏิหาริย์

ด้านศาสนาชาวเกาะยอเชื่อว่าท่านได้นำพระพุทธศาสนา เข้ามาเผยแผ่ให้ชาวเกาะยอนับถือ เหตุการณ์นี้ตรงกับรัชสมัยสมเด็จพระเอกาทศรถ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 2148-2163 แห่งกรุงศรีอยุธยาและได้ตั้งสำนักสงฆ์ขึ้นเป็นแห่งแรกในตำบลเกาะยอ ปัจจุบันเรียนว่า เขากุฎิ คือเขาที่ตั้งกุฎิของสมเด็จพระเจ้าหรือที่ตั้งเจดีย์พ่อสมเด็จพระเจ้า

“พ่อท่านสมเด็จพระเจ้าท่านได้สอนให้ชาวเกาะยอเราเป็นคนดี ประพฤติและก็ทำแต่ในสิ่งดีๆ ละเว้นความชั่วและปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา พ่อแม่ตายายเล่าต่อๆ กันมาว่าพ่อท่านเป็นคนดี มีแต่คนรัก นับถือตั้งแต่สมัยมีชีวิตแล้ว”

(ทวดน้อย อัมพะ . กันยายน 2551: สัมภาษณ์)

นอกจากพ่อสมเด็จพระเจ้าจะนำพระพุทธศาสนาเข้ามาแล้วท่านยังเป็นคนสอนพุทธศาสนาไปด้วยจนเป็นที่รู้จักของชาวเกาะยอตั้งแต่สมัยนั้น

ด้านสังคมวิทยาท่านเป็นสิ่งสูงสุด เป็นที่พึงพอใจ คือ เป็นจิตวิญญาณ ของชาวเกาะยอ ชาวเกาะยอทั่วไปจะชอบบนบาน ขอพร ให้ประสบกับสิ่งที่ปรารถนาหรือให้รอดพ้นจากภัยพิบัติต่างๆ เมื่อสำเร็จผลแล้วก็จะนำอาหารมาถวายตามที่บนบานเอาไว้พร้อมทั้งจุดประทัดตั้งสนั่น ชาวเกาะยอเรียกท่านว่า พ่อสมเด็จพระเจ้า คือ ผู้นำหรือผู้ให้กำเนิดพระพุทธศาสนาแก่ชาวเกาะ ทำให้มีความรู้สึกว่าเป็นลูกเป็นหลานเป็นลูกศิษย์ของท่านสมเด็จพระเจ้าเหมือนกัน ทำให้มีความผูกพันกันทางสังคมชาวเกาะยอจึงนับถือว่าทุกคนเป็นพี่น้องกัน ก่อให้เกิดความรักสามัคคีต่อกัน โดยมีสมเด็จพระเจ้าเป็นศูนย์รวมทางจิตใจดังคำพูดของทวดที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์ ได้พูดถึงท่านว่า

“เราทั้งเกาะเป็นลูกศิษย์ของท่านทั้งเพแหละ พ่อท่านช่วย
คุ้มครองลูกหลานทุกคน คนเกาะยอเราเลयरักกัน ไม่ทะเลาะ
วิวาท ไม่มีเรื่องมีราวกันเองหรือก เวลามีเรื่องกับใครคนนอก
เกาะก็ช่วยกันเพราะว่าพวกเราโหมเกาะยอเหมือนกัน ”

(ทวดแดง ไชยพฤษกุล . เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

ทวดแดงเป็นคนดั้งเดิมของเกาะยอคือเกิดที่เกาะยอและอยู่ที่เกาะยอมาตั้งแต่เกิด ทวดแดงเป็นคนมีเพื่อนฝูงเยอะสมัยหนุ่มๆ ชอบเที่ยว เป็นคนรักพวกพ้องได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า คนเกาะยอเราเป็นลูกศิษย์พ่อท่าน พ่อท่านเลยช่วยคุ้มครองลูกหลานชาวเกาะยอ ทำให้ชาวเกาะยอเราไม่มีการทะเลาะกันหากมีเรื่องทะเลาะกับคนอื่นก็จะช่วยกันเพราะชาวเกาะยอเปรียบเสมือนเป็นญาติกัน

จากที่พ่อท่านสมเด็จพระเจ้าเป็นศูนย์รวมทางจิตใจของชาวเกาะยอทำให้ชาวเกาะยอมีประเพณีขึ้นเขากุฎิ เพื่อบูชาพ่อท่านสมเด็จพระเจ้าในวันเพ็ญขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ของทุกปี วันนี้ชาวเกาะยอทั้งที่อยู่ในเกาะยอและต่างตำบล ต่างก็เดินทางกันมาขึ้นเขากุฎิบูชาพ่อสมเด็จพระเจ้าครั้งใหญ่ ทำให้เกิดประเพณีที่เรียกว่า “วันขึ้นเขากุฎิ” ในวันนี้มีกิจกรรมที่สำคัญคือ การแห่ผ้าเพื่อห่มเจดีย์พ่อท่านสมเด็จพระเจ้า ในวันนี้แต่ละคนต่างเตรียมอาหารคาวหวาน ดอกไม้ รูปเทียน ทองคำเปลว และเตรียมน้ำเพื่อทำนํ้ามนต์ วันนี้มีการทำบุญตักบาตร ขอศีล รับศีล ฟังพระธรรมเทศนา บางปี จะจัดให้มีการทอดผ้าป่า เพื่อสมทบในทุนบูรณะเจดีย์ หรือ กุฎิ ที่สำนักสงฆ์ แห่งนี้ ทำให้เกิดประเพณีแห่ผ้าห่มเจดีย์พ่อสมเด็จพระเจ้า (ทำด้วยผ้าทอเกาะยอสีเหลือง) มีการแห่รอบเกาะ แล้วนำมาห่มเจดีย์ และองค์พ่อสมเด็จพระเจ้าถือเป็นการบูชาอย่างสูง เป็นการห่มเพื่อการเคารพ สวยงาม และเพื่อป้องกันความร้อนหนาว ให้ท่าน แม้จะไม่มีจิตวิญญาณก็ตาม

นอกจากกิจกรรมต่างๆ แล้ว ชาวบ้านและบุคคลทั่วไปยังให้ความสำคัญทางด้าน ปาฏิหาริย์-พระเครื่องวัตถุมงคลปาฏิหาริย์ ดังเหตุการณ์ที่ชาวเกาะยอได้เห็นดวงไฟขนาดเท่าบาตร พระ ลอยรอบเกาะ แล้วไปตกที่องค์เจดีย์พ่อสมเด็จเจ้า บางครั้งก็เห็นดวงไฟสุกสว่างที่องค์เจดีย์เป็นที่น่าอัศจรรย์ ผู้ที่ได้เห็นและบอกเล่ากันต่อมามีล้นเป็นผู้ที่เชื่อถือได้ เช่น นายธานี ไพโรจน์ภักดี อดีตกำนันตำบลเกาะยอ นายหุ้ย พงศ์พฤกษ์ นายฮวดเชียว แซ่ลิ่ม นางสมหมาย พงศ์พฤกษ์ ตลอดจนพระสงฆ์ที่พักอาศัยที่สำนักสงฆ์แห่งนี้ ซึ่งเป็นที่เชื่อกันว่าเป็นดวงไฟของพ่อสมเด็จเจ้า

การจัดทำพระเครื่อง บูชาสมเด็จเจ้า ได้มีการจัดทำมาแล้วหลายรุ่น เพื่อเป็นวัตถุมงคล เครื่องรางของขลัง ตลอดจนเพื่อระลึกถึงคุณความดีของท่านและปฏิบัติตามคุณธรรมคำสอนของท่านให้เป็นคนดีของสังคม บ้านเมือง

- ชาวตำบลหัวเขา อ.สิงหนคร นำโดยวัดสุวรรณคีรี ได้จัดทำเมื่อ พ.ศ.2500
- วัดโคกเปี้ยว ต.เกาะยอ ได้จัดทำเมื่อ พ.ศ. 2521
- วัดวัดแหลมพ้อ ต.เกาะยอ ได้จัดทำเมื่อ พ.ศ. 2537
(รุ่นหลวงพ่อกุณ ปริสุทโธ ปลุกเสก)
- สภาวัฒนธรรมตำบลเกาะยอ ได้จัดทำเมื่อ พ.ศ. 2543 แต่ละรุ่นต่างก็ได้รับความนิยมนอย่างสูง

การบนบานขอพร ให้ประสบกับสิ่งที่ปรารถนา

ได้มีการบนบานขอพร เป็นที่พึงพอใจ มีการทำบุญฉลอง เมื่อประสบผลสำเร็จตามประสงค์ มีการจุดประทัดดังสนั่นเกือบทุกวัน มีหลักฐานตามคำบอกเล่าตั้งแต่โบราณถึงปัจจุบัน ดังคำบอกเล่าของทวดบุญเชิญ

“ สมัยก่อนโน้นชาวจีน ชื่อ กังจ้วน ได้บนบานขอพรให้รอดพ้นจากโจรสลัดและภัยจากพายุ ซึ่งนำเรือสำเภาบรรทุกสินค้ามาขายที่สงขลา เมื่อสำเร็จผลแล้วก็มีจิตศรัทธานำกำลังผู้คนมาบูรณะ ซ่อมแซม องค์เจดีย์เป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. 2329 นี้และแก้สลักไว้ที่องค์เจดีย์บนเขา เพราะว่ามีความเป็นมาสมัยก่อน มีเรื่องเล่าเยอะแยะคนแก่ๆเล่าให้ฟังเดี๋ยวก็จำไม่ค่อยได้แล้ว.....”

(นางบุญเชิญ ทรัพย์พันธ์ มกราคม 2542 : สัมภาษณ์)

“ขุนแก้วสิงขรภาร กำนันตำบลหัวเขา และจีน
เหยียงฮ่วย ถังซุ่น ได้บบานขอพร เมื่อสำเร็จผลก็มีจิตศรัทธา
ร่วมกันบูรณะองค์เจดีย์ เป็นครั้งที่สอง เมื่อ พ.ศ. 2422”

(เกาะขอ : ภูมิณีเวศวัฒนธรรมเกาะขอ จังหวัดสงขลา ,84)

“ ส่วนนายแพทย์มงคล ณ สงขลา อดีตปลัดกระทรวง
สาธารณสุข นายวัฒนา พัทธนัม ขนส่งจังหวัดอุดรธานี เป็นชาว
เกาะขอโดยกำเนิดได้ให้ความเคารพบูชาพ่อสมเด็จพระเจ้าเป็นอย่างสูง
ยิ่งเมื่อท่านมาเยี่ยมบ้านที่เกาะขอจะไปนมัสการพ่อสมเด็จพระเจ้าทุกครั้ง
ได้เล่าให้คนใกล้ชิดฟังว่าเมื่อครั้งท่านเดินทางออกจากเกาะขอไป
ศึกษาต่อในระดับมหาวิทยาลัยที่กรุงเทพฯ ก็ได้นำพาเครื่องพ่อ
สมเด็จพระเจ้าไปเป็นที่พึ่งทางใจบนบานขอพร ให้การศึกษาประสบความสำเร็จ
เมื่อรับราชการก็ได้พึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของพ่อสมเด็จพระเจ้า
เป็นขวัญและกำลังใจให้ตั้งมั่นอยู่ในความดีจนก้าวหน้าในอาชีพ
ราชการเป็นอย่างสูง ที่บ้านก็เหมือนไปไหนมาไหนก็นึกถึงพ่อท่าน
สมเด็จพระเจ้านิแหละให้คุ้มครองลูกหลาน ”

(นางเลียน จิระโชโต . มกราคม 2552 : สัมภาษณ์)

นายเต็ม กาลานุสนธิ์ อยู่หมู่ที่ 5 ต.เกาะขอ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าครั้งหนึ่งตนเองได้
พายเรือหาปลาออกไปในทะเล ได้ถูกพวงโจรสลัดปล้น จับมัดมือแล้วโยนทะเลหวังฆ่าให้ตาย แต่
ตนเองได้นำพาพระเครื่องพ่อสมเด็จพระเจ้า และขอพรพ่อสมเด็จเจ้าให้ปลอดภัย เป็นที่น่าอัศจรรย์เชือกมัด
ข้อมือ ได้หลุดออกตนเองก็ดำน้ำและว่ายน้ำกลับบ้านมาได้อย่างปลอดภัยในที่สุด

“ นอกจากเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของพ่อท่านสมเด็จเจ้าใน
เกาะขอยังมี บ่ออ ตั้งอยู่หมู่ 9 เป็นบ่อที่อยู่สูงกว่าระดับพื้น
ราบประมาณ 10 เมตร แต่กลับมีน้ำไม่เคยแห้ง ชาวบ้านเล่า
เป็นตำนานสืบกันมาว่า สมัยพ่อท่านสมเด็จเจ้ายังมีชีวิตอยู่
เมื่อน้ำบนเขาภูเขาดแคลน ท่านก็จะลงจากภูเขามาอาบน้ำ
และนำน้ำจากแห่งนี้ไปใช้บนเขา ภูเข จึงเป็นที่มาของชื่อ บ่อ
สมเด็จเจ้าและที่เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า บ่ออ เพราะมีพีชล้มลุก

ชนิดหนึ่งอาศัยอยู่ริมบ่อ คือ ต้นงอ จึงได้ชื่อว่า บ่องอ ที่ชาวบ้านนับถือกันว่าเป็นบ่อศักดิ์สิทธิ์ นิยมไปทำนํ้ามนต์พ่อสมเด็จพระเจ้าในวันขึ้นเขากฎี (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6) และนิยมใช้ผสมยาสมุนไพรหรือใช้คั้นแก้ไข้ ...”

(ทวดแนม วรรณโร . กุมภาพันธ์ 2552 : สัมภาษณ์)

ทวดแหมะเล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าครั้งหนึ่ง แม่ของท่านป่วยเป็นไข้ นอนชมอยู่กับที่นับสัปดาหฺ์ ลูกไม่ไหวและมีความอยากนํ้าบ่อพ่อสมเด็จพระเจ้า ท่านจึงไปนํ้ามาให้คั้น เมื่อคั้นแล้วคุณแม่ของท่านกลับมีกำลัง ลูกนั่งได้และหายวันหายคืนในที่สุด นี่ก็เพราะจิตใจที่มีความเชื่อ ศรัทธาในองค์พ่อสมเด็จพระเจ้าใจเกิดกำลังใจทำให้หายไข้ในที่สุด

กล่าวโดยสรุป ความเชื่อ เป็น ความมั่นใจ ไว้วางใจ ต่อการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอธิบายเสมอไป ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะศรัทธาหรือความกลัวที่แอบแฝงอยู่จนนำมาซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนที่เรียกกันว่า พิธีกรรม และไม่มีระเบียบแบบแผนซึ่งเป็นพฤติกรรมทั่วไปของคนที่มีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อของคนกลุ่มนั้นๆ ดังคำกล่าวที่ว่า

“ ความเชื่อเกิดจากความกลัวและอิทธิพลทางศาสนา ความเชื่อของคนไทยส่วนใหญ่ เกิดจากความช่างคิดของคนสมัยก่อนแล้วหาเหตุผลเมื่อเห็นอย่างไรก็เกิดความเชื่ออย่างนั้นขึ้นความเชื่อที่เกิดจากความกลัวนั้น เกิดจากความไม่รู้โดยยึดมั่นในอำนาจของบางสิ่งบางอย่างที่ไม่มีตัวตนได้แก่ เทวดา เจ้าป่า ผีสาว ความกลัวผีทำให้เกิดประเพณีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นประเพณีการเกิด ประเพณีการตาย ต้องทำพิธีกรรมบางอย่างขึ้น เช่น การเช่นสร้างผีบ้าน ผีเรือน ผีเจ้าที่ ผีเจ้าแปลง เป็นต้น” (บุญเลิศ จันทระ 2544 , 42)

ดังนั้นสาเหตุของความเชื่อ ดังที่กล่าวมาต่างเป็นเหตุเป็นผลของกันและกันตามยุคตามสมัย ทำให้พื้นฐานความเชื่อแต่ละอย่างมีพลวัตต่อยอดกันมา จนปรากฏเป็นจิตลักษณะของคนในปัจจุบัน ซึ่งพอจะสรุปได้ว่าความเชื่อเกิดจากความกลัวในปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่มนุษย์หาสมุติฐานปรากฏการณ์นั้นไม่ได้ และเชื่อว่าเบื้องหลังปรากฏการณ์นั้นมีอำนาจลึกลับคอยควบคุมให้เป็นไป จึงนำมาซึ่งพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ อย่างไรก็ตามความเชื่อที่เกิดจากความกลัวมักจะเชื่อมโยงกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ที่มีความเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติเข้าไปเป็นตัวเสริมหลักและสร้างความงงวายให้กับมนุษย์

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีความเชื่ออันเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างลัทธิความเชื่อพื้นบ้านของแต่ละถิ่นเข้ากับความเชื่อตามหลักศาสนา จนนำมาซึ่งลักษณะเฉพาะของความเชื่อของคนในแต่ละถิ่น ความเชื่อเกี่ยวกับทวดข้าง ความเชื่อเกี่ยวกับทวดงูบนเขาแดง ความเชื่อเกี่ยวกับทวดจันทร์ ทวดแย้ม ความเชื่อว่าทวดมีของดี ก็เช่นกัน เป็นความเชื่อพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่มีการผสมผสานหรือปรับตัวเข้ากับพระพุทธศาสนา ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้จะได้นำมาวิเคราะห์ให้เห็นในลำดับต่อไป

“ทวดข้าง”ทวดข้างเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ที่คนในเกาะขอให้การเคารพบูชา มาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตาทวด คนในเกาะขอเวลาจะออกทะเลหาปลาก็ต้องขอทวดข้างว่าให้ลูกข้างปลอดภัยอย่างได้มีพาหุหรือเหตุใดๆ หรือเวลาลูกหลานเดินทางไปในไหนไกลๆ ก็จะไปขอพรทวดทางให้ลูกปลอดภัย ให้รักษาคู่ครองลูกหลานบางคนก็บนบานเมื่อไปสอบทำงานหรือเสี่ยงโชคต่างๆ ...”

(ทวดช่วง เรื่องสุข . มกราคม 2552 สัมภาษณ์)

“ทวดมีของดี คนแก่ๆสมัยก่อนเค้ามีของดี เช่น มีคาถากันกระสุน (ซึ่งสมัยก่อนมีโจร มีนักเลงเยอะ มีการปล้นจี้บ่อยๆ ถ้าใครมีคาถากันกระสุนก็จะยิงไม่เข้า) คาถาพาขึ้น (ใช้ในกรณีมีการแต่งงานจะเสกให้เจ้าสาวดูดีสวยที่สุดในสายตาของทุกคน) คาถาผูกขี้ผูกเยี่ยว (เป็นคาถาที่ป้องกันไม่ให้มีการอุจจาระหรือปัสสาวะเวลาเป็นเจ้าสาว หรือเข้าร่วมการประกวดต่างๆ รวมถึงการเดินทางไกล) และคาถารักษาการเจ็บป่วยโดยวิธีทางไสยศาสตร์ เช่น รักษาคนเป็นเริม (คือ อาการของคนที่ยื่นตุ่มน้ำใสบริเวณตัวเช่น ปาก คอ หลัง ข้อมือ ฯลฯ) จะใช้มากในการรักษาโดยการเคี้ยวหมากและกัฟัน บริเวณที่เป็นเริม หลังจากนั้นคนป่วยก็จะหายเป็นปกติภายในหนึ่งอาทิตย์ เมื่อหายคนป่วยหรือญาติคนป่วยก็จะนำกล้วยน้ำว้าหนึ่งหวีไปให้คนที่เป็นหมอรักษา เพื่อที่จะนำไปถวายพระเป็นอันสิ้นสุดการรักษา อีกอย่างหนึ่งเวลาเด็กเล็กๆ ร้องไห้กลางคืนก็

จะมีคาถาสกข์ข่าวสารแล้วก็ซัดที่ตัวเด็กซึ่งเรียกตามชาวบ้านว่า

คาถาซัดสาร ทำให้เด็กหยุดร้องให้ทันที.....”

(ทวดแนม วรรณโร . เมษายน 2552: สัมภาษณ์)

ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ เป็นความเชื่อที่มีอิทธิพลเหนือสภาพจิตใจของมนุษย์ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์ดำรงอยู่ได้ด้วยความสุขและถ่ายทอดสืบๆ กันมา เป็นบ่อเกิดของขนบธรรมเนียมประเพณีและกำหนดเป็นจารีตในที่สุด เช่น ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์สามารถคลั่งบันดาลให้ได้ดังที่ขอ ความเชื่อนี้มีเพื่อบำรุงจิตใจในเวลาได้รับความเดือดร้อน มีความสะเทือนใจอย่างแรงหรือหวั่นวิตกต่ออันตรายต่างๆ โดยเฉพาะสิ่งมีอำนาจเหนือตน ซึ่งกล่าวได้ว่ามนุษย์มี 2 ส่วนคือส่วนของร่างกายและจิตใจ ร่างกายต้องการอาหารเพื่อหล่อเลี้ยงให้ดำรงชีวิตอยู่ได้ และในการดำเนินชีวิตหากขาดการบำรุงทางด้านจิตใจการดำเนินชีวิตก็มีความไม่ปกติสุข นั่นคือส่วนใดมีความไม่ปกติ ความทุกข์ก็จะเกิดขึ้น ในขณะที่เดียวกันมนุษย์ก็เป็นผู้ที่ฉลาด ต้องการหาเหตุผลเพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่ตนประสบพบเจอเมื่อได้เหตุผลตามที่ตนมีความเชื่อถือแล้ว นำมาซึ่งที่พึ่งทางใจให้แก่มนุษย์ การอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นการอธิบายภายใต้ภูมิปัญญาที่สังคมนั้นๆ สังสมมา หรืออาจจะรับจากภายนอกเข้ามาก็ตาม

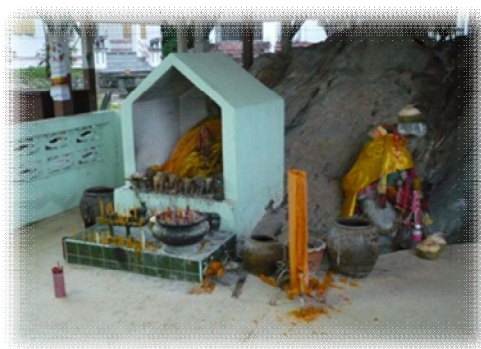
มนุษย์สมัยก่อนมีวิถีชีวิตเกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติอย่างสมบูรณ์ แต่การเข้าใจรู้จักธรรมชาติมีน้อย ในขณะที่ตัวธรรมชาติเองมีความเป็นไปที่ไม่คงที่ หรืออาจจะมีความรุนแรงสร้างผลเสียหายแก่มนุษย์ ซึ่งผลเสียหายดังกล่าวก็เกิดไม่สม่ำเสมอกับมนุษย์ทุกคนหรือทุกสังคม สิ่งเหล่านี้ล้วนสร้างความฉงนงงงวยให้กับมนุษย์อย่างยิ่ง จนเป็นที่มาของความเชื่อว่าเป็นเบื้องหลังปรากฏการณ์นั้นยังมีอำนาจลึกลับคอยบงการให้เป็นไป หากทำให้เจ้าของอำนาจนั้นพึงพอใจก็จะส่งผลดีให้กับตน แต่หากทำตรงกันข้ามก็จะเกิดผลร้าย การยอมรับในอำนาจสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติเหล่านั้น และการที่ธรรมชาติเป็นสิ่งที่เข้าใจยาก บางครั้งทำตามพิธีที่เคยทำแต่กลับไม่ได้เหมือนครั้งก่อน จึงเกิดความกลัวขึ้น ความกลัวนี้เองนำมาซึ่งอิทธิพลครอบงำมนุษย์ในที่สุด

ดังนั้นอำนาจในสิ่งศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อเป็นสิ่งที่กำหนดโลกทัศน์ของคนและส่งผลสู่พฤติกรรม การที่คนจะมีพฤติกรรมเช่นใดนั้นหาใช่แสดงออกมาโดยปราศจากกรอบความคิดที่มีความเชื่ออยู่เบื้องหลัง แต่แสดงออกมาจากอิทธิพลของความเชื่อ ซึ่งจะเห็นได้จากพฤติกรรมที่แตกต่างกันของคนที่มีพื้นฐานความเชื่อต่างกันของคนแต่ละสังคม เช่น

ชาวตะวันตกกับคนไทยเมื่อประสบเข้ากับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ย่อมคิดไม่เหมือนกัน หรือมองปรากฏการณ์นั้น แตกต่างกัน โดยเฉพาะสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ นี่ก็เป็นตัวที่แสดงให้เห็น ได้ว่าภายใต้วิถีคิดและพฤติกรรมนั้นยังมีพลังความเชื่อที่แตกต่างกันหรือเหมือนกัน ซึ่งฝังอยู่ภายใน จิตใจของแต่ละคนที่จะเป็นตัวควบคุมให้แสดงพฤติกรรมที่เหมือนหรือแตกต่างกันออกมา

การแก้บน

พิธีกรรมการแก้บน เป็นกิจกรรมที่สืบผลมาจากความเชื่อในพลังเหนือธรรมชาติ ของสิ่งที่ตนบนบานศาลกล่าวให้ช่วยเหลือ เนื่องจากเกิดความทุกข์ขึ้นแก่ตนหรือแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง กับตน ความไม่แน่นอนในการประกอบอาชีพ ความเสี่ยงในกิจกรรมต่างๆ ที่ตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง จนต้องหาสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในเรื่งนั้นๆ อันจะแก้ปัญหามาทางด้านจิตใจของตน ว่าสิ่งที่ตนเองกำลังดำเนินการอยู่นั้นจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลว การแก้บนเป็นพันธะ สัญญาระหว่างผู้ไปบนบานศาลกล่าวกับสิ่งที่ตนมีความเชื่อถือศรัทธา ซึ่งเชื่อว่าสิ่งดังกล่าวนี้มี อำนาจเหนือธรรมชาติจะช่วยเหลือตนได้ ซึ่งเป็นพันธะสัญญาที่ไม่มีหลักฐาน แต่มีข้อผูกพันทางใจ ที่ต้องกระทำหากสิ่งที่บนบานไว้สำเร็จ

ภาพประกอบที่ 56 – 58 ผ้าสี, พวงมาลัย, และป้ายหน้าทวดช้าง

พิธีกรรมการแก้บนสามารถทำได้ตลอดทั้งปี หากผ่านวัดเขาบ่อบริเวณหน้าทวดซ้างก็จะเห็นการตั้งของเซ่น เช่น ผลไม้ อาหารคาวหวาน หัวหมู ไก่ ที่นิยมมากคือ หัวหมู หรือไก่ ทั้งตัว ผ่าหลาเกี๋ย หรืออื่นๆ แล้วแต่คำบนบานสานกล่าวของชาวบ้านต่อทวดซ้าง เป็นการกระทำระหว่างคนกับสิ่งที่ชาวบ้านเชื่อว่ามีอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ

ภาพประกอบที่ 58 - 60 ศาลาทวดจันทร์ทวดแยมและที่ปักธูปเทียนหน้าทวด

ที่บริเวณหน้าศาลาทวดจันทร์ ทวดแย้มก็เช่นเดียวกันก็จะมีเชิงเทียนและกระถางรูปไว้เวลามีใครมากราบไหว้บูชาบางครั้งก็จะเห็นมีดอกไม้สดมาวางอยู่หน้าทวดทั้งสองหรือคสองคอดแล้วแต่ความสะดวกและความนิยมของลูกหลานทวดหรือคนที่มีใจศรัทธาเข้ามากราบไหว้

การบนบานศาลกล่าวเกิดขึ้นทั้งแก่กลุ่มคนที่เป็นลูกหลาน และกลุ่มคนที่ขาดที่พึ่งทั้งหลายเมื่อยามประสบเข้ากับปัญหาในชีวิต การบนบานว่าจะถวายอะไรหากตนสมประสงค์นั้นขึ้นอยู่กับผู้บนบานเป็นสำคัญ ดังเช่น ลูกหลานของทวดจันทร์ ทวดแย้ม สงพะโยม ท่านหนึ่งได้ประสบปัญหามีคดีต้องฟ้องต่อศาล ได้บนว่าหากตนชนะคดีความตามที่ประสงค์ก็จะรับมโนราห์โรงครูให้ทวดจันทร์ ทวดแย้ม มาลงเพื่อแก้บน เมื่อบนได้ตั้งใจที่ต้องการผลคือออกมาตนเป็นฝ่ายชนะก็ต้องรับมโนราห์โรงครูมาเล่นที่บ้านเป็นการแก้บน หรือมีคนอื่นที่ไม่ใช่ลูกหลานของทวดและไม่ใช่คนในเกาะยกก็มาบนบานเมื่อได้ตามที่ประสงค์ก็จะมาติดทองคำเปลวที่รูปปั้นของทวดเป็นการแก้บน หรือบางคนก็มีดอกไม้รูปเทียนมากราบไหว้และพูดด้วยวาจาเพื่อเป็นการแก้บนก็มี

การแก้บนตามที่ตนเองได้บนบานไว้นั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสำคัญคือ คำขอที่คุณได้ขอกับทวด สมประสงค์ของตนหรือไม่ หากสมประสงค์ก็จะเกิดการแก้บนขึ้นถือว่าเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องทำให้ได้ หากไม่ทำตามทีกล่าวไว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนได้ไปบนบานไว้อาจจะให้โทษในภายหลัง แต่ถ้าไม่สมประสงค์ก็ถือว่าเป็นเรื่องความผิดของตนหรือเงื่อนไขสิ่งอื่นๆ ไป

วิธีการแก้บนมีสองลักษณะคือ กรณีที่ผู้แก้บนนำเครื่องเช่นมาแก้บนด้วยตัวเอง ไม่มีหม้อทำพิธี การแก้บนจะไม่สลับซับซ้อนมากนักในส่วนของพิธีกรรม เมื่อผู้จะแก้บนมาถึงก็จะนำเครื่องเช่นวางไว้ต่อหน้ารูปเหมือนของทวดจันทร์ ทวดแย้ม หรือหน้าทวดข้าง หรือทวดงูบนเขาหัวแดง จุดรูปเทียนซึ่งส่วนใหญ่จะใช้เทียนสองเล่มและรูปสามก้านเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการติดต่อกับทวดไม่ว่าจะเป็นทวดจันทร์ ทวดแย้ม ทวดข้าง หรือแม้แต่ทวดงูจงจาง เมื่อจุดรูปเทียนเสร็จผู้มาแก้บนก็จะพูดขึ้นในทำนองที่ว่า “เนื่องจากสิ่งที่ตนได้บนบานไว้กับทวดได้ประสบความสำเร็จแล้ว บัดนี้ลูก(ตน) ได้นำเครื่องเช่นมาตามที่ได้บนบานไว้มาแก้บนแล้ว ขอให้ทวดรับทราบและคำบนบานดังกล่าวขอให้เป็นอันตกไปหรือที่ชาวบ้านเรียกว่า หลุดเหมมรย” ก็เป็นอันเสร็จพิธีแก้บนในลักษณะนี้

ภาพประกอบที่ 61 ทวดช้าง ณ วัดเขาบ่อ หมู่ 1 บ้านอ่าวทราย)

ภาพประกอบที่ 62 - 63 ทวดจันทร์- ทวดแย้ม โสภพะโยม

ภาพประกอบที่ 64 - 67 บริเวณหลาทวดงบนหัวเขาแดง

กล่าวโดยสรุป ทวดที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในเกาะยอมีทั้งทวดข้างที่สถิตอยู่ในวัดเขาป้อ และทวดงจงอางที่สถิตอยู่บนยอดเขาแดงในหมู่บ้านอ่าวทรายและทวด จันท์ ทวดแย้ม ซึ่งเป็นรูปปั้นของทวดจันท์ทวดแย้ม ทั้งสามสิ่งนี้ล้วนแล้วแต่เป็นตัวแทนของความเชื่อ ความมั่นใจ ไว้วางใจ ต่อการมีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอธิบายเสมอไป ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะศรัทธาหรือความกลัวที่แอบแฝงอยู่จนนำมาซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนที่เรียกกันว่า พิธีกรรม และไม่มีระเบียบแบบแผนซึ่งเป็นพฤติกรรมทั่วไปของคนที่มีความเชื่อในสิ่งลึกลับต่างๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นวัฒนธรรมด้านความเชื่อของคนกลุ่มนั้นๆ ดังคำพูดที่ว่า

“ ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่าง
โดยหนึ่งว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิด
จากสติปัญญา เหตุผลหรือศรัทธา โดยไม่ต้องมี
เหตุผลใดๆ รองรับก็ได้ ”

(สถาพร ศรีสังข์.2549 เกาะยอ : ภูมินิเวศวัฒนธรรม และพัฒนาการชุมชนเกาะยอ.
สงขลา :สถาบันทักษิณคดีศึกษา)

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีความเชื่ออันเกิดจากการผสมผสานกันระหว่างลัทธิ
ความเชื่อพื้นบ้านของแต่ละถิ่นเข้ากับความเชื่อตามหลักศาสนา จนนำมาซึ่งลักษณะเฉพาะของ
ความเชื่อของคนในแต่ละถิ่น ความเชื่อเกี่ยวกับทวดช้าง ความเชื่อเกี่ยวกับทวดงูบนเขาแดง
ความเชื่อเกี่ยวกับทวดจันทร์ ทวดแย้ม ความเชื่อว่าทวดมีของดี ก็เช่นกัน เป็นความเชื่อ
พื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่มีการผสมผสานหรือปรับตัวเข้ากับพระพุทธศาสนา

3. อัตลักษณ์ของทวดในกระแสความทันสมัยของเกาะยอ

อัตลักษณ์ของทวดในกระแสความทันสมัยของเกาะยอเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับ
การมีตัวตนของทวด นั่นคือ เป็นการกำหนดตำแหน่งของการมีอยู่ของทวดในเกาะยอ สิ่งหนึ่งที่ทำให้
ให้ทวดรับรู้ว่าเป็นใคร อยู่ ณ ตำแหน่งใดในสังคมนั่นคือ การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลต่างๆ ที่
ทวดได้เผชิญต่อเหตุการณ์หนึ่ง ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง โดยผ่านการมองตัวเองและคนอื่นมองเรา
ในขณะนั้น อัตลักษณ์ของทวดจึงเป็นผลมาจากที่ทวด(ทวดโดยสายเลือดและทวดปราชญ์) นิยาม
ตัวเองในขณะนั้น

ขณะเดียวกันก็เป็นผลมาจากบุคคลที่ทวดกำลังปฏิสัมพันธ์ด้วยเขาได้นิยามหรือ
คาดหวังเช่นไรกับทวด ดังที่ประสิทธิ์ ลิปรีชา (2547, 33 - 34) ได้กล่าวถึง อัตลักษณ์ภายใต้
ความสัมพันธ์นั้นมีทั้งอัตลักษณ์ที่เป็นระดับปัจเจก (individual) และอัตลักษณ์ร่วมของกลุ่ม
(collective) ในระดับปัจเจก บุคคลคนหนึ่งอาจจะมีหลายอัตลักษณ์อยู่ในตัวเอง เช่น เพศสภาพ กลุ่ม
ชาติพันธุ์ ชาติ ช่วงชั้นทางสังคม อาชีพ และศาสนา เป็นต้น ในขณะที่อัตลักษณ์ร่วมของกลุ่มนั้น
ความเป็นอัตลักษณ์ร่วมถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่ม อย่างไรก็ตาม
ตามบนพื้นฐานของความเหมือนกันของกลุ่มนั้น ย่อมมีความแตกต่างกับกลุ่มอื่นมาเป็นตัวกำหนด
ความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของกลุ่มตนด้วย ฉะนั้นเมื่อพูดถึงอัตลักษณ์ จึงเป็นลักษณะอัตลักษณ์ร่วม
ของสมาชิกของกลุ่มคนในสังคมเดียวกัน ซึ่งแตกต่างออกไปจากกลุ่มอื่นๆ

3.1 อัตลักษณ์ปัจเจกของ "ทวดในเกาะยอ"

สำหรับปรากฏการณ์ภาคสนามที่ผู้วิจัยได้พบแสดงว่าการดำเนินชีวิตของทวดในเกาะยอ นอกจากจะเป็นผู้อาวุโสและศูนย์รวมของเครือญาติและผู้นำในงานบุญหรือเป็นศูนย์รวมของความรู้ท้องถิ่นแล้ว ทวดยังมีการใช้ชีวิตภายใต้การปฏิสัมพันธ์กับบริบทของชีวิตอื่น ๆ ควบคู่กันไปด้วย เช่น บริบทชีวิตของตนเอง บริบทภายในครอบครัว และบริบทของพื้นที่เกาะ ซึ่งบริบทต่างๆ เหล่านี้มีการซ้อนทับกันอยู่ในหลายลักษณะ นอกจากนี้ภายใต้บริบทต่างๆ เหล่านี้ได้เปิดโอกาสให้ทวดได้นิยามตัวตนผ่านการบอกเล่าและการแสดงออก โดยคำนิยามต่าง ๆ นั้น มีการปรับเปลี่ยนไปตามเงื่อนไขชีวิต และสถานการณ์ของแต่ละบริบท โดยมองผ่านเรื่องเล่าและพื้นที่ดังนี้

ทวดในเกาะยอมีการนิยามความหมายของการเป็นหรือไม่เป็นในแต่ละสถานการณ์และแต่ละพื้นที่ต่างๆ กัน ทวดในระดับความเป็นปัจเจกแบ่งเป็นประเด็นสำคัญใน 2 ลักษณะสำคัญ กล่าวคือ หนึ่ง การนิยามความหมายของความเป็น "ทวด" ผ่านเรื่องเล่าซึ่งเป็นลักษณะที่เชื่อมโยงอยู่กับโครงสร้างทางสังคม และในระดับปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน สอง การนิยามความหมายของ "ทวด" ผ่านการใช้พื้นที่ ซึ่งรวมไปถึงพฤติกรรมการปฏิบัติอันแสดงถึงการมีความเป็นปัจเจกของทวดแต่ละคน

เรื่องเล่า : สะท้อนอัตลักษณ์

สำหรับการแสดงอัตลักษณ์ของทวด โดยผ่านเรื่องเล่าและการสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกในครั้งนี้ เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่าการแสดงอัตลักษณ์ของทวดเมื่อเผชิญหน้ากับคนอื่น ซึ่งคนเรามากจะเลือกเรื่องราวจากด้านใดด้านหนึ่ง หรือชีวิตจากมุมใดมุมหนึ่งเพื่อสร้างสัมพันธ์กับคนอื่น ซึ่งการเลือกนำเสนอด้านใดมุมใดนั้นก็มักเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ เวลา และสถานที่นั่นเอง ดังที่ Somers และ Gibson (1994) ได้กล่าวถึงการแสดงอัตลักษณ์จากเรื่องเล่า (narrative identity) ไว้ว่า อัตลักษณ์ที่ส่งผ่านเรื่องเล่า นั้น เป็นการเล่าเรื่องความสัมพันธ์ภายใต้เงื่อนไขของชีวิตทางสังคม การกระทำทางสังคม บริบททางสังคม ที่ตัวตนถูกสร้างขึ้นและสร้างใหม่ ในบริบทของความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกับเวลา สถานที่และอำนาจที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

สำนึกของการเป็นหมอชาวบ้านของ “ทวด”

จากปรากฏการณ์ในพื้นที่ การที่ทวดได้นิยามตนเองว่าฉันคือ “หมอชาวบ้าน” นั้น เกิดขึ้นในสองลักษณะ คือ เกิดจากการรับรู้ว่าคุณคือหมอชาวบ้าน ด้วยเหตุที่ว่า การรับรู้ดังกล่าว เกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของการเกิด เติบโต และใช้ชีวิตที่ผูกติดกับวิถีชีวิตเชื่อของการเป็นหมอชาวบ้านเป็นผู้รู้ เช่น พ่อแม่ ปู่ย่า ตายาย ในอดีตและปัจจุบันที่ใช้ชีวิตอยู่มีความผู้พันกับการเป็นหมอชาวบ้านมาตลอดจนได้รับการสืบทอดมายังตัวของทวดเอง หรือพิธีกรรมที่ต้องเกี่ยวพันอยู่บ่อยๆ ภายในครอบครัวและการปฏิบัตินั้นเป็นลักษณะของการปฏิบัติตามคนภายในครอบครัว

ส่วนลักษณะที่สอง เกิดขึ้นจากจิตสำนึกของการเป็นหมอชาวบ้าน ด้วยเหตุที่ว่า ต้องรับสืบทอดจากบรรพบุรุษ ซึ่งสิ่งเหล่านี้ก็ผูกพันมาตั้งแต่เกิด เติบโต และได้รับการปลูกฝังและสอนให้ปฏิบัติตามความเชื่อของครอบครัวอย่างเอาจริงเอาจังมาตลอด

ดังที่ ทวดปวน วรรณโร ซึ่งเท่าที่จำความได้สมัยเด็กๆ ที่บ้านก็ผูกพันกับเรื่องของการดูฤกษ์ หรือทำพิธีทางไสยศาสตร์มาตั้งแต่เด็กๆ และตัวเองก็อยู่ในพิธีกรรมตลอดจนจำได้ ถึงขั้นตอนการทำพิธีและคาถาที่ท่องในการทำพิธี

“ที่บ้านทำพิธีพวกนี้มาตั้งแต่เราไม่เกิด โน่น เท่าที่จำความ
ได้ เวลาเค้าพาไปทำพิธีขึ้นบ้านใหม่ ไปลงเสาบ้าน ไปรักษาคณผีเข้า
หรือว่าคนไม่บาย ที่บ้านไปเราก็ตามไปกัน....”

(ทวดปวน วรรณโร. เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

“ส่วนการสวดมนต์พ่อก็สวดให้ฟังตั้งแต่เด็ก แกสวดทุกวัน
เราก็อ่านทุกวัน บางทีแกก็สอนให้สวดจนสวดเป็น คาถาต่างๆ แกก็
ให้เราท่องจำ เราก็อ่านได้ ทำได้ เวลาเตรียมของไปทำพิธีเราก็อ่าน
เตรียมก็รู้หมดว่าเอาอะไร(อะไร)ก็อย่าง ใช้ในงานพิธีอะไร
(อะไร)....”

(ทวดปวน วรรณโร. เมษายน 2552 : สัมภาษณ์)

จากคำกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าการรับรู้ว่าคุณคือ หมอชาวบ้านเป็นผลมาจากประสบการณ์ในชีวิตที่ใช้ชีวิตในแต่ละวันนั้น ได้มีการคลุกคลี พบเจอและสัมผัสกับวิถีปฏิบัติของความเป็นหมอชาวบ้าน ทำให้เกิดการรับรู้ของคุณว่า “นั่นคือหมอชาวบ้าน” และเมื่อเกิดการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ ในสังคม เช่น ผู้คนในงานพิธี เมื่อทราบว่าเป็นลูกของพ่อหมอที่มาทำพิธีให้ในงาน ก็ต่างเข้าใจว่าเป็นทายาทและจะต้องเป็นหมอชาวบ้านแทนครอบครัวต่อไป ทำให้เกิดการรับรู้ถึงความแตกต่างในวิถีปฏิบัติ ซึ่งลักษณะดังกล่าวจึงเกิดการนิยามความหมายให้กับตนเองว่า “นั่นคือหมอชาวบ้าน” ซึ่งต่างกับคนอื่นๆ ที่มาในงานพิธี

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ภาคสนามยังพบว่านอกจากการรับรู้ว่าคุณคือ “หมอชาวบ้าน” แล้ว ยังพบว่าความเป็นหมอชาวบ้านของทายาทหรือของคุณเกิดขึ้นจาก “สำนึก” ของการเป็นลูกของหมอชาวบ้าน ซึ่งลักษณะดังกล่าว คนกลุ่มดังกล่าวได้เติบโตและรับการปลูกฝังและสอนให้ปฏิบัติตามความเชื่อของครอบครัวพ่อหมอที่ตนได้เติบโตมาอย่างเข้มข้นนั่นเอง ดังที่ ทวดปวน วรณโร และ ทวดแนม วรณโร ได้ผูกพันกับการเป็นทายาทของหมอชาวบ้านรวมทั้งได้รับการปลูกฝังในเรื่องการรักษาคนป่วยแบบวิถีทางไสยศาสตร์และการดูแลรักษาต่างๆ (วันที่เป็นมงคล เช่น วันขึ้นบ้านใหม่ วันแต่งงาน วันนิมนต์พระฉันภัตตาหารที่บ้าน ฯลฯ) การสวดมนต์ การท่องคาถา การทำพิธีต่างๆ มาโดยตลอด

“เรามีแต่พวกคาถารักษาคน ช่วยคน พ่อกับแม่
 แกสอนไว้ให้ก่อนแกเฒ่าตาย ไว้ให้ช่วยคน.....
 แต่น้ำหลวงเราแกมีคาถาหายตัว
 สมัยนั้น โจรปล้นบ้าน มันจะเอาของแล้วกำขำคน
 น้ำหลวงแกท่องคาถาหายตัว หม้ายใครเห็น
 แกจําหน้าโจร บอกตำรวจ ได้หมคว่าใครเป็นโจร...”

“ก่าตั้งแต่พ่อแม่เสีย คนในหมู่บ้านมาหาให้ไปช่วยทำให้
 บางทีขอช่วยให้รักษา โรคมันเราก็ทำให้
 บางทีรักษาโรคเรื้อรัง เราก่าเป่าหมากให้
 ถ้าเป็นพวกหมาขบ เราก่าเหยียบให้ลี้ก สองสามมือก่าหาย...”

(ทวดแนม วรณโร . มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

จากลักษณะดังกล่าวเห็นได้ว่า การที่ทวดนิยามว่าตนคือ “พ่อหมอ” หรือ “แม่หมอ” นั้น เกิดขึ้นจากการ “รับรู้” และ “สำนึก” ที่เกิดขึ้น ซึ่งการนิยามความหมายของตนว่าเป็น “พ่อหมอ” หรือ “แม่หมอ” นั้นก็ไม่ใช่ที่ทวดจะมีอัตลักษณ์ที่มีแก่นแกนตายตัวในฐานะ “พ่อหมอ” หรือ “แม่หมอ” เพียงอย่างเดียว เพราะในชีวิตของทวดได้ผ่านเรื่องราวต่างๆ ทั้งการใช้ชีวิตประจำวันที่เกี่ยวข้องกับการทำงานซึ่งมีผลต่ออัตลักษณ์ของทวดเช่นกัน

นักรัก นักเลง นักเล่น สะท้อนอัตลักษณ์

จากการได้สัมผัส ได้ฟังเรื่องเล่าหลายๆชีวิต จนบางครั้งผู้วิจัยรู้สึกเหมือนได้ฟังนิทานหลายๆ เรื่องดังชีวิตของทวดแดง ชัยพฤกษ์กุล ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าสมัยเด็กๆครอบครัวลำบากที่บ้านทำนาอยู่ที่เกาะขอมและรับจ้างทำกระเบื้อง ต้องออกจากบ้านไปทำกระเบื้องนอกเกาะ ตกเย็นก็ต้องกลับบ้าน สมัยนั้นยังเป็นวัยรุ่นชอบเที่ยว เล่นการพนัน มีเพื่อนเยอะ ล่ามะเลเทเมา ไม่เป็นการทำงานออกเกี่ยวกับเพื่อนเป็นนักเลง ลักขโมย ปล้น มีแฟนหลายคน พอมีครอบครัวก็คิดได้กลับตัวเป็นคนขยัน รักครอบครัวเลยสอนลูกสอนหลานว่าเป็นเด็กต้องขยัน เชื่อฟังพ่อแม่ครูอาจารย์ อย่าให้เหมือนเราที่ผิดไปแล้วไปแก้ไขอะไรไม่ได้แล้ว

“เราผ่านชีวิตไม่ดีมาเลยแล้วอย่าให้ลูกหลานเจอแบบเรา
อะไรที่เค้าทำแล้วไม่คืออย่าไปตาม สมัยก่อนเราคือกับพ่อแม่
เค้าสอนอะไร ไม่ฟัง คบเพื่อนทำตัวเป็นอันนักเลง ปล้น จี้
เหล้ากิน การพนันเล่น มีหญิงกำหลายคน
พอใหญ่มีครอบครัวกำกลับตัว ทำตัวใหม่
สอนลูกสอนหลาน ว่าอย่าไปทำสิ่งไม่ดี มันอดีตตัว
ชั่วถึงลูกถึงหลาน ถ้าผิดไปแล้วกำแก้ไขอะไรไม่ได้แล้ว...”

(ทวดแดง ชัยพฤกษ์กุล. เมษายน 2552: สัมภาษณ์)

จากคำบอกเล่าของทวดทำให้ทราบว่าทวดอยากจะสอนลูกหลานและคนสมัยนี้ว่าอย่าทำตัวเหมือนที่ตนเคยเป็นและทวดยังบอกว่าทวดโชคดีที่ครอบครัวลูกเมียเป็นคนดี มีศีลธรรมไม่ล่ามะเลเทเมา จี๊ยา ทุกคนขยันทำมาหากิน ทำให้มองเห็นได้ว่าทวดเป็นคนที่เอาความผิดพลาดของตัวเองมาปรับใช้กับครอบครัวไม่ให้ดำเนินรอยตามในสิ่งที่ตนผ่านชีวิตมา

อาชีพ, การใช้เวลาว่าง : การให้ความหมายเพื่อการยอมรับ

จากการเล่าเรื่องและการแสดงพฤติกรรมของกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ทำให้ผู้วิจัยเห็นถึง ทัศนคติของทวดที่ในบางครั้งเป็นการแสดงออกเพื่อให้รับรู้ว่าเป็นใคร และการแสดงออก ในบริบทความสัมพันธ์ทางสังคมกับบุคคลนั้น ไม่ได้หมายความว่าส่วนใดจะเป็นของปลอมหรือ ของจริงเพราะต่างก็ถูกประกอบขึ้นและถูกสร้างขึ้นจากปัจเจกและกลุ่มนั่นเอง ซึ่งในกรณีของทวด สมควร แสงสวัสดิ์ ได้เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่าแต่เดิมประกอบอาชีพประมงมาตั้งแต่หนุ่มๆ เลี้ยงลูกจนโต มีลูกมีหลานกันหมดแล้ว ตอนนี้อยู่ไม่ได้ทำประมงหาปลาแล้วแต่ก็ไม่ได้อยุ่ว่างๆ ขายหอยได้คืนที่ ตลาดเกาะยอ และแถวบ้าน ว่างๆก็มานั่งแถวหลาพ้อท่านหน้าโรงเรียนวัดแหลมพ้อ คนเยอะดี ดีกว่า อยู่บ้านเฉยๆบางครั้งเวลาผู้วิจัยเข้าไปที่ตลาดเกาะยอหรือแวะไปที่หลาพ้อท่านตรงหน้าโรงเรียนวัด แหลมพ้อ ตรงนี้จะเป็นแหล่งชุมชนของเกาะยอจะมีกลุ่มทอผ้าของชาวเกาะยอชื่อกลุ่มราชวดี ซึ่ง บางครั้งก็มีนักท่องเที่ยวเข้ามาก็จะเข้ามาคุยกับ ทวดสมควร ทวดก็จะเป็นผู้ให้ข้อมูลเป็นคนแนะนำ นักท่องเที่ยวไปในตัว และทวดก็เป็นคนพูดเก่ง มักมีคนเข้ามาคุยกับทวดบ่อยๆ บางครั้งก็แนะนำ สถานที่เที่ยวในเกาะยอ ร้านอาหาร ที่พัก ให้กับนักท่องเที่ยวไปด้วยเลยดังคำพูดของทวดสมควรที่ เล่าให้ผู้วิจัยฟังว่า

“บางทีนั่งๆ คนมาเที่ยวก็เข้ามาคุย มาถาม โน้น ถามนี้
เราก็บอกให้เล่าให้ฟัง ดีหวานั่งเฉยๆ หนูก็คิดกันอะฮือสาวเหอ...
ถามว่าเกาะยอมีที่เที่ยวตรงไหนมั่ง ถามร้านอาหารมั่ง
ถามที่พักมั่ง เราก็บอกเป็นคนเฒ่าคนแก่เด็กๆเห็นมันก่าเลยหาญเข้ามาคุย
ถ้าเป็นเด็กๆ วัยรุ่นมันก่าไม่หาญเข้ามานั่งคุยเหล่าแหละ...”

(สมควร แสงสวัสดิ์ กรกฎาคม 2552 : สัมภาษณ์)

ปรากฏการณ์ในพื้นที่แสดงให้เห็นว่า “ทวด” ในเกาะยอมีการนิยามความหมายของ การเป็นทวดแบ่งเป็นประเด็นสำคัญ 2 ลักษณะคือ การนิยามความหมายของการเป็น “ทวด” ผ่าน ประเพณี พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม การปฏิสัมพันธ์กับคนต่างกลุ่ม หรืออื่นๆ ซึ่งเป็น ลักษณะที่เชื่อมโยงกับโครงสร้างทางสังคมหรือบริบทแวดล้อมที่กำกับวิถีการดำเนินชีวิต ส่วนอีก ลักษณะ เป็นการนิยามความหมายของ “ทวด” ผ่านการให้ความหมายผ่านสัญลักษณ์ หรือคำเรียก พฤติกรรมการปฏิบัติ ความนึก ความคิด ที่อยู่ในระดับปฏิบัติการในชีวิตประจำวันอันแสดงให้เห็นถึงการมีจิตสำนึกร่วมของการเป็น “ทวด” หลายกรณีที่วิถีปฏิบัติแห่งการมีจิตสำนึกร่วมถูก ผสานให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ และจากแง่มุมดังกล่าวเราสัมผัสได้จากเรื่องราวของทวดที่ปรากฏ ในพื้นที่เกาะยอ

จากเรื่องเล่าของทวดที่ได้เล่าออกมานั้น เป็นเรื่องราวที่ทวดได้บอกเล่าทั้งในเรื่องของครอบครัว ประสบการณ์ชีวิตต่างๆ ซึ่งภายใต้การเล่าเรื่อง ทวด ได้เลือกแสดงตนออกมาว่าคนคือ ใคร ภายใต้บริบทของครอบครัวที่เป็นหมอชาวบ้าน ความผูกพันกับพิธีกรรม ความผูกพันกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ ความเป็นผู้รู้ ความเป็นผู้อาวุโส (เป็นคนเฒ่า คนแก่) สิ่งเหล่านี้ได้นำพาซึ่งอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจกของแต่ละคนที่หลากหลายออกไป แต่ภายใต้ความต่างทุกคนก็มีความรู้สึกร่วมกันว่าตนคือผู้มีประสบการณ์ ผู้ผ่านชีวิตมาก่อน เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ เป็นคนเฒ่าคนแก่ ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ทวดเอง มีทั้งเลือกที่จะบอกว่าเป็นใคร ที่ผันแปรไปตามบริบท ดังที่ กาญจนนา แก้วเทพ (2549: 133) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์นั้น มีหลายมิติ (dimensions) และมีพลวัต (dynamic) โดยมีการเคลื่อนไหวและผันแปรไปตามสถานการณ์

พื้นที่: เวทีแห่งการแสดงอัตลักษณ์ของ “ทวดในเกาะยอ”

การยกพื้นที่ขึ้นมาเพื่ออธิบายถึงการนิยามความหมายของ “ทวดในพื้นที่เกาะยอ” ในครั้งนี้ด้วยเหตุที่ว่า “พื้นที่” ไม่ใช่กล่องที่บรรจุผู้คน บริบทและปรากฏการณ์ต่างๆ ไว้ โดยไม่สามารถไหวติง หรือหลุดพ้นออกจากขอบเขตนั้น ได้ ดังที่ อานันท์ กาญจนพันธ์ (2548: 200) ได้กล่าวถึงความซ้อนทับของคนกับพื้นที่ โดยมองว่าพื้นที่กับคนเป็นสิ่งที่ผูกโยงต่อกัน เพราะคนจะอยู่ได้ต้องมีพื้นที่ การที่คนจะแสดงตัวตนออกมานั้นต้องมีพื้นที่ของการแสดงตัวตน และการที่คนจะแสดงตัวตนในลักษณะใดนั้น ขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของพื้นที่ เพราะฉะนั้นหากมีการให้ความหมายกับพื้นที่ในลักษณะที่ตายตัว หยุตน์ การนิยามความหมายและการมองความสัมพันธ์จะกลายเป็นการมองที่หยุตน์ตายตัวไปตามการนิยามของพื้นที่ จากปรากฏการณ์มีพื้นที่ 2 ลักษณะที่ชี้ถึงอัตลักษณ์ของ “ทวดในพื้นที่เกาะยอ” ในลักษณะเด่น ดังนี้

พื้นที่บ้าน: อัตลักษณ์ในชีวิตประจำวัน ของทวดในเกาะยอ

บ้าน คือ พื้นที่หนึ่งที่เป็นเวทีสำหรับการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ของคนภายในบ้าน ซึ่งการแสดงดังกล่าวเป็นการตระหนักและรับรู้ถึงความเป็นอยู่ของเรา คนในครอบครัว และกลุ่มคนต่างๆ หากมองในมุมมองของการเป็นครอบครัวเดียวกันแล้ว บ้านคือ พื้นที่ส่วนตัว ที่คนในบ้านใช้เป็นพื้นที่ของการแสดงอัตลักษณ์ของตน เป็นพื้นที่พิเศษที่แยกโลกส่วนตัวออกจากโลกภายนอก แต่ถึงกระนั้น ภายใต้การแยกโลกส่วนตัวออกจากโลกภายนอกนั้นลักษณะดังกล่าวไม่ได้แยกออกจากกัน โดยสิ้นเชิง ในทางปฏิบัติแล้ว พื้นที่บ้านยังเป็นพื้นที่ของการปะทะประสานกันด้วยกระแสจากโลกภายนอก ผ่านประสบการณ์ของคนในบ้านทั้งในลักษณะการทำงาน การปฏิสัมพันธ์กับ

กลุ่มคนต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมภายนอก เมื่อคนเหล่านี้กลับมาสู่พื้นที่บ้านก็ได้นำเอากระแสของ โลกภายนอกเข้ามาสู่พื้นที่บ้านเช่นกัน

ขณะเดียวกันจากปรากฏการณ์พบว่าภายใต้การใช้ชีวิตของทวดในพื้นที่บ้านนั้น ผสมปนเปไปความหลากหลายของการปรับสร้างตัวตนของตนเอง ดังเช่น กรณีของทวดช่วง เรื่องสุข เป็นคนที่อยู่ดูแลวัดเขาบ่อมาตั้งแต่วัยรุ่นจนเป็นคนเฒ่าคนแก่ของวัดเขาบ่อสามารถจัดการงานต่างๆ ของวัดเขาบ่อและดูแลพระในวัดมาหลายสมัยของการเปลี่ยนเจ้าอาวาส บ้านของทวดช่วงกำแพงอยู่ติดกับวัดญาติๆก็อยู่ใกล้กำแพงวัดชีวิตจึงผูกพันกับวัดและพระของวัดเขาบ่อมาตลอด ที่ผ่านมาผู้วิจัยได้แวะเข้าไปคุยกับทวดหลายครั้งแต่มักจะไปเจอที่วัดและครั้งนี้ได้มีโอกาสเดินตามทวดช่วงไปที่บ้านเมื่อเข้าไปที่บ้านของทวดมุมหนึ่งของบ้านที่ทำให้เห็นถึงชีวิตของทวดช่วงในอีกด้านที่มีการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษคือในบ้านมีเจ้าที่ของคนจีนอยู่ตรงพื้นที่มุมหนึ่งของบ้านมีผลไม้ที่ไหว้เจ้าวางอยู่ ทวดช่วงบอกว่าจะไหว้เจ้าที่ทุกเช้าก่อนไปวัด ทวดบอกว่าตัวเองมีเชื้อสายจีนแต่พูดภาษาจีนไม่ได้เพราะมาเกิดที่เกาะยอ

“ก่อนออกจากบ้านกำไหว้เจ้า เวลาตรุษจีนกำ
ไหว้ก้องไหว้ บรรพบุรุษ ทุกปีที่บ้านมีเชื้อจีนแต่เรามาเกิด
ที่นี้กำไปวัดไปวาเหมือนเพื่อนนั้นแหละ...”

(ทวดช่วง เรื่องสุข. เมษายน 2552:สัมภาษณ์)

เห็นได้ว่าภายใต้เรื่องราวในชีวิตประจำวันนั้นยังเกี่ยวเนื่องไปด้วยเรื่องต่างๆ ทั้งเรื่องของครอบครัว ความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา การใช้ชีวิตในแต่ละวัน ซึ่งเสี่ยงของการนำเสนอตนเองผ่านเรื่องเล่าเหล่านี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าทวดไม่ได้มีลักษณะของความเป็นหนึ่งเดียวที่เหมือนกันหมด ภายใต้ความคิดความเชื่อที่ผูกโยงกับศาสนา ประเพณี และวัฒนธรรมที่แตกต่างกันทวดมีการเลือกรับ ปฏิเสธ ต่อข้อปฏิบัติต่างๆ ซึ่งเป็นผลมาจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว สังคม และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของทวดดังนั้น อัตลักษณ์เป็นสิ่งประกอบสร้างด้วยระบบผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมในแต่ละแหล่งสังคม อัตลักษณ์เป็นเรื่องของการนิยามตัวเองควบคู่ไปกับการถูกนิยามจากคนอื่น และเกิดจากระบบความคิด ระบบการให้ความหมายและระบบสัญลักษณ์ของแต่ละสังคม ขณะเดียวกันก็เกิดขึ้นจากประสบการณ์การติดต่อสัมพันธ์กับคนกลุ่มต่างๆ

กลุ่มผู้ปฏิบัติธรรม: อัตลักษณ์ภายใต้อุดมการณ์ร่วม

ปัจจุบันทวดในพื้นที่เกาะยอมีการรวมกลุ่มกันซึ่งการรวมกลุ่มดังกล่าวเป็นการรวมกลุ่มตามพื้นที่ โดยพื้นที่ที่ปฏิบัติธรรมนั้นเป็นพื้นที่ของการรวมตัวของคนที่มีความคิด ความเชื่อร่วมกัน และมีความรู้สึกของการเป็นพวกเดียวกัน ภายใต้ความคิดความเชื่อที่ ทวด มาอยู่ร่วมกันในพื้นที่เดียวกันนั้น ต่างได้นำพาอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจกของคนแต่ละคนมาปะทะประสานต่อกันปรากฏการณ์ภาคสนามพบว่า กลุ่มทวดที่ปฏิบัติธรรมอยู่ที่สำนักสงฆ์ วัดและสถานปฏิบัติธรรม ซึ่งการรวมตัวลักษณะดังกล่าวเป็นการรวมตัวภายใต้อุดมการณ์เดียวกัน แต่ผู้วิจัยยังพบว่า สถานปฏิบัติธรรมดังกล่าวยังมีทวดจากหลายหมู่บ้านในเกาะยอและบุคคลทั่วไปที่เข้ามาเข้าร่วมกลุ่มกันทั้งในสำนักสงฆ์ วัดและสถานปฏิบัติธรรม ดังกล่าวยังบางที่มีเจ้าแม่กวนอิม มีพระจีน มีศาลเจ้าซึ่งเป็นพื้นที่ร่วมของคนที่มีความคิดความเชื่อเดียวกันเกี่ยวกับเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มาร่วมกันกราบไหว้ขอพร ดังนี้

“เรานับถือสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ มาทำบุญมาปฏิบัติธรรมบนเขาภูประจำ บ้านอยู่แค่วัด แต่เลือกมาบนเขาเพราะสมเด็จพระเจ้าอยู่ที่นี่”

(ทวดบุญเชิญ . ธันวาคม 2552: สัมภาษณ์)

“เราเข้าวัดปฏิบัติธรรมแต่ที่บ้านนับถือเจ้าแม่กวนอิมเรากำนับถือเจ้าแม่กวนอิมกัน”

(ทวดจรี. กรกฎาคม 2552: สัมภาษณ์)

เห็นได้ว่าแม้ว่าภายใต้ของความทันสมัย ในพื้นที่ทวดเองก็ยังมีความคิดความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตามความเชื่อของตน ซึ่งทวดได้แสดงอัตลักษณ์ปัจเจกของตนผ่านความเชื่อดังกล่าว และภายใต้ความคิดความเชื่อร่วมกันดังกล่าวนี้เอง นำไปสู่ลักษณะความเป็นปัจเจกร่วมของทวด ที่ผ่านพื้นที่สำนักสงฆ์ วัด และสถานปฏิบัติธรรมซึ่งเป็นพื้นที่ปะทะประสานร่วมของทวด และกลุ่มคนต่าง ๆ นั้นเอง

นอกจากทวดจะสร้างอัตลักษณ์ร่วมของการเป็นพวกเดียวกันผ่านพิธีกรรมความเชื่อแล้ว ภายใต้อัตลักษณ์ร่วมนั้น ยังมีการสร้างความเป็นพวกเดียวกันภายในกลุ่มย่อยของทวดอีก นั่นคือ การรวมกลุ่มกันกลุ่มของผู้ถือศีลปฏิบัติธรรมคือมีสมาชิกของสถานปฏิบัติธรรมซึ่งรวมตัวกันและมีผู้นำของสถานธรรมเพื่อบำเพ็ญกุศลให้กับคนอื่นๆ เช่นรักษาคณปวย มีทั้งรักษาทางกายและ

รักษาทางจิตซึ่งจะมีแม่ชีที่เก่งมีความสามารถทางด้านนี้อยู่ สิ่งเหล่านี้ได้ถูกสร้างขึ้นในลักษณะของการรวมกลุ่มเพื่อความสามานสามัคคีต่อกัน และเพื่อเป็นการช่วยเหลือกันภายในกลุ่ม

ดังนั้นการช่วงชิงความหมายของทวดนั้น เกิดจากการที่ทวดเองไม่ได้ “รับรู้” หรือ “เชื่อ” ว่าตนเองเป็นใครเพียงอย่างหนึ่งอย่างเดียว หากทวดภายใต้การเป็นนั้น ยังเป็นคนที่อยู่ในเกาะของการตีความกับความเป็น “ทวด” อย่างหลากหลาย โดย ความหมายที่แตกต่างกันนั้น สะท้อนถึงอำนาจในการต่อรองกับเรื่องราว และกลุ่มคนต่างๆ ที่ทวดได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับและปฏิสัมพันธ์

จากลักษณะดังกล่าวข้างต้น สามารถแบ่งประเด็นการสร้างอัตลักษณ์ของทวดผ่าน 2 ลักษณะ คือ หนึ่งผ่านเรื่องเล่า สองผ่านพื้นที่ ซึ่งภายใต้การสร้างอัตลักษณ์ผ่านทั้งสองลักษณะนั้น ทวดได้เล่าเรื่องราว และแสดงอัตลักษณ์ในประเด็นย่อย ดังตาราง

มองผ่าน	เรื่อง	ลักษณะที่แสดง
เรื่องเล่า	หมอชาวบ้าน ชีวิตที่ผ่านมา อาชีพ การใช้เวลาว่าง	รักษาอาการป่วย ทำพิธีตามบรรพบุรุษ ท่องคาถา จากการพูด คำสอน ไว้ให้กับลูกๆ หลานๆ จากการพูดคุยแนะนำนักท่องเที่ยว ไม่อยู่เฉย
พื้นที่ - บ้าน - สถานปฏิบัติธรรม	การรับรู้ตามบรรพบุรุษ การรวมกลุ่มของทวดใน การนำผู้คนมาเข้ารับ ศีลปฏิบัติธรรม	การไหว้เจ้า การจัดพิธีกรรมในบ้าน ลักษณะทาง กายภาพ การร่วมกิจกรรมเมื่อมีเทศกาล รวมกลุ่มปฏิบัติธรรม สวดมนต์ นั่งสมาธิ เดินจง กลม จัดกิจกรรมเทศนา

ตารางที่ 5 การแสดงอัตลักษณ์ของทวดผ่านเรื่องเล่าและพื้นที่

จากตารางดังกล่าวเห็นได้ว่า เรื่องเล่าที่ทวดได้เล่าออกมานั้น เป็นเรื่องราวที่ทวดได้บอกเล่าทั้งในเรื่องของครอบครัว ประสบการณ์ชีวิตต่างๆ ซึ่งภายใต้การเล่าเรื่องนั้นทวดได้ได้เลือกแสดงตนออกมาว่าตนคือใครภายใต้บริบทของครอบครัวที่เป็นพ่อหมอ มีการไหว้พระ สวดมนต์ การท่องคาถา การทำพิธีต่างๆ ในแต่ละโอกาสและสถานการณ์ ก็จะมีการแสดงอัตลักษณ์ที่ต่างกันไป ขณะเดียวกันภายใต้อุดมการณ์ร่วมเดียวกันในพื้นที่สำนักสงฆ์ วัด และสถานปฏิบัติธรรม ทวดก็ได้นำพาอัตลักษณ์ความเป็นปัจเจกของตนมาอยู่ภายใต้พื้นที่เดียวกันดังเช่น ความคิดความเชื่อใน

เรื่องของสมเด็จพระเจ้า และเจ้าแม่กวนอิม ซึ่งเป็นความเชื่อที่เป็นปัจเจกของบุคคลแต่ภายใต้ความเชื่อดังกล่าวทำให้ทวดอยู่ภายใต้ความคิดความเชื่อร่วมกัน ซึ่งทำให้ทวดเกิดการรวมกลุ่มกันในพื้นที่ร่วมกัน ขณะเดียวกันทวดก็เลือกที่จะบอกว่าตนเป็น “ใคร” เหมือนกัน เช่นทวดช่วงซึ่งได้บอกกับผู้วิจัยว่าตนมีเชื้อสายจีน มีเจ้าที่ของคนจีนอยู่ในบ้านและเมื่อมีเทศกาลต่างๆตนก็ปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษทำมาลักษณะดังกล่าวเห็นได้ว่าทวดเอง มีทั้งเลือกที่จะบอกว่าตนเป็นใครและเป็นที่ผันแปรไปตามบริบท ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ (2549: 133) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์นั้น มีหลายมิติ (dimensions) และมีพลวัต (dynamic) โดยมีการเคลื่อนไหวและผันแปรไปตามสถานการณ์

3.2 อัตลักษณ์ร่วมของ “ทวดในเกาะยอ”

ปรากฏการณ์ในพื้นที่แสดงให้เห็นว่าทวดในเกาะยอมีการนิยามความหมายของการเป็นทวดแบ่งเป็นประเด็นสำคัญใน 2 ลักษณะ กล่าวคือ หนึ่ง การนิยามความหมายของความเชื่อเป็น “ทวด” ผ่านประเพณี พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม หรืออื่น ๆ ซึ่งเป็นลักษณะที่เชื่อมโยงอยู่กับโครงสร้างทางสังคมหรือบริบทแวดล้อมที่กำกับวิถีการดำเนินชีวิต สอง การนิยามความหมายของ “ทวด” ผ่านการให้ความหมายผ่านสัญลักษณ์ หรือคำเรียก พฤติกรรมการปฏิบัติ ที่อยู่ในระดับปฏิบัติการในชีวิตประจำวันอันแสดงถึงการมีส่วนร่วมของการเป็นทวด หลายกรณีที่วิถีปฏิบัติแห่งการมีจิตสำนึกร่วมถูกผสานให้เข้ากับบริบทของพื้นที่ และจากแง่มุมดังกล่าว เราสามารถสัมผัสได้ผ่านเรื่องราวที่ปรากฏในพื้นที่ ดังนี้

พิธีกรรม: วิถีคิด วิถีเชื่อแห่งอัตลักษณ์ร่วม

สำหรับการแสดงอัตลักษณ์ของทวดผ่านพิธีกรรมและความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น ด้วยเหตุที่ว่าภายใต้พิธีกรรม ความคิด ความเชื่อของทวดนั้น ได้มีการแสดงอัตลักษณ์ที่ผูกติดความเชื่อของวัฒนธรรมบรรพบุรุษ ขณะเดียวกันก็ยังเป็นเรื่องความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมพื้นถิ่น และวัฒนธรรมสมัยนิยมที่ปนอยู่ในพื้นที่ ซึ่งการแสดงอัตลักษณ์ผ่านพิธีกรรมความเชื่อนั้นจะทำให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของทวดในเกาะยอที่มีส่วนหนึ่งได้ผูกโยงกับบริบททางสังคม และอีกส่วนหนึ่งก็ผูกโยงกับผู้คนกลุ่มต่างๆ ด้วยเช่นกัน

วันว่าง: อัตลักษณ์ในงานบุญ ใต้ต้นหว้า (บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 ตำบลเกาะยอ)

การสร้างอัตลักษณ์ของทอดที่ปรากฏในพื้นที่นั้นแสดงให้เห็นว่าการนำ เสนอความเป็นตัวตนไม่ได้ตัดขาดจากอุดมการณ์ทางวัฒนธรรมที่มีต่อบุคคล แต่ถูกสร้างขึ้นจากอุดมคติ ความเชื่อ ความคาดหวัง และความสัมพันธ์ในสังคม ขณะเดียวกันทอดเองในบางช่วงบางตอนก็มีการร่วมรับและร่วมปฏิบัติไปกับความคิด ความเชื่อดังกล่าวด้วยเช่นกัน และในบางช่วงบางตอนเองก็มีการสร้างและแสดงสิ่งใหม่ๆ ขึ้นมาตามเป้าประสงค์และจุดหมายที่แตกต่างกันออกไป

จากปรากฏการณ์ในพื้นที่การแสดงตัวตนผ่านพิธีกรรมตามความเชื่อหนึ่งที่ทอดได้สร้าง แสดงตัวตนภายใต้จิตสำนึกนั้น คือ เทศกาลวันว่างของบ้านอ่าวทราย ซึ่งเทศกาลวันว่างดังกล่าวนอกจากจะเป็นกิจกรรมที่จัดขึ้นในพื้นที่ใต้ต้นหว้า(ต้น ไม้ใหญ่ กลางหมู่บ้านอ่าวทราย) ของคนอ่าวทราย ด้วยการจัดเตรียมอาหารคาวหวานเพื่อทำบุญเลี้ยงพระ และมีการรดน้ำคำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านและผู้อาวุโสของหมู่บ้านเป็นประจำทุกปี มีการสะเดาะเคราะห์ ลอยแพในแม่น้ำ นอกจากนี้ยังมีการรวมญาติกันเพื่อรับประทานอาหารกันที่บริเวณใต้ต้น ไม้ใหญ่(ต้นหว้า)หลักจากกิจกรรมที่กล่าวมาแล้วก็จะมีการไปไหว้บ๊วของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว

“ถ้าถึงวันว่าง เค็ทๆ ลูกๆ หลานๆ ก่าไปช่วยกันกวาดใต้
หว้า ถางป่าไว้ให้คนได้นั่งบายๆ ปีนีบายสักหิดทางสถาบันทักษิณ
เกล้ามาช่วยทำเรือแพ ทางร้านอาหารก่าให้กับข้าวม่าทำบุญ ”

(ทวดแนม วรรณโร. มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

ปรากฏการณ์ในภาคสนามเห็นได้ว่าการกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ในวันว่างนั้น ลักษณะหนึ่งที่เกิดขึ้นคือ การยึดถือปฏิบัติตามวิถีคิดวิถีเชื่อของชาวเกาะยอตามจารีตที่มีมาและเป็นปรากฏการณ์ของการจัดกิจกรรมบนพื้นที่ที่ถูกดัดแปลงจากพื้นที่ป่าให้เป็นพื้นที่จัดงานบุญ โดยกิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นเป็นกิจกรรมวันว่างที่ถูกสรรสร้างขึ้น ปรับเปลี่ยน และผลิตซ้ำขึ้น

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่า ในช่วงบ่ายของวันว่างหลักจากทำพิธีและลอยแพแล้วแต่ละครอบครัวและเครือญาติก็จะไปไหว้บ๊วของพ่อแม่ตายายต่อที่วัดเขาบ่อซึ่งเป็นวัดที่อยู่ในหมู่บ้านอ่าวทรายเช่นกัน บางส่วนก็จะไปไหว้ที่ป่าช้าเดิมซึ่งอยู่หน้าสถาบันทักษิณคดีศึกษา เกาะยอ ซึ่งจะเห็นได้ว่าคนที่เป็นผู้นำก็จะเป็นคนี่อาวุโสสุดในบ้าน ดังเช่นครอบครัวของ ทวดมุย วรรณโร

“แบบๆทำบุญหัวเข้าให้เสร็จ ได้ไปไหว้บัวในวัดกันหล่าว...”

(ทวดม่วย วรรณโร . เมษายน 2552:)

“ในเปรวหญากรปีนี้ได้ไปถาง ไปไหว้บัวเข้าไปช่วยกันพัฒนาสักที
โหมสูเอาพริ้ว เอามิดไปกันและรทหมดแล้วเป็นปีแล้วไม่ได้เข้าไป...”

(จิม จันทโก . เมษายน 2552: สัมภาษณ์)

“เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยรู้สา วันไหนเค้าทำอะไรกันมั่งก่าไม่ค่อยรู้
ถูกบอกกันทุกเรื่องพ่อแม่มันก่ามายเวลาอีสอนถ้าเราไม่นำเข้า
กันเหล่าก่าทำไหรไม่เป็นไม่รู้เรื่อง...”

(ทวดจรี สงเคราะห์ . เมษายน 2552: สัมภาษณ์)

บางช่วงบางตอนของวันว่างยังเป็นเทศกาลหนึ่งที่ทำให้มีการได้พบปะกันของลูกๆ
หลายๆ โดยมีทวดเป็นผู้นำของกลุ่ม ในแต่ละครอบครัวดังเช่นครอบครัวของ ทวดเจียง ก่อนถึงวัน
ทำบุญว่างก็จะเตรียมงานบอกลูกบอกหลานให้มาทันพร้อมหน้าจะได้มาทำบุญให้กับบรรพบุรุษ
และที่สำคัญก็ให้ญาติพี่น้องมาพร้อมกันและพักที่บ้านเพื่อได้ร่วมเตรียมงานและพูดคุยกันประสา
ญาติพี่น้อง

“อีสาวเหอ ปีนี้โทรบอกโหมอยู่ไกลๆว่าเราทำบุญวันไหน
มันได้เตรียมงานกันลง มา เคียวอีมาไม่ทัน มาก่อนได้มา
พร้อมหน้าพี่น้องกันนานๆพบกันที่ปีหน ...”

(ทวดเจียง . มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

ลักษณะดังกล่าวเห็นได้ว่าในบางบริบทก็ยังมีความพยายามในการแสดงว่าตนเป็น
“ผู้นำของลูกหลาน” โดยการเลือกบอกว่าตนเป็น “ผู้หลักผู้ใหญ่เป็นผู้อาวุโส” ได้มีการพิจารณาถึง
เหตุผลและผลบางประการที่เป็นประโยชน์กับตน หรือนัยหนึ่งเพื่อต้องการจะบอกผู้วิจัยให้ทราบ
เช่นกันว่าตนเป็นผู้นำในการสืบทอดประเพณีของบรรพบุรุษ ดังนั้นการแสดงอัตลักษณ์ของทวด
ผ่านประเพณี พิธีกรรมส่วนหนึ่งเป็นการสร้างและขยายพื้นที่ทางวัฒนธรรมให้กับทวดและเครือ
ญาติ จากเดิมการจัดงานทำบุญวันว่างหลังจากเสร็จพิธีกรรมสวดมนต์ ทำบุญเลี้ยงพระ รดน้ำดำหัวผู้
หลักผู้ใหญ่ และลอยแพเพื่อสะเดาะเคราะห์แล้วก็เป็นอันเสร็จพิธีของการทำบุญวันว่าง
แต่ในภายหลังกความคึกความเจริญเข้ามาก็มีการเพิ่มกิจกรรมเสริมเข้ามาเช่น ในเย็นวันนั้นก็มีการ

ฉายหนังกลางแปลง และรับหนังตะลุงมาเล่นที่หาดทรายเทียมหรือบางปีก็มีการรับวงดนตรีหมู่บ้าน เข้ามาร่วมด้วยมีการร้องเพลงคาราโอเกะกันของลูกๆหลานๆ ชาวเกาะยอ หาดทรายเทียมอยู่ไม่ไกล จากใต้ต้นหว้า(ที่จัดพิธีตอนเช้า) เป็นพื้นที่ของการจัดงานผลไม้หวานของเกาะยอ หรือเป็น สวนสาธารณะในการพักผ่อนหย่อนใจริมทะเลของชาวเกาะยอ แสดงให้เห็นว่าประเพณีพิธีกรรม ต่างๆ ไม่ได้มีอยู่เฉพาะใต้ต้นหว้าหรือในวัดเท่านั้น ณ ขณะนี้พิธีกรรมต่างๆ สามารถเกิดขึ้นได้ตาม ท้องถนน ริมทะเลหรือสถานที่ใดสถานที่หนึ่ง ดังที่ขวัณฐิวัน บัวแดง (2547: 29) ได้กล่าวถึงเรื่อง ของการนำเสนอและแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ของกลุ่ม ในรูปแบบพิธีกรรมและการแสดงนั้น เป็น เรื่องที่ไม่หยุดนิ่งตายตัวทั้งในเรื่องของรูปแบบและเนื้อหา การปรับเปลี่ยน การหดตัว หรือขยายตัว ขึ้นอยู่กับการต่อรองทางด้านความหมายกับกลุ่มอำนาจต่างๆ

เห็นได้ว่าการสืบทอดประเพณีการทำบุญวันว่าง การทำบุญเดือนสิบ การทำบุญในวันสำคัญต่างๆ เป็นสิ่งหนึ่งที่ช่วยยืนยันความเป็นผู้นำของทวดและจะต้องทำและสืบสานต่อไปอีก เรื่องๆ “บรรพบุรุษเขาทำกันมาเราก็ต้องสืบสานอย่าให้มาจบแก่รุ่นเรา” (ทวดเฉียง)

ทวดช้าง ทวดจันทร์-ทวดแย้ม สงพะโยม ทวดจุง: อัตลักษณ์ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์

ผู้วิจัยได้เดินเข้าไปสู่พื้นที่พื้นที่หนึ่งของชาวเกาะยอ ได้พบกับทวดแห่งกำลังกราบ ไหว้ทวดช้างในวัดเขาบ่อด้วยความเคารพ ซึ่งบริเวณทวดช้างเป็นพื้นที่พื้นที่หนึ่งที่ศักดิ์สิทธิ์ของ ตำบลเกาะยอที่คนในหมู่บ้านให้ความเคารพ

“ในเกาะยอเราก็มีทวดศักดิ์สิทธิ์คู่ตำบลกำมีทวดช้าง
ในวัดเขาบ่อนี้ ทวดจันทร์-ทวดแย้ม หลังบ้านไอออน
กับทวดจุงบนเขาหน้าสถาบันใครๆก็รู้จัก
และกำมีพ่อท่านสมเด็จเจ้าเกาะยอ ที่เป็นที่พักของชาวเกาะยอเรา...”

(ทวดแห่ง ปุยเจริญ. มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

พื้นที่ดังกล่าวที่ทวดแห่งได้พูดถึงคือวัดเขาบ่อซึ่งตามความเชื่อของคนเกาะยอคือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่สิงสถิตของทวดช้างที่คอยรักษาลูกหลานชาวเกาะยอให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวงทั้งภัยธรรมชาติและโรคภัยไข้เจ็บ ทวดจันทร์ – ทวดแยม สงพะโยม และทวดงูบนหัวเขาแดงประจำในหมู่บ้านเกาะยอ ที่จะช่วยปกปักรักษา คุ่มครองคนในเกาะยอเช่นกันดังนั้นจากปรากฏการณ์ภาคสนามพบว่า ทวดช้าง ทวดจันทร์-ทวดแยม ทวดงูบนเขาแดง และสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ จะคอยดูแลคุ้มครอง ซึ่งคนในเกาะยอจะให้ความเคารพเป็นอย่างมากโดยเฉพาะกลุ่มทวดในเกาะยอจะให้ความใส่ใจและให้ความสำคัญเป็นพิเศษกว่ากลุ่มอื่นๆ ทั้งสอนลูกสอนหลาน เล่าประวัติความเป็นมาเล่าถึงอิทธิปาฏิหาริย์ของทวดต่างๆ ให้กับคนรุ่นหลังฟัง ขณะเดียวกัน ผู้วิจัยยังพบว่าภายใต้ความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของทวดยังมีวิถีชีวิตพื้นถิ่นของทวดอีกด้านหนึ่ง

“เดินผ่านหน้าหลาทวดจันทร์-ทวดแยม สงพะโยม ทวดช้าง
ทวดงูก็ต้องยกมือไหว้เพราะแก่คุ้มครองเราเราจะมาหลบ
หลู่เดินผ่านพื้นไม่ได้...”

(ทวดปวน วรรณโร. ธันวาคม 2552: สัมภาษณ์)

“เราเดินผ่านท่าไหว้ทุกที่ ไม่เคยเดินผ่านป่าๆ สอนลูก
สอนหลานโหยะว่าเดินผ่านที่ศักดิ์สิทธิ์ก็ต้องแสดงความ
เคารพ หรือว่ายกมือไหว้...”

(ทวดช่วง เรื่องสุข . ธันวาคม 2552 : สัมภาษณ์)

“เวลาไปเที่ยวต่างจังหวัด หรือไปไหน ไกลๆ ก็ยกมือ
ไหว้ให้ทวดเกาะยอและ สมเด็จพระเจ้าดูแลบ้าน และคุ้มครอง
ครอบครัวเรา...”

(ทวดแดง ไชยพฤษกุล. ตุลาคม 2551: สัมภาษณ์)

ทวดได้มีการสร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านการกราบไหว้และความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ภายในพื้นที่เกาะยอ นอกจากนี้พื้นที่ดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ที่ใช้ในกิจกรรมพิธีกรรมต่างๆ เช่น ไหว้ตายาย พิธีทำบุญเดือนสิบ งานบุญ งานศพ หรือกิจกรรมอื่นๆของหมู่บ้านแล้วแต่กรณีไปเป็นพื้นที่แห่งความหมายและมีความสำคัญอย่างยิ่ง

เห็นได้ว่าพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นพื้นที่สำหรับประกอบพิธีตามความเชื่อของคนในเกาะยอและเป็นพื้นที่หนึ่งในการสร้าง “อัตลักษณ์” กลุ่มให้กับทวดที่ต้องการรับรู้ความหมายของตนเองแบบหนึ่งร่วมกันด้วย ลักษณะดังกล่าว สุริยา สมุทคุปดีและพัฒนา กิติอาษา (2544: 9) ยังกล่าวถึงการสร้างอัตลักษณ์ผ่านสัญลักษณ์ ไว้ว่า อัตลักษณ์ส่วนหนึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น โดยพิจารณาผ่านสัญลักษณ์ต่างๆ เช่น พิธีกรรมทางศาสนา การแต่งกาย ภาษา อาหารการกิน อาชีพหรือวิถีชีวิตอื่นๆ ที่สร้างความเป็นตัวของตัวเองและบ่งบอกถึงความเหมือนของสมาชิกในกลุ่มเดียวกัน ขณะเดียวกันสัญลักษณ์ยังเป็นเครื่องหมายที่บอกอัตลักษณ์และก็สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือแบ่งแยก “พวกเรา” ออกจาก “พวกเขา” ได้ด้วย

เพลงกล่อมเด็ก : อัตลักษณ์ร่วมในการร้องเรือให้เด็กนอน

เสียงที่สื่อออกมาเป็นภาษาที่ใช้สื่อสารในฐานะเป็นเครื่องมือหรือสัญลักษณ์ความเป็นชาติ ส่วนภาษาลึกลับมักจะสื่อสารกันในชีวิตประจำวันแต่มีการเปลี่ยนแปลงทางภาษาให้เห็นคือสื่อสารด้วยสำเนียงท้องถิ่น กระนั้นการเลือกใช้ภาษาสื่อสารของผู้คนก็ขึ้นอยู่กับจุดหมายอื่นด้วย เช่น เพื่อต้องการที่จะสร้างความพึงพอใจในทางธุรกิจ การแสดงถึงการเป็นพวกพ้อง เครือญาติ หรือเพื่อความสนิทสนมต่อกัน แต่มีเสียงและภาษาที่ผู้วิจัยได้พบเจอในพื้นที่ขณะเก็บข้อมูลที่บ้านของทวดห้อง อัมพะมะ กับภรรยา ขณะกำลังกล่อมหลานเข้านอนด้วยเสียงที่ไพเราะและเป็นเอกลักษณ์ของตัวเองด้วยเนื้อความที่ว่า

หาหื้อ... ไก่เลื่อนเหอ ชันเทือนทั้งบ้าน
ลูกสาวซึกล้าน นอนให้แม่ปลุก
ไม่วายด้ามขวาน แยกวานดั่งพริก
นอนให้แม่ปลุก ลูกสาวซึกลานเหอการณ

หาหื้อ.... ฝนตกเหอตกลงฉา เราเจ็บใจแม่แมงดาเหอ
มันบินมาพันไป หนอนนี้ทั้งหนอง แมงดาออกทองไข่มุ่ไข
มันบินมาพันไป เราเจ็บใจแม่แมงดาเหอ

หาหื้อ... นกคูดเหอขุดพรวัวเฉียวๆนั่งกินคนเดียว
 ไม่ให้น้ำเณรเรากินมั่ง น้ำเณรเราไปไหน
 น้ำเณรเราไปไซโยไซยา หยิบผ้าพาดบ่า
 หยิบแหวนใส่ก้อย ไปชมเมียน้อยเมียหลวง

(ทวดน้อง และภรรยา ขณะร้องเพลงกล่อมให้หลานนอน มกราคม 2551)

และไม่ต่างกันกับทวดหลายๆ คนที่เลี้ยงหลานและกล่อมให้หลานนอน โดยวิธีนี้ บ้างบอกว่าทำให้หลาน ไม่นื้อไม่ชน นอนหลับสบายและที่สำคัญเด็กไม่แก๊งตอนกลางดึก ซึ่งก็ เชื่อกันไปซึ่งทวดบุญเชิญ ได้ร้องเรือให้ผู้วิจัยฟังที่ตนใช้ในการกล่อมหลานดังนี้

หาหื้อ.... เวแปลเหอเวเล่นไต้ชมพู แหวนหายที่คู
 บอกพ่อบอกแม่ว่าแหวนหาย แหวนนี้ติดมือที่ชายเหอไป

หาหื้อ... เวแปลเหอเวแปลหม่อมองข้าวสุกทั้งถ้อง
 หมาหม่อมองนั่งเวแปลเหอ

หาหื้อ.... บ้านนี้เหอมิตันลำเจียก อีถ่านันตาเปียก เดินมาหยมหยาม
 แลหน้ามันก็ดี แลตามันไม่งาม เดินมาหยมหยาม จีตาเท่าซามใหญ่

หาหื้อ... ไปคอนเหอ ไปแลพระนอนพระนั่ง พระพิงเสาดั่ง
 หลังคามุงเบือ่ง ทรงเครื่องเวหา.....

หาหื้อ... บ้านนี้เหอมิตันลอกอ อีถ่านันจอหลอ
 มันยอลูกสาวมันว่าดี ลูกสาวของใคร โฉ้ มันไปเล่นซู้กับโนรา
 สั่งสอนเสียมั่งและพระมารดา โนราอิพาเหอไป

หาหื้อ... อีหน้าลูกเหอ แกงปลาตุกทั้งเสียงหน้าส่งสาร
 อีเนื้อเกลี้ยง ชิงเอาฟัว เจ้าฟัวเค้าร้องว่า ทำตาเซาเซา
 ชิงเอาฟัวเซา อีหน้าเมิ่น เดินทางหลวง

หาหื้อ... ไก่อแจเหอ ว่ายน้อยอเย่ ไปหาเมีย

จันหมากลอยไปไหนเสีย อะไรรขอเมียสะไก่อเจ้า

หาหื้อ... ทิ้งทำหมอ เกาะยอทำอาง หัวเขาดักโพงพา

บ่ออย่างแซเคย หลึงเหอยิ่งพาย ชายเหอยิ่งถอ

พอถึงหน้าเกาะยอ ยิ่งถ้อให้พันคลื่นเหอ

“ลุยเสียหมดเพลงร้องเรือของคนแต่แรกแต่เราจำได้แค่นี้แหละอีสาวเหอ พ่อแม่
ร้องให้ฟังมั่ง ย่าเรามั่ง แต่พ่อแม่เด็กสมัยนี้ไม่รู้ร้องเป็นมั่งมายมัวแต่ทำงาน ไม่ค่อย
ได้กล่อมลูกเข้านอนให้เด็กมันนอนกันเอง...”

(ทวดบุญเชิญ หริตพันธ์ . มกราคม 2551: สัมภาษณ์)

หาหื้อ... นกเขาวาเหอ ชวนเพื่อนค่านาป่าจีไถ

หุ้งข้าวมีมือเป็นหมอใหญ่ แค้นใจไทรเหลียว

ละแม่ขวัญข้าว เท่านั้น้องพอใจเหอ

หาหื้อ... ฟาลันเหอ ลันมาจจอ ฟาผ่าต่นยอ

ยอเหอมันลัมลงสองแสง ยอที่ยอน้อง

ยอเจ้าหลักทอง ทั้งสองแปลง

ยอเหอมันลัมลงสองแสง เออเหอ

หาหื้อ... เหอ พี่ชายเหอพี่ชายทำหญ้าคาให้เป็นดอก

พี่ชายเอาไปผาคอกก็ดอกขาวเฟิน

หาหื้อ... ฟาลันเหอลันมาคึกๆ พระศรีสุชนไปรบศึก

ไปตีเอาเมืองพระยาจันทร์ พระยาจันทร์เขายกลูกสาวให้

ยังเหลือแต่นางสีดอไม่ไว้ทำเมีย

หาหื้อ... บ้านนี้เหอมิต้นหนุนหน้า พี่ชายมิตรตัวเป็นมุสั้ง

หวังจะกินหนุนทองน้องให้ได้ เวลาที่มลงกัต ยางเหอมัน

รัดเอาหนวดไว้ ยากกินหนุนทองน้องให้ได้

น้องฉีกให้แมงโลมหอดอม

(ทวดสมควร แสงสวัสดิ์ . มกราคม 2552: สัมภาษณ์)

เสียงดังกล่าวเหล่านี้ฟังแล้วเกิดความอบอุ่นได้ความเป็นห่วงเป็นใยและความรักแก่คนที่ได้ฟังซึ่งหาเจอได้ยากนักกับการเลี้ยงเด็กในปัจจุบัน ซึ่งสิ่งเหล่านี้กำลังสูญหายไปกับการเลี้ยงลูกของพ่อแม่ในปัจจุบัน ซึ่งมีเวลาน้อยในการดูแลลูกเพราะต้องทำงานนอกบ้านกลับมาถึงบ้านบางครั้งลูกก็นอนแล้วหรืออาจฝากลูกไว้กับพี่เลี้ยงบางทีลูกอยู่กับพี่เลี้ยงคิดพี่เลี้ยงมากกว่าพ่อแม่ของตัวเองแต่ในสังคมเกาะยอมแม่ความทันสมัยจะเข้ามาอีกยังมีวัฒนธรรมเดิมๆที่หาได้จากบรรพบุรุษหรือคุณทวดรุ่นก่อนๆ ได้สืบสานต่อมาอย่างเป็นเอกลักษณ์ของตน ซึ่งสิ่งต่างๆ เหล่านี้ถือเป็นอัตลักษณ์ร่วมของทวดในเกาะยอมอีกอย่างหนึ่งดังที่ บาร์ท (Frederic Barth: 1969) ได้กล่าวไว้ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งสร้างทางสังคม (social constructed) และประกอบขึ้นจากบุคคลที่พยายามแสดงตัวตนว่าเขาเป็นใคร โดยใช้อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็น “ยุทธวิธี” ในการจัดวางตนเองในลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเงื่อนไขและสถานการณ์ต่าง ๆ บาร์ทเสนอว่าเราไม่อาจนิยามความหมายของกลุ่มแบบแก่นสารนิยม ด้วยการระบุถึงคุณลักษณะบางประการ เช่น ภาษา การแต่งกาย เป็นต้น ในรูปแบบที่แน่นอนตายตัว เพราะคนแต่ละคนแต่ละกลุ่มอาจเลือกใช้คุณลักษณะบางอย่างในการแสดงตัวตนกับคนกลุ่มหนึ่งแต่กลับเลือกเน้นคุณลักษณะอีกอย่างหนึ่งในการแสดงตัวตนกับคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเราไปอาจคาดเดา “การเลือกใช้” ลักษณะต่างๆ ทางวัฒนธรรมได้ล่วงหน้าภาพที่นำเสนอเพลงกล่อมเด็ก จึงมีอิทธิพลต่อการสร้างภาพลักษณ์ และฉายภาพอัตลักษณ์ของทวด ซึ่งโดยส่วนใหญ่มักเป็นมุมมองในเรื่อง สัตว์ เสียงธรรมชาติ กิจกรรมของคน ฝนตก ฟังร้องการแต่งกายของคนสมัยก่อน(ผ้าขาวม้าพาดบ่า) ชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ วัฒนธรรม (ไปวัดไปคู่พระนอนพระนั่ง) อาหารไทย อาชีพของคนไทย (ดำนา) อาชีพของคนแต่ละถิ่น (สตีงพระทำหม้อ เกาะยอมทำอ่าง หัวเขาดักโพงพาง บ่อแยงเซเคย) ดังเนื้อหาของเพลงแต่ละเพลงที่สื่อผ่านคำร้องหรือเพลงกล่อมเด็กทำให้เรามองไปถึงชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสมัยก่อนและภาพลักษณ์ของทวดคนที่สื่อบทเพลงแต่ละเพลงออกมา

การเตรียมตัวตาย: สิ่งสะท้อนอัตลักษณ์ร่วม

“มนุษย์” เป็นสิ่งมีชีวิตที่ยอมรับว่า ฉลาด ที่สุดในบรรดาสิ่งมีชีวิตทั้งหมดที่มีอยู่บนโลก สติปัญญา ไหวพริบ และความสามารถในการแก้ปัญหาของมนุษย์ได้สร้างสรรค์สิ่งใหม่ขึ้น มนุษย์รู้จักใช้เหตุผล รู้จักเก็บข้อมูล รู้จักวิเคราะห์ และลักษณะพิเศษอีกอย่างของมนุษย์คือการรู้จักปรับตัวให้เข้ากับสภาพธรรมชาติบนโลกได้อย่างดี จนอยู่รอดมาได้ ความรู้และทักษะต่างๆ ที่มนุษย์มีอยู่ทั้งหมดสืบเนื่องมาจากความสงสัยหรือคำถามที่มีต่อปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น พายุ น้ำท่วม ฝนตก ฟังร้อง เป็นต้น การที่มนุษย์มีความรู้สึกและเหตุผลไปพร้อมกันทำให้มนุษย์ค่อยๆ มีการสะสมความรู้และประสบการณ์ต่างๆ ไว้ และใช้เป็นพื้นฐานในการ

สงสัย หรือตั้งคำถามในระดับลึกซึ้งและซับซ้อนมากขึ้น เช่นเดียวกับความรู้ที่มีอยู่ก็ถูกนำมาวิเคราะห์หาคำตอบพร้อมๆกัน ความรู้ของมนุษย์จึงสืบทอดต่อกันเป็นลูกโซ่จากรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง คังกรณิของทวดแห่ที่ผู้วิจัยได้สัมผัสกับท่านก่อนจะลาจากโลกนี้ไปท่านได้เตรียมการณิในวาระสุดท้ายไว้อย่างสวยงามและสมดังที่ตั้งใจไว้

“ สาวเหออยู่กำไมก็ตัวเสียแล้วนิ มีไหลกำบอก
ลูกๆหลานๆ อยากรให้มันอยู่กันบายๆ ไม่รบกันมีอะไรกำ
แบ่งปันกัน นิและกูมีที่ดินกำแบ่งให้มันเท่าๆกัน ต่อกูตายกำ
บอกแล้วให้ไว้ศพที่เกาะยอ ลูกหลานกำมากันที่นี้แหละ
ถ้ากูไปเร็วก่ำดีไม่ต้องเป็นภาระให้กับลูกหลานมากหวานี้
เพราะตอนนีทำไหรกำไม่รอดข้าวก็ต้องให้ลูกหลานดับให้
กินเห็นคูมันเหมือนกันแหละ....

(ทวดแห่ สิ้น โน. เมษายน 2551: สัมภาษณ์)

“เห็นลูกหลานถึงหลังถึงฝั่งหมดแล้วเราก่ำบายใจ
อิตายกำไม่ต้องห่วงหน้าห่วงหลังเห็นพวกเด็กมันไม่ลำบาก
พาตัวเองรอดก็บายใจ เรามีสมบัติเล็กๆน้อยๆก็ไม่รู้ใช้
ไหลกำแบ่งให้โหมหมันหมดแล้ว เราตายหมันไม่ต้องชิงกัน
มันได้เอาไปทำมาหากินกัน....”

(ทวดกมล จันทโก. เมษายน 2551: สัมภาษณ์)

มนุษย์ทุกคนอยากมีชีวิตให้ยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ความตายก็ได้สร้างความวิตกใหญ่หลวงให้กับมนุษย์เพราะไม่มีใครรู้ว่าความตายจะมาหาเมื่อไหร่ ความแน่นอนนี้ทำให้มนุษย์ไม่สามารถเตรียมตัวเตรียมใจได้ทัน ความตายจึงเป็นสิ่งที่น่ากลัวที่สุดเพราะมันสามารถพรากคนที่เรารักไปได้ทุกเวลา ดังที่ทวดหลายท่านในเกาะยอได้คิดการณิล่วงหน้าในเรื่องความตายจึงลุกขึ้นมาทำอะไรบางอย่างเพื่อที่จะเตรียมตัวจากไปอย่างไม่ต้องพะวงหลัง

“เรากำไม่รู้ื่อตายวันไหนเหมือนกันลูกเหอแต่ถ้าแบ่ง
สมบัติให้หมันวันนี้หมคกำไม่รู้ื่อลูกหลานไหน อีมา
มันได้สมบัติหมคแล้ว เห็นตัวอย่างลุยเสียหมคแล้วพ่อแม่แบ่ง
สมบัติให้ลูกหมคสุดท้ายหม้ยใครดูและ ฎทำพินัยกรรมไว้แล้ว
ตายไปกำค้อยู่ว่าใครได้ไหร เท่าไหร....”

(ทวดเถียน จิระโชโต . เมษายน 2551:สัมภาษณ์)

ขณะที่ผู้วิจัยได้แวะไปมาที่บ้านของทวดแต่ละคนอยู่เป็นประจำในช่วงที่เก็บ
ข้อมูลแม่กระทั่งเก็บข้อมูลเสร็จแล้วผู้วิจัยก็ยังไปมาหาสู่ไปคุยกับทวดบ้างญาติๆ ลูกๆ หลานๆ ของ
ทวดบ้าง อยู่มาไม่นานทวดแหมะก็ได้เสียชีวิตลงด้วยโรคมะเร็ง หลานของทวดได้โทรบอกผู้วิจัย ผู้วิจัย
ก็ได้เข้าร่วมในงานศพของทวดในฐานะที่เป็นลูกเป็นหลานของท่านคนหนึ่งจนเสร็จพิธี ในงานนี้
ลูกหลานได้ทำตามทีทวดแหมะได้สั่งไว้ก่อนตายคือเอาศพ ไม้ที่เกาะยอดและบอกให้ลูกหลานมา
พร้อมหน้ากันที่นี่และบอกให้ทุกคนรักกันและขอให้พระคุ้มครองทุกคน (พี่ขุ่ย หลานสาวของทวด
เล่าให้ผู้วิจัยฟัง ถึงคำพูดของทวดที่สั่งก่อนจะสิ้นลม)

มองผ่าน	เรื่อง	ลักษณะที่แสดง
พิธีกรรม/ความ เชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์	- เทศกาลวันว่าง - ความเชื่อเรื่องทวดซ่าง , ทวด จันทร์-ทวดแหม้ม , ทวดขุนเขาแดง	การทำบุญเลี้ยงพระ รดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ ไหว้บรรพบุรุษ จุดประทัด รวมญาติ การไหว้ การถือเป็นที่ศักดิ์สิทธิ์
สำนึกจาก (เรื่องเล่า)	- เพลงกล่อมเด็กหรือเพลงร้องเรือ - การเตรียมก่อนตาย	คำร้องของเพลงกล่อมเด็ก ประโยชน์ ของเพลงกล่อมเด็ก ความผูกพัน ความ รัก เด็กนอนสบาย ไม่ช่น ปลอดภัยจาก ผีเด็ก การแบ่งมรดก การสั่งความลูกหลาน การมอบสิทธิ์ในการจัดการ การให้ อำนาจ

ตารางที่ 6 การแสดงอัตลักษณ์ของทวดผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ และสำนึกจากเรื่องเล่า

จากตารางดังกล่าวข้างต้นเห็นได้ว่าทวดมีการแสดงอัตลักษณ์ร่วมของการเป็น “ทวด” ผ่านพิธีกรรม ความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และสำนึกจากเรื่องเล่า ซึ่งภายใต้วิถีปฏิบัติในวันว่างนั้น ทวดจะมีการร่วมกันทำบุญเลี้ยงพระ ไหว้บรรพบุรุษ ลอยแพ ร่วมกันพัฒนาทำความสะอาดใต้ต้นหว้า หรือจะเป็นความเชื่อเรื่องของทวดซ่าง ทวดจันท์-ทวดแย้ม ทวดงูบนเขาแดง ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ปกป้องรักษา ซึ่งสถานที่ตั้งของทวดซ่าง ทวดจันท์-ทวดแย้ม ทวดงูบนเขาแดง จะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่คนในเกาะขอให้ความเคารพบูชา ขณะเดียวกันก็มีการกล่าวถึงอัตลักษณ์ในการร้องเพลงกล่อมเด็กหรือเพลงร้องเรือของทวดในเกาะขอและการเตรียมตัวก่อนวันตายอัตลักษณ์ร่วมของทวดในเกาะขอด้วยกล่าวได้ว่าปฏิบัติการในสังคมวัฒนธรรมทั้งในลักษณะของความสัมพันธ์และการสร้างอัตลักษณ์ของทวดมิได้มีกรอบที่จำกัดอยู่ในแบบใดแบบหนึ่งและไม่ได้มีทิศทางเดียว และในบางครั้งก็ขัดแย้งกันและกันการนิยามความหมายซึ่งทวดได้มีการผสมปนเปกัน ไปและกลับไปกลับมาระหว่างคำนิยามหลักของสังคม

บทที่ 6

บทสรุปเพื่อการเรียนรู้

การวิจัยเรื่อง “ ทวด : ลมหายใจแห่งการดำรงอยู่ในกระแสความทันสมัย ” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ ประการแรกเพื่อศึกษาการสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ในกระแสความทันสมัยของพื้นที่เกาะยอ ประการที่สอง เพื่อศึกษาผลของความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ที่มีต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่เกาะยอ โดยได้สรุปประเด็นต่างๆ ของการสร้าง ความหมายและอัตลักษณ์รวมถึงผลของความหมายและอัตลักษณ์ที่มีต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ไว้ดังนี้

ภายใต้บริบทของความทันสมัยและการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่เกาะยอทั้งที่มองเห็นและมองไม่เห็น อาทิเช่น ทางกายภาพ สิ่งก่อสร้าง อาคารบ้านเรือน หรือแม้แต่สะพานเชื่อมพื้นที่เกาะยอกับผืนแผ่นดินใหญ่ การเปลี่ยนแปลงทางด้านอาชีพที่มองเห็นได้ชัด เช่น จากเดิมชาวบ้านประกอบอาชีพการทำประมง ทำสวน ทำนา ทำเครื่องปั้นดินเผา ใช้ชีวิตแบบวิถีชาวบ้าน เมื่อความทันสมัยเข้ามาไม่ว่าจะเป็นสิ่งก่อสร้าง หรือแนวคิดที่มาจากการที่บุคคลได้ปฏิสัมพันธ์กัน พุดคุย มีกิจกรรมร่วมกัน ทำให้บริบทต่างๆของพื้นที่เกาะยอเปลี่ยนไป กลายเป็นพื้นที่แห่งการท่องเที่ยว มีธุรกิจต่างๆเกิดขึ้น เช่น โรงแรม รีสอร์ท ร้านอาหาร มินิมาร์ท ทำให้ที่ดินมีราคา เป็นที่นิยมของชาวต่างชาติและคนต่างจังหวัดที่ชอบบรรยากาศ ภูเขาทะเล เมืองใต้ สิ่งต่างๆเหล่านี้มีผลต่อความเป็นอยู่ต่อคนในชุมชนเกาะยอเป็นอย่างมาก ซึ่งสิ่งต่างๆเหล่านี้ได้ผ่านการรับรู้ของกลุ่มคนที่มีชีวิตอยู่ในช่วงของการเปลี่ยนผ่านดังกล่าวอย่างค่อยเป็นค่อยไปจนสัมผัสได้ถึงความแตกต่างอย่างเห็นได้ชัด แต่สิ่งต่างๆเหล่านี้ไม่อาจไปเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของคนในชุมชนได้ทั้งหมด ทุกคนยังมีชีวิตอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของบริบทพื้นที่และบริบทของสังคมต่อไป ซึ่งจากการลงพื้นที่และเก็บข้อมูลที่ผ่านมาทำให้ผู้วิจัยได้ทราบและรับรู้ความเป็นไปของความเป็นอยู่และวิถีของทวดในเกาะยออย่างเห็นได้ชัด ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนมีต่อกันและกัน ความสัมพันธ์ที่คนในชุมชนมีต่อทวดและที่ทวดมีต่อทวดด้วยตนเอง ภายใต้ความสัมพันธ์และบริบทของพื้นที่ทางวัฒนธรรมของชุมชนเกาะยอก็ยังมีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เช่นอำนาจในความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว เครือญาติด้วยกัน ดังนั้น เห็นได้ว่า อำนาจของความสัมพันธ์นั้นไม่ได้มีอยู่ในเฉพาะอำนาจของความชอบธรรมที่รองรับด้วยตัวบทกฎหมาย หรืออำนาจเชิงโครงสร้างของรัฐเท่านั้น แต่ภายใต้การใช้ชีวิตในสังคมนั้นคนทุกคน ทุกช่วงวัย ทุกเพศ ทุกสถานภาพนั้นต่างมีอำนาจต่อความสัมพันธ์กับกลุ่มคนที่พวกเขาได้ปฏิสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งนี้ทั้งนั้น

ลักษณะดังกล่าวยังซ่อนด้วยอำนาจอีกชั้นตอนหนึ่งนั่นคือ อำนาจของการเลือกหยิบใช้อำนาจว่า ทวดเองสามารถเลือกแสดงอำนาจหรือเลือกที่จะเก็บอำนาจนั้นไว้ ทั้งนี้อยู่ภายใต้การพิจารณาแล้ว ว่าเป็นผลดีหรือผลเสียกับตัวเอง หรือกับคนรอบข้างอย่างไรนั่นเอง

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของทวดยังเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างทวดใน เกาะยอ ทวดจากสิงหนคร ทวดจากป่าขาด ทวดจากเมืองสงขลา ซึ่งลักษณะดังกล่าวเป็นความ เชื่อมโยงทั้งในพื้นที่เดียวกัน พื้นที่ใกล้เคียงกันและการข้ามพื้นที่ต่อกัน ขณะเดียวกัน ท่ามกลาง ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ทวดมีการปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างรัฐและกลุ่มคนต่างๆ นั้น ภายใต้อ ความสัมพันธ์ดังกล่าวทวดยังมีการช่วงชิงต่อการนิยามความหมายให้กับตนเองด้วยเช่นกัน บ่อยครั้งที่สังคม กลุ่มคนได้พยายามนิยามความหมายของทวด ว่าเป็นกลุ่มคนที่มีเอกลักษณ์ทาง วัฒนธรรม เป็นผู้อาวุโส เป็นผู้ยึดถือต่อระเบียบจารีต ประเพณี พิธีกรรม แต่ในบางช่วงบางตอน ทวดเองได้มีการนิยามความหมายให้กับตนเอง ว่าเขาก็คือ คนธรรมดาคนหนึ่งที่เกิดมาแล้วก็ต้องมี วงเวียนชีวิตเป็นเช่นนี้เป็นเรื่องธรรมดา เกิดมามีลูกมีหลาน และก็เป็นผู้ที่ผ่านประสบการณ์และเป็น อาวุโสสุดของตระกูลของเครือญาติ และเป็นผู้นำในพิธีกรรมต่างๆ ของชุมชนเนื่องจากมี ประสบการณ์และเป็นตัวอย่างให้กับคนรุ่นหลังๆ ได้ปฏิบัติสืบไป เช่นในเทศกาลหรืองานบุญ ต่างๆ เทศกาลลากเรือพระ การทำบุญเดือนสิบ การตัดบาตรในตอนเช้า หรือการเข้าวัดเพื่อทำบุญ ในขณะเดียวกัน ทวด เองก็มีการนิยามตนเองว่าเป็นคนพื้นถิ่นเดิม เช่น การเป็นคนดั้งเดิม เป็นคนมี ข้อมูลของพื้นที่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทที่ได้เข้าไปร่วมอยู่ด้วย และขึ้นอยู่กับช่วงเวลาว่าสิ่งที่เขานิยาม ต่อตนเองนั้นเป็นประโยชน์หรือมีผลดีต่อเขามากน้อยเพียงใด

อภิปรายผล

การศึกษาในครั้งนี้จะเห็นได้ว่า “ทวด” ที่ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนเกาะยอกก็เป็นอีก กลุ่มคนหนึ่งที่มีความหลากหลายและขึ้นอยู่กับบริบทที่แสดงตนในสถานการณ์ต่าง ๆ กล่าวคือ

“ทวด” ก็เป็นกลุ่มคนหนึ่งในสังคมที่มีมิติชีวิตที่หลากหลาย ทวดไม่ได้เป็นคนแก่ที่ อยู่กับบ้านและรอให้ลูกหลานเลี้ยงดูเท่านั้น แต่นั่นเป็นเพียงแค่ช่วงเวลาของชีวิตที่ธรรมชาติของคน ต้องมีการสืบทายาทและเมื่อชราก็ต้องเป็น วงเวียนของการดูแลซึ่งกันและกันลูกหลานก็ต้องทำ หน้าที่ดูแลผู้ให้กำเนิดและผู้มีพระคุณเป็นวัฏจักร แต่ในขณะเดียวกันทวดก็ยังมีหลากหลายใน มุมมองของการใช้ชีวิตที่ในบางครั้งทวดอาจจะแสดงตัวตนของผู้อาวุโส ผู้นำในครอบครัว ผู้นำใน ชุมชน ออกมา และในบางครั้ง ทวด เลือกที่จะต่อรองกับบริบทเพื่อแสดงตัวตนในสถานะอื่นที่ แตกต่างกันไป แต่อย่างไรก็ตาม นั่นก็คือตัวตนของคนหนึ่งที่มีความหลากหลายในตัวเองเพียง

แต่ขึ้นอยู่กับบริบทว่าต้องการแสดงตัวตนในลักษณะใด และเพื่อต้องการอะไรในตัวคนนั้น ๆ ซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของ รัตนา บุญมรรษะ (2546, 124-125) ที่ว่า

“การสร้างความเป็นตัวตนของกลุ่มชนเป็นเรื่องของการสร้างความหมายหรือการให้นิยามตนเองของกลุ่มชน ภายใต้บริบทของสถานการณ์แวดล้อมหนึ่ง ๆ และเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนกลุ่มนั้นกับกลุ่มชนอื่น ๆ ในสังคมท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สังคมที่หลากหลายมากขึ้น เกิดกลุ่มใหม่ ๆ มากขึ้น การจัดปรับในเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจและผลประโยชน์ไม่ลงตัว กลุ่มชนแต่ละกลุ่มจึงจำเป็นต้องสร้างความเป็นตัวตน เพื่อเรียกร้องสิทธิที่จะดำรงอยู่อย่างแตกต่างและความเสมอภาคในการอยู่ร่วมกันกับกลุ่มคนอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อจัดปรับ หรือลดความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ไม่เท่าเทียมกันให้ดีขึ้น ความเป็นตัวตนของกลุ่มชน ที่เป็นกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ มีลักษณะเป็นพลวัต ไม่หยุดนิ่ง มีการต่อรอง ปรับเปลี่ยน และเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาขึ้นอยู่กับเงื่อนไขในโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มชนต่าง ๆ ”

จะเห็นได้ว่า ทวด เลือกที่จะตอบรับกับความเป็นตัวตนที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลานั้นแตกต่างกันแต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับสถานะที่ทวดต้องการแสดงเป็นภาพแทนช่วงเวลาดังกล่าวด้วยเช่นกัน

การสร้างความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชนเกาะยอ ส่วนหนึ่งเป็นการสร้างความสัมพันธ์เพื่อสร้างความเป็นพวกเดียวกันและป้องกันความแปลกแยก ทั้งที่เกิดจากความรู้สึกหรือจากการทำให้โคดเดี่ยวจากปัจเจกที่อยู่รอบตัว โดยการทำให้ตัวเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และในขณะเดียวกันในการสร้างกิจกรรมต่าง ๆ ในพื้นที่สาธารณะนั้นซึ่งสอดคล้องกับมุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจของ รัตนา โตสกุล (2548, 2-4) ที่ว่า

“ความสัมพันธ์ทางสังคมเชิงอำนาจ จะเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดเรามาก ซึ่งปรากฏอยู่ในปริภูมิพลทั้งที่เป็นชีวิตในพื้นที่ส่วนตัว และชีวิตในพื้นที่สาธารณะ อำนาจกระจายอยู่รอบตัวมนุษย์ในสังคม ทุกคนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสร้างอำนาจผ่านการตีความวาทกรรมเรื่องอำนาจ และเป็นผู้ใช้อำนาจในทางใดทางหนึ่งรวมทั้งเป็นผู้รับผลของอำนาจ ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์”

ความเป็นชุมชนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ เป็นเรื่องราวของการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของคนในชุมชนที่ถึงแม้ว่าตนเองไม่ได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมกลุ่ม การเข้าร่วมในบรรยากาศของกลุ่มเป็นอีกพื้นที่หนึ่งของการเกิดความเป็นชุมชนที่มีจิตสำนึกร่วม การมีความเชื่อร่วมกัน สอดคล้องกับมุมมองของ อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์ (2544, 21) ที่ว่าเป็นเรื่องของความเป็นตัวตน หรือบางคนอาจเรียกว่า “อัตลักษณ์ (Identity) ซึ่งความเป็นตัวตนอัน หลากหลายปรากฏใน

หลายรูปลักษณะที่มีความหมาย เพราะเป็นความพยายามจะบอกคนอื่นให้รู้ว่า "ฉันเป็นใคร" ซึ่งเป็นเรื่องของการเชื่อมโยงตัวเองกับคนอื่นในสังคม เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจหรือสิทธิ นั่นคือได้รับการยอมรับว่าตัวเองมีความชอบธรรม”

การแสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมกลุ่มที่เกิดขึ้นในชุมชน แต่ในขณะเดียวกันจะให้ความสำคัญกับการมีตัวตนในการทำกิจกรรมมากกว่า ซึ่งนัยหนึ่งเป็นเครื่องต่อรองให้กับคนในชุมชนได้แสดงความชอบธรรมในการใช้สิทธิภายใต้คนในชุมชนเดียวกัน

ความสัมพันธ์ของ ทวด กับพื้นที่ของชุมชนเกาะยอนั้น มีความสัมพันธ์ใน 2 ลักษณะด้วยกัน คือในเชิงกายภาพเกาะยอเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งรวมของทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลายทั้งทางน้ำและทางบก แต่ในขณะเดียวกันพื้นที่ก็ยังมีความหมายในเชิงจินตนาการ ที่เป็นเหมือนพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวเกาะยอ ซึ่งสอดคล้องกับอานันท์ กาญจนพันธ์ (2549, 45-46) ที่ว่า

“ การให้ความสำคัญกับคนที่อยู่ในพื้นที่ ทำให้มองเห็นถึงวิธีการที่คนผูกโยงพื้นที่กับความคิดและปฏิบัติการทางสังคมกับการตั้งถิ่นฐาน และการเคลื่อนย้ายของชุมชนคนมีความทรงจำและมีความผูกพันกับพื้นที่ จึงให้ความหมาย สร้างตำนาน เรื่องราว และกำหนดขอบเขตพื้นที่ของเขา (Fekd and Basso, 1996 : 8, 11 อ้างใน Kahn, 2000 : 8; Basso, 1996b) นอกจากนั้นการให้ความหมายทางสังคมต่อพื้นที่ ยังรวมความหมายทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญาซึ่งคนในพื้นที่สร้างขึ้นและสืบทอดให้กับคนรุ่นหลัง เช่น ที่สถิตของทวดซ้าง ที่สถิตของทวดคู ที่บริเวณศาลาทวดจันทร์ – ทวดแยม ซึ่งที่กล่าวมาล้วนเป็น “พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์” ที่มีตำนานและมีความหมาย เป็นเครื่องเตือนใจให้ นึกถึงบรรพบุรุษ ด้วยเช่นกัน”

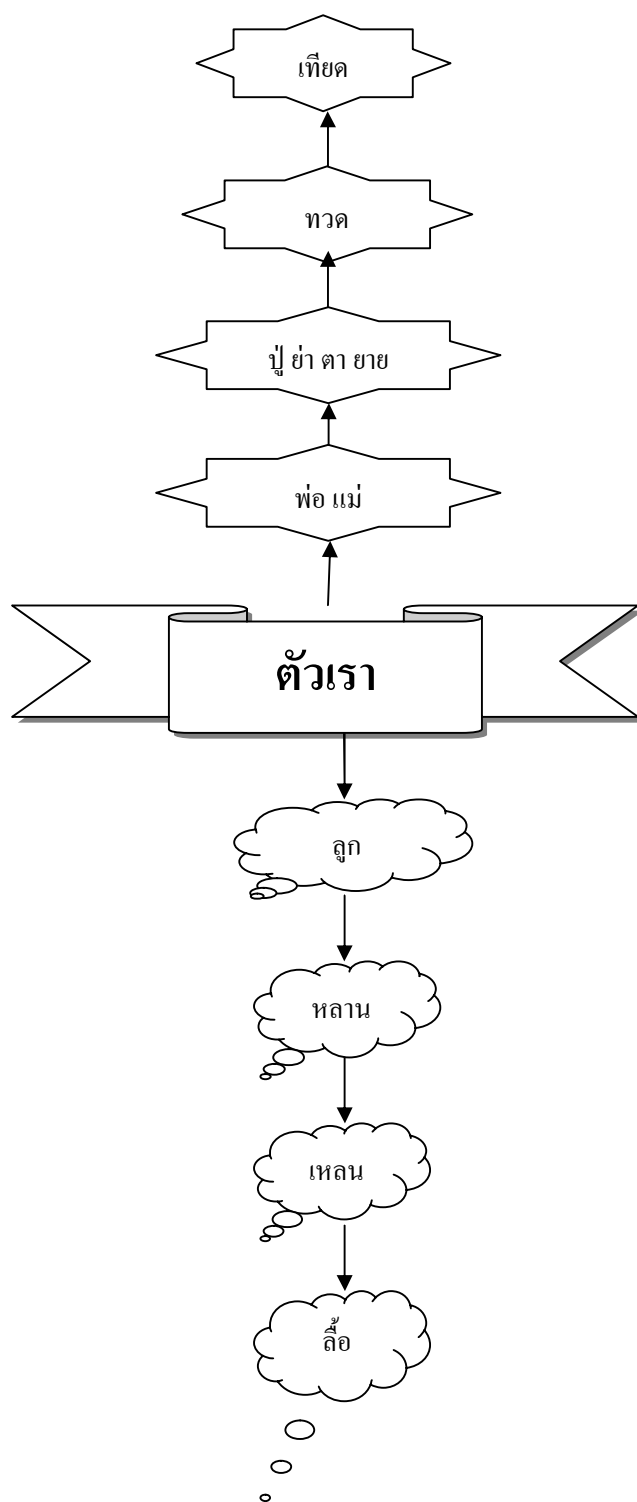
จะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ของทวดที่มีชีวิต ทวดสิ่งศักดิ์สิทธิ์กับพื้นที่ชุมชนเกาะยอ บางมิติไม่สามารถแยกขาดระหว่างคนกับพื้นที่ออกจากกัน ทั้งนี้เนื่องจากทวดได้ใช้ชีวิตส่วนหนึ่งอยู่ในพื้นที่ศึกษา ที่มีการปะทะประสานและสร้างเป็นชีวิตของทวดที่มีทั้งสุข เศร้า สนุก และรื่นเริง อยู่ในพื้นที่แห่งความทรงจำของทวดที่ไม่มีวันตัดขาดจากชีวิตและวิญญาณของทวดได้

ข้อเสนอแนะ

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคมการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อสร้างความเข้าใจกลุ่มวัฒนธรรมในพื้นที่ว่ามีการปรับเปลี่ยน ปรับสร้างตนเองภายใต้บริบทที่มีความแตกต่างกัน ในประเด็นดังกล่าวแต่ละกลุ่มวัฒนธรรมย่อมมีความแตกต่าง ดังนั้นในการพัฒนา

มนุษย์และสังคมควรหลีกเลี่ยงความพยายามกลืนกลายวัฒนธรรมที่หลากหลายหรือสร้างวัฒนธรรมให้เป็นหนึ่งเดียวกัน

ในส่วนประเด็นที่น่าสนใจสำหรับทำวิจัยในครั้งต่อไป คือประเด็นการนับสายตระกูลในแต่ละชั้น เช่น ชั้นล่างสุดหรือชั้นเหนือสุดที่จะนับได้ หรือจะศึกษาทวดในนิยามของคำพื้นถิ่นแต่ละถิ่นที่เรียกกัน เช่น ภาษาท้องถิ่นภาคใต้ตอนบน ใต้ตอนกลาง ใต้ตอนล่าง หรือ ของชาวมุสลิมที่นับถือศาสนาอิสลาม กลุ่มเชื้อสายจีน-มลายู ฯลฯ

บรรณานุกรม

- กนกวรรณ มะโนรมย์. 2547. วาทกรรมอัตลักษณ์ “อัตลักษณ์ทางสังคมชาวประมงแม่น้ำมูล
 ตอนล่าง : มุมมองพิจารณาจาก ระบบนิเวศ “ลวงปลา” และบริบทแวดล้อม”. กรุงเทพฯ :
 โอเอสพริ้นติ้งเฮาส์.
- เกษม บุรกลีกร. (ม.ป.ป.). **พื้นฐานของทฤษฎีและการอธิบายทางสังคมวิทยา**. ภาควิชาสังคมวิทยา
 คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- จรัญ หนูสุข. 2541. คุณภาพชีวิตด้านชีวิตครอบครัว และชีวิตชุมชนของประชาชนชาวไทยพุทธ
 ในชุมชนชนบท : กรณีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. ภาคนิพนธ์
 พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2541. **ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
 มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2544. **แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่างสังคม**.
 กรุงเทพฯ : มูลนิธิวิถีทรรศน์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. **วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม**. กรุงเทพฯ :
 สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนาธิป แก้วทอง. 2549. การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
 สารนิพนธ์พัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ชาย โพธิ์สิตา. 2550. **ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์
 พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เชษฐา พวงหัตถ์. 2546. **โครงสร้าง - ผู้กระทำการ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2545. **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง อัตลักษณ์และ
 ความเป็นอื่น**. กรุงเทพฯ : วิชาษา.
- ฐิรวุฒิ เสนาคำ. 2549. **มานุษยวิทยาข้ามพรมแดน**. กรุงเทพฯ : วัฒนศาลา.
- ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2548. **รหัสชุมชน : พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริง และหลังสมัยใหม่**.
 สงขลา : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ดรุณี เดชานุสรณ์. 2545. **ทวดภูเขา**. (ม.ป.ท.). สำนักพิมพ์ศิลปะวรรณกรรม.

- ธงชัย วินิจจะกุล. 2532. ความเป็นชาติไทย ผลผลิตของการนิยาม. “จดหมายเหตุสังคมศาสตร์”
ปีที่ 11 (พฤษภาคม-กรกฎาคม 2532) : 68-76.
- นิลวดี พรหมพักพิง. 2547. การสร้างอัตลักษณ์ของชาวมุสลิมแอ๊ดในจังหวัดขอนแก่น.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาการพัฒนาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- นิตยา ชูโต. 2545. การวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ: แม่ท้อปอโยท.
- นิเทศ ดินณะกุล. 2544. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- บุญเลิศ จันทระ. 2544. การศึกษาทางมานุษยวิทยาวัฒนธรรม : กรณีศึกษาประเพณีแต่งงานกับ
นางไม้ในเขตอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญเลิศ วิเศษปรีชา. 2546. โลกของคนไร้บ้าน. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. 2547. การสร้างและการสืบทอดอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง. ใน
วาทกรรมอัตลักษณ์. หน้า 31-72. กรุงเทพฯ: โอเอสพริ้นติ้ง.
- ประเสริฐ พันธชาติ. (ม.ป.ป.). มานุษยวิทยา. เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาสังคมวิทยา
มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ปิ่นแก้ว เหลืองอร่ามศรี. 2546. อัตลักษณ์ ชาติพันธุ์ และความเป็นชายขอบ. กรุงเทพฯ :
ศูนย์มานุษยวิทยา สิรินธร.
- ผจงจิตต์ อธิคมนันทะ. 2545. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พัชรินทร์ ม่วงงาม. 2547. การชำระเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชาวมอญ : กรณีศึกษาหมู่บ้าน
ศาลาแดงเหนือ จังหวัดปทุมธานี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษา
มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ทิพวัลย์ พิยะกุล. 2529. ทวดขัน. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่มที่ 4. หน้า 1445. ม.ป.ท.
- เพ็ญศรี จุลกาญจน์. 2541. การผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพหญิงชาย. วิทยานิพนธ์
ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษา นอกระบบ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยศ สันตสมบัติ. 2551. อำนาจ พื้นที่ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ : การเมืองวัฒนธรรมของรัฐบาล
ใน สังคมไทย เล่ม 1. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

- ขงยุทธ บูรณเจริญกิจ. 2545. กระบวนการสร้าง ต่อรองความหมายของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่ทาง
สังคม : กรณีศึกษาวัดปทุมคงคาและวัดไตรมิตรวิทยาราม. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและ
มานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร. คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วาสนา ละอองปลิว. 2546. ความเป็นชายขอบและการสร้างพื้นที่ทางสังคมของคนพลัดถิ่น :
กรณีศึกษาชาวคาระอิ่งในอำเภอเชียงดาว. วิทยานิพนธ์พัฒนาสังคมมหาบัณฑิต
คณะพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- วิจิตร ศรีสุวิธานนท์ และปองทิพย์ หนูหอม. 2539. แหล่งศิลปกรรม จังหวัดยะลา. นครปฐม :
อินเตอร์พรีนคอปอเรชั่น.
- เวียน ชนะกุล. 2529. เขาล้อม ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 1. หน้า 288. ม.ป.ท.
- สมหมาย ชินนาค. 2547. “มูน” ไม่ใช่ “มูล” วาทกรรมต่อต้านรัฐของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย-ลาวที่ได้รับ
ผลกระทบจากเขื่อนปากมูล ใน “วาทกรรมอัตลักษณ์”. หน้า 117-168. กรุงเทพฯ : ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร.
- สถาบันทักษิณคดีศึกษา. 2549. เกาะยอ : ภูมิเนเวศวัฒนธรรม และพัฒนาการชุมชน. มหาวิทยาลัย
ทักษิณ. ม.ป.ท.
- सानิตย์ พรทัศน์. 2529. ตำนานถ้ำน้ำผุด ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 3. หน้า 1277.
ม.ป.ท.
- สายพิณ สุพุทธมงคล. 2543. ลูกกับคน อำนาจและการต่อต้านชัดขึ้น. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุนทรี พรหมเมศ. 2546. ทฤษฎีสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัย
รามคำแหง.
- สุพล บุญมาเลิศ. 2547. อัลกุรอานพร้อมความหมายภาษาไทย. กรุงเทพฯ : ประสานมิตร.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2542. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.
- สุภางค์ จันทวานิช. 2543. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุรพงษ์ ยิ้มละมัย. 2550. ชีวิตและอัตลักษณ์ของผู้หญิงขายบริการบริเวณชายแดนใต้. วิทยานิพนธ์
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สุเทพ สุนทรเกษม. 2548. **ชาติพันธุ์สัมพันธ์: แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ ประชาชาติ และการจัดองค์กรความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์.**
กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.

อภิญา เพ็ญฟูสกุล. 2546. **อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด.** กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2548. **ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม: การทะลุกรอบและกักขังของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม.** กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

เอมอร บุญช่วย. 2544. **ศึกษาดำเนินและความเชื่อเกี่ยวกับทวดในคาบสมุทรสหิงพระ**
จังหวัดสงขลา. ปรินญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัย
ทักษิณ.

ภาคผนวก

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

นายบรรหาร วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2551

นายนิพนธ์ แซ่ตัน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการกำนันตำบล เกาะยอ เมื่อเดือนเมษายน 2552

นายประภษณ์ ปุยเจริญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่อ่าวทรายรีสอร์ท บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 ผู้ใหญ่บ้าน บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 เมื่อเดือนเมษายน 2551

นายคำรพ เสาวคนธ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการนายก องค์การบริหารส่วนตำบลเกาะยอ เมื่อเดือนมิถุนายน 2552

นายวิเชียร แก้วมณี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าบ้านนายวิเชียร บริเวณศาลาบดเหยื่อปลากะพง บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 เมื่อเดือนมกราคม 2552.

นายคล้อย ช่อดอก. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านน้ำชาหน้าหน้า โรงเรียนวัดแหลมพ้อ เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2552.

นางยุภา แก้วมณี. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดเขาบ่อ หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย เมื่อเดือนเมษายน 2551.

นางปริดา จินดาตวง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าสถาบันทักษิณคดีศึกษา เมื่อเดือนกรกฎาคม 2552.

โกหม้อ ปลอดทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ร้านอาหารโกแข่ง บ้านอ่าวทราย หมู่ที่ 1 เมื่อเดือนมีนาคม 2552.

นายคนัย วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านขายของชำบ้านอ่าวทราย เมื่อเดือนเมษายน 2552.

นายพร้อม ปลอดทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าวัดท้ายขอ เมื่อเดือนเมษายน 2551.

นายสมพิศ สมพะโยม. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าองค์การบริหารส่วนตำบล เมื่อเดือนมิถุนายน 2551.

นายชำนาญ วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บนเขาภู หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย เมื่อเดือนมีนาคม 2552.

นายใจ วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บนเขาสถาบันทักษิณคดีศึกษาเมื่อเดือนมกราคม 2552.

นายอรรถนพ ชุมศรีเมฆ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านข้าวแกงหน้าวัดแหลมพ้อ เมื่อเดือนเมษายน 2551.

นางฉันทยานันท์ รัตนาศัยโรจน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่เกาะยอรีสอร์ท เมื่อเดือนสิงหาคม 2552.

นางจำ แก่นแท่น. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บริเวณหาดทรายเทียม (สวนสาธารณะบ้านอ่าวทราย) เมื่อเดือนมีนาคม 2552.

นายสันทัศน์ สังศิลป์เลิศ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ในวัดเขาบ่อเมื่อเดือนธันวาคม 2552.

นางเฉลิม ศรีสุวรรณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านขายข้าวแกงหมู่บ้านอ่าวทราย เมื่อเดือนมกราคม 2553.

นายทวย มนต์ประสาธ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บริเวณวัดแหลมพ้อ เมื่อเดือนสิงหาคม 2552.

นายพิศ วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านขายก๋วยเตี๋ยวหน้าโรงเรียนวัดท้ายขอ เมื่อเดือนกันยายน 2552.

นางแนม วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ใต้ต้นหว้า (ต้นไม้ใหญ่กลางหมู่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย) เมื่อเดือนธันวาคม 2552.

นางจิต รัตนศิริกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ในตลาดนัดวันพฤหัสบดี เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2553.

นายจิว ปลอดทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านขายข้าวสามแยกบ้านจัดสรร หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย เมื่อเดือนธันวาคม 2552.

นายเสรี ปลอดทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านขายข้าวต้มตอนเช้าที่ใกล้ตลาดเกาะยอ เมื่อเดือนสิงหาคม 2552.

นายนาน ศรีสมบัติ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าตลาดเกาะยอ เมื่อเดือนเมษายน 2552.

นายอภัย มานะเสนา. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านนอกหน้าร้านขายทุเรียนกวน เมื่อเดือนเมษายน 2551.

นายจบ ลากวงศ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ร้านซ่อมรถหมู่ที่ 9 เมื่อเดือนเมษายน 2552.

นายเลื่อง อินทมน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าเกาะยอรีสอร์ท
เมื่อเดือนธันวาคม 2552.

นางทีน อินทมน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าเกาะยอรีสอร์ท
เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2552.

นางเนี่ยว แก้วมณี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, หน้าเกาะยอรีสอร์ท เมื่อ
เดือนเมษายน 2552.

รายนามทวดผู้ให้สัมภาษณ์

- ทวดแนม วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านอ่าวทรายหมู่ที่ 1
เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดช่วง เรืองสุข. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ในวัดเขาบ่อ บ้านอ่าว
ทราย เมื่อเดือนเมษายน 2552.
- ทวดมุย วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บนสถาบันทักษิณ
เมื่อเดือนเมษายน 2552.
- ทวดเฉียง แซ่ตัน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านบริเวณใกล้โรงทอ
ผ้ากลุ่มราชวงศ์ เมื่อเดือนเมษายน 2552.
- ทวดสมควร แสงสวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ศาลาพ่อท่านหน้า
โรงเรียนวัดแหลมพ้อ เมื่อเดือนเมษายน 2552.
- ทวดแดง ไชยพุกภัย. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, บ้านเลขที่ 46/1 หมู่ที่
5 ตำบลเกาะยอ เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดปวน วรรณโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านทวดปวน
บ้านอ่าวทราย เมื่อเดือนกรกฎาคม 2552.
- ทวดจรี สงเคราะห์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านทวดจรีบ้านนอก
เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดกมล จันทโก. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ในสวนข้างบ้าน
ทวดกมล เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดจิม จันทโก. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดฉิ่ง อัมพะมะ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ณ บ้านทวดฉิ่ง
ขณะเลี้ยงหลานอยู่ที่บ้าน เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดเลียนให้ จิระโชโต. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของทวด
เลียนให้ เมื่อธันวาคม 2552.
- ทวดบุญเชิญ รัตพันธ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านทวดหน้า
โรงเรียนวัดแหลมพ้อ ใกล้ตลาดเกาะยอ เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดเหมะ สันโณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านทวดเหมะใกล้
วัดแหลมพ้อ เมื่อเดือนธันวาคม 2552.
- ทวดหัง ปุยเจริญ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, สมจิตร อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ของบ้านทวดหัง
เมื่อเดือนธันวาคม 2552.

การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2553

การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากด้วยแนวคิดเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

**Conference on Grassroots Economic
Development : Creative Economy Oriented**

กลุ่มที่ 4

ศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา ท้องถิ่น

ชีวิตและอัตลักษณ์ของทวดในเกาะยอ

Life and Identities of "Tuad" in Kor Yor

สมจิตร์ อินทมนโ' และ สุรพงษ์ ยิ้มละมัย²¹คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
ตำบลคลองสีย อำเภหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90120 โทรศัพท์ 089 6544925 E-mail: somtaan@hotmail.com²คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่
ตำบลคลองสีย อำเภหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา 90120 โทร 081 5436600 E-mail: surapong.y@psu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของทวดในพื้นที่เกาะยอ และศึกษาความสัมพันธ์ของทวดที่มีต่อคนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม การสังเกตแบบมี "วนร่วม" การปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ซึ่งกระทำโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และวิเคราะห์โดยผ่านแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ แนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และแนวคิดโครงสร้างผู้กระทำกร โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า อัตลักษณ์ของทวดมีหลายรูปแบบ ทั้งที่ยึดหยุ่นและเป็นไปตามความสัมพันธ์ที่ทวดมีกับคนอื่นและคนอื่นมีกับทวดในพื้นที่เกาะยอซึ่งทวดในเกาะยอแบ่งออกเป็นสามกลุ่มคือ 1. "ทวด" โดยการสืบสายเลือด 2. "ทวด" จากคำเรียกขานของคนในหมู่บ้าน (ถือเป็นปราชญ์หรือบุคคลที่ได้รับการเคารพนับถือ) 3. "ทวด" สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนับถือบูชา ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวของทวดเป็น อัตลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยผ่านโครงสร้างทางสังคม ความเชื่อและพิธีกรรมที่อิงอยู่กับบริบทกับสังคมและวัฒนธรรม รวมไปถึง ภูมิหลัง วิถีชีวิต เป็นอัตลักษณ์ที่ไม่คงรูปเป็นไปตามความสัมพันธ์ของบุคคล พื้นที่เรจาดร่องในชีวิตประจำวัน สภาพแวดล้อม และสถานการณ์ที่มีหลายรูปแบบรวมถึงบริบททางสังคมที่มีการปะทะประสานกันกล่าวโดยสรุปโครงสร้างทางสังคมเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของทวดในเกาะยอและยังรวมไปถึงความสามารถในการเป็นผู้กระทำกรของทวดในชุมชนเกาะยอ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ของทวดมีความหลากหลายและแตกต่างกันเช่นเดียวกับคนกลุ่มอื่นๆ ในสังคม

คำสำคัญ: อัตลักษณ์ "ทวด" โดยการสืบสายเลือด "ทวด" จากคำเรียกขาน "ทวด" สิ่งศักดิ์สิทธิ์

Abstract

This article aimed to study great grandparent identities in Kor Yor and relationship between great grandparent and people who live in Tumbon Kor Yor Amper Muang Songkhla. Qualitative approach is the method used in this study which collecting data from the field by participate observation and interrelationship with informants by informal interview. Analyze by using identities, points of views on empowered relationship and structure-agency theory.

Bounded space where used in this study is Tumbon Kor Yor Amper Muang Songkhla. The results showed that great grandparent identities have many patterns which flexibility and depends on relation of each other. In Kor Yor where has three great grand parent patterns, the first pattern is "Tuad" by blood great grand the same, the second is "Tuad" from people in this village called which mean this village respected him and the last pattern is "Tuad", shrines respected by villages. All of great grandparent identities are constructed by social structure, believe and ceremonies which accompany with social and culture context including background, ways of life are not permanent identities. These identities vary according to individuals, daily recreation, environment and situation. These include social context. In concluding, social structure is only one factor that affects Tuad's identities in Kor-Yor. Tuad have also played important roles in the community and have varieties and differences like other factors in the society.

Keywords : identities, "Tuad" by blood great grand the same, "Tuad" from people called, "Tuad", shrines respected

1. บทนำ

เกาะยอเป็นเกาะเล็กๆ เกาะหนึ่งของพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา แต่เดิมผู้คนในเกาะยอมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีอาชีพทำประมง ทำนา ทำสวน ทำไร่ และพึ่งตนเองเป็นหลักเนื่องจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะทำให้การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกต้องใช้เส้นทางเดียวคือ เดินทางด้วยเรือหางยาว หรือ เรือยนต์ ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาปลาในการทำประมงชาวบ้านจะมีวิธีการหาปลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่น แห อวน โพงพาง ยอ และไซ เป็นต้น เมื่อมองย้อนกลับไปในอดีตพบว่าในพื้นที่เกาะยอเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจมากเนื่องจากเป็นแหล่งรวมของประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ ดำเนินเกี่ยวกับวัดเก่าแก่ต่างๆ ในพื้นที่ และหนึ่งในประวัติศาสตร์ของเกาะยอที่มีความสำคัญอีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องราวของ "ทวด" ในพื้นที่เกาะยอเล็กๆ แห่งนี้ ทวด คือใครมีความเป็นมาอย่างไร เป็นคำถามที่นำค้นหาคำตอบอย่างยิ่งและจากการลงพื้นที่เบื้องต้นของผู้วิจัยได้

การประชุมวิชาการระดับชาติ

เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2553

พบเห็นการกล่าวถึงทวดในหลายๆ ลักษณะ ได้แก่ ลูกหลานที่เรียกขานคนแก่ชราว่า “ทวด” และการกล่าวถึง “ทวด” ที่เป็นสิ่งสักการนับถือ ของชาวบ้านในชุมชน โดย “ทวด” ในประการหลังไม่ได้มีตัวตนหรือชีวิตจริงแต่ผู้วิจัยได้สัมผัสถึงความภูมิใจ ความอุ่นใจ ความสบายใจเมื่อเขาเหล่านั้นพูดถึงเรื่องราวของทวดแม้ว่าจะกล่าวถึงในต่างลักษณะกันก็ตาม

แต่ทว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศ ให้ก้าวสู่ความทันสมัยตามแบบอย่างสังคมตะวันตกได้นำสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วในหลายๆ ชุมชน และเช่นเดียวกันในพื้นที่ชุมชนเกาะยอก็ได้รับผลต่อเนื่องจากการแสวงหาพัฒนาข้างต้นโดยมีการเชื่อมโยงเกาะยอกับพื้นแผ่นดินใหญ่ด้วยสะพานติณสูลานนท์ทำให้กระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่หลั่งไหลเข้าสู่เกาะยออย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นระบบบริโภคนิยม หรือวัตถุนิยมอย่างรวดเร็ว ทำให้ วัฒนธรรมอย่างรุนแรงต่อชุมชนเกาะยอในด้านต่างๆ ทั้งในด้านดีและด้านลบ เช่น สาธารณูปโภคได้รับการพัฒนาดีขึ้น ทرفพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมสลายเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ชุมชนเกาะยอจึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจศึกษาในด้านต่างๆ [1]

กระบวนการเปลี่ยนผ่านข้างต้นมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนทางกายภาพ เช่น มีการสร้างถนนหนทางรอบเกาะ สร้างวิสาหกิจทั้งริมเขาและริมทะเล สร้างร้านอาหาร สร้างหาดทรายเทียมที่หมู่บ้านอ่าวทราย สร้างพิพิธภัณฑ์ การเปลี่ยนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่ทำให้ชาวเกาะยอมีทางเลือกในการทำอาชีพมากขึ้นเช่นเป็นแม่บ้านในรีสอร์ท เป็นพนักงานร้านอาหาร เปิดร้านขายของรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเกาะยอ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลกับความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน จากแต่เดิมที่คนในพื้นที่เกาะยอเคยทำงานอยู่บ้านทำไร่ ทำสวน ทำประมง ก็มีกรออกมาทำงานนอกบ้าน มีอาชีพหลากหลายขึ้นการพบเจอกันของคนในบ้านและในชุมชนก็ลดน้อยลงด้วย หรือประเพณี วัฒนธรรมต่างๆ ก็มีปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยมเช่น ประเพณีวันว่างของคนในเกาะยอแต่เดิมวันว่างประจำปีของชุมชนเกาะยอหรือวันสงกรานต์ของไทยทุกคนจะพากันมาเล่นน้ำทำบุญและลอยเรือแพ แต่ตอนนี้กลับกลายเป็นเหลือเพียงคนดั้งเดิมที่ยังคงรักษาประเพณีดังกล่าวไว้ วันเรือแพที่เคยมีคนในหมู่บ้านช่วยกันทำกลับไม่มีใครสืบทอด หากคนทำได้ยากจนต้องเลิกกิจกรรมบางอย่างลงไป

กล่าวได้ว่า ความหลากหลายของผู้คนและกระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอพร้อม ๆ กับสะพานฯ ทำให้พื้นที่เกาะยอมีการปรับเปลี่ยนอย่างเข้มข้นไปในหลายด้านมุม แม้ว่าความสนใจในความทันสมัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ด้านมุมหนึ่งจะมองว่าความทันสมัยนั้นช่วยสร้างให้คุณภาพชีวิตของคนเกาะยอได้ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางความสะดวกสบาย ทว่าในอีกมิติหนึ่งก็ชี้ให้เห็นว่า “คน” และ “วัฒนธรรม” ในพื้นที่เกาะยอต้องยอมรับกระแสความทันสมัยพร้อม ๆ กับปรับตัวให้เข้ากับทันสมัยนั้นให้ได้

ในหลายกรณีของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกาะยอแสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตของผู้คน ทนทางสังคม ทนทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ต้องถูกเบียดขับให้ตกอยู่ในภาวะชายขอบจากการแสวงหาความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่ หลายคนเลือกขายผืนดินให้กับนายทุนและย้ายถิ่นฐาน ส่วนคนที่ยังอยู่ในพื้นที่ก็ต้องรับและต่อรองกับกระแส

ความทันสมัยที่เข้ามาอย่างเข้มข้นและหลีกเลี่ยงไม่ได้ ความทันสมัยทางสังคมดังกล่าวย่อมทำให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบของความสัมพันธ์และลักษณะทางสังคมที่ทวีความซับซ้อนมากขึ้น ความทันสมัยที่เข้ามาพร้อมกับกาเห็นในเรื่องการสะสมทุนในรูปแบบที่เรียกว่าทุนนิยมและการให้คุณค่ากับวัตถุมากกว่าจิตใจก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่วิถีชีวิตและวิถีคิดแบบพื้นบ้านตกอยู่ในฐานะชายขอบของความทันสมัยรวมทั้งเรื่องราวของ “ทวด” ด้วยเช่นกันที่ตกอยู่ในภาวะดังกล่าว

อย่างไรก็ตาม ภาพและเรื่องราวชายขอบกลับได้รับความสนใจจากนักวิชาการหลายกลุ่มและให้ความสนใจกับประเด็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่ซับซ้อนนี้เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการนำแนวคิดแบบ Post-Modern มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และเปิดมุมมองใหม่ ๆ ในการพิจารณาเรื่องราว และหลายครั้งที่แนวทางการศึกษาความเป็นชายขอบถูกมองถึงเรื่อง “อัตลักษณ์ของชนชายขอบ” [2] ได้กล่าวถึงการสร้างอัตลักษณ์ของชายขอบ ว่าเป็นความพยายามที่จะวิเคราะห์ถึงภาพเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ทางสังคมบนที่ที่แสดงสำนึกเกี่ยวกับตนเองและคนอื่น คำพูด เรื่องเล่า ซึ่งโดยทั่วไปแล้วก็พยายามจะชี้ให้เห็นว่าชนชายขอบต้องการจุดยืนของตนเอง และมีภาพของตนเองที่แตกต่างไปด้วย และในกระบวนการเหล่านี้ สำนึกความเป็นตัวตน หรืออัตลักษณ์ชายขอบของเขาก็ก่อตัวขึ้นเพื่อการรวมกลุ่มหรือชี้ให้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง

ความเป็นชายขอบ ไม่ใช่เรื่องของถูกกั้นให้ไปอยู่ในตำแหน่งในสังคมที่ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ หรืออำนาจ หรือไม่เข้าประเภทแต่เพียงอย่างเดียวหากเป็นเรื่องของความรู้และความจริงที่คนอื่นสร้างขึ้นมาของเขา แทนตัวเขา ความรู้และความจริงเหล่านั้นกลายเป็น ‘สามัญสำนึก’ ที่รับรู้เข้าใจกันได้ในสังคมโดยไม่ต้องตั้งคำถามผู้ที่อยู่ในตำแหน่งชายขอบเอง ก็อาจจะรับหรืออ้างอิงไปเป็นความจริงเกี่ยวกับตัวเองด้วย รวมทั้งมีการต่อต้านโต้แย้งปฏิเสธในเวลาเดียวกันทุกบทความจะกล่าวถึงการสถาปนาความจริงทางสังคมบางประการซึ่งจะให้ภาพให้วิจิตร หรือวิจิตรของคนเหล่านี้ ไปในทางที่เป็นลบ เช่น เป็นความวิปริตทางเพศ ความสกปรก ความไม่เข้าใจใจ ความล่อแหลม หรือความไร้ประโยชน์ การมองในด้านเดียว สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม (asymmetrical relations) ที่ดำรงอยู่ในสังคมซึ่งทำให้คนบางกลุ่มถูกคนกลุ่มอื่นพูดแทนหรือสร้างภาพให้แทน [2]

มุมมองความสนใจในประเด็นเรื่อง “ทวด” ดังกล่าวนี้นี้เกิดขึ้นจากการเก็บข้อมูลภาคสนามเบื้องต้นและในฐานะที่ผู้วิจัยถือกำเนิดในพื้นที่เกาะยอและยังคงใช้ชีวิตที่เกาะยอจนปัจจุบันพบว่าเรื่องราวเกี่ยวกับ “ทวด” เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่กลายเป็นเรื่องราวชายขอบทางสังคมจากบริบทความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอ เรื่องราวของ “ทวด” ที่ปรากฏในพื้นที่ถูกละเลย ถูกลดความสำคัญลงไปทุกวัน แม้กระแสสังคมในวงกว้างก็ยังตั้งคำถามมากขึ้นว่า “ทวด” คืออะไร แม้ว่าในความเป็นคนได้จะคุ้นชินอยู่กับคำเรียก “หลวงปู่ทวด” ก็ตาม

จากประเด็นดังกล่าวเป็นการจุดประกายให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจว่าเรื่องราวเกี่ยวกับ “ทวด” ในพื้นที่เกาะยอมีการสร้างความหมายและอัตลักษณ์เกี่ยวกับทวดอย่างไร สิ่งเหล่านี้มีความหมายกับ

คนในพื้นที่เกาะยออย่างไรในกระแสความทันสมัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ณ ช่วงเวลาปัจจุบัน ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่ากระบวนการศึกษาศึกษาเกี่ยวกับ “ทวด” ดังกล่าวจะนำไปสู่ความเข้าใจวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ การดำเนินชีวิตของคนในพื้นที่ รวมถึงคุณค่าและการให้ความสำคัญของผู้คนผ่านการคัดเลือก การปรุงแต่ง ปกปิด ซับเน้น หรือลดทอน คุณลักษณะบางประการ กลายเป็นความทรงจำที่ถูกผลิตซ้ำ สืบทอด หรือปรับเปลี่ยนให้เข้ากับยุคสมัยหรือบริบทที่เกิดขึ้น

ในงานชิ้นนี้ผู้วิจัยพยายามชี้ให้เห็นเรื่องราวของ “ทวด” ในสามลักษณะทั้งที่เป็นบุคคลซึ่งคนในชุมชนให้ความนับถือว่าเป็นผู้มี ความรู้ความสามารถ มีภูมิปัญญา ประสบการณ์ มีปรัชญาการใช้ชีวิต และมีช่วงชีวิตอยู่ในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของบริบทพื้นที่ เกาะยอ โดยบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับนับถือเรียกว่า “ทวด” และ ผู้ที่ได้รับการเรียกขานว่า “ทวด” โดยการสืบสายเลือด รวมถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการนับถือบูชาเรียกว่า “ทวด” ในอดีตทวด (ทวด โดยการเรียกขานและทวดโดยสายเลือด) จะมีบทบาทมากในชีวิตประจำวันของคนในแต่ละครอบครัวรวมถึงมีบทบาทในชุมชน เช่น เป็นผู้หลักผู้ใหญ่ในครอบครัว เป็นเสาหลักของบ้าน เป็นศูนย์รวมของความเป็นเครือญาติ ในสวนของชุมชน ก็จะเป็นผู้นำชุมชน เป็นที่รวมของความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ดังนั้นการศึกษาเรื่อง วิถีชีวิตและอัตลักษณ์ของทวดในเกาะยอ ครั้งนี้จึงเป็นการทำความเข้าใจอัตลักษณ์ของทวดในพื้นที่เกาะยอและความสัมพันธ์ของทวดที่มีต่อคนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

2. วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาอัตลักษณ์ของทวดในพื้นที่เกาะยอ และศึกษาความสัมพันธ์ของทวดที่มีต่อคนในพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

3. วิธีการดำเนินงาน

3.1 การเลือกพื้นที่การศึกษา

สำหรับพื้นที่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สำหรับชุมชนเกาะยอ ก่อนที่จะมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกของคนในเกาะยอใช้การ เดินทางด้วยเรือหางยาว หรือ เรือยนต์ ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาลปลา ในการทำประมง ชาวบ้านจะมีวิธีการหาลปลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่น ท้าววนลอย ตักโมลิ๊ะ ตักไซ่หนึ่ง เป็นต้น จนกระทั่งมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ ขึ้นมา วิถีชีวิตของคนเกาะยอเปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมสะดวกขึ้นมีการซื้อขายสินค้า มีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามา หลายพื้นที่เปลี่ยนเป็นร้านค้า ร้านอาหารบริการนักท่องเที่ยว ฯลฯ อาชีพการทำประมงที่เป็นอาชีพดั้งเดิมลดความสำคัญลง นั่นคือ ความทันสมัยได้เข้ามาสู่พื้นที่เกาะยอได้อย่างเต็มที่และรวดเร็วตามความสะดวกของเส้นทางคมนาคม กระบวนการเปลี่ยนผ่านข้างต้นนี้ทั้งที่เป็นการเปลี่ยนทางกายภาพ เช่น ถนนหนทาง การเปลี่ยนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ชุมชน หรือ ประเพณี วัฒนธรรมก็ตาม

3.2 การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วยกลุ่ม “ทวด” ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุคคลซึ่งคนในชุมชนให้ความนับถือว่าเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ มีภูมิปัญญา ประสบการณ์ มีปรัชญาการใช้ชีวิต และมีช่วงชีวิตอยู่ในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของบริบทพื้นที่เกาะยอโดยบุคคลเหล่านี้ได้รับการยอมรับนับถือเรียกว่า เป็น “ทวด” และผู้ที่ได้รับการเรียกขานว่า “ทวด” โดยการสืบสายเลือด รวมถึงกลุ่มคนต่าง ๆ ที่ดำรงชีวิตอยู่ในพื้นที่เกาะยอ

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปมี 'วนร่วมในพื้นที่โดยการใช้ชีวิตในพื้นที่ในฐานะลูกหลานคนหนึ่งของบ้าน เพื่อที่จะสังเกตการณ์อย่างมี 'วนร่วมคือ การเข้าไปคลุกคลี ช่วยงาน ร่วมกิจกรรมต่างๆของครอบครัว กินนอน สนทนา พูดคุยกับพวกเขา นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลจากกลุ่มคนอื่นๆ เช่น คนในครอบครัวของทวด อาจเป็นลูก หลาน หลาน หลาน เพื่อนบ้าน หรือบุคคลอื่นๆ ที่ผู้วิจัยเข้าไปพูดคุยตามโอกาสการพบเจอ เพื่อศึกษาถึงความสัมพันธ์ที่ทวดมีต่อคนอื่นและความคิดความเชื่อ ทางสังคมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ศึกษา

ทั้งนี้การเก็บข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกต พูดคุย สนทนา ทั้งในเวลาส่วนตัวและเวลางาน และการรับรู้เรื่องราวในมิติต่างๆอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาของการศึกษาเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์อัตลักษณ์ของทวดในพื้นที่เกาะยอและวิเคราะห์ผลที่มีต่อคนในชุมชน โดยผู้วิจัยพยายามที่จะเป็นผู้สังเกต รับฟัง และถ่ายทอดข้อมูลที่ได้รับในทุกข้อมูลและทุกแง่มุมตามที่คุณวิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลอยู่ในพื้นที่ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ข้อมูลที่ได้รับจึงเป็นจริงที่ปรากฏให้เห็นและมีอยู่ใช้ชีวิตประจำวันของคน ที่ศึกษาเช่นกัน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการที่จะนำมาวิเคราะห์ และถอดรหัส

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจึงเป็นเรื่องราวชีวิตที่ผ่านคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและคนในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกเลือกเพื่อนำเสนอหรือถูกสร้างขึ้นเพื่อจุดหมายบางประการก็ตาม แต่สิ่งที่ไมอาจปฏิเสธได้ก็คือ สิ่งเหล่านั้นเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ทุก ๆ วัน ไม่ว่าผู้วิจัยจะได้รับความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจจากคนเหล่านั้นก็ตาม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนย่อมเลือกเรื่องราวและคนรับฟังเพื่อที่จะเล่าเรื่องและกลั่นกลายเป็นข้อมูลของการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้

3.3. การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา

การเข้าไปเก็บข้อมูลในภาคสนามครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นคนเดินเรื่องโดยเข้าไปมี 'วนร่วมในบรรยากาศ และกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น พิธีทำบุญของหมู่บ้าน งานศพ งานบวช ประเพณีต่าง ๆ รวมถึงการพูดคุยกับกลุ่มข้อมูลที่คุณวิจัยมีโอกาสได้พบเจออยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งในแต่ละสถานการณ์ได้พูดคุยและสังเกตการณ์ตามประเด็นการวิจัย หลังจากได้เข้าสู่สนามและเก็บข้อมูลแล้วข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกนำมาสรุปและวิเคราะห์

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจึงเป็นเรื่องราวชีวิตที่ผ่านคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและคนในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นข้อเท็จจริงที่ถูกเลือกเพื่อนำเสนอหรือถูกสร้างขึ้นเพื่อจุดหมายบางประการก็ตาม แต่สิ่งที่ไมอาจปฏิเสธได้ก็คือ สิ่งเหล่านั้นเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ทุก ๆ วัน ไม่ว่าผู้วิจัยจะได้รับความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจจาก

การประชุมวิชาการระดับชาติ

เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2553

คนเหล่านั้นก็ตาม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนย่อมเลือกเรื่องราวและคนรับฟังเพื่อที่จะเล่าเรื่องและกลับกลายเป็นข้อมูลของการศึกษาคั้งนี้

3.4 หน่วยการวิเคราะห์

หน่วยการวิเคราะห์คือการพิจารณาความสัมพันธ์ทางอำนาจของคนในพื้นที่เกาะโยในการสร้างอัตลักษณ์เกี่ยวกับ ทวด และ ผลของการสร้างอัตลักษณ์เกี่ยวกับ “ทวด” ที่มีต่อคนในพื้นที่ที่เชื่อมโยงบริบททางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะโย ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยขอบเขตทางกายภาพเท่านั้น

3.5 การวิเคราะห์

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ เน้นการวิเคราะห์การสร้างอัตลักษณ์ของทวดกับคนอื่นและทวดด้วยตนเอง (ยกเว้นทวดสังข์ศักดิ์ ฑ์)ซึ่งเป็นการวิเคราะห์ผ่านเรื่องเล่า คำพูด ตำนาน การแสดงออกต่างๆ ผสมผสานความเชื่อต่างๆ โดยที่การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงตามประเด็นและทำการจัดระบบข้อมูลการวิเคราะห์ ตลอดจนนำเสนอข้อมูลด้วยการตีความให้เห็นความเชื่อมโยงของการสร้างอัตลักษณ์ของทวดภายใต้บริบทของพื้นที่เกาะโยโดยมีแนวคิด อัตลักษณ์ โครงสร้างผู้กระทำการ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

4. ผลการศึกษา

การศึกษาชีวิตและการสร้างอัตลักษณ์ของทวดในเกาะโยเป็นการชี้ให้เห็นถึงว่า ทวดเป็นใครทั้งในระดับปัจเจกและในระดับกลุ่ม โดยที่อัตลักษณ์มักจะถูกสร้างขึ้นบนพื้นฐานของการมีเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่มและความแตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ ที่นำมากำหนดความเป็นกลุ่มหรือบุคคล ส่วนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับเราทุกคน ซึ่งปรากฏในพื้นที่ทั้งที่เป็นชีวิตในพื้นที่ วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ภายใต้ความสัมพันธ์อำนาจได้กระจายอยู่รอบตัวเราทุกคน ทุกคนล้วนแล้วแต่มี วนในการสร้างอำนาจผ่านการผลิต การปฏิบัติ และและการเจรจาทั้งหมดทั้งปวงเป็นผลของอำนาจขึ้นอยู่กับริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ วนในทัศนในเรื่องโครงสร้าง (Structure) และผู้กระทำการ (Agency) ที่อยู่ลักษณะทับซ้อนกันใหม่ในทัศนเดียวกันไม่แยกโครงสร้างและผู้กระทำการออกจากกัน แต่เป็นมโนทัศน์ที่มีสองมโนทัศน์เชื่อมประสานกันผ่านปฏิบัติการที่เกิดทางสังคมอยู่ในรูปแบบของการดำเนินชีวิตประจำวันโดยให้ความสำคัญกับเรื่องโครงสร้าง ที่เป็นตัวกำหนดการกระทำต่างๆของปัจเจกบุคคลและในขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลที่มีเสรีภาพในการกระทำสิ่งต่างๆได้เช่นเดียวกัน

การสร้างอัตลักษณ์ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจและโครงสร้างผู้กระทำการในความสัมพันธ์ที่ “ทวด” มีกับ “ทวด” ด้วยกัน และ มีกับคนอื่น ๆ ในบริบททางสังคมที่ดำเนินอยู่ในวิถีชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้วิจัยได้พบว่า “ทวด” (ทวด:โดยสายเลือด, ทวด:โดยการเรียกขาน) มักจะเป็นผู้นำในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะ เป็น ในงานบุญ เช่น ประเพณีทำบุญวันว่าง ประเพณีทำบุญเดือนสิบ ประเพณีชักพระ ประเพณีทอดกฐิน ฯลฯ รวมทั้ง เป็นแม่ แม่ชัง เป็นที่ปรึกษาให้กับคนในหมู่บ้าน เป็นศูนย์กลางของเครือญาติ ดัง คำพูดที่ว่า

“แค่ถึงทำบุญเดือนสิบแล้วทวดสาว ถูกไปซื้อไม้กวาดเตรียมกวาดทวดวัด กันพลาฯ ปีนี้ให้ไอพวดอยู่ใกล้ๆ มันมาเช็ดธูปว่ากันมั้ง อยู่ยลิมเตรียมซื้อของแจกผู้หลักผู้ใหญ่ปีที่แล้วเราซื้อหมูไชร้านเลิศ ปีนี้แม้ว่าอีทำต้ม กับทำหมูแจจะหุแจก ไม่พักซื้อทวดสาว แลฯ แล้วหลายคนเตรียมแต่เนิ่นๆ เดียวลิมแจกคนโน้นคนนี้เหล่า”

ทวดซิม จันทโก คู่กับลูกสาว : กันยายน 2552*

จากคำพูดดังกล่าวเป็นการเตรียมพร้อมก่อนถึงวันทำบุญเดือนสิบซึ่งครั้งแรกกับครั้งที่สองก็จะปฏิบัติไม่ต่างกันบางครอบครัวก็จะแจกของผู้หลักผู้ใหญ่ในครั้งแรกบ้างครอบครัวก็จะแจกในครั้งที่สองซึ่งจากคำพูดของทวดซิมแสดงให้เห็นถึงการเตรียมพร้อมได้ ั้งให้ลูกเตรียมซื้ออุปกรณ์ทำความสะอาดศาลาวัดและบัวของบรรพบุรุษตั้งแต่เนิ่นๆ เพราะกลัวจะลืมหรือขาดตกบกพร่อง เป็นการเตรียมการในการทำบุญหน้าบ้านปีนี้ของบ้านทวดซิมหรืออีกคำพูดของทวดปวนที่ว่า

“ปีนี้เรากรรมการวัดต้องประชุมจัดงานประจำปีทำบุญเดือนสิบกันเหล่าเด็กรุ่นหลังๆ ไม่ค่อยเข้าใจพิธีกรรมต้องให้คนเฒ่าคนแก่สอนไว้มั้งจะได้ทำได้ถูกต้องเมื่อคนนอก คุมวัดเราจะได้ไม่น่าเกลียด”

ทวดปวน วรรณโร สัมภาษณ์ : สิงหาคม 2552*

ในฐานะที่เป็นผู้รู้ผู้อาวุโสและเป็นกรรมการของวัดเขาบ่อทวดปวนก็จะมีการนัดประชุมกรรมการวัดเพื่อจัดเตรียมงานก่อนวันทำบุญเพื่อความพร้อมและจะแบ่งหน้าที่ให้กับสมาชิกที่เป็นกรรมการและชาวบ้านไปรับผิดชอบกันทุกๆ ปี ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ทุกคนในหมู่บ้านรับรู้กันส่วนชาวบ้านคนที่ไม่ได้มีหน้าที่เป็นกรรมการของวัดหรือที่ไม่ได้มีการมอบหมายหน้าที่ให้รับผิดชอบก็จะเตรียมทำกับข้าวขนมเพื่อไปวัดซึ่งจะเห็นได้ว่าคนที่ทำหน้าที่และจัดการเรื่องพิธีกรรมต่างๆของกิจกรรมแต่ละกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านจะเป็นคนเฒ่าคนแก่ผู้หลักผู้ใหญ่ของหมู่บ้านเสมอ

ในมุมมองของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างประเพณีและเครือญาติ

ในอดีตที่ผ่านมาสังคมภาคใต้เป็นสังคมที่มีระบบเครือญาติที่เข้มแข็ง เรามองเห็นคุณลักษณะสำคัญบางประการหนึ่งของชาวใต้ที่กลุ่มสังคมอื่นมักจะพูดถึง คือ ความเป็นผู้ที่รักพวกพ้อง ไม่ว่าจะออกมาจากคำเรียกที่ว่า สะดอสามัคคี หรือพูดกันโดยตรงว่า “คนภาคใต้มีรักพวกกัน” “มันถือพรคถือพวก” สิ่งเหล่านี้เป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงพื้นฐานวัฒนธรรมที่ยึดถือระบบเครือญาติเป็นสำคัญซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีสวายนับโยด ในงานวิจัยโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา ของ[3] ซึ่งตามแนวคิดนี้จะแสดงให้เห็นการสวหาสายรากของเหตุปัจจัย หากพลวัตของย่านโยย่านระบบความเชื่อ ประเพณี จารีตและประเพณีพิธีกรรมของชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างประเพณีกับกลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมนั้น ึ่งมีมองเห็นและสรุปได้ว่ากลุ่มที่ประกอบพิธีกรรมตามเชื้อสายตระกูลเป็นกลุ่มเครือญาติที่เป็นสายตระกูลเดียวกัน ในข้อนี้มีข้อมูลสนับสนุนจากการที่คนในเกาะโยที่ไปอยู่ไกลๆ เช่น จังหวัดเชียงราย กรุงเทพฯ จะกลับบ้านเดิมที่เกาะโยเพื่อประกอบพิธีกรรม ที่สายตระกูลทำกันสืบมาดังเช่น พิธีโรงครูของบ้านทวดท่านหนึ่งผู้วิจัยได้เข้าไปสัมภาษณ์

การประชุมวิชาการระดับชาติ
เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2553

“ที่บ้านเราเวลาจัดโนราโรงครู จะเรียกพ่อแม่ตายายที่เป็น
ทรงมาลงกัน เชื้อสายใคร่ก่าลูกหลานคนนั้นมา บ้านเราก็เหมือน ตา
ยายเราก็รอ ลูกหลาน ไม่ว่าจะอยู่ไกลที่ไหน ก็ต้องกลับมาไหว้ตา
ยายตัวเอง ตายายเพื่อนเค้ามาแต่ตายายเราลูกๆ หลานๆคนไหน
ไม่มากก็ถือว่าไม่เคารพ ไม่คบญาติ พี่น้องก็ไม่ค่อยพอใจกัน”

ทวดบุญเชิญ ทรัดสะพันธ์ . มกราคม 2552 :สัมภาษณ์*

จากคำพูดดังกล่าวของทวดแสดงให้เห็นถึงอำนาจความ
มีพันธ์ของความเป็นเครือญาติ เป็นหลักอ ก็คือครอบครัวใด
ประกอบพิธีดังกล่าว เป็นการแสดงให้เห็นถึงความเป็นพวกเดียวกัน
เป็นไหมเดียวกัน มีหยุนยานเดียวกัน ย่อมนำมาซึ่งความเป็นคนที่มี
ความใกล้ชิดกันชุมชน ในทางตรงกันข้ามสำหรับผู้ที่มิใช่เชื้อสาย
แล้วกระทำพิธีกรรมนี้ นั้นหมายถึงความเป็นพวกอื่น เป็นกลุ่มอื่น อัน
จะนำมาซึ่งผลกระทบทางสังคมอีกมากมายอย่างน้อยที่ ๓ เช่น การ
ได้รับคำตำหนิตนเห็น นินทาว่ากล่าว หรือในที่ ๓จะถูกญาติผู้ใหญ่
ไม่ยอมรับ หรือข้อหาหนักสุดก็เป็นเรื่องของความไม่รู้จักบุญคุณ
ของพ่อแม่ตายาย เป็นต้น อันเนื่องมาจากทอดทิ้งบรรพบุรุษได้ ึ่งสม
ถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพราะสุดท้ายของการทำพิธีก็คือการทำให้ลูกๆ
หลานๆ มาทำกิจกรรมร่วมกันรู้จักกันไม่ลืมสายตระกูลทำให้ความ
สามัคคีกันในกลุ่มนั้นเอง

ซึ่งในงานวิจัยชิ้นนี้จะสะท้อนให้เห็นในส่วนของวัฒนธรรม
การนับถือตายายที่มีพลังของระบบเครือญาติในด้านลเกาะยอซึ่ง
เป็นเหตุปัจจัยผลิตเครื่องมือในการเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทาง
สังคมต่อไป

**ในมุมมองของสิ่งศักดิ์ ธิ์และความเชื่อผู้ให้ข้อมูลได้
พูดถึง “ทวด” สิ่งศักดิ์ ธิ์ในเกาะยอว่า**

“ทวดข้างทวดข้างเป็นสิ่งศักดิ์ ธิ์ ที่คนในเกาะยอให้การ
เคารพบูชา มาตั้งแต่สมัยปู่ย่า ตาทวด คนในเกาะยอเวลาจะออก
ทะเลหาปลาก็ต้องขอทวดข้างว่าให้ลูกข้างปลอดภัยอย่าง ด้มีภัย
หรือเหตุใดๆ หรือเวลาลูกหลานเดินทางไปไหนไกลๆ ก็จะไปขอพร
ทวดทางให้ลูกปลอดภัย ให้รักษาคุ้มครองลูกหลาน บางคนก็
บนบานเมื่อไปสอบทำงานหรือเสี่ยงโชคต่างๆ...”

ทวดช่วง เรื่องสุข . มกราคม 2552 สัมภาษณ์*

กล่าวโดยสรุป ทวดที่เป็นสิ่งศักดิ์ ธิ์ในเกาะยอมีทั้งทวด
ข้างที่สถิตอยู่ในวัดเขาบ่อ และทวดจุงจางที่สถิตอยู่บนยอดเขา
แดงในหมู่บ้านอ่าวทรายและทวด จันท์ ทวดแย้ม ซึ่งเป็นทวดคนที่
สถิตอยู่กลางหมู่บ้านอ่าวทรายซึ่งสิ่งศักดิ์ ธิ์ที่กล่าวมาทั้งทั้งสาม
ึ่งนี้ส่วนแล้วแต่เป็นตัวแทนของความเชื่อ ความมั่นใจ ไว้ใจ ต่อการ
มีอยู่ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องมีเหตุผลมาอธิบายเสมอไป
ซึ่งอาจจะเกิดขึ้นเพราะศรัทธาหรือความกลัวที่แอบแฝงอยู่จนนำมา
ซึ่งพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งที่เป็นระเบียบแบบแผนที่เรียกกันว่า
พิธีกรรม และไม่ระเบียบแบบแผนซึ่งเป็นพฤติกรรมทั่วไปของคน
ที่มีความเชื่อในสิ่งใดสิ่งหนึ่งๆ แล้วถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็น
วัฒนธรรมด้านความเชื่อของคนกลุ่มนั้นๆ ดังคำพูดที่ว่า

“ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับข้อเสนออย่างใดอย่างหนึ่ง
ว่าเป็นความจริง การยอมรับนี้อาจเกิดจากสติปัญญา เหตุผลหรือ
ศรัทธา โดยไม่ต้องมีเหตุผลใดๆ รองรับก็ได้” [4]

ปัจจุบันสังคมไทยได้มีความเชื่ออันเกิดจากการผสมผสาน
กันระหว่างลัทธิความเชื่อพื้นบ้านของแต่ละถิ่นเข้ากับความเชื่อตาม
หลักศาสนา จนนำมาซึ่งลักษณะเฉพาะของความเชื่อของคนใน
แต่ละถิ่น ความเชื่อเกี่ยวกับทวดข้าง ความเชื่อเกี่ยวกับทวดจุง
แดง ความเชื่อเกี่ยวกับทวดจันท์ ทวดแย้ม ความเชื่อที่ว่าทวดมีของดี
ก็เช่นกัน เป็นความเชื่อพื้นบ้านอีกประเภทหนึ่งที่มีการผสมผสาน
หรือปรับตัวเข้ากับพระพุทธศาสนา

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยชิ้นนี้สรุปได้ว่า “ทวด” (ทวดโดยสายเลือด และ
ทวด จากคำเรียกขาน) ไม่ได้เป็นคนแก่หรือคนชราที่ต้องรอให้เป็น
ภาวะแก่ลูกหลานหรือคนในหมู่บ้านต้องเลี้ยงดูแต่ทวดเป็นคน
ที่เปรียบเสมือนร่วมโพรมโซเป็นศูนย์รวมของความเป็นเครือญาติและ
เป็นผู้มีข้อมูลเป็นผู้รู้ผู้มีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในพื้นที่รวมทั้ง
เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ วัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของ
ชุมชนซึ่งข้อมูลเหล่านี้เป็นข้อมูลจริงและเป็นประวัติศาสตร์ของ
ชุมชนต่อไปในอนาคตที่ควรศึกษาและเก็บไว้เป็นข้อมูลต่อไป จาก
การศึกษาเห็นได้ว่าทวดในเกาะยอเป็นผู้มีข้อมูล เป็นผู้รู้ ‘วนทวด
ึ่งศักดิ์ ธิ์ เป็นสัญลักษณ์ของพิธีกรรมและความเชื่อ ของคนใน
ชุมชนและต่างชุมชน ทำให้เป็นศูนย์รวมของความศรัทธา ก่อเกิด
การเป็นกลุ่มเดียวกัน แสดงให้เห็นถึงความสามัคคีของกลุ่มคน

จากการศึกษาวิจัย เรื่อง ชีวิตและอัตลักษณ์ของทวดในเกาะ
ยอ ทำให้ผู้ศึกษามองเห็นว่า วิถีชีวิตในแต่ละวันของทวดมีความผูก
พันธ์กับ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม ซึ่งมี ‘วนสำคัญอย่างมากใน
การกำหนดพฤติกรรมของคนออกมาเป็นอัตลักษณ์ของคนๆ นั้น หรือ
ึ่งๆ นั้น นอกจากนี้ยังเป็นความสำคัญในเชิงไม่หยุดนิ่ง มีการ
เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง ด้ต่อบกับความเป็นจริงอย่างรอบด้าน

หากการศึกษาอัตลักษณ์โดยไม่ทิ้งบริบททางสังคมจะทำให้
งานลักษณะนี้สะท้อนภาพความเป็นจริงที่มีอยู่อย่างมีชีวิต ไม่ใช่เป็น
เรื่องของวัฒนธรรมที่เป็นเพียงเรื่องเล่า สิ่งที่ถูกพูดถึง อย่างขาดมิติ
ความเป็นจริงทางสังคม

6. กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาครั้งนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความรู้ของ อาจารย์
ดร.สุรพงษ์ ยัมละมัย และรองศาสตราจารย์ ดร.วันชัย ธรรมจักร
ในการให้คำปรึกษาบ่มเพาะความรู้ตลอดมา อาจารย์ ดร.มณฑนา
พิพัฒน์เพ็ญที่คอยให้กำลังใจเสมอมาขอพระคุณผู้ช่วยศาสตราจารย์
ดร.เปรมินทร์ คาระวีและ อาจารย์ชุตติมา วังวารีย์ ที่อนุเคราะห์ดู
ภาษาอังกฤษและขอขอบคุณทวดรวม ชาวบ้านในเกาะยอรวมถึงผู้
ให้ข้อมูลทุกท่านที่ช่วยเหลือให้การศึกษานี้ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- [1] ปรีดา เฉลิมเผ่า ก่ออนันตกุล. 2544. คนใน: ประสบการณ์
ภาคสนามของนักมานุษยวิทยาไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์
มานุษยวิทยาสิรินธร.
- [2] ชัยวุฒิ พิชะกุล. 2549 เกาะยอ : ภูมิโนเวศวัฒนธรรม และ
พัฒนาการชุมชนเกาะยอ.สงขลา :สถาบันทักษิณคดีศึกษา

การประชุมวิชาการระดับชาติ

เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ ประจำปี 2553

- [3] บุญเลิศ จันทระ. 2544. “กรณีศึกษาประเพณีแต่งงานกับนางไม้ในเขตอำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา”. วิทยานิพนธ์นี้หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาชนบทศึกษา: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- [4] สถาพร ศรี จัจจ.2549 เกาะยอ : ภูมิโนเวศวัฒนธรรม และพัฒนาการชุมชนเกาะยอ.สงขลา :สถาบันทักษิณคดีศึกษา

สัมภาษณ์

- ทวดซิม จันทโก และลูกสาว, สมจิตร์ อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านของทวดขณะเตรียมกรรมการงานบุญ เมื่อ กันยายน 2552.
- ทวดปวน วรรณโร, สมจิตร์ อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่บ้านผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 1 บ้านอ่าวทราย เมื่อ สิงหาคม 2552.
- ทวดบุญเชียว รัตน์สะพันธ์, สมจิตร์ อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ศาลาหน้าโรงเรียนวัดแหลมพ้อ (หลาพ้อท่าน) เมื่อ มกราคม 2552.
- ทวดช่วง เรืองสุข, สมจิตร์ อินทมน เป็นผู้สัมภาษณ์,ที่วัดเขาบ่อ บริเวณหน้าศาลาทวดข้าง เมื่อ มกราคม 2552.

การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
ครั้งที่ 10 วันที่ 12 - 13 มีนาคม 2554 เอกสารเล่มที่
รวมบทความนำเสนอ

1

"ความรู้ท่วมหัว" เอาตัว(สังคม)ไม่รอด?

จัดโดย

คณะสังคมศาสตร์ และ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

575 รมบทความนำเสนอ การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2563

**เวลานี้มีความหลัง : กรณีศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในตำบลเกาะยอ
อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา¹**

**There are Old Stories at This Moment: A Case Study of the Elderly of Tambon Koh Yor,
Ampho Muang, Songkhla**

สมจิตร อินทมน²

บทคัดย่อ

เวลาที่ผ่านไปในแต่ละวินาที แต่ละวัน แต่ละปี ย่อมเป็นความหลังของแต่ละคน บางคนก็มีเรื่องราวที่น่าจดจำ บางคนก็มีเรื่องราวที่เศร้าหมอง เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา การเปลี่ยนแปลงของร่างกายก็เช่นเดียวกัน การเข้าสู่วัยชราจะเป็นเรื่องธรรมชาติ การชราภาพและความตายเป็นกระบวนการทางชีววิทยาที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่การให้ความหมายแก่กระบวนการนี้และการประเมินคุณค่าของบุคคลที่เข้าสู่ภาวะชราทางกายภาพเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยสังคม ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อ ค่านิยมที่พบในแต่ละวัฒนธรรมและช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ บทความชิ้นนี้จะศึกษาการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุที่ใช้ชีวิตในตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ว่ามีทัศนคติการใช้ชีวิตอย่างไร และปัจจัยแวดล้อมอะไรที่ก่อรูปเป็นอัตลักษณ์ที่หลากหลายของผู้สูงอายุเหล่านี้ ซึ่งผู้เขียนสนใจที่จะสะท้อนภาพการดำรงอยู่อย่างหลากหลาย โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารการวิจัยและการศึกษาโดยตรงจากคำบอกเล่าและเรื่องราวของผู้สูงอายุเหล่านี้จากประสบการณ์ตรงของพวกเขาเอง ดังนั้น บทความนี้จึงมีวัตถุประสงค์ต้องการนำเสนอประเด็นของการใช้ชีวิตและความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในตำบลเกาะยอว่าพวกเขามีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างไร และมีผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของพวกเขาอย่างไรบ้าง

คำสำคัญ: ผู้สูงอายุ , การเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย , ผู้สูงอายุกับการดำรงอยู่ของชีวิต

¹ บทความนำเสนอในงานสัมมนา “ท้าทายสังคมศาสตร์ไทย: ความรู้ท่วมหัวเอาตัว (สังคม) ไม่รอด?” การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ระหว่างวันที่ 12-13 มีนาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นำเสนอบทความประเภทที่ 1 (บทความจากวิทยานิพนธ์ที่เสร็จสมบูรณ์)

² นักศึกษาสาขาวิชาพัฒนมานุษยและสังคม (ภาคสมทบ) คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

Abstract

Time passes. Each minute, each hour, each day has become one's past which would be memorable or would be depressing varying from time to time. Our physical bodies also change from time to time; therefore, growing old is natural. Aging as well as death is an unavoidable biological process. But how this process is defined and how people who are growing old are evaluated, have been constructed by a society. All of these reflect beliefs and values of a culture and an historical period. This article presents the study of the lives of the elderly of Tambon Koh Yor, Ampho Muang, Songkhla Province, in which development and change have taken place continuously. How these old people look at their ways of living? What are the contextual factors that have formed these people's identities which are quite diverse? The author is also interested in presenting their different existence by means of analyzing previous research papers together with studying their life stories and their real life experiences as being told by these old people themselves. This article, therefore, aims to present the livelihood of the elderly of Tambon Koh Yor on how changes have affected their existence and how they have adapted themselves to these changes.

บทนำ

บทความนี้มุ่งที่จะวิเคราะห์ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของกระแสความทันสมัยนิยมที่เข้ามาเนื่องจากแผนพัฒนาประเทศฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2504 – 2509) เป็นครั้งแรก ซึ่งได้กำหนดแนวทางหลักในการพัฒนาประเทศ ได้เน้นการพัฒนาเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจเป็นสำคัญ โดยเฉพาะการลงทุนในสิ่งก่อสร้างพื้นฐาน ในรูปของระบบคมนาคมและขนส่ง ระบบเขื่อนเพื่อการชลประทาน และพลังไฟฟ้า สาธารณูปโภค ฯลฯ การที่รัฐทุ่มเททรัพยากรในรูปของโครงการดังกล่าว ก็เพื่อเป็นการปูพื้นฐานให้มีการลงทุนในด้านเอกชนและเพิ่มผลผลิตทางสาขาการเกษตรและอุตสาหกรรมได้ผลดี เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว และเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับประชาชนเป็นหลักตามแนวทางการพัฒนาประเทศตะวันตก เช่นเดียวกันในพื้นที่ชุมชนเกาะยอก็ได้รับผลต่อเนื่องจากกระแสการพัฒนาข้างต้น ผู้เขียนเองเป็นคนที่ถือกำเนิดบนผืนแผ่นดินที่เรียกว่าเกาะยอแห่งนี้ ซึ่งพ่อแม่เล่าให้ฟังว่าเดิมที ยังไม่มีการสร้างสะพานติณตูลานที่นั่น การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกต้องใช้เส้นทางเดียวคือ เดินทางด้วยเรือหางยาว หรือเรือยนต์ ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาปลา ในการทำประมง ชาวบ้านจะมีวิธีการหาปลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่นดักไซ เป็นต้น จนกระทั่งมีการสร้างสะพานติณตูลานที่ขึ้นมา วิถีชีวิตของคนเกาะยอเปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมสะดวกขึ้นมีการซื้อขายสินค้า มีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามา หลายพื้นที่เปลี่ยนเป็นร้านค้า

577 รวบรวมความนำเสนอ การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2553

ร้านอาหารบริการนักท่องเที่ยว ฯลฯ อาชีพการทำประมงที่เป็นอาชีพดั้งเดิมลดความสำคัญลง นั่นคือความทันสมัยได้เข้ามาสู่พื้นที่เกาะยอได้อย่างเต็มที่และรวดเร็วตามความสะดวกของเส้นทางคมนาคม

กระบวนการเปลี่ยนผ่านข้างต้นมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนทางกายภาพ เช่นถนนหนทาง การเปลี่ยนของทางสังคมไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในตลาด หรือประเพณี วัฒนธรรมบางอย่างที่เริ่มลดความสำคัญลง ก็ตาม การเปลี่ยนผ่านเหล่านี้ได้ถูกบันทึกอยู่ในความทรงจำของกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งในพื้นที่เกาะยอ เป็นกลุ่มคนที่ได้สัมผัสประสบการณ์จริงในช่วงชีวิตของพวกเขา

จรัญ หนูสุข (2541) ได้ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตด้านชีวิตครอบครัว และชีวิตชุมชนของประชาชนชาวไทยพุทธ ในชุมชนชนบท: กรณีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่า 1) ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างเป็นครอบครัวเดี่ยวคือสมาชิกไม่เกิน 4 คน ส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา อาชีพหลักที่ทำการประมง และใน 1 ปี มีระยะเวลาที่ทำงาน 10-12 เดือน

คุณภาพชีวิตด้านครอบครัวพบว่า สมาชิกในครัวเรือนเมื่อมีการเจ็บป่วยได้รับการรักษาด้วยแพทย์แผนปัจจุบัน ค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลไม่สูงนัก มีการควบคุมจิตใจของสมาชิกในครอบครัว โดยสวดมนต์และทำสมาธิ คู่สมรสมีความพร้อมก่อนแต่งงาน สมาชิกในครัวเรือนอยู่พร้อมหน้ากันทุกวัน มีความตั้งใจในการประกอบอาชีพ สมาชิกในครอบครัวมีการตัดสินใจเรื่องสำคัญร่วมกันในภาพรวมคุณภาพชีวิตด้านชีวิตครอบครัว ในภาพรวม 3) คุณภาพชีวิตด้านชีวิตชุมชน พบว่า ชุมชนไม่มีปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อม มีความปลอดภัยจากการโจรกรรมทรัพย์สิน ผู้นำของชุมชนมีความเข้มแข็งปานกลาง ชุมชนได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อม ครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน และได้รับประโยชน์จากการมีส่วนร่วมดังกล่าว โดยสรุปคุณภาพด้านชีวิตชุมชนอยู่ในระดับสูง ผลการศึกษามีข้อเสนอแนะให้ทางภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เน้นการส่งเสริมอาชีพเพื่อเพิ่มศักยภาพของกลุ่มอาชีพต่างๆ ตลอดจนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนอันจะทำให้คุณภาพชีวิตของประชาชนมีความยั่งยืนขึ้น

คุณยายแนม

จากคำบอกเล่าของผู้สูงอายุในเกาะยอ

ยายแนมเป็นคนหมู่ที่ 1 ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา หรือ ตำบลอ่าวทรายคุณยาย เป็นลูกของชาวประมงมีพี่น้องห้าคน ตอนนี้อายุ 78 ปี จบการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ยายแนมเป็นคนขยันขันแข็งเป็นนักเรียนที่บ้านทำขนมให้ขายไปขายที่โรงเรียนทุกวัน ยายแนมเป็นคนเรียนหนังสือเก่ง ได้ที่หนึ่งของห้องมาตลอดหลังจากเรียนจบแล้วก็ได้ช่วยทางบ้านขายของชำที่บ้านและทำขนมสดมาขายตามท่าเรือ เนื่องจากในสมัยนั้นยังไม่มีถนนให้รถวิ่งต้องใช้เรือในการคมนาคมติดต่อกับภายนอก ส่วนการเดินทางติดต่อกันภายในเกาะจะใช้วิธีการเดิน บางครั้งยายแนมก็เดินขายขนมรอบเกาะ คนในเกาะยอส่วนมากทำอาชีพประมงเป็นหลักนั่นก็คือ ตกไชนั่ง ตกโพงพาง เมื่อได้ กุ้ง ปลา ก็จะขายหรือแจกกินกันเองในหมู่บ้าน หากเหลือจากกินและขายในหมู่บ้านแล้วก็จะนำไปส่งที่บ้านผู้ใหญ่บ้านซึ่งจะเป็นที่รับซื้อกุ้งและปลาเพื่อไปส่งขายต่อที่ตลาดเมืองสงขลาเป็นประจำทุกวัน และอีกอาชีพหนึ่งก็คืออาชีพทำสวนผลไม้เช่นสวนละมุด จำปาดะ ขนุน พุเรียน รางสาด เงาะ จะขายกินกันภายในเกาะหากเหลือก็จะบรรทุกเรือไปขายในตัวเมืองสงขลา ด้วยชีวิตของคนในเกาะพึ่งพาอาศัยกันและมีความสัมพันธ์กันแบบเครือญาติ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ส่วนชีวิตในวัยเด็กของยายก็ต่างกับเด็กสมัยปัจจุบันนี้เนื่องจากความเจริญเข้ามาสิ่งต่างๆ บนเกาะยอเปลี่ยนไปตั้งแต่มีสะพานติณสูลานนท์มีการเปลี่ยนแปลง มีสิ่งต่างๆ เข้ามาทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน ไม่ใช่แค่สภาพความเป็นอยู่อาชีพ หรือสภาพพื้นที่เท่านั้นยายแนมเล่าให้ฟังจากประสบการณ์ของตัวเองแต่ก่อนไปโรงเรียนก็ปั่นจักรยานและไปตามสวนผลไม้หรือบางครั้งก็เดินเท้าไปโรงเรียนผ่านบ้านคนในหมู่บ้าน ผ่านสวนผลไม้ เดินกันไปกับเพื่อนๆ ทั้งไปกลับทุกคนสนิทสนมกันช่วยเหลือกันพ่อแม่ของแต่ละคนก็รู้จักกันทุกคนช่วยที่บ้านทำงานตั้งแต่ตัวยังเล็ก พ่อโตเป็นหนุ่มเป็นสาวทุกคนก็มีอาชีพกันคุณยายขายขนมตั้งแต่เล็กจนสาว ส่วนที่บ้านก็ทำประมง เด็กๆ ไม่เคยไปไหนเลยเพราะการเดินทางลำบาก ตอนสาวๆ ก็ได้ไปเที่ยวบ้างตามงานกาชาดงานประจำปีของเมืองสงขลา หรือที่เรียกว่า “งานแหลม” ก็คือจัดที่บริเวณแหลมสมิหลา หมู่ๆ สาวๆ ได้เจอกันนานๆ ครั้งหาโอกาสยามมากจะพบเจอกันเมื่อมีงานวัด งานรอกพระ งานแหลม หลังจากที่พ่อกับแม่ของยายแนมเสียชีวิตตั้งแต่ยายยังสาวๆ ยายต้องทำงานมากขึ้นต้องช่วยกันกับพี่น้องๆ ทำมาหากินหลังจากนั้นทุกคนก็มีครอบครัวปลูกบ้านอยู่ในที่ใกล้ๆ กัน ส่วนยายแนมเป็นสาวโสดชีวิตของยายเรียบง่ายไม่เหมือนลูกๆ หลานๆ ตอนนี้ต้องทำงานหนักแข่งขันกันสูงทั้ง เรื่องการศึกษาหาความรู้ การทำงานหาเงิน ทุกอย่างมันเปลี่ยนไปวิธีการก็ต่างกันมากตอนนี้อายุมากแล้วทำอะไรก็ไม่ไหวเหมือนสมัยหนุ่มสาวก็เลยรู้สึกเป็นภาระกับลูกๆ หลานๆ เข้าใจไม่เข้าใจ บางครั้งเราก็ไม่ได้ยินเนื่องจากสภาพร่างกายที่ถดถอยลงทุกวันนี้ น่าเสียดายบางครั้งอยากจะคุยกับลูกหลานอยากเตือนเขาแต่เค้าก็ไม่เชื่อฟังหาว่าเราอายุมาบ้างไม่เข้าใจบ้างทำเหมือนคนแก่อยู่ไปก็ทำอะไรไม่ได้

579 รวบรวมความน่าสนใจ การสัมภาษณ์เครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2553

คุณทวดเนี่ยว อายุ 87 ปี

คงไม่ผิด หากจะกล่าวว่าคุณคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบัน มีความคิดมีมุมมองว่าคนกลุ่มผู้สูงอายุ หรือคนชรา เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในช่วงท้ายของชีวิต รอวันเพียงการล้มหายตายจากไปเท่านั้น คนกลุ่มนี้จึงควรได้รับการสงเคราะห์ดูแลเป็นพิเศษในฐานะคนชรา โดยการจัดสถานที่ให้เฉพาะดังเช่นบ้านพักคนชรา เพื่อไม่ให้กลายเป็นภาระของลูกหลานที่กำลังอยู่ช่วงการทำงาน จากกรอบความคิดแบบนี้เองที่นำไปสู่การละเลยความรู้ ภูมิปัญญา ประสบการณ์และคุณค่าของกลุ่มคนกลุ่มนี้ เนื่องจากระยะเวลาการดำเนินชีวิตที่ผ่านประสบการณ์มาอย่างมากมายย่อมจะเป็นบทเรียนรู้ที่สำคัญที่จะเป็นประโยชน์ให้กับคนรุ่นหลังได้อย่างดี ดังคำที่ว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” ซึ่งผู้เขียนเองมีคำถามสำคัญว่าทำไมเราไม่ปรับวิถีคิดเสียใหม่ โดยเข้าไปเรียนรู้บทเรียน ประสบการณ์ของชีวิตคนกลุ่มนี้ และนำมาใช้ในการวางแผนทางการพัฒนาและยังเป็นการให้ความสำคัญและคุณค่าของคนกลุ่มนี้ อันจะนำไปสู่การสร้างสังคมที่ยั่งยืนและอยู่เย็นเป็นสุขต่อไป

ในอดีตมีการใช้คำว่า “แก่” “เฒ่า” “ชรา” “อาวุโส” โดยไม่มีการกำหนดตายตัวลงไปว่าอายุเท่าใด การใช้คำเรียกบางลักษณะยังแฝงนัยในเชิงบวก เช่น “แก่” หมายความว่า มาก เข้มข้น เช่น แก่กล้า แก่วิชา ชงกาแฟแก่ๆ เป็นต้น คนแก่ คนเฒ่า ผู้อาวุโส แต่เดิมนั้นนัยของการเพิ่มพูนด้านอายุ ความรู้ และมีค่ายกย่องเรียกว่าเป็น รัตัญญู แปลว่า ผู้รู้ราตรีนาน ใช่ยกย่องพระเถระผู้เฒ่า ผู้ที่บวชก่อนใครว่าเป็นรัตัญญู คือ ผู้ที่รู้อะไรมากกว่าคนอื่น เพราะว่าเป็นผู้ที่เกิดมาก่อน อย่างไรก็ตาม การเข้าสู่ความสูงวัยแม้จะเป็นสถานะที่สังคมยกย่อง แต่สังคมก็มีความคาดหวังต่อการปฏิบัติตนของคนที่สูงวัยด้วย เช่น มีสำนวนว่า “คนจะแก่ แก่ความรู้ ใช่อยู่นาน” หรือสำนวนค้อยขอดว่า “แก่มะพร้าว เฒ่ามะละกอ” เป็นสำนวนภาษาใต้ หมายถึง แก่แต่เนื้อหนัง หรือสำนวนอีสานที่ว่า “โตแดง โตเต้า โตเพราะกินข้าว เฒ่าเพราะอยู่นาน คือ เหมือนแดงผลน้ำเต้าที่โตตามวันตามคืนใช่เปรียบเปรยคนที่อยู่มานาน แต่ว่าขาดความรู้ฝืดชอบชั่วดี

นักมานุษยวิทยาหลายคนที่ศึกษาคนชราในเผ่าแอสกีโมซึ่งเป็นสังคมล่าสัตว์ต่างพบว่า ผู้สูงอายุเป็นผู้ที่ได้รับการเคารพยกย่อง ใช่ได้รับเกียรติ แต่การนิยามคนชราในเผ่าแอสกีโมนั้นต่างออกไปจากตะวันตก คือ ไม่มีกฎเกณฑ์ที่ชัดเจนว่าใคร คือคนชรา ชาวแอสกีโมที่อายุมากขึ้นยังคงทำงานหนักและ

ทำหน้าที่ทางสังคมได้อย่างต่อเนื่อง แม้ว่าร่างกายจะไม่เปล่งปลั่งเหมือนในวันหนุ่มก็ตาม การมีอายุมากขึ้นหมายถึงการกลายเป็นที่รวมเรื่องราวประวัติของตระกูลเป็นผู้ให้คำปรึกษา สอนบทเรียน ฝึกทักษะการทำงานต่างๆ ให้กับลูกหลาน เอสกิโมผู้หนึ่งเล่าว่า “คนที่อาวุโสที่สุดคือเจ้านาย ของทุกสิ่ง ชาวเอสกิโมจะถามผู้อาวุโสที่สุดก่อนเสมอเมื่อเราจะทำอะไร แต่หากชาวเอสกิโมคนใดหยุดทำงาน หยุดชวนขวยดีนล่าสัตว์เพื่อเอาตัวรอด คนเหล่านั้นก็จะกลายเป็นคนแก่ที่ไร้ค่า ในภาวะที่ทรัพยากร จำกัดขาดแคลน คนแก่ที่กำลังวังชาน้อยลงสภาพร่างกายไม่สามารถหากินได้เองแล้วจะสมัครใจที่จะตาย โดยจะอุทิศตัวไม่รับอาหาร หรือแยกตัวออกไปจากสังคม และหาสถานที่ตาย เช่น ในโพรง น้ำแข็ง เป็นต้น

ส่วนชาวเกาะชามัว ซึ่งอยู่ในแปซิฟิกตะวันตกเฉียงใต้ และเป็นสังคมเกษตร การเป็นคนชรา หมายถึงในยามที่บุคคลไม่สามารถทำงานในไร่นาและงานในครัวเรือนได้อีกต่อไป ชาวชามัวใช้คำว่า Vaivai ซึ่งแปลว่า ร่างกายอ่อนแอ เรียกขานคนชรา และช่วงนี้ถือเป็นช่วงเวลาที่ดีที่สุด เพราะเป็น ช่วงเวลาที่บุคคลนั้นจะเป็นอิสระ ไม่ต้องทำงานหนัก และจะใช้เวลาพักผ่อนอยู่ในบ้าน พร้อม ๆ กับ พุดคุยกับเพื่อนบ้านที่คนรุ่นเดียวกัน และทำงานบ้านเล็กๆ น้อย ๆ เช่น ทำเครื่องจักรสาน ทำเสื่อ เป็นต้น และที่สำคัญคือ ผู้สูงอายุจะได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าครอบครัว ทำหน้าที่ตัดสินใจเรื่อง สำคัญต่าง ๆ และเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ได้รับการนับถือจากลูกหลาน ในฐานะเป็นผู้ ตั้งสมประสงค์และเรื่องราวต่าง ๆ ด้วยความเชื่อในชีวิตหลังความตายที่แสนสุข คนแก่ถือเป็น เกียรติอย่างยิ่งที่ตายอย่างกล้าหาญในสนามรบหรือในทะเล ในยามที่ป่วยและรู้สึกตัวว่าจะตายก็จะบอก ลูก ๆ และเพื่อนให้ทำการฝังตนเองเสีย อาจกล่าวได้ว่า ความชราภาพทางกายมิได้ถูกจับจ้องว่าเป็น ปัญหาของสังคมโดยรวมแต่อย่างใด

การจัดการกับผู้สูงวัยในสังคมเกษตรกรรมและเลี้ยงสัตว์ที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ มีลักษณะ แตกต่างออกไป (จากสังคมที่มีทรัพยากรขาดแคลน) คนแก่มีสถานะและบทบาทที่สูงขึ้น เพราะเป็นผู้ มีความรู้ ตั้งสมประสงค์ในทางปฏิบัติ มีอำนาจพิเศษในทางพิธีกรรม และเป็นเจ้าของที่ดิน เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ และใกล้ชิดข้อพิพาทในกลุ่ม ในยุคที่การถ่ายทอดความรู้เป็นลักษณะแบบสอนปาก แปลว่า ตัวต่อตัว จึงได้รับความยกย่อง นับถือจากคนในสังคมมักได้เป็นผู้นำและมีสิทธิพิเศษ ในกรณี ของสังคมไทยเราก็มีลักษณะเช่นนี้ จึงมีคำเรียกขานอย่างยกย่องว่า ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้อาวุโส รม โพรธีรม ไทร แม้จะมีได้เป็นเครื่องญาติ คนในชุมชนก็จะเรียกขานเป็นลุง ป้า ตา ยาย ครู พ่อเฒ่า แม่เฒ่า เป็นต้น ฉะนั้นแม้บทบาทในการทำหน้าที่หากินจะลดน้อยลงตามสภาพร่างกายก็เป็นหน้าที่ของบุตรหลานใน ครอบครัวที่จะต้องดูแลและเคารพยกย่อง หรือในกรณีที่ไม่มีบุตรหลาน ก็เป็นหน้าที่ของคนในชุมชน ที่ช่วยกันดูแล

อย่างไรก็ตาม เมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงไป มีความซับซ้อนขึ้น เช่น สังคมเมืองที่มีระบบสถาบัน ที่เป็นทางการมากขึ้น มีประชากรมาก มีระบบการจัดการทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษาที่ซับซ้อน ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในสังคมก็เปลี่ยนแปลงไปด้วย การศึกษาในระบบใหม่ การตีพิมพ์

581 รวบรวมความนำเสนอ การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2553

ตำรา และวิทยาการสมัยใหม่ทำให้การถ่ายทอดความรู้ขยายไปสู่คนจำนวนมากได้ บทบาทของผู้สูงวัยในฐานะของผู้ที่กุมความรู้ก็ลดน้อยลงด้วย ในขณะที่ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การแพทย์ช่วยให้คนมีอายุยืนยาวขึ้น จำนวนผู้สูงอายุจึงมีจำนวนมากขึ้นด้วย มีการใช้คำ “คนชรา” ในภาษาทางการ โดยองค์การอนามัยโลกได้กำหนดเกณฑ์กลางให้ผู้ที่มียุ 60 ปีขึ้นไปถือเป็นคนชรานับเป็นการแบ่งกลุ่มประชากรตามอายุเพื่อประโยชน์ในการวางแผนนโยบายประชากรศาสตร์และสวัสดิการสังคม และส่งผลให้เกิดการแบ่งแยกกลุ่มคนที่เข้าสู่วัยชราให้มีตัวตนที่ชัดเจนขึ้นจากเดิมที่ค่อนข้างคลุมเครือว่าผู้ใดเป็นคนชรา ต่อมาจึงได้มีการใช้คำว่า “ผู้สูงอายุ” ขึ้นมาแทน เพื่อเป็นคำที่มีความหมายกลางๆ และไม่เป็นการตีตราผู้สูงวัยว่าเป็น “คนชรา” เพราะตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 คำว่า “ชรา” เป็นคำที่มีรากศัพท์มาจากภาษาบาลี หมายถึง แก่ด้วยอายุ ชำรุดทรุดโทรม คำนี้จึงมีความหมายในทางลบที่เน้นความเสื่อม ความเศร้าหมอง ไม่เจริญงอกงาม และมีการแบ่งวัยผู้สูงอายุออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มวัยต้น อายุ 60 -70 ปี กลุ่มวัยกลาง อายุ 70-80 ปี และกลุ่มวัยยอดอายุ 81 ปีขึ้นไป กล่าวได้ว่า เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในการตีความ “ความแก่” และ “คนชรา” คือ มองว่าเป็นกลุ่มคนที่ non-productive ในทางเศรษฐกิจ มองว่าเป็นความเจ็บป่วย เป็นภาระที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการดูแล ต้องให้ความเอาใจใส่เป็นพิเศษ มองว่าเป็นปัญหาสังคมและนำไปสู่ความเชื่อร่วมกันของสังคมว่า คนชราคือผู้ที่มีอายุมาก มีความเสื่อมถอยทางกายภาพ ต้องพึ่งพิงผู้อื่น ซึ่งนำไปสู่ความคาดหวังว่าคนชราต้องมีผู้ดูแลปกครอง เพื่อให้พวกเขาใช้ชีวิตที่มีความสุข (ด้วยทัศนคติทางการแพทย์และสาธารณสุข) ในบั้นปลาย จึงมีการสร้างบ้านพักคนชราขึ้นทั้งในภาครัฐและเอกชน ให้กลุ่มคนเหล่านี้ไปอยู่รวมกันภายใต้การดูแลของเจ้าหน้าที่ทางการแพทย์และสาธารณสุข

ภาพลักษณ์ และการสร้างอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ

“เมื่อพระพุทธมสร้างโลกขึ้น กำหนดให้มนุษย์มีอายุ 30 ปี แล้วก็คิดว่ามนุษย์ต้องทำอะไรทำนา เกรงจะทำไม่ไหว จึงสร้างวัวให้ด้วยให้วัวมีอายุ 30 ปี วัวก็บอกว่าไม่เอาหรอก เอามา 10 ปีก็พอ อีก 20 ปีขอคืนให้พระพุทธ มนี้คนมีความโลภบอกอีก 20 ปี ขอได้ไหม ...คนก็เลยมีอายุได้ถึง 60 ปี พระพุทธมเห็นว่าคนทำงานได้ทรัพย์สมบัติ ก็เลยสร้างสุนัขขึ้นมา ตอนแรกจะให้หมาอยู่กับคนก็ให้มี

อายุ 30 ปีเท่ากับคน สุนัขบอกว่า 30 ปีนานไป ขออยู่แค่ 10 ปี อีก 20 ปีคืนให้ คนก็ขออีก...ก็เลยอายุ ยืนมาถึง 70 พระพรหมสร้างลิงให้สร้างความเป็นเทิงให้คน ให้มีอายุ 30 ปี ลิงก็บอก เอา 10 ปีก็พอ คนก็ขออายุที่ลิงคืนด้วย ตอนหลังคนก็เลยมีอายุยาวถึง 90 ปี ปรากฏว่าพอคนเกิดมาในโลกนี้ อายุอยู่ใน ช่วง 30 ปีแรกมีความสุข สนุกสนาน เพราะเป็นเด็กมีพ่อแม่เลี้ยงดู เป็นคนหนุ่มสาว มีความรัก สดชื่นรื่นเริงเพราะเป็นช่วงอายุของคน พออายุ 30 ปีไปแล้วก็เอาอายุวัวมาใช้ต้องทำงานตั้งแต่เช้าจนเย็น หาเงินมาสร้างเนื้อสร้างตัว สร้างครอบครัว เลี้ยงลูกหลานใช้ไหม ช่วงนี้ก็ทำงานหนักเหมือนวัว พอตั้งเนื้อตั้งตัวได้มีทรัพย์สินสมบัติก็อายุ 50 ปี ต้องมีอายุของสุนัขแล้ว คือ ต้องเฝ้าทรัพย์สินสมบัติเป็นห่วงจะ สูญหาย เพราะฉะนั้นคนอายุ 50-60 นี้ห่วงลูกหลาน ห่วงสมบัติ พออายุไปจนอายุ 70 ปี หลังก็โง่ ก็ ซักเหมือนลิงเข้าไปแล้ว เดินก็เดินถือไม้เท้ามีสามขา ตีขา มือเท้าสั้น ฟันฟางมันหลุดไปหมด หน้าตาก็ตลกทำอะไรก็งก ๆ เงิน ๆ ใครเห็นเข้าก็หัวเราะบ้าง เพราะเอาอายุของลิงมาใช้

แม้ว่าเรื่องราวข้างต้นจะเป็นเพียงนิทานล้ออายุ โดยการเปรียบเทียบภาพลักษณ์ของช่วงเวลา แต่ละวัยของคนกับลักษณะบางประการของสัตว์ แต่ก็ถือเป็น ภูมิปัญญาที่เกิดจากการเฝ้าจับสังเกตและ ประมวลเอาบุคลิกลักษณะนิสัยของคนในแต่ละช่วงอายุ อันเป็นภาพสะท้อนที่สังคมมีต่อคนในแต่ละ ช่วงอายุได้อย่างน่าสนใจ ดูเหมือนว่านับตั้งแต่โบราณมา มนุษย์มีความปรารถนาที่จะอายุยืนยาว แต่ก็ รู้สึกกระอักกระอ่วนต่อภาวะความชรา ที่ทำให้มนุษย์ด้อยค่าลง แรงปรารถนานี้ปรากฏออกมาในรูป ความฝันของการมีชีวิตยืนยาวโดยร่างกายคงสภาพเดิม อันเป็นการพิเศษของเทพ เซียน และสิ่งที่มี อำนาจเหนือธรรมชาติต่าง ๆ หรือในรูปของการคิดค้นยาอายุวัฒนะ การปฏิบัติพิเศษที่จะทำให้เป็น ออมตะ ไม่แก่ ไม่ตาย เช่น คัมภีร์อมฤตยัม (แคร์กคูล่า) กินของสด (ปอบ ชีอูย) บำเพ็ญตบะ (ฤาษี เทพ) เป็นต้น ไปจนถึงการปลูกถ่ายอวัยวะในปัจจุบัน

ในทางวิทยาศาสตร์เอง ได้มีนักวิจัยจำนวนมากที่พยายามจะค้นคว้าเกี่ยวกับความแก่และวิธี ชะลอความแก่ และทำให้มีอายุยืนยาวขึ้นโดยร่างกายคงสภาพไม่เสื่อมมากนัก เช่น นักวิทยาศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยนิวยอร์กของอังกฤษได้ค้นพบวิธีบำรุงกลไกซ่อมแซมร่างกายตามธรรมชาติ ด้วยการทำให้ปริมาณของโปรตีนที่มีชื่อว่า “พาร์ป -1” เพิ่มขึ้น หรือการวิจัยศึกษาประวัติของผู้ที่มีอายุยืน จำนวนหลายร้อยคนในสหรัฐอเมริกา เพื่อค้นหาสาเหตุว่าเป็นการสืบทอดทางพันธุกรรมหรือเป็นความ บังเอิญ ล่าสุดนักวิจัยสหรัฐ ๆ ตามศูนย์วิจัยหลายแห่ง เกิดความเชื่อมั่นหลังจากตรวจสอบประวัติพี่น้อง ที่มีอายุยืนกว่า 90 ปี ขึ้น ไปจำนวน 308 ชุด และพบความเป็นไปได้ว่า “เหตุที่พี่น้องเหล่านี้ล้วนแต่อายุ ยืน เป็นไปได้ถึง 95 เปอร์เซ็นต์ว่า เพราะพวกเขาหลายคนมีบางสิ่งบางอย่างเหมือนกันอยู่ ยิ่งกว่าเป็น เรื่องของความบังเอิญ เป็นที่เห็นได้ชัดว่า “การมีอายุยืนเป็นองค์ประกอบทางกรรมพันธุ์” และ “พวกเขาเหล่านั้นยังนับว่าโชคดีอีกด้วย ที่ไม่ได้รับหน่วยถ่ายพันธุ”ไม่ดีที่เกี่ยวข้องกับ โรคร้ายแรงต่าง ๆ อย่างเช่น โรคหัวใจ อัมพาต มะเร็ง และสมองเสื่อมติดมาด้วย “ ตลอดไปจนถึงความก้าวหน้าในการ ปลูกถ่ายอวัยวะ การโคลนนิ่ง การค้นหาโครงสร้างรหัสพันธุกรรมของมนุษย์ เพื่อที่จะแก้ไขความ

583 รวบรวมความนำเสนอ การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
 สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2553

บกพร่องและการเสื่อมถอยของร่างกาย วัฒนธรรมการแพทย์เหล่านี้ล้วนแต่สะท้อนให้เห็นถึงความกลัว
 ความชรา ซึ่งเป็นผลมาจากความกลัวความตาย

ผลของความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์การแพทย์ ได้ยืดอายุขัยของประชากร ส่งผลให้หลาย
 ประเทศโดยเฉพาะประเทศอุตสาหกรรมก้าวหน้า เช่น สหรัฐฯ ญี่ปุ่น อังกฤษ ยุโรป ฯลฯ กำลัง
 ประสบกับภาวะที่สัดส่วนประชากรสูงอายุมากกว่าสัดส่วนประชากรเด็ก เป็นสังคมคนแก่ การทวี
 จำนวนของผู้สูงอายุกำลังถูกจับตามองว่าเป็นปัญหา เพราะรัฐต้องเสียงบประมาณจำนวนมากในการจัด
 สวัสดิการให้ ทำให้ภาพลักษณ์ของคนชราติดลบกลายเป็นปัญหาของสังคมโดยรวม เห็นว่าในสังคม
 คั้งเดิม คนแก่เพราะอยู่รอดมาได้ ไม่ใช่มีชีวิตยาวนานด้วยการเลี้ยงให้หายใจ มีชีวิตอยู่ด้วยยาสมัยใหม่
 และการดูแลของสถานพยาบาลความก้าวหน้าในการยืดอายุนี้ จึงเสมือนทุกขลาภที่ทำให้เกิดภาระหนัก
 ในการดูแลคนแก่ ใช้เงินสูง ใช้เตียงในสถานพยาบาล และทรัพยากรจำนวนมากและยังทำให้เดินใน
 สังคมสมัยใหม่มองภาพของคนแก่ว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัว และ ฝังใจกับภาพลักษณ์ในเชิงลบนั้น เรียก
 กระบวนการนี้ว่า BIOMEDICALIZATION OF AGING คือมิใช่แต่ทำให้ “ความชรา” กลายเป็นปัญหาทาง
 การแพทย์เท่านั้น การปฏิบัติตัว ของคนวัยทองก็ถูกหีบขบกดมาเป็นปัญหาทางการแพทย์ด้วย บทบาทที่
 แข็งแกร่งของอุตสาหกรรมยาและเวชภัณฑ์ในสหรัฐฯ และอังกฤษนับแต่ยุคหลังสงคราม ได้ทำให้
 ผู้สูงอายุกลายเป็นกลุ่มที่ต้องบริโภคยาและเวชภัณฑ์เป็นประจำ

นอกจากพัฒนาการของเทคโนโลยีด้านสุขภาพแล้ว ปัจจัยอื่นที่ทำให้เกิดภาพพจน์ด้านลบของ
 ผู้สูงอายุก็คือ เทคโนโลยีและเศรษฐกิจแบบทันสมัยการกลายเป็นเมือง และการศึกษา กล่าวคือ การ
 พัฒนาประเทศทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีในสังคมสมัยใหม่ ได้ทำให้
 ประสิทธิภาพ และความรู้ที่สั่งสมมาของผู้สูงวัยใช้ไม่ได้กับระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีใหม่ที่
 เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว คนหนุ่มสาวก็กระตือรือร้นที่จะเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ ในขณะที่คนสูงวัยไม่
 อยากรจะข้องเกี่ยวกับของใหม่ที่คนไม่เข้าใจ และพยายามจะรักษาวิธีทำงานแบบเก่า ภาวการณ์เช่นนี้ ทำ
 ให้เกิดภาพลักษณ์ของผู้สูงอายุ ว่าเป็นผู้ที่อนุรักษ์นิยม ไม่ยืดหยุ่น และต่อต้านการเปลี่ยนแปลง ไม่
 สามารถสร้างสรรค์ สร้างความก้าวหน้า หรือริเริ่มสิ่งใหม่ๆ เกิดแรงกดดันให้มีการเกษียณอายุ
 ประกอบกับค่าตอบแทนที่สูงในเมืองและในธุรกิจที่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้หนุ่มสาวรุ่นใหม่หลุด
 พ้นจากการควบคุมของผู้ใหญ่ในด้านเศรษฐกิจ และเกิดตั้งคำถามกับอำนาจของผู้สูงวัยที่เคยมีมาใน
 อดีต

สังคมเมืองสมัยใหม่ มีสภาพที่คนจะต้องเกี่ยวข้องกับเครือข่ายต่าง ๆ จำนวนมาก สมาชิกใน
 ครอบครัวต่างมีภารกิจและกิจกรรมแยกส่วนกันมากขึ้น เด็กใช้เวลาในโรงเรียน กลุ่มเพื่อน ผู้ใหญ่ไป
 ทำงานนอกบ้าน มีกลุ่มสังคมต่างกัน สังคมสมัยใหม่ที่เน้นความชำนาญเฉพาะด้าน ทำให้การถ่ายทอด
 ความรู้จากคนรุ่นก่อนสู่คนรุ่นใหม่มีความสำคัญน้อยลง สิ่งที่น่าตกใจคือไม่รู้ไม่ได้สำคัญต่ออาชีพการ
 งานในสมัยใหม่ของลูกหลาน แม้จะอยู่ร่วมบ้านเดียวกัน วิถีชีวิตที่ต้องใช้เวลาอยู่นอกบ้านเป็นส่วน
 ใหญ่ก็ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างคนในบ้านลดน้อยลง มีความเป็นปัจเจกนิยมสูงขึ้น และเกิดช่องว่าง

585 รวบรวมความนำเสนอ การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2553

TURNER (1995) เสนอว่า การแพร่หลายของเทคนิคในการบันทึกความเปลี่ยนแปลงทาง
กายภาพของบุคคลตลอดช่วงเวลาอันยาวนาน เป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลสำคัญต่อการเปลี่ยนภาพลักษณ์ของ
คนสูงวัย ในอดีต แม้จะมีการวาดภาพเหมือน ของบุคคล แต่ก็เป็นการแสดงออกถึงความมั่งคั่งและ
อำนาจของขุนนาง เป็นสัญลักษณ์ของชนชั้น มากกว่าจะเป็นการจับลักษณะของบุคคลเว้นแต่บุคคลนั้น
จะมีความสามารถในการวาดบันทึกความเปลี่ยนแปลงของตนเอง เช่น การที่ LEONARDO DA VINCI วาด
ภาพเหมือนตัวเองในวัยแก่ และภาพเหมือนเป็นซีรีส์ของคนแก่จำนวนมาก หรือ REMBRANDT ที่วาด
ภาพตัวเองในวัยชราหลายภาพด้วยเช่นกัน เป็นการบันทึกประสบการณ์ของการเข้าสู่วัยชราซึ่งชี้ให้เห็น
ว่าความคิดเรื่องประสบการณ์ของการสูงวัยของปัจเจกนั้นเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์การก่อตัวขึ้น
ของปัจเจกนิยม (INDIVIDUALISM) ในตะวันตกจนเมื่อมีการคิดค้นการถ่ายภาพ และกล้องราคาถูกลง ช่วย
ทำให้ความทรงจำส่วนบุคคลในรายละเอียดเป็นไปได้ และอัลบั้มรูปครอบครัวได้กลายมาเป็นสิ่งจำเป็น
ของความทรงจำร่วมของครอบครัว

กล่าวได้ว่า การพัฒนาการถ่ายภาพไม่เพียงได้กลายมาเป็นลักษณะที่สำคัญต่อภาพลักษณ์ของ
ความแก่ของปัจเจกเท่านั้น ยังสำคัญต่อความรู้สึกแค้นร่วมกันของรุ่นด้วย การบันทึกประวัติศาสตร์ของ
รุ่นเราในลักษณะการตัดข่าว สารคดี ภาพยนตร์ เอกสาร และภาพถ่าย กลายเป็นพื้นฐานของการทำให้
ความแก่ร่วมกันมีลักษณะเป็นสถาบันด้วย (INSTITUTIONALIZATION OF OUR COLLECTIVE AGING)
กระบวนการนี้ทำให้อดีตของเราเข้มข้นขึ้น บางทีอาจเป็นเพราะอนาคตร่วมเป็นสิ่งไม่แน่นอน มีปัญหา
และอันตราย ดังนั้นอดีตของเราจึงกลายเป็นสิ่งที่มีความหมายมากขึ้น และเป็นที่ยุทธยา

การเก็บความทรงจำเกี่ยวกับร่างกายและชีวิตทางสังคมที่ผ่านมาด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทำให้
ความเปลี่ยนแปลงแม้เพียงจุดเล็กน้อยที่รับรู้ได้อย่างรวดเร็ว และเกิดความคิดที่จะชะลอและยับยั้งความ
เปลี่ยนแปลงนั้นไว้ ประกอบกับวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่เน้นและให้ความสำคัญต่อร่างกายที่สดสวย
แข็งแรง ดูเยาว์วัย ทำให้ “ความแก่” เป็นสิ่งที่ถูกปฏิเสธ TURNER เสนอแนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญ
แก่ร่างกาย ในฐานะที่เป็นการแสดงออกถึงตัวตน หากร่างกายคือแห่งของการปฏิบัติในทางควบคุม
ดังเช่นแนวคิดในศาสนาคริสต์ที่แยกร่างกายออกจากตัวตน ร่างกายเป็นเนื้อหนังมังสาที่จะเสื่อมสภาพ
ไป ร่างกายจึงเป็นเพียงพาหนะ ของกิจกรรมทางจิตวิญญาณเท่านั้น

TURNER ใช้ความคิดในเรื่องการควบคุมร่างกายเป็นตัวแบ่งช่วงของสังคมประเพณีกับสังคม
สมัยใหม่ โดยเขาเสนอว่า แม้ว่าร่างกายจะเป็นเป้าหมายของสถาบันแห่งการบังคับระเบียบสังคม เช่น
การแพทย์ และศาสนาก็ตาม แต่การควบคุมบังคับร่างกายนั้นมีเป้าหมายที่ต่างกัน ตัวอย่าง เช่น การ
ควบคุมอาหาร ตามคำสอนของคริสต์ศาสนา คนควบคุมร่างกายด้วยการลดอาหารเพื่อที่จะกดเนื้อ
หนังมังสาให้ด้อยต่ำ เพื่อที่จะควบคุมและสร้างจิตวิญญาณ ให้บริสุทธิ์ ต่างจากในสมัยใหม่ที่มีการ
ควบคุมร่างกายการลดอาหารเป็นไปเพื่อให้เกิดร่างกายที่งดงาม เป็นสัญลักษณ์แห่งเพศ เป็นการสร้าง
ความพึงพอใจ ในสังคมสมัยใหม่ วัฒนธรรมบริโภคนิยมได้สร้างโครงการ ของร่างกายให้เป็นกิจกรรมทั่ว
ๆ ไป แนวคิดเกี่ยวกับร่างกายที่สวยงามได้พลิกกลับให้การลดอาหารตามประเพณีมา ในทางตรงกัน

ข้าม ปัจจุบันเราควบคุมร่างกายเพื่อที่จะสร้างความคลั่งไคล้ในเพศวัฒนธรรมใหม่แบบโปรแตสแตนต์ ได้กลับความคิด และร่างกายภายนอกถูกมองว่าเป็นสิ่งที่บรรทุก สัญญา แห่งสภาวะศีลธรรม ภายในของคน ดังนั้นความหมายจึงเป็นสิ่งที่ถูกปฏิเสธเพราะเมื่อเข้าสู่สภาวะแก่ ร่างกายภายนอกจะถูกตีความว่าเป็นการทรยศ ต่อความรู้สึกหนุ่มสาวที่อยู่ภายใน จึงมีหลายวิธีที่ความแก่ถูกทำให้เข้มข้นขึ้น และสะท้อนออกมา ในลักษณะที่คนจะกบฏด้วยการเลือกไลฟ์สไตล์ที่ก่อให้เกิดเป็นรสนิยม กระบวนการเข้าสู่ความสูงวัยจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะถูกจำกัดขอบเขตด้วยการสะท้อนกลับ ด้วยการทำให้ชีวิตประจำวันที่สุดนทรีย์ ร่างกายจึงกลายเป็นโครงการ ดังจะเห็นได้จากความสำคัญของการออกกำลังกาย และฟิตเนสในวัฒนธรรมใหม่ เป็นต้น

ในปัจจุบัน เราจะพบข้อความในโฆษณาต่างๆ ที่จะทำให้ “ดูอ่อนวัย” “ไร้รอยย่น” “บำรุงสมอง” “บำรุงกระดูก” “สุขภาพแข็งแรง” “เต่งตึง” เทคนิคการทำศัลยกรรมลบริ้วรอย ปลูกผม ย้อมสีผม ตลอดจนการรณรงค์ให้ออกกำลังกายเพื่อสุขภาพและทรวดทรงที่งดงาม ผู้ที่เข้าสู่กระบวนการสูงวัยก็รู้สึกถึงภาพลักษณ์ที่เป็นลบนั้น คุณป้าท่านหนึ่งเคยปรารภให้ผู้วิจัยฟังถึงความหยาบคายของกระเป๋ารดเมล็ดว่า “ป้าจะไปเดินรำที่ตรงสโมสรชาวไต้หวันะ ไปกับเพื่อนๆ พอกด ครึ่งจะลง แหม กระเป๋าดันตะโกนบอกคนขับว่า เตี้ยว คนแก่จะลง...ดูสิ พุดจาหยาบคาย มรรยาทแย่งจริง ๆ เพื่อนเขาขำกันใหญ่ บอกดูสิ เขาเห็นเธอเป็นคนแก่” หรือแม่แต่ชื่อเรียกกลุ่ม บางแห่งก็พยายามเลี่ยงที่จะใช้คำว่าคนแก่หรือผู้สูงอายุ มีกลุ่มเงินออกผู้สูงอายุของชุมชนแห่งหนึ่งตั้งชื่อกลุ่มอย่างเก๋ไก๋ว่า “คนแก่ยังเก๋” และเมื่อถูกหลานเรียกว่าเป็น “เงินคนแก่” ป้าก็ดื้อนแล้วกล่าวอย่างน้อยใจว่า “เออ เอ็งไม่แก่บ้างให้รู้ไป”

สรุป

นอกจากภาพลักษณ์ทางร่างกายแล้ว “ความชรา” ยังมีผลต่อพฤติกรรมทางสังคมและจิตใจอีกด้วย สภาวะของความชราถือเป็นช่วงที่เกี่ยวข้องไปสู่ความตาย มันจึงเป็นช่วงระยะเวลาคาบเกี่ยว คนที่เข้าสู่วัยชราจะวิตกว่าเมื่อไรตัวเองจะตาย เป็นความกลัวและหตุต่อสภาวะที่ตนกำลังเผชิญอยู่ เกิดความแปลกแยกระหว่างตัวตน กับร่างกายที่ “กลายเป็นอื่น” เป็นสิ่งที่ตนเองไม่เข้าใจ ควบคุมไม่ได้ ผู้สูงอายุจำนวนมากจึงแยกตัวจากสังคมเดิมเพราะสุขภาพไม่อำนวย หันเหเข้าสู่ศาสนา หรือค้นหาหนทางเดินแห่งชีวิตที่เป็นสุข และใฝ่หาความสันโดษจากชีวิตสังคมที่เคยมีมาด้วยความสมัครใจ “วงเวียนชีวิต” ซึ่งมักจะนำเสนอเรื่องราวของคนแก่ที่อยู่ตามลำพังในบ้านโกโรโกโส สภาพร่างกายไม่แข็งแรง และต้องเก็บผัก ทำงานต่างๆ เพื่อประทังชีวิต ไปวัน ๆ ภาพเช่นนี้ยิ่งตอกย้ำให้คนในสังคมรับรู้ว่าคุณแก่เป็นภาระของสังคม เพราะมีร่างกายอ่อนแอ ไม่มีกำลังวังชาไม่สามารถช่วยตัวเองได้ และต้องพึ่งพิงผู้อื่น และขอให้ผู้ที่มีเมตตาจิตช่วยกันบริจาค เป็นต้น คงไม่ผิด หากจะกล่าวว่าความคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมปัจจุบัน มีความคิดมีมุมมองว่าคุณกลุ่มผู้สูงอายุ หรือคนชรา เป็นกลุ่มคนที่อยู่ในช่วงท้ายของชีวิต รอวันเพียงการล้มหายตายจากไปเท่านั้น คนกลุ่มนี้จึงควรได้รับการสงเคราะห์ดูแลเป็นพิเศษในฐานะคนชรา โดยการจัดสถานที่ให้เฉพาะดังเช่นบ้านพักคนชรา เพื่อไม่ให้กลายเป็นภาระของ

587 วมบทความนำเสนอ การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2553

ลูกหลานที่กำลังอยู่ช่วงการทำงาน จากกรอบความคิดแบบนี้เองที่นำไปสู่การละเลยความรู้ ภูมิปัญญา ประสพการณ์และคุณค่าของกลุ่มคนกลุ่มนี้ เนื่องจากระยะเวลาการดำเนินชีวิตที่ผ่านประสพการณ์มา อย่างมากมายย่อมจะเป็นบทเรียนรู้ที่สำคัญที่จะเป็นประโยชน์ให้กับคนรุ่นหลังได้อย่างดี ดังคำที่ว่า “อาบน้ำร้อนมาก่อน” ซึ่งบทเรียนและ ประสพการณ์ของชีวิตคนกลุ่มนี้ สามารถนำมาเป็นแนวทางใน การการวางแผนทางการพัฒนาสังคมและยังเป็นการให้ความสำคัญและคุณค่าของคนกลุ่มนี้ อันจะ นำไปสู่การสร้างสังคมที่ยั่งยืนและอยู่เย็นเป็นสุขต่อไป

บรรณานุกรม

จรัญ หนูสุข (2541) ได้ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตด้านชีวิตครอบครัว และชีวิตชุมชนของประชาชน ชาว ไทยพุทธ ในชุมชนชนบท: กรณีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา Quality of Life on Family and Community Life Aspects of ThaiBuddhist People in Rural Communites : A Case of Tambon LoYo , Amphoe Muang, Chagwat Songkhla
ภาคนิพนธ์. พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณชิต (พัฒนาสังคม) สถาบันบัณชิตพัฒนบริหารศาสตร์

ชนาธิป แก้วทอง (2549) ได้ทำการศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัด สงขลา Tourism Development in Koh Yor, Muang District, Songkhla Province
สารนิพนธ์ . พัฒนามนุษย์และสังคม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปัญญา ลำดับ 25 โครงการวิถีทรรศน์ กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน)

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2541. ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย

ดร.ปริตรดา เฉลิมเผ่า กอนันต์กุล ชีวิตชายขอบตัวตนกับความหมาย อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด

รศ.พจน์จิตต์ อธิคมนันท์. 2545. การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

นิเทศ ตินณะกุล . 2544 .การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 รศ.สุนทรี พรหมเมศ.2546 .ทฤษฎีสังคมวิทยาและมนุษยวิทยากรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง

สุภางศ์ จันทวานิช. 2542. วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

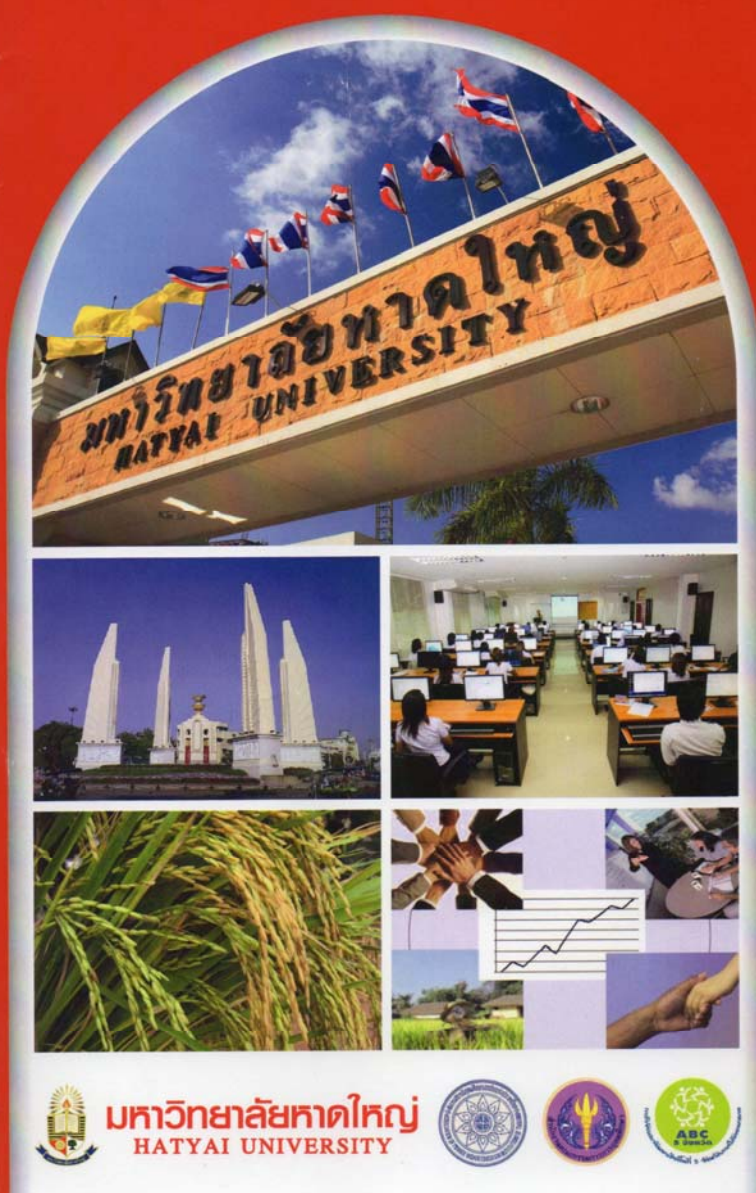
สุภางศ์ จันทวานิช. 2543. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. กรุงเทพฯ.สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นิตา ชูโต. 2545. การวิจัยเชิงคุณภาพ.กรุงเทพฯ: แมทส์ปอยท์

589 ความเป็นผู้นำเสนอ การสัมมนาหรือถ่ายทอดนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา
สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10 ประจำปี 2553

การประชุมหาดใหญ่วิชาการ ครั้งที่ 2
 เรื่อง การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย
 วันพฤหัสบดีที่ 12 พฤษภาคม 2554 ณ มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยนิยม: กรณีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

สมจิตร อินทมน

บทคัดย่อ

การศึกษาวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการกระแสความทันสมัยนิยมที่เข้าสู่พื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ทั้งในแง่ของพื้นที่ การทำมาหากิน ความสัมพันธ์ ระบบความเชื่อ ผลกระทบ และแนวทางการพัฒนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ซึ่งกระทำโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และวิเคราะห์โดยผ่านแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจและแนวคิดโครงสร้างผู้กระทำการ โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สรุปผลการวิเคราะห์ผลการศึกษาได้ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงของระบบทำมาหากิน ความสัมพันธ์ ระบบความเชื่อ อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลกับแผนพัฒนาประเทศให้ก้าวทันประเทศตะวันตก โดยมุ่งเน้นสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคเป็นหลัก เป็นการกำจัดอำนาจต่อรองของประชาชนผู้ปฏิบัติเพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ

คำสำคัญ *วิถีชีวิต ,กระแสความทันสมัย,ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ, โครงสร้างผู้กระทำการ*

บทนำ

เกาะยอเป็นเกาะเล็กๆเกาะหนึ่งของพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา แต่เดิมผู้คนในเกาะยอมีความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย มีอาชีพทำประมง ทำนา ทำสวน ทำไร่ และพึ่งตนเองเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเกาะทำให้การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกต้องใช้เส้นทางเดียวคือ เดินทางด้วยเรือหางยาว หรือ เรือยนต์ ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาปลา ในการทำประมง ชาวบ้านจะมีวิธีการหาปลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่น แห อวน โพงพาง ยอ และไซ เป็นต้น เมื่อมองย้อนกลับไปในอดีตพบว่าในพื้นที่เกาะยอเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจมากเนื่องจากเป็นแหล่งรวมของประวัติศาสตร์ของชุมชน เช่น เรื่องราวของสมเด็จพระเจ้าเกาะยอ ตำนานเกี่ยวกับวัดเก่าแก่ต่างๆในพื้นที่

แต่ทว่ากระแสความเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลมาจากการพัฒนาประเทศ ใ้ก้าวสู่ความทันสมัยตามแบบอย่างสังคมตะวันตกได้นำสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางและรวดเร็วในหลายๆชุมชนและเช่นเดียวกันในพื้นที่ชุมชนเกาะยอก็ได้รับผลต่อเนื่องจากกระแสการพัฒนาข้างต้นโดยมีการเชื่อมโยงเกาะยอกับพื้นแผ่นดินใหญ่ด้วยสะพานติณห์สุลต่านทำให้กระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่หลังไหลเข้าสู่เกาะยออย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิถีเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม เป็นระบบบริโภคนิยม หรือวัตถุนิยมอย่างรวดเร็ว ทำให้ส่งผลกระทบต่ออย่างรุนแรงต่อชุมชนเกาะยอในด้านต่างๆทั้งในด้านบวกและด้านลบ เช่น สาธารณูปโภคได้รับการพัฒนาดีขึ้น ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย วัฒนธรรมท้องถิ่นเสื่อมสลายเป็นต้น ด้วยเหตุนี้ชุมชนเกาะยอจึงเป็นพื้นที่ที่น่าสนใจศึกษาในด้านต่างๆ (ชัยวุฒ พิชญกุล 2549,40)

กระบวนการเปลี่ยนผ่านข้างต้นมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนทางกายภาพ เช่นมีการสร้างถนนหนทางรอบเกาะ สร้างรีสอร์ททั้งริมเขาและริมทะเล สร้างร้านอาหาร สร้างหาดทรายเทียมที่หมู่บ้านอ่าวทราย สร้างพิพิธภัณฑสถาน การเปลี่ยนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตที่ทำให้ชาวเกาะยอมีทางเลือกในการทำอาชีพมากขึ้นเช่น เป็นแม่บ้านใน รีสอร์ท เป็นพนักงานร้านอาหาร เปิดร้านขายของรองรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในเกาะยอ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีผลกับความสัมพันธ์ของผู้นั้นทั้งในระดับครอบครัวและชุมชน จากแต่เดิมที่คนในพื้นที่เกาะยอเคยทำงานอยู่กับบ้านทำไร่ ทำสวน ทำประมง ก็มีการออกมาทำงานนอกบ้าน มีอาชีพหลากหลายขึ้นการพบเจอกันของคนในบ้านและในชุมชนก็ลดน้อยลงด้วย หรือประเพณี วัฒนธรรมต่างๆก็มีปรับเปลี่ยนไปตามสมัยนิยมเช่น ประเพณีวันว่างของคนในเกาะยอแต่เดิมวันว่างประจำปีของชุมชนเกาะยอหรือวันสงกรานต์ของไทย ทุกคนจะพาลูกหลานมากันมาทำบุญและลอยเรือแพ แต่ตอนนี้กลับกลายเป็นเหลือเพียงคนดั้งเดิมที่ยังคงรักษาประเพณีดังกล่าวไว้ ส่วนเรือแพที่เคยมีคนในหมู่บ้านช่วยกันทำกลับไม่มีใครสืบทอด หากคนทำได้ยากจนต้องลดกิจกรรมบางอย่างลงไป

กล่าวได้ว่า ความหลากหลายของผู้นั้นและกระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอพร้อม ๆ กับสะพานติณห์สุลต่านทำให้พื้นที่เกาะยอมีการปรับเปลี่ยนอย่างเข้มข้นไปในหลายด้าน มุม แม้ว่าความสนใจในความทันสมัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ด้านมุมหนึ่งจะมองว่าความทันสมัยนั้นช่วยสร้างให้คุณภาพชีวิตของคนเกาะยอได้ดำเนินชีวิตอยู่ท่ามกลางความสะดวกสบาย ทว่าในอีกมิติหนึ่งก็ชี้ให้เห็นว่า “คน” และ “วัฒนธรรม” ในพื้นที่เกาะยอต้องยอมรับต่อกระแสความทันสมัยพร้อม ๆ กับปรับตัวให้เข้ากับความทันสมัยนั้นให้ได้

ในหลายกรณีของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่เกาะยอแสดงให้เห็นว่า วิถีชีวิตของผู้คน
 ทูทางสังคม ทูทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ต้องถูกเบียดขับให้ตกอยู่ในภาวะชายขอบจากกระแส
 ความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่ หลายคนเลือกขายผืนดินให้กับนายทุนและย้ายถิ่นฐาน ส่วนคนที่ยัง
 อยู่ในพื้นที่ก็ต้องรับและต่อรองกับกระแสความทันสมัยที่เข้ามาอย่างเข้มข้นและหลีกเลี่ยงไม่ได้
 ความสัมพันธ์ทางสังคมดังกล่าวย่อมทำให้เห็นถึงความไม่ราบเรียบของความสัมพันธ์และลักษณะ
 ทางสังคมที่ทวีความซับซ้อนมากขึ้น ความทันสมัยที่เข้ามาพร้อมกับการเน้นในเรื่องการสะสมทุน
 ในรูปแบบที่เรียกว่าทุนนิยมและการให้คุณค่ากับวัตถุมากกว่าจิตใจก็เป็นอีกส่วนหนึ่งที่วิถีชีวิตและ
 วิถีคิดแบบพื้นบ้านตกอยู่ในฐานะชายขอบของความทันสมัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาผลของการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยของคนใน
 พื้นที่เกาะยอ

คำถามการวิจัย

1. คนในพื้นที่เกาะยอมีการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในกระแสความทันสมัยอย่างไร
2. กระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอ ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของคนในพื้นที่
 เกาะยออย่างไร

ประโยชน์ของการวิจัย

1. เข้าใจและเห็นความซับซ้อนของวิถีชีวิต ความคิด ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของ
 คนในเกาะยอท่ามกลาง กระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอ
2. เข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทความทันสมัย การให้คุณค่า ความหมายและ
 อำนาจของความสัมพันธ์จากการเป็นผู้กระทำการในการนิยามที่เชื่อมโยงระหว่างบุคคล
 กลุ่มบุคคล สังคม ในพื้นที่เกาะยอ

นียมศัพท์เฉพาะ

1. วิถีชีวิต หมายถึง ความซับซ้อนในความเป็นอยู่ของคนในเกาะขอมท่ามกลางกระแสบริโภคนิยมที่เข้ามาในบริบทพื้นที่เกาะขอม
2. กระแสความทันสมัยนิยม หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่ทางกายภาพชุมชน ต่างๆในเกาะขอมเช่น การสร้างรีสอร์ท การสร้างบ้านจัดสรร ร้านอาหาร การมีพิพิธภัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว รวมไปถึงการปรับตัวของผู้คนที่มีต่อสภาพพื้นที่ดังกล่าวซึ่งในอดีตสิ่งเหล่านี้ไม่มีปรากฏให้เห็นและถือว่าเป็นพื้นที่ชนบทพื้นที่หนึ่งของประเทศไทยที่ประชาชนมีการดำเนินชีวิตอยู่ด้วยการทำนา ทำสวนผลไม้ ทำประมง การค้าขาย เป็นต้น
3. ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ได้อธิบายถึง ภายได้ปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์อำนาจได้กระจายอยู่รอบตัว ทุกคนล้วนแล้วแต่มีอำนาจในการสร้างอำนาจผ่านการพูดคุย การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์
4. โครงสร้างผู้กระทำการ ได้อธิบายถึง การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์อย่างแยกไม่ออกหรือคนในฐานะปัจเจกบุคคลมีความรู้ที่จะกำหนดโครงสร้างโดยสังคมจำนวนหนึ่งและในขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนด โดยการจัดระเบียบทางสังคม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การจะตอบคำถามเรื่อง “วิถีชีวิตที่เปลี่ยน ไปอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยนิยม: กรณีศึกษาตำบลเกาะขอม อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา” ครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิดสำคัญเรื่อง “โครงสร้าง-ผู้กระทำการ” และแนวคิดเรื่อง “ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ” เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์ เพื่อให้เข้าใจในประเด็นวิถีชีวิตที่เปลี่ยน ไปอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะขอม และผลของของกระแสความทันสมัย ที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่เกาะขอมดังนี้

1. แนวคิดเรื่องโครงสร้าง-ผู้กระทำการ

การศึกษครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำแนวคิด Anthony Giddens ในมุมมองที่แสดงให้เห็นถึงนัยยะสำคัญของแนวคิดว่า การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสังคมมนุษย์ โครงสร้าง (structure) และการกระทำ (action) มีความเกี่ยวข้องกันอย่างแยกไม่ออกหรือ การกระทำจะเกิดขึ้นได้ก็เฉพาะต่อเมื่อคนในฐานะปัจเจกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลมีความรู้ที่ถูกกำหนดโครงสร้างโดยสังคมจำนวนหนึ่งหรือมนุษย์เป็นผู้กำหนดชีวิตทางสังคมขึ้นมาและในขณะเดียวกันก็ได้รับอิทธิพลและถูกกำหนด โดยการจัดระเบียบทางสังคมที่มีอยู่ด้วยเช่นกัน

การศึกษาในครั้งนี้ใช้แนวคิดโครงสร้าง-ผู้กระทำกร เพื่ออธิบายการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ชุมชนเกาะขอมืออย่างซับซ้อนในระบบสังคม ผู้วิจัยเชื่อว่าผู้คนในเกาะขอมือเป็นผู้กระทำกร มีการสร้างตัวตน การต่อต้าน การขัดแย้งต่ออำนาจในวิถีชีวิตประจำวันและมีกิจกรรมเป็นผู้กระทำกรจากระบบโครงสร้างทางสังคมท่ามกลางบริบทและภายใต้โครงสร้างระบบสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างพลวัตในปัจจุบัน

2. แนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

ผู้วิจัยได้นำแนวคิด ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ตามมุมมองของ มิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) มาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์เพื่อทำให้เข้าใจในประเด็นวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะขอมือและผลของของกระแสความทันสมัย ที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่เกาะขอมือ

โดยแนวคิดดังกล่าวเชื่อว่าอำนาจต่างๆ ในสังคมถูกสร้างขึ้น ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติกระบวนการของการสร้างหรือก่อรูปขึ้นนั้นเกิดขึ้นผ่านการผลิต การถ่ายทอดผ่านกลไกทางสังคมและการปฏิบัติต่างๆ ในชีวิตประจำวัน เกิดจากความสัมพันธ์กับกลุ่มบุคคลอื่นและกฎเกณฑ์ทางสังคมภายใต้ความซับซ้อนของความสัมพันธ์ของกลุ่มคนนั้น มีอำนาจ มีการเลือกรับ หรือ ปฏิเสธต่อการนำเสนอ ที่ผูกโยงอยู่กับความเชื่อ การนับถือ ศรัทธา ความหมายที่ถูกนิยามจึงสัมพันธ์กับอำนาจเพราะความหมายกำหนดตำแหน่งความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่เกาะขอมือกับกระแสความทันสมัยนิยม

ภายใต้บริบททางสังคมที่มีความสัมพันธ์ต่อระหว่างกลุ่มต่างๆ ทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจมักเกิดขึ้นต่อผู้คนต่างๆ ที่มีการปะทะประสานกัน ในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป โดยมีภาคปฏิบัติกรของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับเราทุกคน ซึ่งปรากฏอยู่ในพื้นที่ทั้งที่เป็นชีวิตในพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ภายใต้การปฏิบัติสัมพันธ์ของคนทุกคนอำนาจได้กระจายอยู่รอบตัวเราทุกคน นอกจากนี้ ทุกคนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสร้างอำนาจผ่านการการพูดคุย การปฏิบัติสัมพันธ์และการเจรจารวมทั้งเป็นผู้รับผลของอำนาจขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ การนำแนวคิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจมาใช้เพื่ออธิบายการสร้างความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมบริบทของชุมชนเกาะขอมือซึ่งมีประเด็นเรื่องราววิถีชีวิตและกระแสความทันสมัยที่เกิดขึ้นอย่างซับซ้อนในบริบทของเกาะขอมือ

วิธีการทดลอง / วิธีการวิจัย

1. วิธีการดำเนินการศึกษา

การศึกษาปรากฏการณ์ในภาคสนามครั้งนี้เป็นการศึกษาผ่านการสัมภาษณ์ การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) กับคนกลุ่มต่างๆ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (participate observation) ในความเคลื่อนไหวในพื้นที่ศึกษาตามประเด็นการศึกษา รวมถึงการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้เสนอความคิด เล่าเรื่องหรือให้ข้อมูลอย่างใดอย่างหนึ่งทั้งจากผู้ให้ข้อมูลหลักและคนอื่นๆ ที่อยู่ในบริบททางสังคม ผู้วิจัยได้ศึกษาปรากฏการณ์ในภาคสนามผ่านการสังเกตและการเข้าร่วมกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาลงานต่างๆ เพื่อรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับการใช้ชีวิตประจำวัน การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ของกิจกรรมดังกล่าว

การศึกษาค้นคว้าในสถานการณ์ดังกล่าว ผู้วิจัยเลือกที่จะพูดคุยในลักษณะเปิดกว้างในการรับฟังเรื่องเล่า คติ หรือคำพูดที่สะท้อนเรื่องราวในชีวิตประจำวันประกอบกับการสังเกตความเป็นไปรวมถึงการนำสื่อที่เป็นเอกสารมาประยุกต์ใช้ในประเด็นต่างๆ เช่น ศึกษาค้นคว้าหนังสือ เอกสารประวัติความเป็นมาของชุมชนเกาะขอมจากอดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อให้เกิดภาพพัฒนาการของชุมชนเกาะขอมอย่างเห็นได้ชัด ทั้งวิถีชีวิตและวัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนเกาะขอม รวมถึงศึกษางานวิชาการ วิทยานิพนธ์ บทความที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเกาะขอม เพื่อวิเคราะห์การศึกษาการปรับตัวการใช้ชีวิตของทวดท่ามกลางกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะขอม และศึกษาค้นคว้าแนวคิดทฤษฎีที่จะนำมาใช้เป็นกรอบแนวทางการวิเคราะห์ข้อมูล

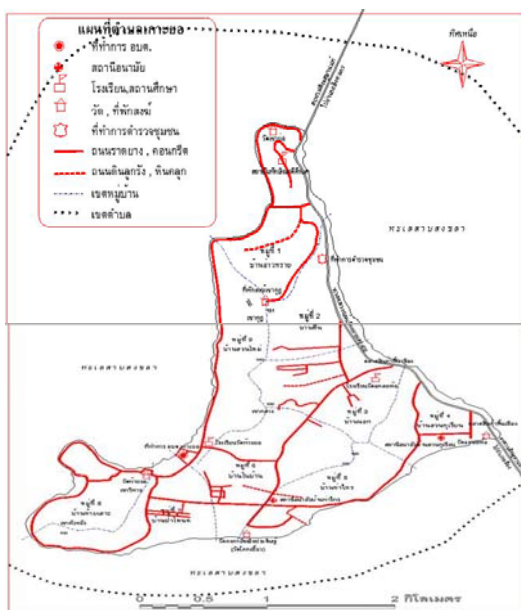
สำหรับความรู้และความจริงที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้เป็นชุดความรู้และความจริงที่เกิดขึ้นจากการให้ข้อมูลของคนที่เกี่ยวข้องในชุมชนเกาะขอม ส่วนความจริงอีกชุดหนึ่งมาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งการศึกษาครั้งนี้จะเผยให้เห็นถึง ความรู้ความจริงที่ดำรงอยู่ในสองระดับดังกล่าวผ่านการถอดรหัสและการวิเคราะห์ข้อมูลของผู้วิจัย ประเด็นคำถามสำคัญในการศึกษาครั้งนี้สนใจว่าภายใต้ปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนั้นมีจุดหมายหรือสิ่งใดซ่อนเร้น ความรู้ความจริงที่ได้รับจึงเป็นผลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในช่วงเวลาและสถานการณ์หนึ่ง หากแต่ไม่ใช่สิ่งที่คงที่ตายตัวแต่มีการปรับเปลี่ยนตามช่วงเวลาและบริบทที่เหมาะสม

ดังนั้นการวิจัยและการเก็บข้อมูลในการศึกษาครั้งนี้เพื่อนำเสนอข้อมูลวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยนิยมของพื้นที่เกาะขอมผ่าน ความคิด ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเกาะขอมอันจะเป็นประโยชน์ต่อเนื่องในการวางแผน กำหนดวิถีชีวิตในการพัฒนาชุมชนและสังคมที่มองเห็นความสำคัญและคุณค่าของกลุ่มคนทุกกลุ่ม ทุกภาคส่วนต่อไป

2. การเลือกพื้นที่การศึกษา

สำหรับพื้นที่ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกพื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

ดังภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ 2 แผนที่แสดง พื้นที่ศึกษา

สำหรับชุมชนเกาะยอ ก่อนที่จะมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ การเดินทางเพื่อติดต่อกับภายนอกของคนในเกาะยอใช้การ เดินทางด้วยเรือหางยาว หรือ เรือยนต์ ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนจะมีเรือเป็นของตนเอง โดยใช้ทั้งการเดินทางติดต่อกับภายนอกและใช้ในการทำประมงหาปลา ในการทำประมง ชาวบ้านจะมีวิธีการหาปลาโดยใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่นทำอวนลอย ดักโมลิ๊ะ ดักไขนั้ง เป็นต้น จนกระทั่งมีการสร้างสะพานติณสูลานนท์ ขึ้นมา วิถีชีวิตของคนเกาะยอเปลี่ยนแปลงไป การคมนาคมสะดวกขึ้นมีการซื้อขายสินค้า มีเครื่องอำนวยความสะดวกเข้ามา หลายพื้นที่เปลี่ยนเป็นร้านค้า ร้านอาหาร บริการนักท่องเที่ยว ฯลฯ อาชีพการทำประมงที่เป็นอาชีพดั้งเดิมลดความสำคัญลง นั่นคือ ความทันสมัยได้เข้ามาสู่พื้นที่เกาะยอ ได้อย่างเต็มที่และรวดเร็วตามความสะดวกของเส้นทางคมนาคม กระบวนการเปลี่ยนผ่านข้างต้นมีทั้งที่เป็นการเปลี่ยนทางกายภาพ เช่นถนนหนทาง การเปลี่ยนทางสังคมไม่ว่าจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิต ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ชุมชน หรือประเพณี วัฒนธรรมก็ตาม

3. การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา

การเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในครั้งนี้ ประกอบด้วยคนในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักเป็นบุคคล ซึ่งอยู่ในชุมชนมาตั้งแต่เกิดใช้ชีวิตและมีช่วงชีวิตอยู่ในช่วงเวลาการเปลี่ยนผ่านของบริบทพื้นที่เกาะยอ

การศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในพื้นที่โดยการใช้ชีวิตในพื้นที่ในฐานะลูกหลานคนหนึ่งของชาวเกาะยอเพื่อที่จะสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมคือ การเข้าไปคลุกคลี ช่วยงาน ร่วมกิจกรรมต่างๆของครอบครัว กินนอน สนทนา พูดคุยกับพวกเขา เพื่อที่จะทำความเข้าใจเรื่องราววิถีชีวิตท่ามกลางกระแสความทันสมัยนิยมของเกาะยอ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้การเก็บข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกต พูดคุย สนทนา ทั้งในเวลาส่วนตัวและเวลางาน และการรับรู้เรื่องราวในมิติต่างๆอย่างต่อเนื่องในระยะเวลาของการศึกษาเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์กระแสความทันสมัยที่เข้ามาในพื้นที่เกาะยอ รวมถึงผลที่มีต่อคนในชุมชน โดยผู้วิจัยพยายามที่จะเป็นผู้สังเกต รับฟัง และถ่ายทอดข้อมูลที่ได้รับในทุกข้อมูลและทุกแง่มุมตามที่ผู้วิจัยเข้าไปเก็บข้อมูลอยู่ในพื้นที่ ณ ช่วงเวลาหนึ่ง ข้อมูลที่ได้รับจึงเป็นจริงที่ปรากฏให้เห็นและมีอยู่ใช้ชีวิตประจำวันของคนที่ศึกษาเช่นกัน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนสำคัญในการที่จะนำมาวิเคราะห์และถอดรหัส

4. การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา

การเข้าไปเก็บข้อมูลในภาคสนามครั้งนี้ ผู้วิจัยเข้าไปใช้ชีวิตในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน และเป็นคนเดินเรื่องโดยเข้าไปมีส่วนร่วมในบรรยากาศ และกิจกรรมต่างๆของชุมชน เช่น พิธีทำบุญของหมู่บ้าน งานศพ งานบวช ประเพณีต่าง ๆ รวมถึงการพูดคุยกับกลุ่มข้อมูลที่ผู้วิจัยมีโอกาสดูพบเจออยู่ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ซึ่งในแต่ละสถานการณ์ได้พูดคุยและสังเกตการณ์ตามประเด็นการวิจัย หลังจากได้เข้าสู่สนามและเก็บข้อมูลแล้วข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ถูกนำมาสรุปและวิเคราะห์

การได้รับข้อมูลจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาจึงอยู่บนพื้นฐานความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย การมีท่าทีความสัมพันธ์ต่อกันภายใต้ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาจากการเป็นคนรู้จักและคุ้นเคยไปมาหาสู่ ช่วยเหลือและพึ่งพาอาศัยกันในเวลาและโอกาสต่างๆ เช่น คุณทวดไม่สบายก็ไปเยี่ยม บางครั้งก็อาสาพาไปหาหมอหรือเอายามาให้บ้างตามโอกาสที่พอจะช่วยเหลือเหมือนเป็นลูกเป็นหลานคนหนึ่งของคนนั้น หรือ มีโอกาสได้เข้าไปช่วยสอนการบ้านให้กับลูกๆหลานๆของคนในชุมชน และเป็นเพื่อนบ้านกับคนในชุมชนตามโอกาสและเวลาซึ่งในระยะเวลาของการเก็บข้อมูลผู้วิจัยพยายามเป็นผู้รับฟังที่ดีและพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมประจำวันทั้งที่อยู่ในช่วงเวลางานและส่วนตัวหรือบางครั้งในการเข้าไปก็ได้รับฟังคนหนึ่งพูดถึงคนอีกคนหนึ่งทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตและวิถีคิดในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยเข้าไปเกี่ยวข้องในรูปแบบที่ต่าง ๆ กัน

ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาจึงเป็นเรื่องราวชีวิตที่ผ่านคำบอกเล่าของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักและคนในพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นข้อเท็จที่ถูกเลือกเพื่อนำเสนอหรือถูกสร้างขึ้นเพื่อจุดหมายบางประการก็ตาม แต่สิ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้ก็คือ สิ่งเหล่านั้นเป็นรูปแบบการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ทุกๆ วัน ไม่ว่าผู้วิจัยจะได้รับความไว้วางใจหรือไม่ไว้วางใจจากคนเหล่านั้นก็ตาม กลุ่มผู้ให้ข้อมูลแต่ละคนย่อมเลือกเรื่องราวและคนรับฟังเพื่อที่จะเล่าเรื่องและกลับกลายเป็นข้อมูลของการศึกษารุ่นนี้

5. หน่วยการวิเคราะห์

หน่วยการวิเคราะห์คือการพิจารณาความสัมพันธ์ทางอำนาจและโครงสร้างผู้กระทำการที่มีกับคนในพื้นที่ซึ่งเชื่อมโยงกับกระแสความทันสมัยและบริบททางสังคมวัฒนธรรมในพื้นที่เกาะยอ ซึ่งถือเป็นความสัมพันธ์ในชีวิตประจำวันที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยขอบเขตทางกายภาพเท่านั้น

6. การวิเคราะห์

แนวทางการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษานี้ เน้นการวิเคราะห์วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปท่ามกลางกระแสความทันสมัยผ่านเรื่องเล่า คำพูด ตำนาน การแสดงออกต่างๆ ผสมผสานความเชื่อต่างๆ โดยที่การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลภาคสนามเพื่อให้เห็นความเชื่อมโยงตามประเด็นและทำการจัดระบบข้อมูลการวิเคราะห์ ตลอดจนนำเสนอข้อมูลด้วยการตีความให้เห็นความเชื่อมโยงของวิถีชีวิตภายใต้บริบทของพื้นที่เกาะยอ โดยมีแนวคิดโครงสร้างผู้กระทำการและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการทดลอง / ผลการวิจัย

การศึกษาวถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องจากการกระแสความทันสมัยที่เข้าสู่พื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ทั้งในแง่ของพื้นที่ การทำมาหากิน ความสัมพันธ์ ระบบความเชื่อ ผลกระทบ และแนวทางการพัฒนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การปฏิสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูลโดยตรง ซึ่งกระทำโดยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ และวิเคราะห์โดยผ่านแนวคิดเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจและแนวคิดโครงสร้างผู้กระทำการ โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่ศึกษาคือ พื้นที่ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สรุปผลการวิเคราะห์ ผลการศึกษาได้ดังนี้ การเปลี่ยนแปลงของระบบทำมาหากิน ความสัมพันธ์ ระบบความเชื่อ อันเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลกับแผนพัฒนาประเทศให้ก้าวทันประเทศตะวันตก โดยมุ่งเน้นสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคเป็นหลัก เป็นการกำจัดการอำนาจต่อรองของประชาชนผู้ปฏิบัติเพื่อสนองต่อนโยบายของภาครัฐ

เอกสารอ้างอิง

- เกาะยอ : ภูมินิเวศวัฒนธรรม และพัฒนาการชุมชน. สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ 2549
- จรัญ หนูสุข. 2541. ได้ทำการศึกษาคุณภาพชีวิตด้านชีวิตครอบครัว และชีวิตชุมชนของประชาชน ชาวไทยพุทธ ในชุมชนชนบท: กรณีศึกษา ตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา Quality of Life on Family and Community Life Aspects of ThaiBuddhist People in Rural Communites : A Case of Tambon KoYo , Amphoe Muang, Chagwat Songkhla
ภาคนิพนธ์ พัฒนบริหารศาสตรมหาบัณฑิต (พัฒนาสังคม), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2541. *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2544. *แนวคิดเศรษฐกิจชุมชน ข้อเสนอทางทฤษฎีในบริบทต่าง สังคม*. หนังสือชุดภูมิ
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2540. *วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชนาธิป แก้วทอง. 2549. การพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่เกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา Tourism Development in Koh Yor, Muang District, Songkhla Province
สารนิพนธ์ พัฒนมานุษยและสังคม คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- เชษฐา พวงหัตถ์. 2546. *โครงสร้าง-ผู้กระทำกร*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2545. *วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง อัตลักษณ์ และความเป็นอื่น*. กรุงเทพฯ: วิทยา.
- นิตา ชูโต. 2545. *การวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: แม็ทส์ปอยท์.
- นิตศ ดินณะกุล . 2544. *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม* .จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ประเสริฐ พันธชาติ. มานุษยวิทยา เอกสารประกอบการศึกษา ภาควิชาสังคมวิทยา มานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์,
- เพ็ญศรี จุลกาญจน์. 2541. “การผลิตซ้ำอุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทและสถานภาพหญิงชาย” .วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต,

รศ.ผจงจิตต์ อธิคมนันตะ. 2545. *การเปลี่ยนแปลงสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

รศ.สุนทรี พรหมเมศ. 2546. *ทฤษฎีสังคมวิทยาและมานุษยวิทยากรุงเทพฯ* : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สุภางศ์ จันทวานิช. 2542 . *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุภางศ์ จันทวานิช. 2543. *การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิญา เพ็องฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2548. *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม: การทะลุกรอบและกักขังของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

ชาย โปธิสิตา. 2550. *ศาสตร์และศิลป์แห่งการวิจัยเชิงคุณภาพ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์. 2548. *รหัสชุมชน : พื้นที่ อัตลักษณ์ ภาพแทนความจริง และหลังสมัยใหม่*.
สงขลา : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2548. *ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม การทะลุกรอบและกักขังของความคิดแบบคู่ตรงกันข้าม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรินทร์.

อภิญา เพ็องฟูสกุล. 2546. *อัตลักษณ์ identity การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด*. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภานโยบายแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการการวิจัยแห่งชาติ.

ยงยุทธ บูรณเจริญกิจ. 2545. “กระบวนการสร้าง ต่อรองความหมายของวัดในฐานะที่เป็นพื้นที่ทางสังคม : กรณีศึกษาวัดปทุมคงคาและวัดไตรมิตรวิทยาราม” วิทยานิพนธ์สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (สำเนา)

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ สกุล	นางสาวสมจิตร อินทมน	
รหัสประจำตัวนักศึกษา	5011121053	
วุฒิการศึกษา		
วุฒิ	ชื่อสถาบัน	ปีที่สำเร็จการศึกษา
บริหารธุรกิจบัณฑิต	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์	2550

ตำแหน่งและสถานที่ทำงาน

นักวิชาการอุดมศึกษา

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

การตีพิมพ์และเผยแพร่ผลงาน

สมจิตร อินทมน และ สุรพงษ์ ยิมละมัย. 2553. ชีวิตและอัตลักษณ์ของทวดในเกาะยอ. *การประชุมวิชาการระดับชาติ เครือข่ายวิจัยสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศประจำปี 2553*: 231-236. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

สมจิตร อินทมน. 2554. เวลามีความหลัง: กรณีศึกษาชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุในตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. *การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 10*: 59. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สมจิตร อินทมน. 2554. วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปอันเนื่องมาจากกระแสความทันสมัยนิยม : กรณีศึกษาตำบลเกาะยอ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. *การประชุมหาดใหญ่วิชาการครั้งที่ 2*. มหาวิทยาลัยหาดใหญ่